

ALFOLDI

Opkn

CSÁKI
JUDIT

rajtam
nem
múlt

CSÁKI JUDIT

ALFÖLDI

Rajtam nem múlt

Op!n Books

© Alföldi Róbert, 2023

© Csáki Judit, 2023

© Open Books, 2023

Borítófotók © Gordon Eszter

„Mert hát micsoda egy szakma az, ahol az ember legintimebb érzéseit, dilemmáit, fájdalmait, vívódásait, szégyellni való hibáit és torzulásait rendre sokak szeme láttára mutatja meg, kipakolja a nézők elé.”

Lectori salutem!

Láttam én boldog színészeket meg rendezőket is. A színpadon. Nem igaz; néha azon kívül is láttam. És nem, a boldog színészek nem olyanok, mint Tolsztojnál a boldog családok: nem egyformák, nem hasonlók egymáshoz. És láttam sok boldogtalan színházművészt, és ők sem hasonlók egymáshoz.

Akár boldog, akár boldogtalan, egyvalami közös mindegyikben: a szakma azonos az élettel. Na jó, ez utóbbi kicsit tágabb kör, belefér a szakma mellé esetleg egy valamilyen család, hobbi, kedvtelés – de szenvedély aligha, mert azt teljes egészében föleszi a szakma.

Az érdekelt, amikor erre a felismerésre jutottam, hogy vajon törvényszerűen így van-e. A színház sajátja-e, hogy rátelepszik mindenre: a személyiségre, a magánéletre, de még az éjszakákra is? Ha valaki sikeres, tehetséges és szerencsés, muszáj-e, hogy súlyos áldozatokat hozzon mindezért?

Alföldi Róbert okos ember; hiába kerülgettem ezt a forró kását, rögtön levette, mit akarok. Jó ez, vagy épp rossz?

„Még egy könyvet írsz az Alföldiről?” Na, ezt a kérdést utáltam a legjobban, pedig kedves ismerősektől, barátoktól is megkaptam jó párszor. Ugyanis még egy könyvet sem írtam Alföldiről, ellenben az általa vezetett Nemzeti Színházról igen. Ez volt az *Alföldi színháza* – öt nemzeti év. Amire nagyon büszke vagyok, ugyanis legalább van nyoma, lenyomata annak az öt évnek, amikor ott jó színház volt, vagyis inkább normális színház volt, jó és kevésbé jó előadásokkal, remek társulattal, igazi, fizető és lelkes közönséggel, nyitott házzal.

Ami ott megszületett, azt úgy söpörte el a következő direktor, mintha nem is lett volna: szétvert társulat, kidobott előadások, eltűnt

közönség – és rengeteg otromba, rosszindulatú nyilatkozat. De legalább ott az a könyv, nevekkal, évadportrékkal, költségekkel, számokkal.

A fenti kérdést sokaknál nyilván az szüli, hogy Alföldi kommentárokat és kiegészítéseket fűz a nemzeti könyvben az adatokhoz és az én véleményemhez; ettől mintha ketten írtuk volna, vagy mintha róla szólna.

Vagyis: ez az első – és utolsó – könyv, amit Alföldi Róbertől írok, és még ez sem csak róla szól. Szándékom szerint ő van a kép közepén, de körülötte ott a szakma, ami nagyjából lefedi az egész életét és személyiségét, a háttérben pedig ott van a... mi is van ott? Mondjuk, a kultúra, az elmúlt tizenek év megannyi változásával és a hatással, amit a színházra gyakorol. Nem vidám, na.

Nem mintha azt gondolnám, hogy Alföldi személyisége és pályája tipikus jelenség lenne a hazai színházi szcénában. Sőt: nagyon is atipikus, és mint több beszélgetésben is elhangzik, többnyire az ő szájából, sok ezerből egy-kettő-három hasonló ha akad. Majd-hogynem paradox, teszem hozzá. Nemcsak azért, mert a különféle celebrangsorokban évek óta őrzik az első – néha a második – helyet, hanem mert a széles körű ismertség, igen, a sztárság nagyon is hatott és hat mind a színészre, mind a rendezőre pályára, hogy a személyiségre gyakorolt hatásról itt ne is beszéljek.

Elmondom gyorsan, hogy régóta ismerjük egymást – barátok vagyunk. Nem olyan mindennapos barátság ez, nem hívjuk egymást néhány naponta, hogy ki hogy van; de bajban-örömben ott vagyunk egymásnak.

És a beszélgetés, az sem szokatlan vagy kivételes dolog köztünk. Átjön hozzám, vagy átmegyek hozzá, van kaja vagy kávé, és van idő is, sosem sok és sosem elég, mert a munka szab szigorú határokat.

Így készült ez a könyv is. Laza baráti beszélgetések helyett ezúttal dolgoztunk; én megpróbáltam előre megtervezni, miről essék szó egy-egy alkalommal, aztán persze mindig el-elkalandoztunk. Itt figyelmeztetem a bulvárhírekre éhes olvasót: ilyesmiből aránylag keveset fog találni ebben a könyvben. És ugyanitt hívom fel a szakmai fortélyokra, a színházi alkotás belvilágára kíváncsi olvasót: ilyesmiből

nagyon sokat fog találni ebben a könyvben, és a megértéshez biztos használ, ha legalább kicsit kedveli/ismeri a színházat.

Ugyanis magamat is megleptem azzal, hogy mennyire kutakodom a szakmai részletek után. Mit csinál ő mint rendező, ha nem elég jó a színész? És mit csinál mint színész, ha nem elég jó a rendező? Mi van, ha a rendezőnek a próbán épp nem jut eszébe semmi? Mi van, ha a színész attól tart, hogy elszúr valamit a színpadon? Nem sorolom tovább: benne van a könyvben.

Szóval ezért kalandoztunk erre meg arra – és úgy döntöttem, hogy nem is vágok rendet a beszélgetések útvesztőiben. Ahogy nem tüntetem el a beszélgetések stílusát sem, nem írtam át az írásbeli szalonképesség szabályai szerint – aki akarja, „hallhatja” Alföldi hangját. (Vigyázat: olykor csúnya szavak is elhangzottak...)

És megkérdeztem néhány embert, szakmabelit Alföldről. Egy nagyon egyszerű és egy kicsit bonyolultabb kérdést tettem fel. Érdekesek voltak a válaszaik, bőszes indoklásokkal – remélem, az olvasó is így látja majd. Többeket kérdeztem, mint ahánynak a válaszait olvashatják.

Szerettem volna – ugyan, miért? –, ha némi időrend föllehető a beszélgetésekben. Hát – nem lelhető föl, így alakult.

Mindjárt az elején bevallom azt is, hogy volt preconcepcióm – anélkül egyébként neki sem lehet látni egy ilyen munkának. Itt fenntebb már nekiláttam eldadogni, mi az, de most belevágok. Az a preconcepcióm, hogy a beszélgetések révén demonstrálom, hogy aki színházcsinálásra adja a fejét, és még tehetsége és szerencséje is van hozzá, annak esetleg szép és gazdag szakmai élete lesz, és alighanem nehéz magánélete. Mert miként ezt a szakmát nem reggel nyolc és délután öt óra közt gyakorolják, úgy a munka többi aspektusa is természetellenes, de legalábbis fájón elüt attól, amit normálisnak szoktunk mondani.

Ebben alighanem igazam van. De ezek az előzetes feltevések mégiscsak arra valók, hogy megdőljenek; hogy felülírják őket a fontosabb és lényegibb problémák és kérdések. Velünk is ez történt. Ezért aztán az olvasóra hagyom annak a kérdésnek a megválaszolását, amit – szándékosan – nem tettem föl Alföldi Róbertnek.

Megéri?

„Én egy ufó vagyok”

Időutazással kezdem. Ha valaki azt hinné, hogy itt minden 2010 után romlott el nagyon a színházi világban, annak melegen ajánlom – az önreklám szándékát sem nélkülözve – egy, a mából visszanézve gigantikus méretű riportomat a *Színház* című folyóirat 2001. januári és februári számában az akkori fővárosi igazgatói kinevezésekről, *Vajúdnak a hegyek I–II.* volt a címe. Még szakmai volt a szakmai bizottság, még volt kulturális bizottsági meghallgatás, volt vita, érvek és ellenérvek, de már voltak különalkuk, háttérmutyik és vacak kitérők. Persze, ha a mához képest mindez egyenesen idillinek tűnne, az sem csak a megszépítő távolság.

Amikor azon töprengtem, hogyan is kezdjük a beszélgetést és a könyvet, eszembe jutott több kézenfekvő kiindulási pont is, de valahogy ez a hajdani igazgatóválasztás nem bírt kimenni a fejemből. Hát akkor legyen így.

Emlékszel az Új Színház igazgatói posztjára beadott pályázatodra és a procedúrára?

Tényleg ezzel kezdjük? Egyébként emlékszem, igen. Márta István igazgatói mandátuma lejárt, és megkeresett Körmendi Feri, a kulturális bizottság elnöke, és Schiffer János főpolgármester-helyettes, hogy pályázzak. Nem könnyen, de belementem.

Érdekes ügy volt ez – és némileg előrevetítette a későbbi modus vivendit. Ugyanis mind a szakmai bizottság, mind a Schiffer-féle tanácsadó kör inkább téged pártolt, aztán mégis Márta Pistát nevezték ki.

De ennél is érdekesebb volt számomra Babarczy László mondása – emlékszel, te idézted a cikkben: „Alföldi szappanbuborékgyáros. Semmi komolyan vehető stratégiai tevékenység nem áll mögötte. Felszínes divatjelenségek pedig nem határozhatnak meg egy színházat.”

Babarczy okos ember volt, és kiváló igazgatója sokáig a kaposvári színháznak. De nem hiszem, hogy látta volna a rendezéseidet, szóval nem gondolom, hogy a véleménye megalapozott volt.

Én sem.

Az esélytelenek nyugalmával pályáztál néhány évvel később a Nemzetire?

Nem éppen. Beszéltem Baán Lacival – akkor még nagyon jóban voltam vele –, hogy ha bármilyen elvi kifogás van bármelyik politikai oldalon – akkor, ugye, Fidesz-kormány volt –, akkor nem pályázok. És nem volt kifogás. Baán összehozott egy találkozót Halász Jánossal, tök normális volt az egész, és világos lett a beszélgetésből, hogy nincs elvi kifogás. A Halász talán még ki is mondta. Utána én még megkerestem a másik oldalról Lendvai Ildikót, nekik sem volt. Tudni akartam, hogy politikailag el van-e döntve, hogy ki lesz, vagy az, hogy én biztos nem lehetek. Mert akkor nem vágok bele. Szóval föl lett mérve mind a két oldal.

Mondod, jóban voltál Baán Lászlóval. Miért romlott meg a viszonyok?

Tényleg nagyon jóban voltunk. Amikor a múzeumi negyedét elindította, nagy volt az ellenállás. Volt egy nyilatkozat, György Péter írta, és Baán Laci kért, hogy írjam alá. Mondtam, hogy nem írom alá. És ennek a nem-aláírásnak nem személyes vagy politikai oka volt, hanem az, hogy nekem jobban tetszett volna, és szerintem

sokkal észszerűbb és zöldebb és normálisabb lett volna, ha a Liget helyett a Nyugati mögött lévő halott területből csinálnak egy nagy múzeumi negyedet; ráadásul akkor nem lett volna ez az agyrém történet az egész körül, miközben Laci kulturális víziója szerintem nagyon rendben van. És akkor megszakadt köztünk a kapcsolat, mert nagyon megbántódott. De tudod, ő igazán tudja, hogyan kellene a kultúrát kvázi politikusként irányítani. Ha miniszterelnök lennék, tuti, hogy kulturális miniszternek őt kérném föl.

Ez a veszély nem fenyeget. Mármint, hogy miniszterelnök lennél. De Baán tényleg jó lenne kulturális miniszternek. Na. Aztán volt még a Nemzeti előtt a Bárka Színház, ott igazgató voltál. És meghatározó eleme a történetnek, hogy a társulat kért föl igazgatónak. Önkormányzati színház lévén ez egyszerűbb volt, gondolom.

Részben. Mert azért beszélnem kellett a polgármesterrel, Csécsei Bélával. Isten nyugtassa, ő sem él már. Azt mondta, hogy nagyon örülnek, de neki ki kell írni pályázatot. Mondtam, akkor viszont engem ez nem érdekel. A társulat kért föl, tehát vagy kineveznek, vagy nem pályázom. És akkor alapszabályt módosítottak az önkormányzatnál, és kineveztek.

Arra, hogy a városvezető, illetve az önkormányzat kinevezi – sőt, sok esetben meghívja, felkéri – a színháza vezetőjét, sok példa van Európában. És amikor L. Simon sok évvel ezelőtt azt találta mondani, hogy fölösleges a pályázatosdit eljátszani, volt némi igaza. Hiszen ő aztán tudta, hogy tényleg színjáték az egész, vagyis ő politikai önérdékből mondta, vagyis az indítéka nem volt tisztességes.

Vagy éppen igen, hogy ne kelljen színjátékot játszani. Ezt lehetne normálisan is csinálni, van rá példa.

De mint az általános gyakorlat mutatja, nem a normálisan csinálás volt a szándéka, hanem a megmondóemberség.

Ez igaz lehet, hiszen azóta már senkit nem zavar, hogy álságos színjáték van minden pályázatnál. És törvénybe van foglalva, hogy ha nem a mi emberünk nyer, akkor nincs állami támogatás.

Arról beszélgettünk korábban – hiszen nem most beszélgettünk először –, hogy bizonyos hamis állítások nagy nyilvánosságot kapnak, például fent vannak a neten, vagy megjelennek egy könyvben, és mivel nincs mód kiigazítani, attól kezdve ez lesz az igazság. Cserhalmi György például azt mondja egy interjúban, hogy úgy lettél majdnem igazgató az Új Színházban, hogy apád megbeszélte a Horn Gyulával.

Amikor még nem is ismertem az apámat... És akkor én most mit csináljak szerinted? Nem olyan régen volt egy hasonló történetem: Hobo megjelentetett egy könyvet, amiben azt írja, hogy amikor a Faludy-émlékest volt a Nemzetiben, akkor én lenyúltam a pénzt. Azért nem tudtak megcsinálni valamit, mert én annyi pénzt kértem a Nemzeti Színházért meg a gázsimra. És felhívtam őt, hogy miket beszél, mire mondta, hogy „a Fanni mondta”. Mire én, hogy „Laci, ebből semmi nem igaz. Ingyen csináltuk az egészet.” Mire ő, hogy őt ez nem is érdekli. Mire én, hogy engem meg érdekel, mert ott van a könyvben.

2006-ban interjút készítettél néhány nagy művésszel – idős művész-szel, így mondom – a pályájukról. Szinte mind meghaltak azóta: Kézdy György, Sinkó László, Gregor József, Jancsó Miklós... Hozzánk tartoznak, ez volt a címe. Emlékszel?

Persze. Megnézted? Nahát! És jó?

Kíváncsi vagy, ez benne a legjobb. De úgy, mint egy kölyökkutya, nem úgy, mint egy riporter. Ja, és három oktávval magasabban beszélsz. És a mondat végén mindig fölkapod a hangod. Ők persze jók, illetve olyanok, amilyenek igazán – és tudod beszéltetni őket, ez jó.

Persze sokszor nem azt kérdezed, amit kéne, hanem amiről ők beszélni akarnak, de hát...

...de hát nem vagyok én riporter, és tényleg kíváncsi voltam.

Emlékszel, amikor a Molnár Gál Péter csinált egy ilyen sorozatot? Igazi színeszmúzeum volt.

Persze hogy emlékszem, az nagyon jó volt. Most is csinállok ilyen beszélgetéseket, de ezek egész mások.

Miben?

Nagyon mások. Nagyon. A mostaniakból a nagy élményem az, hogy milyen kibaszott mocskos, személyiségölő, életölő szakma ez a miénk. Huszonnégy beszélgetés volt, és szinte az összesnél ez volt az érzésem.

Igen, nekünk is ez lenne az egyik fő vonalunk...

Igen. Vagy az van, hogy valaki ezt tudja és képviseli és elmondja, vagy tudja ugyan, de elfedi.

Figyelj, ezzel pokoli nehéz lehet együtt élni.

Próbálunk. De a személyiség valahogy elvész. Vagyis nem is elvész, hanem valahogy bekebelezi az ember színházi énje. Mint-ha zavarban lennénk az élettől, ha nem a színházban vagyunk. De tényleg nagyon érdekes szembesülni többször egymás után azzal, hogy mit csinál ez a szakma velünk.

A művészekkel?

Hogy megeszí őket, meg az életet.

Ezen akadtam el én is akkor, amikor Molnár Piroskával próbáltam könyvet csinálni. És akkor, illetve utána írtam neked arról, hogy ezt a könyvet, ami erről szól, szeretném veled megcsinálni. Tudod, hány éve volt ez? Négy. A Covid előtt. Átküldtem neked egy szinopsziséjét. És akkor elmentünk egyszer Rozit sétáltatni, és azt mondtad, hogy szó sem lehet róla. Megértetted, és elhajtottál... Ebben a könyvben muszáj a te portrédnak és életednek benne lenni. Muszáj, ennek bele kell íródni, mint ahogy azoknak az öregeknek is, akikkel gyerekkorodban éltél, ugyanis annak például ezekhez a színészsinterjúkhoz meg egyáltalán a te öregekhez való viszonyodhoz, ami a pálya kezdetétől unikális, köze van.

Biztosan.

Tehát benne kell lenni a te életednek és személyiségednek, és azt gondolom, hogy tölcseyszerűen szélesedik ki mögötte a szakma, és az, hogy hogyan változott a szakmai közeg, az, amiben te eltöltötted ezt a sok évet. És amögött még szélesebben kell benne lennie a társadalmi, kulturális kontextusnak. Ami hat a szakmára, és hat rád. És változik, hát persze. Beszéljünk most például a szentesi gimnáziumról?

Nagyon érdekes, mert nem is a gimiről kell beszélni, hanem arról, hogy mindenütt az emberek, ebben az esetben a tanárok fontosak.

Akkor kezdjük korábbról, az általános iskolától. Dunapataj. Említed valahol, hogy ott adott valaki fontos könyveket a kezébe... Ki?

Az általános iskola igazgatója. Egy sűrű, tömött bajszú ember, egy kun, zárt, macsó férfi, akitől tartott mindenki. Ez egy ének-zenei általános iskola volt, Kodály Zoltán személyesen alapította. Ez volt az első vidéki vagy falusi általános zeneiskola.

Mert addig csak Pesten volt zeneiskola?

Nem, nem, ez nem zeneiskola volt, hanem az általános iskolában a tanrend része volt a zenei képzés, mint egy fakultált zeneiskola... És eszembe jut mostanában, hogy azért eltelt negyven év, amióta végeztem, és valahogy nem gondolják, hogy vissza kéne hívni. Soha semmi gesztus nem jött onnan. Nagyon fura.

Ez már a máról szól.

De húsz éve sem jött. Harminc éve sem. Na, mindegy. Szóval ott fantasztikus tanárok voltak, például Annuska néni, aki az ének-tanár volt, meg a kórust csinálta, és ott volt Nagy Gyula, az igazgató, ez a tömött, sűrű bajszú valaki. Behívott az igazgatói irodába, valami szavalóversenyre készültünk, és Pilinszkyt adott a kezembe, azt mondta, olvasd hangosan. Az *Apokrif* volt. Megkérdezte: mit értesz belőle? Mit olvastál? Mi ez a sor? Két évig csinálta ezt velem.

Csak veled?

Igen. És akkor volt egy országos Babits Mihály Vers- és Próza-mondó Verseny. Ez az az időszak volt, amikor ezek az amatőr cuccok nagyon mentek, volt minden: színjátszó fesztivál, versmondó fesztivál, néptánc-találkozó, kórustalálkozó. Nagyon intenzív közösségi élet volt. És az országos felnőtt verseny előtt a területi döntőket, vagyis a megyei döntőket a rádió élőben közvetítette. Babits Mihály *Sunt lacrimae rerum* című versét mondtam, és bejuttattam az országos döntőbe.

Ez mikor volt?

Akkor már Szentesen voltam, talán első vagy második lehettem. A döntőben az *Apokrifet* mondtam. És ugyan utolsó lettem, de az egész döntős csapatot, azt hiszem, tizennégy embert elvittek

tíz napra Görögországba. Nagy-Kálózy Eszter volt még benne, rá emlékszem.

Akkor voltál először külföldön?

Igen. És a döntőt a tévé közvetítette, a felvétel valahol meg is van. De a lényeg ebben az egészben az, hogy Nagy Gyulának két éve volt abban, hogy én ezen a versenyen Pilinszky *Apokrif* című versét mondtam.

Mit látott benned vajon?

Nem tudom. Szerintem az érdeklődést. De folytatódik ám a történet. És gyorsan közbeszúrom, hogy én baromi rossz vagyok dátumokban, semmiről nem tudom, hogy mikor volt, még körülbelül sem. Szóval már gimnazista voltam, vagy talán főiskolás. És az történt, hogy a Gyula – nem tudom, miért, nem tudom, hogyan – belekeveredett valami konyaklopási ügybe, vagy nem is tudom pontosan, mibe. Azonnal kirúgták, és asztalos lett. Aztán eltelt szerintem tizenöt vagy húsz év, vagy még több, szóval nagyon sok. Van Kalocsán ez a Kék Madár Fesztivál, amit Lakatos György szervez, a fagottművész. Volt ott egy kiállításom, és azt kértem, hogy a Gyula nyissa meg. Mondták, hogy a Gyula teljesen visszavonult, de én ragaszkodtam hozzá. Úgy gondoltam, jár neki némi rehabilitáció. Nagy dolog volt, hogy elvállalta, mert akkor már évtizedek óta nem jelent meg nyilvánosan.

Beszéltetek is?

Igen.

Büszke volt rád?

Igen, de én is rá. Meg arra is, hogy valahogy valami visszaadódott.

Érdekes, hogy vajon mit látott benned, amikor kis elemista voltál.

Tudod, erről beszélek minden interjúmban. A pedagógusokról. A figyelemről. Te is meglátod.

Igen, meglátom, hogy valaki elüt a többitől. És olyan irányba üt el, ami engem kíváncsivá tesz. Szegedről jöttünk haza éjjel sok évvel ezelőtt. És akkor azt mondtad, hogy amikor nagyon kicsi voltál, úgy érezted, hogy te egy ufó vagy.

Mindig úgy éreztem. Az egész gyerekkorom erről szólt.

Ez azt jelenti, hogy idegennek, oda nem valónak érezted magad?

Igen. Hogy csak úgy odapottyantam.

Mitől jön rá erre egy gyerek? Mert akit nem szerettek, akit vertek, annál értem. De téged szerettek.

Ez nagyon sikamlós téma, mert semmilyen módon nem szeretném anyámat megbántani, mert végtelenül hálás vagyok neki. Csodálom is, mert nagyon nehéz körülmények között, egyedülálló anyaként nevelt fel. De mégis volt valami hiány az egész gyerekkoromban. Valami szeretethiány, azt hiszem. Nagyon érdekes, hogy azt gondoltam, az volt az élményem, hogy az öcsémet nagyon szerette, és úgy nyolc-tíz éve kiderült, hogy az öcsémnek ugyanez volt az élménye, vagyis az, hogy engem szeretett. Most olvastam valahol ezt a beszélgetést két testvér között: „Anyánk minket sose kényeztetett... Nem volt miből. Csak takarékoskodott. A gyöngédséggel nem kellett volna takarékoskodnia.”

Neki, mármint anyádnak azért pokoli nehéz élete lehetett.

Pokoli nehéz élete volt, igen. Egyszer voltam egy ilyen furcsa családállításon, és kiderült, hogy ő meg az anyjával volt ugyanilyen viszonyban. Biztos benne volt ebben az, hogy egyedül nevelt két gyereket, és azt gondolta, hogy neki kőkeménynek kell lennie.

Az öcséd, Szabi apjával sem élt együtt?

Nem. Az ugyan egy házasság volt, de addig tartott, amíg terhes nem lett. És akkor vége lett. De tény, hogy túl sok gyöngédségre nem emlékszem a gyerekkoromból az anyámtól.

Ki ölelt meg téged?

A nagyanyám.

Anyád anyja?

Igen.

Vele együtt éltetek?

Igen. Meg ómamával is, aki a nagyanyám anyja volt, meg a nagyapámmal. Szóval anyámon kívül három öreggel éltünk.

Tehát az anyád együtt lakott a szüleivel és a nagyanyjával. És lett neki ez a két gyerek, akik mindketten a puszta létükkel egy-egy rosszul sikerült kapcsolatra vagy találkozásra emlékeztették.

Ezt én értem, de... mit kezdjek én ezzel? Nem is értettem akkor... Most meg azt mondom, hogy igazán leszarom.

Oké. És anyagilag hogy voltatok?

Nem volt annyira fényes. De enni volt mit, ruha volt, és az, hogy nincs ennél több, nem volt nagy probléma.

Hol laktatok, milyen házban?

Dunapataj, Baross utca 11.

Ez egy parasztház volt?

Nem. Nem parasztház. Van róla fotóm.

Jó, szívesen megnézném. Nem autózunk oda egyszer?

Nem.

Nem akarsz látni?

Nem.

Voltak állatok?

Nem voltunk állattartók. Bár kacsák voltak. Kacsákra emlékszem, mert a kiskacsákat mindig a nagyanyám etette főtt tojással. Néha kacsák voltak. Nem hápogtak. Mert kutya volt. Sőt, az első igazán hozzám közel álló lény, akit igazán szerettem, az a kutyám volt. Egy normális községi ház volt ez. Szoros viszony a szomszédokkal.

Anyádnak mi volt a foglalkozása akkor?

Pénzügyi csoportvezető volt.

Ahhoz tanulni kellett.

Igen. Érettségizett.

Akkor a nagyszüleid adtak arra, hogy a lányukat taníttassák.

Igen.

Ők, a nagyszüleid parasztok voltak?

Igen. De nem igazi földművelők, mert a nagyanyám is valami paprikafeldolgozóban dolgozott. Nem voltak földjeink, csak akkor lettek, amikor az anyám férjhez ment a nevelőapámhoz.

Aki a Szabi apja.

Nem. Na figyelj, elmondom. Én egy egyéjszakás kalandból lettem, aztán amikor négyéves voltam, anyám férjhez ment, teherbe esett, a férje lelépett, és megszületett a Szabi. És amikor én tizennégy éves voltam, Szabi meg tíz, anyám férjhez ment az Ács Sándor nevű nevelőapámhoz, és akkor költöztek át ők Dunapatajról Ordasra, de nekem ahhoz már nincs sok közöm, mert mentem Szentestre a gimnáziumba. A nevelőapám főagronómus volt a híres uszódi tsz-ben, és aztán, a rendszerváltás után, amikor a termelőszövetkezetek szétestek, gazdálkodó lett.

De ő tulajdonképpen neked már a szó igazi értelmében nem volt nevelőapád, hiszen nem laktál otthon.

Nem, de ő egy nagyon érdekes faszi volt. Már attól is, hogy a kulák háttérével elvett egy kétgyerekes elvált asszonyt.

Őt vajon szerette anyád?

Biztos. És ő szeretett engem. Nyilván a maga módján. Fogalma sem volt arról, hogy mi az, hogy színház, színész, meg hogy miért

akar a gyerek Szentestre menni. De úgy gondolta, hogy mivel nevelőapa, és összekerült egy tizennégy meg egy tízéves vadidegen gyerekekkel, mindent megtesz azért, hogy nekünk jó legyen.

És a nagyszüleid mit szóltak?

Ők meghaltak már addigra. Először a nagyapám halt meg, erre emlékszem. Aztán a dédnagyanyám, és aztán a nagyanyám pedig öngyilkos lett.

Ez fura.

Nem fura szerintem. Rákos volt. És tudta, hogy nagyon beteg. És rémisztő kezelésekre járt Pestre. Aztán kiderült, hogy már korábban is megpróbálta. Tizenhárom éves voltam.

Anyádat megviselte?

Meg. De akkorra már elköltöztünk abból a házból. Meghalt a két öreg, és a nagyanyám, az anyám, öcsém meg én egy négylakásos társasházba költöztünk.

És a többiek mit szóltak ahhoz, hogy színész akarsz lenni?

Az egyetlen ember, aki nem nézett hülyének, a nagyanyám volt. A paraszti világnak vagy a paraszti kultúrának a hozzáállása ehhez a furcsasághoz, az egy elfogadóbb viszony volt. A szeretet miatt nem volt kérdőjel, nem volt értékítélet. Lehet, hogy semmit nem értett belőle, de az nem számított. A nagyanyámnak is ez volt a viszonya hozzám, és a nevelőapámnak is. Miközben szerintem két külön bolygón éltünk.

És anyád?

Anyám, az más. Ott már volt ellenérzés. De nem véletlenül mondtam az előbb a szeretetet. A szeretet ugyanis elfogadás.

A nevelőapád még látta, amikor színész lettél, igaz?

Igen, igen.

Büszke volt?

Szerintem igen.

Anyád?

Ez nagy kérdés. Lehet, hogy igazságtalan vagyok anyámmal, de... biztos nagyon büszke, csak soha nem mondta, vagy nem adta jelét. Jó, mindjárt elmondok valamit... Anyám egy darabig járt és nézett engem, a nevelőapámmal. De utána nagyon nehezen lehetett rávenni, hogy jöjjön megnézni. És akkor egyszer azt mondta, hogy Uszódra – ugye, ez a szomszéd falu – jött egy busz, és megnézték a *My Fair Lady*-t. „Azt mondták, jól nézel ki.” De biztos büszke a maga módján...

Biztos.

És azért ez a paraszti közeg is sokat változott. Régen Dunapatajon vagy Ordason senki nem fagyott meg az árokparton, ha berúgott. Mert hazavitték. Azt hiszem, ma már ez is más.

Anyád most hol él? És hogy él?

Ordason. Ott él az Ibolya nevű húgommal és családjával.

Ibolya?

A nevelőapámmal közös gyerek.

Tehát az anyád részéről féltestvéred, mint a Szabi.

Igen. De nagyon más értékrend, nagyon más gondolkodás. Tényleg nagyon más világ, amihez már nem sok közöm van. A családjával beköltöztek anyámhoz, amikor meghalt a nevelőapám. Aztán valahogy a férje révén egyre több olyan ember költözött oda, akiket én nem ismerek, semmi közöm hozzájuk. Ha én hazamennék a szülői házba, öt vadidegen embert találnék ott. Megkérdeztem anyámat, hogy vegyek-e neki egy házat, hárommillióért lehetne kapni. Mire ő, hogy dehogyis, minden rendben van. Szerintem nem akart szembesülni ezzel a helyzettel. Én meg nem akarok ebben a helyzetben részt venni, és nem akarok beleszólni sem. Pár éve, még a Covid előtt Szabi mondta, hogy menjek le velük karácsonyra. Hát mentünk. Fél egyre volt megbeszélve, ebédre mentünk, odaértünk negyed egyre. És az volt az első mondat, hogy ugye, nem baj, hogy mi már ettünk. És akkor úgy döntöttem, hogy én ezt nem szeretném, mert nagyon felzaklat, és fáj. Persze, biztos nekik is fáj, hogy én milyen vagyok, és nem biztos, hogy egyetértene nekik azzal, amit most elmondtam.

És a Szabi?

Ő sokkal rendesebb gyerek. Az öcsém csodálatos ember. Nagyon-nagyon szeretem.

Ő még mindig Kecskemét mellett lakik, igaz? Kutyákat tenyésztett.

Igen, de már nem kutyázik, mert nő a két kislánya, és azokat fuvarozzák Nórával, a feleségével ide-oda, különóra meg minden. Nagyon rendben lévő, nagyszerű emberek és nagyszerű család. Azt hiszem, már kezd elégük lenni nekik is a vidékből. Mi nagyon

jóban vagyunk, jönnek állandóan, hozzák a lányokat most korcsolyázni, néznek mindent a színházban, engem is, persze.

Szabi ismeri az apját?

Hát ez is egy érdekes történet... Az apja egyáltalán nem törődött vele. Aztán amikor én tizenhat-tizenhét éves lehettem, és történetesen éppen otthon voltam, megjelent. Hogy megismerkedjenek. Neki akkor kempingjei és szállodái voltak, és megkérdezte, hogy Szabi elmenne-e vele tíz napra. Én rábeszéltem, hogy menjen. Aztán három nap múlva hazajött, hogy őt ott csak ugráltatják meg dolgoztatják. És eltelt vagy húsz év. Szegedről jöttem épp haza éjszaka, valami előadás után, amikor hív Szabi, hogy nem fogom elhinni, mi történt. Jelentkezett az apja, és elmondta, hogy meghalt a felesége, meghalt az anyja, nincs gyereke. És üzletet ajánl neki. Van egy komoly vagyona, és ha Szabi havonta egyszer meglátogatja, meg ha beteg lesz, akkor gondoskodik róla, akkor ráíratja a vagyont. Nem szeretetet kért, hanem egy korrekt ajánlatot tett a fiának.

És Szabi?

Így tett. És amikor az apja beteg lett, odavette magához, épített neki egy szobát, fürdőszobát. Ápolták, szépen bántak vele, és amikor meghalt, rájuk hagyta, amije volt.

A te apádról mondott neked valamit az anyád, amikor kicsi voltál?

Annyit, hogy Alföldi Albertnek hívják, és hogy ő az apám, de nem kíváncsi rá.

De arról, hogy mi történt?

Én azt nem kérdeztem részletesen, mert egy kisgyerek nem kérdez részletesen, és ezt olyan hitellel mondta, hogy elfogadtam. Fenébe, ez meg mennyire már a gyerek tiszteletéről szól. Hogy nem hazudunk neki.

Igen, ez ebben a helyzetben szerintem is korrekt válasz. Apád elismerte, hogy ő az apád, a nevére vett.

Állítólag apasági per volt. Arra én nem emlékszem. Valami rémlík, hogy megszárták az ujjamat.

És apád egyáltalán nem volt rád kíváncsi, vagy csak anyádra nem volt kíváncsi?

Szerintem rossz emlék voltam. Az egész egy rossz emlék volt.

Mikor ébredt föl benned először, hogy megismernéd? Emlékszel?

Emlékszem, Felsőtárkányban voltam táborban. Tizenvalahány éves voltam. Még nem gimnazista. És voltak a táborban csajok Hajósról. És ők elkezdtek nekem arról beszélni, hogy pont olyan vagyok, mint a Berci bácsi. Apám ott nagy ember volt. Mindenki ismerte. A művelődési házat vezette Hajóson. Az én későbbi kollégáim, Törőcsiktól Sinkón, Kállain át mind apámhoz jártak fellépni. Az Edda is ott koncertezett először. Szóval az Alföldi Berci, az egy fogalom ott a környéken. A Mariék, Törőcsikék annyira ismerték, hogy Hajóson vettek pincét. Hamarabb ismerték az apámat, mint én. És amikor engem megismertek, összeállt a kép.

Hasonlítasz rá?

Igen, nagyon. Amikor a csajok a táborban ezt mondták, akkor én azt feleltem, hogy persze hogy hasonlítok rá, hiszen ő az apám.

Ez titok volt ott?

Nem.

Apádnak ott volt felesége, családja?

Nemhogy felesége volt, de van egy nagyjából két hónappal fiatalabb húgom. Együtt volt terhes a két nő. Mesélte a Magdi, apám felesége, hogy együtt tolták a védőnőhöz a gyerekeket, hiszen a faluban csak egy védőnő volt. Ez Dunapatajon volt. Hogy az apám miért ment el Dunapatajról, azt még nem tudom. És akkor a lányok a táborban nem hitték el, hogy ő az apám. Azt mondták, ha így van, írjak neki egy képeslapot. Írtam. Valami olyasmit, hogy „Itt vagyunk Felsőtárkányban, szeretettel, fia, Róbert.” És erre nem reagált.

Aztán többé nem kerested?

Nem.

Ott hány gyerek volt?

Három. Egy bátyám és két húgom. A bátyám, szegény Berci két éve vagy mennyi is már, egy súlyos betegségben meghalt.

Mikor döntöttél úgy, hogy mégis megismernéd apádat? Vagy ő döntött úgy?

Nem. Aliz döntött úgy, a legkisebb húgom. Mint a mesében: ott is a legkisebb királyfi száll szembe a hétfejű sárkánnyal. Aliz megjelent a Pesti Színházban, ahol aznap este játszottam. Illetve nem is jelent meg, sokkal finomabban csinálta.

Ő vajon honnan tudta?

Figyelj, mindenki tudta, mindenki mindent tudott. És nemcsak akkor, amikor már színész lettem, hanem korábban is. Hiszen kiskamaszként én már mindenfelé nyüzsgöttem, versmondó verseny, színjátszókör, minden. És hát nem éltünk messze egymástól.

Megbeszélte vajon apáddal, hogy megkeres?

Nem. Valami olyasmit mondott, hogy ő leszarja, hogy mit csináltak a szüleink, ha neki van egy ilyen bátyja, akkor ő kikéri magának, hogy nem ismeri.

Aliz mit csinál?

Az Európai Bizottságnál dolgozik, a Věra Jourová csapatában.

Szóval bement a Pesti Színházba azzal, hogy a húgod...

Nem, mondom, nagyon szépen csinálta. Írt egy levelet, azt ott hagyta a Pesti Színház művészbejárójánál, hogy itt ülök az Anna presszóban. Alföldi Aliz vagyok, a húgod, ha gondolod, akkor gyere ide, és igyál egy kávé. Aztán elmondta, hogy látott engem bemenni a színházba, aztán látott kijönni, és az nagyon hosszú idő volt.

Te meg...

Odamentem, és nagyon örültem.

És azóta is jóban vagytok?

Azóta mindenkivel. Mert aztán ő hazament, és elmondta, hogy engem megkeresett. Apám meg hagyott egy üzenetet a Vígszínház titkárságán, hogy ha gondolom, keressem meg.

Ez kevésbé elegáns, mint az Anna presszó...

Persze. Aztán találkoztunk a Tabáni Kakas Vendéglő előtt, esett a hó, és bemutatkoztunk. Alföldi Albert, Alföldi Róbert.

Azért ez nem egyszerű. Tudod, én is tizennyolc voltam már, amikor megismertem az apámat, és hát eltartott egy ideig, míg megszerettem, bár aztán nagyon.

Nekem meg nagyon gyorsan ment. Nagyon. Mindenki azt kérdezi, hogy ez hogy lehetett? Amikor az apám az ismeretségünk legelején elkezdett nyökögni, mintha valamit meg akarna magyarázni, akkor mondtam, hogy figyelj, baszd meg, azt nem fogod tudni kidumálni, hogy ez miért így történt. Nem tudsz nekem olyan mondatokat mondani, amire én azt felelhetném, hogy jaj, milyen igazad volt! Tehát hagyjuk ezt a francba! Az ember mégiscsak kíváncsi, hogy ki az apja, vagyis nézzük meg inkább, hogy ki a másik.

Azt hiszem, annak idején én is hagytam a francba az oknyomozást...

Bennem tényleg nem volt semmi indulat. Semmi. Az anyám pedig kurva jól reagált erre az egészre. Mert természetesen, amikor üzent az apám, akkor beszéltem anyámmal, hogy mit szól ehhez.

Mit mondott?

Annyit, hogy hála istennek.

Ez jó.

Ez, látod, tényleg jó. És soha nem fogom elfelejteni... Volt a Vígben egy Zsótér-rendezés, Esterházy Péter *Búcsúszimfóniája*,

Lukáccsal, Szarvas Józsiával, Venczel Verával és másokkal. És volt egy jelenet; Szarvas Józsi először ment haza, és rohadt sok csomagot vitt. És emlékszem, hogy ott iszonyú sírógörcsöt kaptam, mert mikor én először hazamentem karácsonyra Hajósra, és is rohadt sok csomagot vittem...

Be akartál pótolni valamit?

Nem. Az örömtől. Tényleg az örömtől. És aztán ez az egész sokkal egyszerűbb volt, mint hinné az ember. Bementem a házba, és akkor azt mondtam, hogy ja, igen. Mindenütt képek, könyvek, kerámiák, és ugyanaz volt a közeg, mint én.

Magadra ismertél?

Igen. Lett egy gyökér. Meglett a kulcs.

Ezek szerint mégiscsak lehet a genetikában valami.

Abszolút.

Noha szeretjük azt gondolni, hogy a nevelésnek nagyobb a súlya.

És akkor kiderült, hogy az, ami én vagyok, az egész családban generációk óta mocorog. Apámtól kaptam fényképeket: huszonevesen Molière-t játszott. Aliz színész akart lenni. Mind a három gyereke színész akart lenni.

Hány éves voltál te akkor?

Huszonnyolc. Még a Vígben voltam.

Szóval jól sikerült a találkozás.

Igen. De erre mondta azt a nagynéném, aki azóta meghalt, hogy ha villanyszerelő lettél volna, nem biztos, hogy megkeresett volna.

És apád felesége mit szólt?

A Magdus megölelt, és azt mondta: végre hazajöttél.

Anyád ehhez mit szólt?

Figyelj, három hónap múlva a két család együtt volt valamilyen esküvőn. Akkor még élt a nevelőapám, és nagyon jóban lettek, a világ legtermészetesebb dolga lett az egész. Én azért nem csinállok titkot ebből a történetből, mert ez olyan, mint a magyar népmesék. Volt egy történet, ami nyomasztott legalább tizenöt embert. Két családot, hosszú-hosszú évtizedeken át. És azt gondolta mindenki, hogy ez egy olyan történet, ami csak fájdalmat okoz, amit nem lehet megoldani, ami rossz, és az is marad. És az derült ki, hogy nem így van. Hogy mindig lehet tenni valamit. Mindenki lett egy felszabadultság, és ehhez természetesen mindenkinek a tanult vagy ösztönös intelligenciája szükségeltetett. Az apám feleségének, a Magdinak is, az örömtől, hogy végre itt van a negyedik gyerek, az anyámnak is, tehát főleg a nőknek, persze. Vagyis az derült ki, hogy ez az egész nyomasztó történet, amit harminc évig cipelt a két család, megoldható. Az apám elment utána az anyámékhöz karácsonyt köszönteni, Magdi, a felesége ajándékot küldött, anyám is ajándékot küldött nekik.

És te voltál a katalizátor.

Tulajdonképpen Aliz. Én ugyanis akkor, amikor a képeslapra apám nem válaszolt, eldöntöttem, hogy nem lépek.

De akkor még gyerek voltál. Teltek az évek, az lettél, aki meg ami, de ez nem változott?

Nem.

És most mindenki jóban vagy?

Igen. Tök természetes a mostani helyzet. Eszünkbe se jut ez a történet.

És a másik húgoddal is van kapcsolatod? Ő hol él?

Angi Olaszországban él, a fantasztikus festő férjével, Matteo Massagrandével. Vele is nagyon jóban vagyok. Illetve ez ennél különlegesebb, mélyebb, furcsább és csodálatosabb viszony. Két hónap van köztünk, és a személyiségünk nagyon hasonlít egymásra. Mintha ikrek lennénk.

Apád és a felesége meg szoktak nézni, ha rendezel vagy játszol?

Régebben persze, mindent. Most már azért nehezebben mozognak, de ha Szegeden csinállok valamit, oda még eljönnek. Ja, és képzeld, most egyébként befogadtak egy ukrainai menekült családot. Tudod, biztos sok ilyen vagy hasonló történet van, mint a mi családunké, és sok közülük megmarad abban az előző állapotban. Hogy sose múlik el belőle a fájdalom, a megbántottság.

Hogyan viselték, amikor például a Nemzeti körül annyi bántás ért téged?

Úgy, hogy kérdezték, rendben vagy-e, kell-e segítség. És apám szerintem büszke volt arra, ahogy azt csináltam. Mert nagyjából ő is így csinálta az életét.

Hogy lett parlamenti képviselő?

Úgy, hogy egy nagyon hiteles ember volt a környéken. És elképesztően idealista. És nem csak a nők kedvelték – illetve ő a nőket. Erről jut eszembe, mindenki azt mondta, az, hogy én meleg lettem, az az ő büntetése.

Egyébként erről volt valaha szó? Vagy egyszerűen úgy fogadták el, mint azt, ha valaki balkezes?

Nagyjából úgy, igen.

És anyáddal?

Anyámmal nem volt róla szó. Ő mindig is tudta, de mégsem tudta, vagyis nem beszéltünk erről. Anyám ebben is intelligens volt. De... figyelj, ez kopik. Ez nem egy állandó dolog. Egyszer azt kérdeztem tőle, hogy mi az isten bajod van? És akkor nagyon szépet mondott. Azt mondta, hogy az a baja, hogy az a világ, amiben én élek, annyira távol van tőle, hogy ha én bajban vagyok, ő nem tud segíteni.

Ez nagyon szép, tényleg.

De igazából nem beszéltünk erről. Egyik helyen sem történt az, hogy leültünk a vasárnapi asztalhoz, és erről beszéltünk. Hanem valahogy mindenki megtudta. Az öcsém erről többet tudna mesélni, mert szerintem ő ott villámhárító volt. Vagyis azt, hogy az anyám meg a nevelőapám ezt így fogadták el, azt hiszem, Szabi intézte. Szerintem ennek a dolognak a negatív részét az öcsém kapta, nekem már csak az elfogadás és a tudomásulvétel jutott.

Annak, hogy kiskorodban ufónak érezted magad, vajon oka volt az is, hogy meleg vagy?

Nem, ennek semmi köze nem volt ahhoz, hogy ufónak éreztem magam.

Mert ez mikor tudatosult?

Szerintem hat-hét éves lehettem. Szavam nyilván nem volt rá, de ez nem is zavart. Arra emlékszem, hogy jó volt a szomszéd bácsi ölébe ülni. És nem a szomszéd néni ölébe volt jó ülni.

Szerintem szerencséd van, hogy ebben az eléggé zűrés családban soha nem ütköztél nemhogy homofóbiába, hanem semmilyen nehézségbe a melegség elfogadtatásával.

Nem. Nagyon más volt a társadalom akkor. Harminc-negyven évvel ezelőtt, még ha tudta is a család, ez nem volt beszédtema. Nemcsak az, hogy én az vagyok, hanem egyáltalán. Az volt, hogy tudjuk, de nem beszélünk róla. Volt egy meleg nagybátyám.

Most hirtelen az jutott eszembe, hogy ez is olyan volt a Kádár-rendszer alatt, mint a zsidóság. Nem volt róla nyíltan szó, ezért nem volt antiszemitizmus. Nyilván lett volna, ha ez a téma kinn van a placcon, de nem volt. Érted?

Nemrég mondtam egy interjúban, hogy szerintem a magyar társadalom sokkal kevésbé homofób, mint a politika.

Illetve aki most hangos, az eddig is homofób volt, csak most úgy gondolja, hogy szabad ordítani. Mert bátorítja a politika.

Igen. Sokat változott a társadalom ebben. Miközben ma Budapesten az, hogy valaki meleg, nem érdekes.

Mégis sokat vártál a coming outtal, egészen a Nemzetiről szóló könyvig. Miközben mindenki tudta már, de valami mégis visszatartott attól, hogy te is kimondd.

Mert ez hülyeség. Mert ezt azok erőltetik, akik nem melegek. Az, hogy nem beszélek erről, vagy nem állok ki vele, nem azt jelenti, hogy szégyellem, vagy problémám van vele. Ha egy ismert ember kiáll azzal, hogy meleg, az nem órála szól, hanem a társadalmi feladatról. Mivel ismert ember vagyok, hát ki kell állnom, hogy a többieknek talán könnyebb legyen. Vagyis látod, nem rólam szól, hanem a közegről. Én azt is megértem, aki soha nem coming outol. Valaki vagy eljut addig, hogy kiálljon, vagy nem, számonkérni soha senkin nem lehet. Amúgy meg ismersz engem, tudod, hogy nekem ez nem az életem központi témája.

És nincs köze a melegségnek ahhoz, hogy egyedül vagy? Hogy nehezebb stabil partnert találni?

Nincs. Hiszen sok heteró is egyedül van. Színészek, színésznők, rendezők. Tudod, minek van szerepe az egyedüllétben? A pályának. Annak.

Előttünk az asztalon ott hever a *Network* szórólapja, tegnap este láttam, előtte délután ugyanott, a Centrálban a *magyartengert*.

Hogy bírtad a *Network*-öt?

Kicsit untam.

Jaj, annyira tudtam, hogy nem fogod bírni! De azért egy jó szavad lehetett volna rám...

Te jól csináltad, tényleg. De hát tudtam, hogy jól fogod csinálni.

*Lee Hall: Network
(Alföldi Róbert;
Centrál Színház, 2022)*

Na, így dicsérsz te.

*Amúgy nagyon egyszerű képlet ez a darab, és túlságosan transzparen-
rensen húz egy kiszámítható irányba. De nagyon profi, az kétségtelen.
És megértem azt a rajongást, ami körülveszi. Értem, tudom, hogy mi
mozgatja.*

A lelkiismeret-furdalás. És én.

Pontosan.

A kompenzálás. Ha ezt megnézem, úgy érezhetem, hogy valamit
tettem a Fidesz megbuktatásáért. Amikor vége van, és tapsolnak,
kimegyek, és azt mondom mindig viccesen a Fehér Tibinek, nem
most kell őrzöngve ünnepelni, hanem jó helyre kellett volna sza-
vazni. De ez tényleg csak vicc, hiszen örülök, hogy tetszik nekik
az előadás.

*Ezért is gondolom, hogy a magyartengernek, ami Bíró Bence darabja,
és te rendezted, nagyon jó, hogy ott mutatták be.*

Nagyon jó, tényleg.

*Szóval nem azért érezted magad ufónak, mert meleg vagy, hanem
általában érezted magad oda nem valónak, és ehhez képest az, hogy
meleg vagy, csak a ráadás.*

Pontosan. Ráadás.

*De tudod, azért is érdekes ez a kisgyerekkori ufódolog, mert valamit
megőriztél ebből. Mégpedig azt, hogy a szocializációs készségeid
némi-eg alulfejlettek vagy alulműködnek.*

Hát mert nem tanultam meg sok mindent.

Ettől van benned egy tartózkodás, félelem, egy túlzott őrzése a saját...

Szorongás. Az van bennem.

*Én sokszor próbáltalak és még többször akartalak hívni olyankor, ami-
kor nálunk csupa olyan ember van, akik szeretnek téged, és akiket jól
ismersz. És vagy egyből elutasítod, vagy megígéred, hogy jössz, aztán
nem jössz. Nem hiszem, hogy te ezt még mindig nem tudod. Inkább
nem akarod.*

Ez már feladat nekem.

Ma is? Még mindig? Nem hiszem el.

Volt most egy érdekes élményem. Szűcs Ancsa itthon van a sze-
relmével, akivel én még nem találkoztam. És mondta, hogy egy
barátnőjénél lencseévés van január elsején délután, ők ott lesznek,
és egy csomó olyan ember lesz ott, akiket ismerek, és menjek már
oda, hogy találkozzunk. És nagyon-nagyon nehezen, azért, hogy
az Ancsával találkozzak, meg hogy be tudja mutatni a szerelmét,
odamentem. De nagyon nehezen. És nagyon meglepett, hogy jól
éreztem magam.

Meddig maradtál?

Két és fél órát.

Az nálad nagyon sok.

Elmondom, mi ez, mi van ezzel...

*De akkor vedd már hozzá a telefont is; hogy nem veszed fel, nem hívsz
vissza, meg az e-mailt is, amire nem válaszolsz. Tehát általában az
emberekkel való kapcsolattartást.*

A telefont meg az e-mailt, azt nem tudom belevenni. Az van, hogy... hogy mondjam ezt? Ez nem fog nagyon jól hangzani. De mégiscsak az van, hogy nem tudom. Most egyszer elmondom, te majd megérted.

Ühüm.

Hogy valahogy... hogy mindig azt gondolom, hogy... de ez nem ilyen tudatos. Meg kell felelni annak, hogy te vagy az Alföldi. Miközben engem ez például nem érdekel. Ha elmegyek egy baráti társaságba nagy ritkán, akkor ez engem nem érdekel, de valahogy mégiscsak ez lesz.

Miért gondolod ezt?

Igen, miért gondolom ezt? Nem tudom, miért gondolom. Nem tudom. Illetve... azért gondolom, elmondom, miért gondolom, mert azt gondolom, hogy ha ez nincs benne, akkor én nem vagyok elég érdekes.

Valamiért még mindig azt hiszed – és ez az ufósággal is összefügg –, hogy te nem az vagy, aminek mások látnak.

Igen. Igen. De hát ez tök normális. Érted? Nem akarok szegény anyámra fogni mindent, de mégiscsak arról szól az egész életem, hogy a létezésemet igazolom.

De Robi, még meddig és miért?

Hát szerintem amíg él az ember, addig. El tudom képzelni, hogy anyám miket érzett, amikor terhes volt. Se az apád nem akar, se az anyád nem akar. Figyelj, ez nem kis csomag.

Valóban nem, de mi kell ahhoz, hogy elmúljon?

Nem tudom.

Értem. De ez tényleg mindentől függetlenül egy megoldandó probléma. Ugyanis az emberi kapcsolataidat erősen befolyásolja, méghozzá úgy, ahogy neked nem jó.

Mondok én erre valamit, amit le fogok tagadni. Én nagyon sok embert unok, akiket pedig egyébként kedvelek és szeretek. Kevés van, akit nem unok. Ráadásul szerintem én sokszor komoly depresszióval küzdök...

Na, mielőtt a Blikk megírja, hogy Alföldi depressziós, gyorsan rávágom, noha nem vagyok pszichológus, hogy ez persze nem az a bizonyos klinikai depresszió.

Ja, persze hogy nem. Nem kell sem terápia, sem gyógyszer. Remélem. Talán a munka.

Ezt én simán megerősítem. Mert nagyon messze tud tőled kerülni a depresszió azonnal, hogyha valamin dolgozol, vagy ha olyasmin dolgozol, ami nagyon földob, és nagyon mélyre tudsz menni benne.

Itt kikapcsoltam egy időre a felvételt. Nem is tudom, miért. Hiszen biztos nem mondtunk mást, mélyebbet vagy nehezebbet, mint amit addig. Van, hogy az ember szinonimák, körülírások, hasonlatok útján keresi a pontos szavakat. Van, hogy hallgatással.

És most, amikor ezt kalapálom a klaviatúrába, tisztán feldereng az a január eleji kép, a beszélgetés képe: ülünk nálam a konyhában – valamiért mindig a konyhában ülünk, holott szoba is van –, és felötlik bennem, hogy igen, máris elértünk az egyik lényeges ponthoz, mert ez is, amiről itt fentebb szó van, szorosan kapcsolódik a szakmához, mondhatni, szükségszerű, ha nem is természetes velejárója.

Mert hát micsoda egy szakma az, ahol az ember legintimebb érzéseit, dilemmáit, fájdalmain, vívódásait, szégyellni való hibáit és

torzulásait rendre sokak szeme láttára mutatja meg, kipakolja a nézők elé. Igen, szinte mindig egy figura bőrébe vagy mögé bújva, de akkor is: egy figurában is csak azt lehet megmutatni, ami a mutató emberben, a színészben is megvan. Ha sír, tudjuk, hogy a színész is tud/szokott sírni. Ha ordít, ha nyüszít, ha nevet, ha szeret, ha ölel, ha taszít, tudjuk: a színész ezt mind magából szedi elő. (Ne keverjük össze semmivel: itt érzelmekről és indulatokról, nem pedig cselekvésekről van szó. Ha tehát egy színész gyilkost játszik, evidensen nem öl a színpadon kívül, de azt az érzelmet, indulatot, ami a színpadi öléshez vezet, magából szedi elő.)

És akkor mi csodálkoznivaló van azon, ha a színpadon kívül mindent hátrít, még az emberekkel – a nézőivel – való kapcsolattartást is. Mi a meglepő abban, ha tudja: a figurákat, a szerepeket, mi több, a szereplőt látjuk benne akkor is, amikor egy liter tejet rak a kosarába az ábécében. Persze, ez sem olyan primitív és áttétel nélküli, hogy azt hinnénk: III. Richárd vásárol a Tatra utcai zöldségesnél, de hogy eszünkbe jut, hogy ő az az ember, aki tegnap este III. Richárd volt, az biztos.

Persze, nem a színészet az egyetlen ilyen szakma. Mindannyian jártunk már úgy, hogy ha például orvossal sodródtunk össze egy magánéleti, civil helyzetben, azért csak megkérdeztük tőle egy pohár bor vagy egy rántott szelet fölött, hogy vajon nagy baj-e, ha étkezés után fáj a gyomrunk.

Van persze egy nagy különbség a két eset közt; ugyan az utóbbi is minimum udvariatlanság, de az orvosnál a tudását próbáljuk a magunk hasznára fordítani, és kicsit sem törődünk azzal, hogy milyen az illető személyisége, a jelleme, az érzelmvilága. A színésznel viszont mindezt ismerni véljük, hiszen a nézőtérrel szem- és fültanúi vagyunk a megnyilatkozásának.

Szóval mi a meglepő abban, ha egy színésznek küzdelmes, problémás ügylet a civil kapcsolattartás?

Semmi.

Sokszor szóba kerül ez az „ufóság”, és mind a ketten pontosan tudjuk, hogy mire mondjuk. De nagyon kell vigyázni arra, hogy közérthetően megmagyarázzuk, hogy ez mi. Gyerekkorodban az oda nem illés érzése.

De ma is ufó vagyok.

Az ufóság érzése sehol nem jó. Se gyerekkorban, se felnőttkorban. Mert azt jelenti, hogy nem tartozol sehova.

És az nem jó érzés.

Igen, de ebben te most már aktív vagy.

Ezt hogy érted?

Hogy aktívan nem akarsz tartozni. Aktívan háritod. Nem azt mondom, hogy mindig tudatosan, de mindig.

Igen.

Mert mindig félsz, hogy...

Igen. Még akkor is, hogyha jó életstratégiákat fejlesztettem ki, és jól működöm. Vagyis ez nem teher, főleg nem mindennapi teher.

Lassan azt is szét kell szálazni, hogy ebben mennyi a te szereped, az aktív szereped, és mennyi az önvédelem.

Igen. Egyébként valahogy... érted, ez egy technika... közben meg olyan pitinek tartom, hogy minden megérint, ami történik, de mégis. Például: Mácsai Pali ad egy nagy interjút a *Telex*-nek. Élőben, tehát beszélgetni lehet vele. És szóba kerül a színház és a politika kérdése. És igazából nem mondja így ki, de az hangzik

el, hogy ha a színház vagy egy művész belekeveredik a politikába, akkor elveszíti önmagát. És a következő mondat az: mert az Alföldi Robinak háromszor annyit kell csinálnia, hogy hiteles legyen. Ez a mondat így elhangzik. Ami egyrésztől végtelenül hízelgő. Mert lám-lám, háromszor annyit is meg tudok csinálni.

De a másik oldala meg nagyon nem hízelgő. Mert azt jelenti, hogy a nyílt politikai állásfoglalás erodálja a művészi hitelességet. És hát erre is látunk példát...

Látunk, igen, de látjuk azt is, hogy az ellenkezője, a hallgatás sem erősíti a művészi hitelességet. Hiszen ezek az úgynevezett művész-színházak a legutolsó választás után mindannyian lehajtották a fejüket, és azt mondták, hogy jó, akkor ebben fogunk élni. Nem állunk be a sorba, mert a mi szerepünk természetesen nem az, de tudomásul vesszük, hogy ez van. Én egyébként ezért haragszom rájuk, mert nekik nem szabadna, tehát most a színháznak nem szabadna. Semmilyen módon nincs szükségük rá. Másrészt olyan fájdalmas dolog volt, hogy Kováts Adél négy évig nem hívott vissza dolgozni a Radnótiba. Meg vagyok győződve arról, hogy ez politika. Illetve dehogyis vagyok meggyőződve, talán csak én találtam ki megfelelő magyarázatnak. Miközben elég keményen benne voltam abban, hogy ő fölállította azt a színházat. És ezek a mondások és helyzetek nem segítenek abban, hogy fedésbe kerüljél saját magaddal. Kifejlődik az emberben egy olyan frusztráció, ami nem jó semmire. És ráadásul esetleg alaptalanul.

Én valahogy azt gondolom, mégiscsak a te ügyed, a te dolgod, hogy elhidd végre, hogy abból a dunapataji kisfiúból ez lett. Azon se lepődnek meg, ha most azt mondanád, hogy amikor a lakásodban körülnézel, a falakon, a képeken, a bútorokon, mindenben, akkor megkérdezed magadtól, hogy ez tényleg a tiéd-e.

Úristen, akár hiszed, akár nem, ez meg szokott történni.

De ennek a megszüntetése vagy összeecsúsztatása tényleg a te dolgod. Igen, ezt elértem, ezt megcsináltam.

Igen, de azt gondolom, hogy ez kemény meló. Nagyon nagy bizonyíték az ezen való munkán, hogy én nagyjából bárhol dolgozom, bárhová elmegyek, ahová hívnak. Érted?

Igen.

Budaörs most már menő hely, de amikor én először elkezdtem ott dolgozni, akkor még nem volt az. Vagyis ez a szempont, hogy menő hely legyen, nálam nem játszik.

Még a függetlenek vannak hátra, de előbb-utóbb az is eljön, hogy velük fogsz dolgozni. Meg az is eljön, hogy összeverbuválsz egy csapatot, és megcsinálsz velük egy előadást a Jurányiban, nulla forint nulla fillérből. Csak közben miből fogsz élni?

Most nagyon jól keresek. Egész életemben nem kerestem ilyen jól.

A színészettel?

Igen. Hála Puskás Tamásnak meg az átriumos srácoknak.

Meg magadnak, nem?

De. Szóval tényleg elmegyek bárhová, a függetlenekkel dolgozni pedig boldogan, és nem kell mélyen a majdnem üres zsebükbe nyúlni.

Na, erről is beszélünk még. A pénzről.

10

SZÍNHÁZ

„Nehéz ember, de komoly művész”

Nánay István

Azt kezdettől fogva tudtam, hogy meg akarok kérdezni néhány embert Alföldről. Semmi protokoll és semmi barátság: nem azokat, akiknek „hivatalból” jó véleményük van róla, nem azokat, akikkel régóta együtt dolgozik, és együtt arattak nagy sikereket. És nem is azokat, akik csak egy-egy rövid epizódot láttak vagy ismernek a pályájából, meg azokat sem, akiknek a véleménye – bármilyen okból – nem érdekel.

Hat embert kértem arra, hogy válaszoljon két kérdésre. Az első: hol a helye Alföldi Róbertnek a magyar színházi szakmában? Mint színész, rendező, celeb, politikai-társadalmi megszólaló. Világos, hogy ez egy összetett kérdés, és nem egyszavas választ igényel. A második: mi lehet az oka annak, hogy a szakma sokunk által legértékesebbnek, művészileg kiemelkedőnek tartott része nem fogadja be, nem hívja, nem keresi vele a közös munkát? Ez sem egyszerű kérdés, belátom.

A hatból négyen álltak kötélnek; négy érdekes, elgondolkodó és elgondolkodtató beszélgetés született. Igazán sajnálom, hogy két színházigazgató, színész és rendező nem akart véleményt mondani, pontosabban nem akart ebben a könyvben megszólalni.

Két kritikust is megkérdeztem; mindketten kezdettől fogva tanúi, mégpedig hivatásos krónikásai Alföldi pályájának, van rálátásuk az egészre, számos kritikát írtak az előadásairól és szerepeiről. Gabnai Katalin és Nánay István átfogó képpel bír nemcsak Alföldi karrierjéről, hanem a háttérrel, a színházi és kulturális kontextusról is, ami nekem ugyancsak fontos volt. Mindketten lenyűgözően felkészültek a beszélgetésre, és az is kiderült számomra, hogy – például velem ellentétben – végigjegyzetelték az életüket, mármint színházi szempontból. És akkor megint sajnálom, hogy én – aki amúgy is csökött

memóriával bírok – ezt nem tettem. Az én emlékeim intenzívek ugyan, de szórványosak.

De ők ketten – ők mindenre emlékeznek.

A kérdés tehát egyszerű: hol a helye Alföldi Róbertnek a színházi szakmában?

Hát erre nem lehet egy mondattal válaszolni.

Nem is egy mondattal kellene, hanem többel. Mikortól emlékszel rá?

Az első emlékem a *Bűn és bűnhődés*.

Kapás Dezső főiskolai rendezése?

Ühüm. De nem a főiskolán láttam, hanem Veszprémben. Egész pontosan Székesfehérváron láttam a veszprémi színház előadását. Nagyon erős előadásnak kellett lennie, ha ennyi év után is emlékszem rá. Sístergően erős volt, ezért maradt meg bennem nagyon. És ha most csak a színészetére próbálok visszagondolni, akkor a kezdeti őrült nagy energiák, amik a szerepeiben mozgatták, szép lassan átalakultak, és okosság lett belőlük. Ezt látom az ő színészetében, mondjuk, legutóbb Puskás Tamás Centrál Színházában a *Network*ben is.

Arra, mondjuk, biztosan nem mondanám, hogy sístergően erős.

Nem is az előadás erős, hanem az, amit ő abban csinál. Elképesztően pontos, lenyűgözően profi, okos; pontosan tudja, hogy mit hol kell megnyomni, hol kell szünetet tartani, hol kell gyorsítani, hol kell kivárni. Azt látod, hogy mostanra eljutott egy olyan szintre, hogy szinte bármit meg tud csinálni, mert hát a *My Fair Lady*ben is ez látszik. De a *Network*ben teljesen magára húz mindent, és viszi mindenestül. Ha nem ő van annak az előadásnak

a közepén, akkor az összeomlik, hiszen a látvány intenzív ugyan, de önmagában kevés; neki kell tempót és súlypontokat adni. Mindenki más megy utána, hiszen nyilván nem egyedül csinálja meg az egészet, hanem a rendező Puskással és a többiekkel együtt. De mondhatnám példaként a *Fehér nyuszi*, *vörös nyuszi* is az Átriumban, amiben teljesen egyedül van, és ami attól briliáns, hogy keveri az interakciót, a privát megszólalást meg a darabot, amiben ezeknek persze tere és helye van.

Igen, ez érdekes.

Igen, de pont a privátnál érzi az ember azt, hogy úgy csinál, mintha privát lenne, de valójában a szerep része, mert azért a privátot nem fogja odatenni. Annál ő kijebb van. Ez már az okosság része.

Nem biztos, hogy értem, amit mondasz.

Ennek, amiről beszélek, az igazi leleplezése az Urbán-rendezés az Átriumban.

A trianoni csata?

Igen, az. Urbán András rendezte.

Érdekes, Robi azt pont azért imádta, mert végre nem azt kérték tőle, amit a magyarországi rendezők kérnek. Hogy végre valaki másképp kíváncsi arra, hogy ő mit tud. Te meg azt érezted, hogy nagyon kívül van?

A privátot abban is úgy csinálja, mintha ott akkor nagyon átérezné. De hát oly mértékben nincs semmi abban az előadásban, amit meg lehetne csinálni. Egyetlen politikai üzenet az egész.

De hát milyen politikai üzenet...

Én rosszul voltam attól az előadástól, borzasztó volt.

Én meg jókat röhögtem.

Hát jókat röhögtél az első öt percben, és aztán már mindig ugyanaz, ugyanaz, ugyanaz, mint Urbánnál mindig.

Igen, ez is igaz. Csak én szeretem azt, ami Urbánnál mindig van. Az üvöltést is.

Hány előadást láttál tőle?

Sokat, hol Temesváron, hol fesztiválokon, vagy a Trafóban vagy Szabadkán. Neked a Neoplanta sem tetszett?

Jaj, hát az még jó régen volt. Az első időszakban volt néhány jó előadása. Aztán utána mindig ugyanaz. Politikai kiáltvány.

Igen, valóban sokszor az, de az is egy színházi műfaj, teátrális.

A színészek már semmi mást nem tudnak elmondani, csak azt a figurát, amibe bele vannak kényszerítve.

Szóval Alföldinek mindenestre felüdülés volt, hogy mással dolgozik; olyan rendezővel, aki az egész itthoni rutinját nem használja.

Pedig az egy nagyon jó rutin. Én nagyon bírom az ő színészetét. Még akkor is, amikor nem túlzottan megerőltető és bonyolult.

Mint például az Egy, kettő, három Molnár Ferenctől?

Igen. Mert nagyon látványos a szakmai tudás, ami ezekben a szerepekben megnyilvánul. Kicsit mindig ironikus, önironikus, fricska, saját magának is. Az utóbbi időben szerintem egy olyan

szerepe volt, amiben igazi kihívás volt: a III. Richárd. Azt gondolom, hogy ott is egy másfajta igénnyel szembesült a rendező részéről.

Persze, hiszen Andrei Șerban sem a jól ismert eszközeit használta.

Azt is éreztem, hogy nem mindenki volt olyan partnere, aki azon a szinten tudott dolgozni, ahogy ő, tehát néha egyedül volt, nem kapta meg minden partnerétől azt, amit kellett volna. De mégis nagyon erős előadásnak és főleg nagyon erős alakításnak tartom, mert ebben azokat a játékokat, amiket máskülönben tét nélkül megcsinálunk, itt téttel kellett megcsinálni. Állandóan váltani kellett. Kint vagyok, bent vagyok. Mikor mondok igazat, mikor nem mondok igazat. Mikor játszom a másikkal, és hogyan játszom a másikkal. És ott volt ez a sok-sok aktuálpolitikai kiszólás és megjegyzés, amiknek bele kellett simulniuk a darab szövetébe – és belesimultak. Aztán figyelni kellett a közönség reakcióira, és minden este más-más reakciót kapott a ki-be szólásokra, gesztusokra. Szóval én azt gondolom, hogy ez egy összefoglaló alakítás, és ilyen mértékű vagy ilyen nagyságú és ilyen súlyú kihívást nagyon-nagyon ritkán kap vagy vállal. Azt nem tudom megmondani, hogy nem kap, vagy nem vállal.

Mindent vállal. Tehát vállalna, ha kapna.

Azt gondolom, hogy őt sokkal jobban lehetne és kellene terhelni. Abban a korban van, amikor az agya megvan, a fizikuma megvan, legalábbis úgy tűnik; most tudna eljátszani egy csomó olyan szerepet, amit talán tíz év múlva már nem.

A rendezéseire is áll ez?

A rendezés egy picit bonyolultabb téma. Egyrészt kétszer annyi rendezése van, mint ahány szerepet eljátszott, és elképesztő, hogy

az egész világirodalmat végigrendezi. Megszámoltam: volt olyan évad, amikor hét előadást rendezett.

Tényleg. Azon én is elképedtem.

Iszonyatos agya van, és iszonyatosan gyors a felfogása. Gyorsan kapcsol, pillanatok alatt átlát akár egy kérdést, akár egy szituációt. De azt is feltételezem, hogy sok minden más nincs az életében, vagyis a munka egy bódító eszköz is neki.

Elég sok minden van az életében, elég sok mindenre figyel, de kétségtelen, hogy a rendezés lehet a legfontosabb. Épp azért, amit mondasz: mert nagyon gyors, és mert egyfolytában törli a fejét valamin. Látsz szakaszokat a rendezéseiben?

Igazi szakaszosságot nem biztos, hogy fel tudok állítani, de az biztos, hogy van egy szakasz, ami – ha máshol is dolgozott, akkor is – egy külön korszak az ő pályáján: a Tivoli, illetve a Budapesti Kamaraszínház. És egy másik külön korszak a Nemzeti. A többit már nem tudom korszakolni.

Talán mert nem tapadnak ennyire egymáshoz az egyes előadások.

Igen, lehet. De ez az első időszak szerintem a legizgalmasabb. A legpofátlanabb. Ott ereszti el magát nagyon. Még nem tudja, hogy mi a rendezés. Szakmailag sem, tehát tényleg pofátlanul csinált dolgokat, amik aztán vagy bejönnek, vagy nem jönnek be. De hát többnyire bejönnek. A *Sirályt (Madárkák)* említeném.

Igen. A „kék”, vízben tocsogó Sirályt.

Igen, igen, igen. Önmagában az, hogy fölönti az egész színpadot vízzel, az csak egy ötlet, igen. De hát attól kezdve úgy kell átalakítani a darabot, hogy ebben a vizes ízében meg lehessen

csinálni. És megcsinálja. Már nem emlékszem, hogy akkor volt-e neki dramaturgja...

Rácz Erzsébet volt a dramaturg.

...mert ugye Vörös Robival dolgozott nagyon hosszú ideig. Lehet, hogy a szövegen dolgozott vele valaki, de ehhez az alapötlet-hez, ami a víz, neki kellett az egészet hozzáidomítani. Emlékszem a Strehler rendezte *Szecsúáni jólélekre*, ott is el volt öntve a színpad, és a közepén volt egy kis sziget vagy stég, már nem is tudom, de csak azon játszottak. Ott például nem a víznek volt értelme, hanem a szigetnek. De itt attól, hogy ez a kis ócska terem el volt öntve vízzel, a pallókon kellett közlekedni. És ezt ő már akkor megcsinálta. Szinte az első rendezésében. És nagyjából minden évben van egy figyelemre méltó rendezése – például a *Hajlam*. Emlékszel?

Hát persze. Összehozta benne a melegséget és a lágert – most is milyen trendi és provokatív lenne.

És Rátóti játszott benne, és abszolút partner volt. Aztán *A velencei kalmárban* is játszott, amiben László Zsolt is, aki aztán végigkíséri a pályáját. Rátóti abban is nagyon jó volt.

Hát igen. És mi lett belőle...

Igen. A Pázmányon sokáig volt egy olyan kurzusom, ami arról szólt, hogy mi a színházkritika, meg hogy hogyan írunk a színészcsoportról; és az egyik ilyen példám a *Hajlam*; emlékszel, középen a pást, és van az a nagyjelenet, amikor a két ember egymással szemben áll, tehát a nézők egyik fele az egyiküket látja szemből, a másik fele a másikat, és a másik szereplőnek csak a hátát. Én Rátót láttam szemből, és Kamarás Ivánt hátulról, aki olyan intenzitással játssza el a hátával, amit kell, hogy az fantasztikus. A tartása,

a hajlatai, a rándulásai játszottak el mindent. De hát persze nagyon kellett a másik ember is, mint ahogy *A velencei kalmárban* is nagyon kellett Rátóti. Szóval azt gondolom, hogy Robi ebben a felkészülési időszakban szinte bármit megcsinálhatott. Emlékszem a *Haramiákra*, abban is Stohl Andrásra és László Zsoltra, aztán a *Macbethre*, az üvegfalakkal.

Ja, amiben hússokkal, belső szervekkel dobálóztak, nagyjából a gyilkosságok ritmusára. Én nem nagyon kedveltem, bár értékeltem az erőit.

Úgy emlékszem, ugyanebben az időszakban volt a vígszínházi *Vihar*, az a bizonyos drogos *Vihar*, ami nekem azért volt érdekes, mert Alföldi addig kis térben dolgozott, és a kis terekben remek dolgokat csinált, most pedig fölkerült a nagyszínpadra, és a nagyszínpad azért megette őt.

Akkor?

Persze, persze, akkor.

Ez nagyon fontos, mármint, hogy elmondod, hogy először megette őt a nagyszínpad. Ma meg van talán öt rendező Magyarországon, aki a nagyszínpadon vagy nagy térben elboldogul, és hát ő az egyik.

De megvolt a tanulópénz.

Sok rendezését, előadását láttad?

Megnéztem, utánaszámoltam, ötvenkilencet vagy hatvanat. Mert volt egy félig szcenírozott *Peer Gynt* is...

Igen, a Nemzetiben, az Óbudai Danubia Zenekarral.

A Nemzeti, igen. Az egy komoly hullámvasút volt, de hát meg is írtad. A *Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból* már nem az elején volt, igaz?

Nem, az a harmadik év szerintem, vagy valahogy így.

Elképesztő előadás volt. És nemcsak az előadás volt elképesztő, hanem az is, ahogy a tér megoldotta az egészet. És színészilag is nagyon erős volt, mert ugyan Alföldi addig is tudott bánni a színészekkel, de addigra már szinte mindent meg tudott csinálni és csináltatni velük. Hiszen vajon mikor is volt olyan erős a Básti Juli, mint ott? Vagy a Stohl? Emlékszel, ahogy bejátszotta a teret vertikálisan és horizontálisan is?

Mondjuk, nemigen lehet elfelejteni...

És én a *Bánk bán* – juniort is nagyon-nagyon szerettem. Addigra azért már láthatók voltak, mert kialakultak nemcsak a színészi manírok, hanem a rendezőiek is. Kicsit olyan ő, mint a Ruszt. Tudod? Pontosan tudja, hogy van olyan dolog, amit nem tudott megoldani, azt egy kis „fikkflakkal” eltakarja, és úgy tűnik, hogy rendben van, de igazából tudjuk, hogy nincs rendben. A *Bánk bán* – juniorban például baromi pontosan elemez. Nem csinálja azt, amit Illyés, hogy átírja, nem is használja Illyés átíratát, hanem fogja magát, és gyakorlatilag az elmondhatatlan szöveget mondja el. És mindenki érti. Tudod, hogy hol, kinél éreztem még ezt az erős készülést és pontos elemzést? Tarnóczi Jakabnál, az ő *Bánk bánjánál*. Hogy minden szónak, minden mondatnak pontosan megvan az értelme. És el lehet mondani ezeket a szövegeket ma is úgy, hogy nem azt érzem, hogy itt valami borzalmas régiség van.

Igen, a készülés, az alapos felkészülés mindig is jellemezte.

Ekkoriban volt az *Ármány és szerelem*. Emlékszel, a zenekarban volt elhelyezve a játék. De nem voltak igazán megcsinálva a szituációk. Az egyik székről átültek a másik székre, ennyi. Egy ilyen esetben nem tud más működni, csak a szöveg, de az csak akkor, ha nagyon pontos. Aztán volt a *Don Carlos*, Kecskeméten és a *Bárkában* is, mindkettőben Makranczi Zalán volt a főszereplő.

És egy hatalmas ketrec volt a díszlet, igen.

De említhetném a *Tartuffe*-rendezését is. Ott is nagyon kellett működni a szövegnek.

Ez volt az, amelyikben elhagyta az ötödik felvonást, vagyis Orgon jól megbűnhődött, Tartuffe meg nyert.

Az egy pofátlan húzás volt, de egy másfajta pofátlanság, mint a fiatalok. A „már megengedhetem magamnak” típusú.

Katona József:
Bánk bán – junior
(Fehér Tibor,
Radnay Csilla;
Nemzeti Színház
– Gobbi Hilda
Színpad, 2009)

Ez is a Nemzetiben volt.

Igen, most a Nemzetiről beszélek, és azt gondolom, hogy Alföldi ott a Nemzetiben érett, nagy rendezővé válik, akármelyik előadását nézem. Ha csak *A parkra* gondolok; arra, hogy bemutatja magát a darabot, amit addig ugye senki sem.

Én azt bukásnak gondoltam.

A bukás és a rendezői felnövekvés nem zárja ki egymást, szerintem. Azt gondolom, hogy ez a darab Magyarországon csak bukni tud, akárhogyan is. Mert még ma is annyira szokatlan.

Jó, akkor van jó bukás is.

Az ember tragédiája, nekem az volt bukás. Vagy a Szent Johanna.

Jé, ezt nem gondoltam volna, nekem egyik sem volt bukás.

Olyan értelemben volt bukás, hogy nem tudott igazán többet adni. Tökéletesen meg van csinálva, érdekesen is van megcsinálva, de nem kaptam új olvasatot vagy új nézőpontot.

Persze lehet, hogy ezzel egy normális, átlagos néző másképp van. Ha neki mond vagy mutat újat, akkor neki nem bukás. Ebből a szempontból biztos nem mi, kritikusok vagyunk a legjobb nézők.

Igen, de például a *Vadászjelenetek* nemcsak attól volt érdekes, izgalmas, hogy jól volt megcsinálva, hanem ott kaptam valamit egy ember és egy közösség viszonyának a fázisairól; a viszony alakulásának a kínjairól, mégpedig mindkét oldalról. Mert abba még könnyű belegondolni, hogy egy, a közösség értékrendjével

nem egyező embernek mit kell végigélnie, de itt tulajdonképpen a közösség alakulását is láttuk. Ezért tartottam én ezt az előadást nagyon értékesnek és izgalmasnak. A többiből nem kaptam új felismeréseket. A *Johanna* jó volt, szépen, rendesen megcsinálva, mint *A velencei kalmár*.

Azt nem Alföldi, hanem Mohácsi rendezte.

Igen. Az Alföldi által vezetett színházban. Mondom, a darabválasztás is az érettséget mutatta.

Végigrendezte a mi nagy klasszikus drámáinkat. És mégis Az ember tragédiájából lett az egyik legnagyobb cirkusz.

A *Tragédiából*, ha jó előadás, a legtöbb esetben cirkusz van. Gondolj bele, az '53-54-es *Tragédiából* is cirkusz volt. Vagy gondolj a Paál István rendezte *Tragédiára*.

Lehet, hogy ez a darab annyira rugalmas, hogy tág teret enged az értelmezésnek, nem?

De. De ne felejtjük el, hogy Alföldi akkor már amúgy is politikai célkeresztbe került.

Igy van.

Szóval én abban az értelemben is nagy rendezőnek tartom, hogy ezeket az ikonikus, emblematikus darabokat látványosan, igen sok rendezői eszközzel és gondolattal tudta megcsinálni. Volt, amit nem tudott megcsinálni, az Új Színházban például a *Rómeót*. Abban a közegben ő idegen volt és maradt, míg a Nemzetiben már voltak olyan emberek, akikre tudott támaszkodni. Volt egy társulat, például. A Vígszínházban vagy az Új Színházban nem volt neki társulata.

Igaz. A Nemzeti igazgatójaként ez nem volt könnyű menet, nem volt könnyű öt év, mert gyakorlatilag két békeév után három viharos jött. Mármost politikailag. Hogy viselkedett ő ott szerinted? Hogy viselte? Hogy kezelte?

Azt gondolom, hogy nem nagyon lehetett volna másképpen kezelni, illetve ha másképpen kezeli, akkor csak betagozódni lehetett volna. Tehát vagy felveszi a kesztyűt, vagy úgy csinál, mintha tudomást sem venne róla. Azt hiszem, hogy legtöbbször ez utóbbit célozta meg, vagy leginkább ebben a sávban mozgott. Nyilván nem minden előadás, amit választott vagy rendezett, tett úgy, mintha nem is lenne a másik fél, hanem tört azért egy kis borsot az orruk alá ezzel, azzal, amazzal. Nem nagyon hiszem, hogy másképpen lehetett volna ezt kezelni. Elégé be volt szorítva.

Mármost politikailag.

Igen.

És azóta, amióta nem ő a Nemzeti igazgatója, hogyan látod a pályáját?

Ez már tíz év... Kívülről úgy tűnik, mintha egy sikeres pálya lenne, tele munkával, operától musicalig és operettig, kis előadás, nagy előadás. De hát főleg az utóbbi időben tulajdonképpen azt látom, hogy nincs, nem létezik. Nem azért, mert ő nem létezik, hanem elfogyott körülötte a levegő. A politika változott így, igen. Több helyen hivatkozom rá, legutóbb a Radnóti Zsuzsa-féle kortársdrámadíj-átadáson, hogy Alföldi az elmúlt évben három új magyar darabot rendezett. És ha az ember visszanez, akkor még lát egy-két új darabot, amibe belevágta a fejszéjét. Darabnak nem új, de ott van például Budaörsön Székely Csaba *Öröm és boldogság* című drámája. És tágítsuk ki egy kicsit ezt: a Fodor Tamás-féle *Elektra* is ott van. Meg *Az eprésző kislány*.

És a Centrálban a *magyartenger*. És Szegeden a *Mária országa* – szóval nem is három ez, hanem több.

Mondjuk, az utóbbi időben sok magyar darab került színpadra Alföldi rendezésében.

Bár egyik sem nagyon jó. Már úgy értem, mint színdarab. Mind-egyik hordoz magában valamilyen problémát. Bár tudom, te Bíró Bencét, aki a *magyartengert* írta, szereted.

Igen.

Én meg nem.

Nagyon tehetségesnek és nagyon elszántnak gondolom. És Alföldi jól tette, hogy ezt a darabját megrendezte, és Puskás Tamás is nagyon jól tette, hogy bemutatta. Egyébként a jó német drámához vezető út sok-sok rossz, ámde bemutatott német drámával van kikövezve.

Én ezt nem tartom életprogramnak. Művészi programnak sem. Azt is mondhatnám, hogy takarózás.

Igen, de része egy művészi programnak. Mint ahogy az is része, hogy Alföldi boldogan elmenne a függetlenekkel dolgozni, csinálni bármit. Csak nem hívják, mert azt hiszik, hogy őt nagyon meg kell fizetni. Hát ott, ahol miatta és rá jön be a közönség, ott persze.

Én azt látom, hogy 2018-ban még viszonylag volt rendezése, aztán jött a Covid. És utána szűkül a tér. Vannak – vagy inkább voltak – ezek a nagy látványos show-k a stadionokban.

Játszani három helyen játszik: Centrál, Átrium, Rózsavölgyi. Ez három magánszínház. Rendezni ott van Budaörs, most már a Centrál is,

olykor az Átrium. Most talán a Radnóti. Szerinted miért nem veszi őt be a szakma krémnek tartott krémje?

Hát...

Soha nem hívták például azok a műhelyek, amelyeket méltán tartunk sokra.

Hát, azért ő egy nehéz ember. Gyanús ember. Mindig balhé van körülötte. Véleménye van, és azt mondja is. Pofázik. Nem hívják, mert ők viszont igazodó emberek.

Nem, hiszen jó előadások vannak náluk, és a véleményüket is elmondják olykor. Meg azt is, hogy ők felelősséget viselnek egy egész társulatért.

Ettől még hívhatnák. Emlékszel, amikor Zsámbéki Gábor kirúgta a Katonából Stohl Andrást, mert műsort vezetett vagy valami hasonlót csinált a tévében? És Stohl minden interjújában elmondta, hogy Zsámbéki és Székely az ő istenei. Na, Alföldi még ilyenebb, még inkább elkurvult a tévében, gondolják. Meg mindenféle zsűriben is ott bohóckodott. Szerintem ezekkel őt egy életre beskatulyázták.

Gondolod, hogy ez van emögött: egy celeb, aki kétes fickó?

Igen. Gondolj bele, egy komoly ember nem megy ilyen cirkuszba. Meg *István, a királyt* rendezni, vagy *Csárdáskirálynőt*. Ráadásul annyi pénzért, amit sokan öt év alatt nem tudnak összekeresni ebben a szakmában.

De ezen a képen árnyalnia kellett volna valamennyit a nemzeti korszaknak és teljesítménynek.

Nem, a nemzetis korszak szerintem konkurencia volt. Addig nem kellett számolni a Nemzeti Színházzal, akkortól meg igen. Ráadásul mindenki, aki a Nemzeti Színházban van, bassza a csőrüket, mert sok pénzük van, vagy tízszer annyi pénze van annak a színháznak, mint a többinek. A színész is, aki odamegy, meg van bélyegezve azért, mert elhagyott bennünket, de főleg azért, mert háromszor annyi fizetésért hagyott el.

Alföldi azt mondja, hogy Zsámbéki Gábor járt a Nemzetibe, nézte az előadásokat. Azt nem tudom, beszéltek-e, vagy hogy mit mondott. Mindenesetre a közelmúlt színházszakmai története még nincsen feldolgozva, pedig meg kéne nézni, hogy hol milyen hibákat követtek el a meghatározó emberek.

Ezt most nem értem.

Valahol és valahogyan egyrészt fölkorlácsolták a sértett és frusztrált Vidnyánszky indulatát és hataloméhségét, másrészt a főiskolával, illetve egyetemmel sokak szerint voltak problémák. Te belül voltál, tanítottál ott.

Igen, tanítottam, de azt nem mondanám, hogy belül voltam. És tényleg voltak bajok. Sok zűrzavar. Az összefonódásoktól elkezdve a teljes megrekedésig. Csak hát ugye nem ez lett volna a megoldás, ami történt. Mert ez mindennél rosszabb.

Alföldi egy-egy vizsgát rendezett, tanítani sosem hívták, pedig talán ment volna. Szóval érdekes viszony ez, és tudom, hogy Robinak fáj. Nem az fáj, hogy nem hívják rendezni bizonyos színházakba, hanem hogy érez egy lenézést ebben. Miközben sok színész elmondja, hogy szeretne vele dolgozni. Mert lehet, hogy nehéz ember, igen, igazad van, de ugyanakkor transzparens ember, következetes, nagyon. Mindig ugyanazt mondja, és tényleg mondja.

Igen, az a baj, hogy mondja. Ez nagyon irritáló tud ám lenni, és ezek a mondások nagyon sokszor lelkiismeret-furdalást okoznak. Azt meg senki sem szereti érezni. És lehet, hogy azt mondják a színészek, akik még nem dolgoztak vele, hogy szeretnének vele dolgozni, de én azt hallom, hogy akik meg dolgoztak vele, azoknak kell egy kis idő, amíg megszokják, vagy beletörnek abba a módszerbe, ahogy dolgozik. Mert a magyar módi az, hogy tőtyörgünk, mötyörgünk, meg elmolyolunk a szereppel, és azt, ugye, ő nem bírja. Kicsit olyan, mint az erdélyi vagy a román rendezők. „Ez a feladat, csináld, és ne beszéljessünk róla.” És iszonyatosan gyors, tudod, és sokan nem bírják ezt a tempót. Mert az kell, hogy színészként fölvedd azt a tempót, amivel az ő agya megy.

Igen. Igazad van, és ez ugyanahhoz az észrevételhez visz vissza, hogy miután ő már agyonfelemelte, agyonkitalálta az egészet, addig nem tűr semmi önállósodást vagy valamit, amíg az meg nincs csinálva. És majd utána meglátjuk, hogy jó vagy nem jó.

Szóval mondom: nehéz ember, tényleg, de komoly művész. Meghatározó.

„Lehet, hogy sok alatta a réz”

Mit csináljak, engem igazán érdekel Alföldi Róbert minden perce és minden gondolata, de legjobban a szakma érdekel; mégpedig nemcsak az, ami nekünk, nézőknek és kritikusoknak szabad szemmel látható, hanem az is, ami nekünk láthatatlan; vagy azért, mert természeténél fogva nem mutatkozik meg, vagy azért, mert semmi közünk hozzá. Na ez: a „semmi közünk hozzá”, ez izgat engem nagyon-nagyon.

A mezei nézőhöz képest kivételezett helyzetben vagyok, tudom, legalábbis ebből a szempontból. Nemcsak azért, mert normális ember nem jár annyit színházba, mint egy kritikus, hanem egyebek mellett azért is, mert a színházi dolgozók egy tekintélyes és fontos része kollégának tekint, és ennek megfelelően segítőkész és barátságos. Vettem én is részt színházbejáráson, amikor kinyitják a közönség előtt a hátsó traktust, de olyan helyekre is bejutottam, ahová normális néző soha. Otthon érezhettem magam Kiss István – „Kisspisti” – kaposvári kelléktárában, ami maga a színháztörténet, álltam ügyelő mellett a Vígsházban – köszönöm, Kiss Péter –, ültem előadás alatt színészöltözőben, voltam varrodában, festékműhelyben. Tudom, mi a különbség a bútoros és a díszítő között, néztem gyorsöltözést, ami olyan, mint egy balett, közvetlenül a színpad mellett. És mindezt azért, mert a csodát nyomoztam; nekünk csoda, nekik, színháziaknak olyan, mint nekem a számítógép vagy egy szerkesztőség – hétköznapi munkahely.

És láttam próbát, sőt teljes próbafolyamatot is, többet is. Rendező próba, összpróba, emlékpróba, főpróba – mind megvolt. Mivel mindig féltem, mit fognak szólni a színészek az oda nem való kritikushoz, igyekeztem belesimulni a tapétába, észrevehetetlenné válni,

mintha ott se lennék. Így ismertem meg több rendezőt, láttam, hogy dolgoznak a színészek. Láttam próbálni Alföldit is – fogalmam sincs már, mi volt a darab odafönt a Nemzeti próbatermében –, hallottam kiabálni, majd két perc múlva nyerítve röhögni, egyik sem volt különösebben ijesztő. De nem jutottam a csoda megszületésének a nyomára.

Hát akkor most megpróbálom kiszedni Alföldiből.

Rendező vagy – mit csinálsz, ha a színész, akivel dolgozol, nem elég jó? Mondjak példát?

Ne mondj, tudom, hogy van ilyen.

És akkor mit csinálsz?

Csomagolok.

Sarkon fordulsz, és már ott sem vagy?

Fenét. A színészt csomagolom. A környezetét, a fényt, a zenét babrálom, köré pakolok ezt-azt.

Hogy eltakard?

Kicsit igen; hogy levegyem róla picit a figyelmet.

Ez a megoldás?

Igen. Illetve van még az is, amit én nagyon nehezen tudok csinálni, pedig sajnos, ez a jó módszer: hagyni kell. De aki nem elég jó, azt ugye én nagyon hosszan basztatom, megpróbálom belőle kinyomni vagy kitaposni.

Szép szóval? Kiabálással? Elemzéssel? Gyakorlással?

Nem gyakoroltatom, nem elemzem, nem hiszek ebben. Egy közepesen jó színész nem azért nem tudja megcsinálni, amit kérek, mert nem érti.

Mégis sokszor látszik úgy lentről, hogy nem érti, mit csinál. Vagy hogy mit kéne csinálnia.

Hát akkor nem tudja, hogy mit csinál. Figyelj, ez nem olyan, mint a bogár meg a rovar. A jobb színész, ha nem érti is, valamit csinál, mégpedig valami jót. A rosszabb színész meg hiába érti, nem tudja jól megcsinálni.

És akkor mit csinálsz? Azt mondod, hogy te nem vagy jó abban, hogy kicsikard belőle.

Nem, nem abban nem vagyok jó. Abban nem vagyok jó, hogy hagyjam. Nem tudom elengedni.

Oké, akkor egy ideig szép szó. Aztán kiabálsz.

Kiabálok.

Olyankor tudatosan kiabálsz?

Lehet, hogy igen. De szerintem nem ez az érdekes, hanem az, hogy nagyon sok színész nem tud próbálni. Te, a rendező mondasz egy instrukciót, vagy beszélsz valamiről, és ő arra intellektuálisan reagál. Vagy újabb és újabb kérdéseket tesz föl. Ha én próbálok egy darabban, és kapok egy instrukciót, akkor igyekszem iszonyú hamar, nagyon gyorsan megcsinálni, hogy a figyelmem, a koncentrációm ne menjen ezerfelé, hiszen most kaptam egy impulzust. És ezt az impulzust szeretném földolgozni, átverni magamon. Ha kapok egy instrukciót, akkor fog kiderülni, hogy működik-e, vagy sem, ha azonnal megcsinálom. Utána majd lehet elemezni.

Az, hogy egy instrukció működik vagy sem, ugyanúgy kiderül a színésznek és a rendezőnek?

Nem. De ha nekem mint rendezőnek kiderül, akkor tudok mondani valamit a színésznek. Ha nekem mint színésznek nem működik, akkor bízom a rendezőben, és ha ő azt mondja, hogy oké, akkor csinálom tovább.

Akkor is, ha nem értesz vele egyet?

Ez nagyon érdekes dolog, mármint az, hogy nem értek vele egyet. Szerintem ilyen nincs.

Robi, te sose dolgoztál kutyaütő rendezővel?

De.

És akkor mit csinálsz?

A kutyaütő rendező is elindít egy úton.

Ha játszol, akkor kikapcsolod magadban a rendezőt?

Persze. Miért ne kapcsolnám ki? Hiszen arról az előadásról én nem tudok semmit. Arról ugyanis a rendező tud. Azt szoktam mondani, hogy amikor rendezek, akkor föl kell építeni egy világot a semmiből. Jó esetben sikerül, rossz esetben nem sikerül. De arról a világról én mint színész sokáig nem tudok semmit. Arról próba közben fogok megtudni mindent. Mit okoskodjak?

Előfordul, hogy a rendezőtől semmilyen inspiráció nem jön?

Előfordul, igen. Ilyenkor a színész valahogy kimozogja, kiássa magának azt a szituációt, amiben tud működni.

Beszélgünk a jóról. Mikor jó?

Akkor jó, amikor valami olyat mond, amire én nem is gondoltam. Ez revelatív, ilyenkor kinyílik a világ, mármint az én világom. Ezért bírom én nagyon Šerbant, például.

Ez elég logikus, hiszen ő egy másik színházi világból jön.

Igen, másik színházi kultúra. Épp ez a jó benne.

Magyar példát tudsz mondani?

Lehet, hogy fura, de például Eszenyi ilyen volt. Kapás Dezső is.

Pedig ők a te „iskolád”.

Ráadásul...

Megnéztem a szereplistádat, és elgondolkodtam, hogy vajon a hazai „nagyágú” rendezők miért nem dolgoztak veled soha.

Senki nem dolgozott velem közülük.

Lehet, hogy azért, mert te is rendező vagy? Tartanak tőled? Vagy azt sugárzod, hogy színészként nehezen kezelhető vagy?

Nem tudom. Vannak színészek, akik ezt sugározzák magukból, szerintem én nem. De ha ezt sugározom is, azért tartom magam annyira jó színésznek, hogy legalább kíváncsiak lehettek volna rám.

Sosem engedi, hogy a panaszkodás felé kanyarodjon a beszélgetés. Ez persze jó – de az meg rossz, hogy nehéz kihúzni belőle, mi fáj, mi bántja. Sokkal könnyebb általában a színészről és/vagy a rendezőről beszélni vele.

A tehetség, ugyebár, látszik; mindazonáltal nehezen definiálható, nehezen fogható meg, nehezen írható körül. Ami engem illet, már csak a „késztermékről”, vagyis a színpadon álló színészeiről látom, hogy tehetséges, vagy sem. De róla látom.

A felvételiző fiatalról is látom – legalábbis ezt gondoltam, amikor Kaposváron Jászay Tamás kollégámmal ott ültünk szavazati joggal a felvételi bizottságban, noha elméleti tárgyakat tanítottunk mindketten. Amúgy meg csupa „nehéztüzérség” vett körül: Mohácsi János, Rusznyák Gábor, Réthly Attila, Kelemen József, Kelemen Márta, a beszédtanár, és később Kocsis Pál. Bejött egy édes, energikus, mosolygós, spontán kislány, és mindjárt az ajtóban elejtette a táskáját, szanaszét gurult minden, ő meg nevetgélve, zavartan szedte össze. Aztán elmondta a verset, átéléssel, értelmezve, aztán a monológot, meg még énekelt is, majd Mohácsi, a vezető mesterségtanár megköszönte a produkciót, és a kislány kiment. Lelkes voltam, vigyorogva néztem körül. Csupa lehajtott fej. „Nagyon civil”, jegyezte meg Rusznyák. Mindenki bólogatott, engem kivéve.

De volt olyan is, hogy kemény vita során, makacs agitációval „bedumáltam” valakit. Az első félévben kihullott a rostavizsgán.

És akkor beszüntettem az elméleti tanárok szavazati jogát, a magamét is.

Meg lehet-e mondani, hogy a színészethez és a rendezéshez milyen adottság kell? És mi az, ami tanulható? Te például tanultál zenét – az segít ebben?

Azt hiszem, nem sokat. Viszont nagyon jó. Tehát lehet, hogy mégis segít. Van színész, aki kurva jól tud zenére szöveget mondani. Valahogy összecsúszik a zenével – ez nem rap, ez egy különleges összhang. És van olyan, aki ezt egyáltalán nem tudja. Nem hallja, nem érzi, külön marad nála a kettő.

Erre sose gondoltam.

Egyszerűen mondván ez a muzikalitás. Mert a ritmus, a zeneiség, az nem mindig konkrét zene. Hanem igen, muzikalitás. És az valahogy kell ehhez a szakmához. Tehát mégis segít.

Te mikor jöttél rá arra, hogy jó a hallásod?

Nekem nem jó a hallásom. Nem vagyok egy nagy énekes, de nem énekelek hamisan. De nem tudom leénekelni, ha hallok egy dalt.

Tudsz zongorázni.

Igen, valamennyire. Mondtam, hogy az általános iskola zenei volt, a hangszert viszont én akartam.

És melyiket akartad?

Zongorázni akartam, de nagyon szerettem és nagyon fontos volt nekem Szörényi Vera néni, aki a Vadvirág Színjátszó Csoport vezetője volt Patajon, ahova én jártam, és ahol első sikereimet arattam. Ne neved, komolyan így volt! Viszont ő hegedűt tanított, ezért elmentem hegedülni, de egy év múlva odamentem hozzá, és azt mondtam, hogy én ezt soha többet. És akkor utána zongoráztam.

Szerettél gyakorolni?

Egy idő után igen.

Fegyelmezett kisgyerek voltál, tehát amit nem szerettél, azt is gyakoroltad?

Hát igen, a dolgomat elvégeztem.

Én az összes Vernét úgy olvastam el, hogy a kottatartón volt a könyv, én meg egyfolytában Ránki György Kopogását játszottam fejből, anyám meg a másik szobában örült, hogy zongorázik a gyerek.

Nem, én nem. Én nem ilyen voltam.

Nem érezted soha, hogy az lenne a pálya? A zongora? A zene?

De, csak azt is éreztem, hogy nem vagyok elég jó.

És ezt ugyan hány évesen érezted?

Hát, tizenhárom-tizennégy lehettem.

Amikor azt tudtad mondani magadnak, hogy nem vagyok elég tehetséges?

Igen, de ez pszichológia. Most, hogy idősödöm, egyre jobban szorongok ettől a kurva színpadtól, de otthon vagyok ott. Bármilyen történik, azonnal meg fogom tudni oldani. És ugyan tényleg egyre jobban szorongok tőle, de mivel otthon vagyok ott, nem rettegek attól, hogy elbaszom. Előtte rettegek, de ha bemegyek a színpadra, attól kezdve nem azzal foglalkozom, hogy elbaszom. És ha mégis, akkor megoldom. A zenélésnél viszont mindig az volt, hogy jaj istenem, el fogom baszni. Ez pedig azt jelenti, hogy nem vagyok alkalmas arra, hogy zenéljek. Mert ebben az állapotban nem lehet zenélni. Abbahagytam a zongorát.

Hány év után?

Kilenc. Tíz. Fontos, hogy Dunapatajon volt egy csodálatos zongoratanárom, Kompanyik Ágnes. Mert minden ilyen dolognál fontos egy mester. És látod, megint egy csodálatos pedagógus.

Volt otthon zongorátok?

Volt, anyám vett.

Pianínót?

Pianínót. És most fáj mindig, amikor koncerten ülök, vagy zenét hallgatok, akkor nagyon fáj. Mert annyira csodálatos, hogy így tudnak zenélni.

Mesélted egyszer – illetve nem is te mesélted, hanem Rolla Jánostól hallottam először. Amikor az Amadeust játszottad Szolnokon – Darvas Iván volt Salieri –, abban az előadásban szerepelt a Liszt Ferenc Kamarazenekar. És a darab szerint az előadás egy pontján zongoráztál, egy másik pontján meg te vezényelted a zenekart. És a próbán Rolla mondta, hogy te csak kalimpálsz nyugodtan, az ő jól trenírozott zenekara majd tudja, mit kell játszani. Megállt oldalt a takarásban, és elhűlve látta, hogy ez az ő jól trenírozott zenekara darabokra hullik, mert követi a te kalimpálásodat. És akkor fölmentek a balett-terembe, és a tükör előtt megtanított vezényelni. Jól mondom?

Igen, nagyjából így történt. De a legjobb az egészben az volt, hogy utána én vezényeltem a Liszt Ferenc Kamarazenekart. És ők úgy játszottak, ahogy én akartam. Az csodálatos volt. Pedig egyszer még nagyon szemét is voltam ám...

Mesélj.

Volt az Ivánnak egy végszava, ő előre nézett, háttal nekem, a közönség felé, én a zenekar előtt álltam. Szóval végszó, és arra jött a zene. De nem jött, mert én nem intettem be a zenekart. És ők meg nem kezdték el, amíg be nem intettem.

Meglegyintett a karmester hatalma, mi?

Inkább a vezénylés mámore. Mert ez a tudás már sokszor jött nagyon jól nekem, például *Az Őrült Nők Ketrecénél* meg az összes musicalnél, amit rendeztem. Főleg olyankor, amikor nem volt annyira nagyon erős a zenekarvezető. Akkor fölmentem, és levezényeltem a zenekart. Megmutattam, hogy én ezt hogy szeretném. Jaj, nagyon szeretnék egyszer, csak egyszer egy koncertet vezényelni. Nagyon!

Rolla nem egy balettkoreográfát tanított neked?

Nem. Három mondatot mondott. Hogy hogyan fogod össze a zenekart.

Ehhez azért kell némi zenei előképzettség, nem?

Pici kell, igen.

Az operarendezéshez is kell, nem?

Hát nem árt. Nagyon hálás vagyok Havas Áginak az armeles előadásokért. Tudod, Polgár László ezerszer énekelte már a Kékszakállút, nagyon nehezen mondott igent, amikor én rendeztem. És tartottam olvasópróbát, már ezen is nagyon csodálkoztak.

Pedig ez egy dráma.

És akkor kinyitottam a zongorakivonatot. Mire Polgár felkiáltott: „Állj! Maga nem a CD-tok szövegmellékletéből rendez operát!” Hát nem, mondtam. És Amerikában megtanultam azt is, hogy ennél a melónál nincs idő próbálkozni. Ott ugyanis ezeket a húsz- meg harmincfős kortárs operákat három hét alatt kellett megcsinálnom egy ekkora szobában, mint a te konyhád. Tehát

nincs idő arra, hogy próbálkozzak. Úgy kellett odamenni, hogy a kottába be volt írva minden. Az operánál mindig így dolgozom, hogy a kottába, vagyis a zongorakivonatba bele van írva minden. Ha ezt ott nem tudod, akkor három nap múlva nem vagy, nincs hiteled.

Ezt a Kékszakállút én nem láttam.

Nemigen láthattad, mert egyetlen előadás volt. A Bartók-örökösök letiltották.

Te jó ég, az a rendes mérnökember! Elfelejtettem a nevét, de a Horváth Csaba Csodálatos mandarinját is ő tiltotta le. Voltak mindenféle tárgyalások, még moderálni is próbáltam, sikertelenül. Oldalági rokon, házasság révén, de diktatórikus szakmai kontrollra vetemedik. Ezt miért tiltották le? És ki volt Judit?

Wiedemann Bernadett volt Judit. És azért tiltották le, mert nagyon máshonnan volt fogalmazva. Egy profán alaphelyzetből indult: a Kékszakállúnak családja volt, feleség, három gyerek; a másik oldalon meg Judit volt. És akkor egyszer csak a Kékszakállú otthagyta a családot, és átjött Judithhoz egy bőrönddel. Tehát egy idősebb férfi és egy fiatalabb nő találkozása, amelyben a pasi új életet kezd. Sok hétköznapiság volt benne; Judit próbált otthont teremteni, volt vasárnapi ebéd húslevessel. És persze volt az összes kapu, a férfi múltja, a bűnei. Vagyis kicsit profánabb volt, némileg pszichologizáló megközelítésben. És természetesen voltak olyan epizódok, hogy fölborult egy asztal, hogy egymáshoz vágták az étkészletet, hogy a Kékszakállú majdnem megverte Juditot. Jelenetek egy kapcsolatból. Mint Bergmannál. A férfi hozta azt a puttonyt, amivel egy fiatal nő nagyon nehezen tud mit kezdeni.

Hol volt ez az egyetlen előadás?

A Miskolci Operafesztiválon. És mondhatom, hogy életem egyik legjobb munkája, mert senki nem látta. Az történt, hogy ez a két ember olyan erősen kattant egymásra a próba közben, és olyan mélyen érezték vagy értették ezt a dolgot, hogy nagyon otthon voltak benne. Ez Polgárnak is egész más Kékszakállú volt, mint a többi, Bettinek pedig csodálatos volt, hogy a Polgárral énekelhetett. Tényleg az történt, hogy hatszáz ember vett egy nagy levegőt az elején, és amikor a karmester leintette a zenekart, akkor kifújta. És a villamosmérnök, aki a Bartók-jogok örököse, letiltotta, olyan indokokkal, hogy nincs a kottában az asztal csapódásának a hangja, és ügyvédi levelet kaptam, hogy Polgár László nem tudja elénekelni a Kékszakállút. Kis ember nagy helyzetben.

*Eötvös Péter:
Senza sangue
(Albane Carrère,
Romain Bockler;
Armel Opera Festival,
Avignon, 2016)*

Polgár László hogyan fogadta, hogy te most egy másik Kékszakállút akarsz látni és hallani?

Visszakanyarodunk oda, amiről már beszéltem: olyasmit kértem tőle, amit mások még sosem.

Könnyű volt vele dolgozni?

Abszolút. Minden nagy emberrel könnyű dolgozni, ha egyszer igent mond rád. Ha sikerül fölkelteni a kíváncsiságát. És minél nagyobb ember valaki, annál nyitottabb. Eötvös Péter egy másik példa. A *Senza sangue* című operájának az ősbemutatója Avignonban volt. Mi már próbáltunk egy ideje, amikor megjött Péter. Azonnal lement a zenekari árokba. Én meg mondtam, hogy miért nem mondod, hogy mi van, mi legyen. Mire ő, figyelj, az a te dolgod, az enyém annyi, hogy a zene rendben legyen. És nagyon lehetett vele beszélni arról, hogy ott kicsit sok a fúvós, és a szoprán nem tudja áténekelni... Minél nagyobb ember valaki, annál inkább

nem foglalkozik azzal, hogy a saját nagyságát mutogassa, hiszen ő rendben van magával. És annál nyitottabb és annál vállalkozóbb szellemű.

Igen, de például, ha én meghallom, hogy a szoprán nem tudja áténekelni, akkor nem biztos, hogy rájövök arra, hogy azért, mert sok a fúvós.

De ez sem az én zsenialitásom, ez egy beszélgetés próba után. Hogy ott valamiért erőtlén az énekesnő. És akkor azt mondja Péter, hogy igen, lehet, hogy sok alatta a réz.

Aha. Hát így persze könnyű.

Aztán volt még a *Balkon*, szintén Eötvös operája.

Na, azt láttam, egy hideg fémasztal két végén ültek ketten, keserű volt nagyon.

Na, az nem az volt, hanem a *Senza sangue*. És nem fémasztal, hanem fa. Keversz mindent.

Ezek szerint. De legalább a szerző stimmel.

Na, ott is kértem jelenetcsere-t, és Péter rábólintott. De ugyanilyen volt a Polgár, és ugyanilyen volt a Šerban; aki igazán nagy művész, az ebből nem csinál hiúsági kérdést.

És jutott-e eszedbe az is, Robi, hogy ha ezek a nagy sztárok téged így kezelnek, akkor talán te...

Tudom, mit akarsz mondani, de nem, ez nem jutott eszembe, és hogy elhidd, hogy tényleg nem, hát elmondom, mi jutott eszembe. Először is nagyon büszke voltam. Aztán az jutott eszembe, hogy ez olyan, mint amikor a nagybácsi megmutatja az unokaöccsének az éremgyűjteményt, és az unokaöcs meg tudja mondani, hogy ez milyen érem. És akkor meglátja a nagybácsin az elismerést.

Szóval nem az, hogy akkor te is olyan vagy, mint ők.

Nem. Ez ráadásul azért sem merült föl, mert ezeknek az embereknek az a fontos, hogy a készülő munka minél jobb legyen. És nekem is az a fontos, hogy a készülő munka minél jobb legyen. Tehát senki nem foglalkozik mással, mint a melóval. És mivel nem foglalkozik mással, mint a melóval, ezért ezek nem merülnek föl, hogy ki világsztár tizennyolcmillió kitüntetéssel és díjjal, és ki meg csak egy negyvenéves rendező Magyarországról. Mert a meló fontos.

Meg nincs érdekellentét vagy érdekkülönbség sem. Tehát nincs az, ami tud lenni egy vidéki színigazgatónál, hogy jöjjön a közönség, hogy a társulatomban így legyen kiosztva a szerep, tehát nincsenek más szempontok, csak az, hogy jó legyen a dolog.

De ezek létező szempontok egyébként. Csak szerintem ez a meló előtt van. Nekem azzal semmi problémám nincsen, ha az igazgató azt mondja, hogy én szeretném, hogyha ezt a szerepet nem az játszaná, hanem ez.

És akkor azt mondd, oké?

Megpróbálok küzdeni, de van, amikor azt mondom, hogy jó, nézzük meg.

Bizonyos szerepeknél nincs alku, mert ott azt akarod, akit akarsz.

Igen.

Másoknál viszont van egy pufferzóna, ugye?

Igen.

Na, menjünk vissza a tanulhatósághoz. A zenéről már beszéltünk, mi más tanulható még?

Szerintem a meló nagyon tanulható. Hogy hogyan kell dolgozni.

Az ugyanolyan, mint az én szakmámban, nem?

Hogy?

Az minden szakmában így van, hogy számít a munkához való hozzáállás.

Igen, de a miénkben ez nagyon nehéz vagy nagyon különös vagy furcsa. Hiszen ott állunk négy órán keresztül, mondjuk, egy próbán, és együtt megpróbálunk valamit fölépíteni vagy kitalálni. Tehát a koncentrált próba fontos. De én szoktam azt is mondani, hogy dolgozzunk két és fél-három órát. Normális esetben menjünk haza. Nem hiszek az öt-hat-hét órás próbákban. Én nem bírok négy óránál többet próbálni. A négy is kurva sok. Mert én próbálok. Vagy csinálod, vagy nem. Pöszmögni nincs értelme.

Mi van akkor, ha bemész próbálni, mondjuk, színészként, és aznap nem vagy állapotban?

Nincs ilyen. Akkor még jobban nyomom.

Na, ez például tanulható és tanítható.

Rendezőként is van olyan, hogy nem jut eszembe semmi, nem esik jól az egész, fos, szar...

Látod, az írásnál ez egyszerű. Ha ez van, akkor aznapra abbahagyom. Ennyi.

Néha én is megcsinálom ezt. Menjünk haza. Fél óra után. Nekem sem esik jól rendezőként, ha szar a próba.

És ha nem miattad szar?

Olyan is van. Látszik, hogy nem fog menni semmi, mert a színész fáradt, nem tudja összeszedni magát. Lebaszom, kérdezem, mi baja van. És akkor sem tudja összeszedni magát.

És akkor megsértődös?

Én?

Igen.

Nem. Elmondom, hogy megyek, kész, nem tudom. Szedd össze magad, holnap találkozunk. Érted, ez mégiscsak egy olyan kreatív alkotó tevékenység, ami nem hívható elő automatikusan, nem jön gombnyomásra. Érted?

Az írásnak, de még inkább a fordításnak van egy robotrésze. Amit lehet tolni, akármilyen állapotban van az ember. Csak kritikát nem lehet írni akármikor.

Van ilyen itt is, igen. Minden próbaidőszaknak van robotrésze.

Ami milyen?

Mint a szerelem. Pont olyan, mint a szerelem. Találkozunk, egymásba szeretünk. Az első időszak csodálatos, bármi megtörténhet, mindenre képesek vagyunk. Aztán elkezdünk házat építeni, vagy együtt lakást bérelni, egyeztetjük, ki megy a gyerekért, ki vásárol be, mikor megyünk anyámékhoz, és mire ezt a rendszert megtanulod, az egy robot. Pont ilyen a próbaidőszak középső része is. Találkozunk, én előadom, hogy mit akarok. Mindenki lelkes, nyomja. Először megpróbáljuk ösztönösen, az mindig nagyon hatásos. Utána el kell kezdeni azon dolgozni, hogy az újra összeálljon, és hogy így legyen mindig. Hogy reprodukálható legyen. És az a robot. Amin túl kell jutni, amit végig kell csinálni. Én soha nem azért vagyok dühös vagy ingerült, mert valami nem megy. Hanem azért vagyok kibaszottul dühös és türelmetlen és állat, amikor valaki meg se próbálja.

Amire biztos azt mondanák a színészek, hogy menj te a fenébe, mert ők aztán próbálják.

De én látom, hogy nem úgy.

Azért látod, mert te is színész vagy?

Ezt nem tudom, ez nehéz ügy.

Azt mondd, amikor színész vagy, kapcsolod magadban a rendezőt.

Ki.

És ha rendező vagy, kapcsolod magadban a színészt?

Nem. És azért nem, mert egy csomó praktikus dolgot tudok mondani. Olyasmit például, hogy figyelj, ha ott veszel levegőt, és utána alig tudod elmondani ezt a másfél mondatot, akkor nem fogod tudni megcsinálni a váltást, mert nem marad erőd. És sok ilyen tudok mondani, ami nagyon sokat segít. Hogy ha ott arra gondolsz, akkor az a mondat összesűrűsödik, és ha ott tartasz egy szünetet, akkor el tudod újra indítani.

Ezt hol tanultad?

Ezt a gyakorlat hozza.

Nem a főiskolán?

Nem, hát ezeket a főiskolán nem tudod, ott nem mondanak ilyeneket. Jó lett volna, ha mondják, egyébként. Azt persze nem tudom, hogy mit és mennyit értettünk volna belőle. De most, hogy visszagondolok, például a Kapás sok ilyesmit csinált. Witkiewicz *Anyá* című darabjában van egy fiúmonológ, ami egy szaggatott, nem lineárisan összefüggő gondolatrendszer. És ezt valamiért odaadta elsőben. És azt csinálta, hogy fogott négy darab filcet, és beszínezte nekem a monológot. És azt mondta, hogy mindegyik színhez mindig ugyanaz az állapot legyen.

Tehát esetleg mondatról mondatra kellett váltani?

Igen.

És emlékezni, hogy a piros milyen volt?

Igen.

És ez kötődött a szöveghez is?

Azért volt nagyon nehéz a szöveg, mert mondom, nem egy lineáris gondolatfüzér volt. Ha jól emlékszem, akkor az egyik mondat az a jelen idő, a következő mondat az nagyon a múlt, a következő mondat az, hogy mi lesz velünk, de a következő megint a jelen idő.

Elsőben nem túlzás ez?

Nem tudom.

Meg tudta csinálni?

Meg. Nem volt könnyű, de meg. Vagy például azt mondta, hogy tanuljam meg a Lucky monológját a *Godot-ra várva* című drámából, ami kurva nehéz. És akkor ilyenkor a tanítás módszertana az, hogy rávezet téged arra, hogy hogy kell, és nem megmondja a megoldást. És erről most Taub János jut eszembe, miközben nagyon más világ, mint Kapás Dezső. Taub rendezte a *Szent Jóhannát* a Vígben, én Ladvenut játszottam benne. Úgy emlékszem, talán egyetlen nem túl hosszú monológja van a tárgyalásra. És Taub mindennap behívott.

Hogyhogy behívott?

Próbálni. És utána mondta, hogy ő azokkal próbál, akiken látja, hogy érdekli őket a dolog. Akiket nem, azokat békén hagyja. Nem magyarázott semmit. Annyit mondott: „Lassan mondd, fönt! Most! Tartsd szinten!” Minden le volt kottázva, amitől először eléggé elképedtünk, hogy mi a franc ez. És nagyon nehéz melő volt létrehozni azt, hogy azt mondjam, hogy oké, akkor is érdekel. Mert hamisnak éreztem magam, hazugnak éreztem magam, szarnak éreztem magam, de nyomtam, csináltam. És volt egy pillanat, amikor átkattant, és tökéletesen megértetted, hogy ő nem innen indul oda – bentről kifelé –, hanem onnan indul ide – kintről befelé. És az kurva fontos volt. Utólag visszagondolva, hát ebben az iskolában is voltam. De mondok még érdekesebbet. A Szirtes Tamással való melőt nagyon fontosnak tartom az életemben.

Az mi volt?

Hát akár a *Producerek*, akár az *Édeskettes hármában*. Mert azt a stílt, ritmikát, szünethosszúságot, a föntöt, a lentet, és hogy ez hogy áll össze egy stílussá, egy rendszerré, azt ő nagyon tudja, én meg nem tudtam, azt én tőle tanultam meg. Ha én valaha tanítottam volna az egyetemen, akkor biztos meghívtam volna, hogy tartson egy kurzust. Mert ez a tudás nagyon fontos, és Shakespeare-től kezdve mindenkinél használható, ha egyszer az ember megtanulja, hogy egy nyolcszáz fős teremben mit hogyan kell. Hogy minek hol kell megszólalnia ahhoz, hogy azt jelentse, amit jelentenie kell. És te mindig vagy olyan reflektált, hogy ezt látod, és szépen elteszed magadba.

Utólag jöttél rá, nyilván.

Hát figyelj, úgy történt, hogy elkezdtem szépen próbálni, és két hét múlva azt mondtam, tanár úr, végtelenül megtisztelő, hogy hívott. Nagyon boldog vagyok, hogy idejöhettek volna a Madáchba. De én ezt visszaadom, mert nem tudom megcsinálni.

Ez mi volt?

Az *Édeskettes hármában*. Biztosan tudtam, hogy én ezt nem tudom megcsinálni. Ő meg azt mondta, meg fogod tudni csinálni, Robikám, csináld csak.

Nem igazán értem, hogy mit nem tudtál megcsinálni, és miért.

Semmit nem tudtam, hamis voltam. És ő hiába mondta, hogy ezt a mondatot pörgesd be ahhoz, hogy utána le tudd tenni. Mert én be tudom pörgetni technikailag, de az nem marad meg, mert egy kétszemélyes szerelmi történetnél hova pörgessek, és mit rakjak mögé? Nekem meg kellett találnom a mögöttesét. És utólag jöttem rá, hogy ez milyen fontos volt. És aztán ez a tudás beépül. De mondom, csak később tudatosul.

Akkor ez a pálya voltaképpen egy élethosszig tanulás?

Hát persze!

És aztán, amikor rendezel, akkor egyszer csak felbukkan, előjön?

Ugyanúgy, mint minden, amit magadba szívsz, amikor, mondjuk, olvasol, hallgatsz, nézel, figyelsz. Ugyanez történik itt is.

De kell legyen egy tudatosulási fázis.

Az nincsen. Például, amikor először dolgoztam Andrei Șerbannal, utána azt vettem észre, hogy amikor rendezek, jobban sűrítetek, mint a vele való melő előtt. Ez nem tudatos, hanem Andrei gondolkodásának a hatása.

Értem.

Ezért lenne szükséges és fantasztikus sokféle emberrel dolgozni. És ezért kurvára nem jó az, hogy ez van, ami van a szakmában. És ez a színészeknek a legkevésbé jó.

Ezt is értem.

Tudom, pontosan tudom, hogy sok színész szeretne nagyon velem dolgozni, hogy én sokkal szeretnék nagyon dolgozni. Nem jó, hogy nem találkozunk, mert lehet, hogy a közös munkáról végül kiderül, hogy nem az én utam, vagy hogy nem az ő útja, lehet, hogy nem történik igazi nagy találkozás, de valamit akkor is megismersz, amit addig nem ismertél. Ezért nagyon szar a szakmánknak ez a klikkesedése, vagy hogy is hívjam. Ez az istállórendszer. Én istállóknak hívom. Ezek különböző istállók, akik nem állnak szóba egymással, sőt nem is akarják, hogy szóba álljanak egymással, mert ugyebár az ő istállója gyengébb, mint a mi istállónk.

Igen, ráadásul ez az istállórendszer az egész világban bomladozik, és ha belegondolsz, itthon is. A sorozatok és a produkciós csapatok miatt elkezdtek vándorolni a színészek, van valami mozgás, aminek a színházi világban a kultúrpolitika amúgy erősen ellene feszül.

Tisztázzuk: az istálló nem ugyanaz, mint a társulat!

Hát jó, nem pontosan. Az „istálló” ugyanis lehet nagyobb, tartozhat bele akár több színház, vagyis több társulat is. Talán jobb úgy mondani, hogy a művészileg magukat egyívásúnak gondoló emberek, színházak, társulatok tartoznak bele.

Ugyanakkor azt gondolom, hogy ezzel a rendszerrel, formával, szerkezettel önmagában semmi probléma nincsen, mármint a társulati formával, mert valahova jutni, messze jutni, minél messzebbre jutni szerintem csak ebben a formában lehetséges. Miközben én nem vagyok egy ilyen nagy társulati meg közösségi ember.

Miért mondod ezt?

Nézd meg a Nemzetit. Mármint a régit. Ugyanazokkal az emberekkel dolgoztunk, tehát világos, hogy egyre több mindent tudunk egymásban fölfedezni, egyre több mindent tudunk hozzáadni a közöshöz, és egyre inkább tudunk előrehaladni lépésről lépésre a minőségben.

Igen, de ez még mindig nem bizonyítja azt, hogy csak így lehet messzire jutni. Tehát, ha oda te bepottyantasz egy... nem is tudom, az összeszokott garnitúrába egy oda nem illő elemet, annak is lehet előrevívő hatása. Most Nagy Ervin jutott eszembe, mert ő tudta kimondani ezt a félmondatot arra, hogy miért jött el a Katonából: azért, mert amikor bement az olvasópróbatárra, már tudta, hogy a főpróbán mit fog mondani az a színész vagy az a rendező. Érted?

Ezt értem, csak azt nem értem, hogy hogyan kapcsolódik ez ahhoz, amit én mondok.

Úgy, hogy nem biztos, hogy csak így lehet előremenni. Mármint hogy csak társulattal. Elég sok példa van már itthon is az ellenkezőjére.

Nem biztos, persze, és a társulati forma is hatékonyabb akkor, ha nem zár be.

Igen, de most mégis egy zárt közösségi, társulati formáról beszélsz.

A társulat nem azt jelenti, hogy minden egyes pillanatban az a legfontosabb, hogy ide senki ne jöjjön be.

Nem is, csak éppen úgy alakul, hogy senki nem jön be.

A Nemzetibe nagyon sokféle ember jött, pedig volt egy társulat. És nagyon különböző emberek jöttek. Rendezők is, színészek is,

egy csomó fiatal meg Kossuth-díjas. És ettől nem esett szét, nem gyengült a társulat, hanem erősödött.

És te tudtad ezt, vagy így alakult?

Azt tudtam, hogy nem akarom bezárni. De a társulatot sem akartam bezárni, amikor lehetett, mindenkit elengedtünk mindenhova. Mert azt gondoltam: az én színészem kell neked? Hát ez kurva jó!

Azért most már például a Katonában is máshogy gondolkodnak erről...

De tudod, az azért nagyon szar, hogy nem dolgozhattam az Ascherrel. És az is szar, hogy nem dolgozhattam a Zsámbékkal. Mert nem lehet tudni, hogy mit talált volna bennem. Az is lehet, hogy nem talált volna semmit.

És az is lehet, hogy te találtál volna valamit.

Bízom benne.

Én meg abban bízom, hogy Robi pályájának messze még a vége, öszszejön egy-két ilyen fontos találkozás. Számos példa mutatja ugyanis, hogy a szakma távoli szegmenseiből jövő alkotók – színészek, rendezők – milyen kíváncsian és mekkora gusztussal vetik bele magukat a vele való közös munkába, és milyen izgalmas, pezsgő és pezsdítő produkciók születnek.

Nem véletlen, persze, hogy a legtöbb ilyen – első blikkre meglepőnek tűnő – találkozás a független szcénában jön létre. A hazai színházi struktúra ugyanis még mindig meglehetősen zárt, és amennyiben rés nyílik rajta, az a függetleneknek köszönhető. Meg a szabadúszó művészek egyre nagyobb csoportjának.

Meglehetősen megkövesedett az az axióma, hogy a hazai színház-művészet két nagy erőnye a társulat és a repertoárjátszás. Magam

számos erényt tudnék még felsorolni – csak mutatóba néhány: innováció, sokoldalúság, összművészeti karakter, jelenidejűség, társadalmi érzékenység –, és ez a kettő nem lenne benne az első ötben. Nem azért, mert ne lenne rengeteg művészi-szakmai előnye mindkettőnek – Alföldi is sorol jó néhányat –, hanem mert hátránya is van szép számmal, elsőként a betokosodás veszélye, másodikként a végeláthatatlan igazgatói periódusok, harmadrészt a színházi mobilitás hiánya.

Ez utóbbi súlyos betegsége a hazai színházi szakmának. Ha születik egy jó előadás Nyíregyházán, tíznél alig többet tudnak játszani belőle, és nem látja más, csak a helyi közönség. Ezen segített – némileg paradox módon – a Covid-járvány miatt felpörgött online színház, és ennek egészséges kialakulását hátráltatja a Déryné Program, a Nemzeti Színház „leányvállalata”, ami sok-sok állami pénzből vidékre utaztat különféle előadásokat, mintha ugyan eddig nem jártak volna különféle előadások vidékre. Ezt a programot alighanem azok találták ki és nyomják ezerrel, akik nem voltak a honi szakma része akkor, amikor csúcsformáját futotta az egykori Állami Déryné Színház, és akkor sem, amikor méltán kimúlt. A „minden faluba színházat!” voluntarista gyakorlatát jó esetben a huszadik század közepére, a sztálinista-rákossista kultúrpolitika terepére lehet helyezni – nem véletlen, hogy 1951-ben hozták létre –, rosszabb esetben már akkor is idejéért múlt volt. Manapság pedig egyenesen anakronisztikus. És persze nem csak azért káros, mert egyes produkciók, mondjuk így, komoly kívánnivalót hagynak maguk után (láttam, azért mondom), és nem is csak azért, mert a vidéki szervezők, művelődésiház-igazgatók nem hívhatják meg azokat az előadásokat, amelyek a közönséget valóban érdekelnék (hallottunk a Pécsen tiltott Átrium-előadásról, amelyben Alföldi játszik, ő volt a tiltás oka; de hallottunk Kecskemétről és Zalaegerszegről is hasonlót, a túlbuzgó kulturális alpolgármester tiltott le egy előadást – érdekes, abban is Alföldi játszott; és folytathatnám mind a városok, mind a művészek felsorolását), viszont „ingyen” kapják a dérynés produkciókat. És káros ez a pénzzel jól kibélelt haknibrigád-tevékenység azért is, mert akadályozza, gátolja a valódi színházi mobilitás kialakulását – pedig ennek már nagyon neki kéne

látni. Ja, és káros azért is, mert itt Pesten, közelebbről Angyalföldön, a Jász utcában van egy sok pénzből létrehozott, pöpec kis színház meg néhány próbaterem, ahol nagyjából-egészéből nemigen folyik közönség által is látható színházi tevékenység. Állítólag a dérynés előadásokat próbálják itt, illetve tartanak nagy néha egy-egy bemutatót olyan előadásokból, amelyek utána itt nem, csak vidéken láthatók, ha ugyan. Ez aztán a luxus; a lényeg, hogy ide más be ne jöjjön.

Miközben elkanyarodunk mindenfelé, és nagyjából egyet is értünk, Robi kér még egy kávét – innen is tudom, hogy váltani fogunk. Meg az órára nézünk, mennyi időnk van még.

A nyitottság vajon tanulható, vagy adottsága egy embernek? És van-e köze a szakmai nyitottságnak az általános emberi kíváncsisághoz?

Biztos, hogy van. Persze hogy van. De a nyitottság alapvetően szerintem pusztán önzés. Hogy én minél több mindent tudjak és ismerjek meg a világból. Mert akkor annál érdekesebb, gazdagabb és bonyolultabb leszek.

Gyerekkorodban ezt aligha döntötted el. Mármint azt, hogy márpedig értelmiségi leszel.

Nem tudom, mit döntöttem el. Egy gyereknek nem jelent semmit ez a szó, hogy értelmiségi. De azt már akkor is akartam – hiszen hosszan beszéltem neked a fontos pedagógusokról –, hogy minél több mindent ismerjek meg a világból, minél intelligensebb legyek, noha ezt a szót biztosan nem ismertem akkor.

Az intelligencia is egy szerzett dolog? Szerintem adottság, de az intelligencia használata, a kultúra, az már szerzett dolog.

De az intelligenciát is lehet tanulni. Te is tanítottál, tudod. Ha a gyereket vagy a tanítványt

*Eugene O'Neill:
Amerikai Elektra
(Alföldi Róbert,
Kováts Adél;
Tivoli, 2000)*

normálisan szembesíted azzal, hogy egy adott helyzetben nem jól viselkedik, akkor intelligensen megtanulja, mert megérti. És amikor azokról a pedagógusokról beszéltem, akik fontos szerepet játszottak az életemben, hát az pont ezért volt. Ők pedig biztos észrevették bennem a tanulási szándékot, az éhséget a tudásra. És nekik is sikerélmény, amikor mindent elkövetnek, hogy kielégítsék a gyerek kíváncsiságát.

Minden színész intelligens? És minden színész kíváncsi?

Gúnyolódsz, értem. Akkor mondom, hogy van ez nálunk, felnőtteknél, színészeknél, rendezőknél. Amikor elkezdesz egy próbát, az a dolgod, hogy fölkeltsd a színészek érdeklődését és kíváncsiságát. Erre szoktam azt mondani, hogy a legnehezebb az olvasópróba. Amikor hétfő reggel tíz órakor sok álmos, unott színész beül a hosszú asztal mögé, azt se tudják, hogy hol vannak, megkapják a példányt, és lapozgatják.

Ott nyomják a kezükbe?

Én nem szeretem, ha előtte megkapják. Szóval igen, ott nyomják a kezükbe. És baromira utálják, hogy megint melózni kell. És azért az olvasópróba a legfontosabb, mert az a nagy kérdés, hogy tudok-e akkorát balettozni – ahogy mondani szoktam, pörögni kell, mint Rin Tin Tin, a csodakutya –, hogy fölkeltssem a kíváncsiságukat, hogy begerjedjenek. Mert ha nem gerjednek be az olvasópróbán, akkor nagyon-nagyon nehéz dolgunk lesz.

Várj csak! Én nagyon sok próbafolyamatot néztem meg elejétől a végéig, az utolsó rendező, akit láttam, Taub János volt a Nemzetiben. Ez amolyan magamra rótt tanulási folyamat volt, minden percét élveztem. De mindenki azt kérte, hogy az olvasópróbán még ne legyek ott. Vajon miért? Annyira intim ez a begerjedés? Hallottam, van olyan,

hogy a rendező olvassa föl a darabot. Hallottam olyat, hogy a szerző olvassa föl.

Egyik rosszabb, mint a másik.

És hallottam olyat, hogy ők olvassák. Nálad mi van?

Én az esetek nyolcvan-kilencven százalékában velük olvastam fel.

Na de hát ők ott látják először a szöveget.

Na és.

Van, aki diszlexiás.

Akkor azt is el tudom mondani, hogy hangosan, lassan. Én hosszsan szoktam beszélni, nagyon lelkesen.

Miről?

Arról, hogy mit szeretnék, miért akarom megcsinálni ezt a darabot.

Amit ők még nem olvastak.

Nem olvasták, de azért tudni akarják, hogy körülbelül miről fog szólni az előadás, hogy én ezt miért tartom fontosnak, hogy mit nem tudok most, hogy hogyan fogjuk megcsinálni, hogy milyen érzés...

Ezt is elmondod?

Persze. Azt meg tudom, hogy honnan hova akarok eljutni.

Igen? És ezt is elmondod?

Megpróbálom elmondani, igen.

Ilyenkor szerepekről nem beszélsz? Színészekről nem beszélsz?

Nem.

Csak az előadásról beszélsz.

Csak. Az elvégzendő munkáról beszélek.

De azt már nyilván tudják, hogy mit fognak játszani benne.

Azt igen.

És mindig az a kérdés, hogy föl tudod-e gerjeszteni őket?

Mindig. Nem biztos, hogy mindenkit kell, de a többséget vagy azt a négy-öt-hat embert muszáj, mert ha nem, akkor nagyon nagy szar lesz.

De hát vannak alapembereid, akikre mindig számíthatsz. Stohl, László Zsolt, Hevér, ők nyilván mindig lelkesek és kíváncsiak.

Frászt. Velük éppen nehezebb.

Igen? Miért?

Éppen mert alapemberek. Mert ötszázszor játszottuk már el ugyanazokat a játékokat, amik jók voltak, persze, de ötszázegyszer azért már...

Ebben én másképp működöm. Én ötszázegyszer is akarom ugyan-
azt, ha jó volt.

Én is, de hogy ő is akarja, ahhoz nagyon kell melózni. Villantani kell.

Most Robi lakásán beszélgetünk, néha kicsit felállunk, vizet iszunk, kávé, barátkozom Rozival, aki amúgy hamar el szokott unni bennünket, és mély álomba zuhan; nézegetem a képeket, bámulom azt a gondosságot, ízlést, amellyel a rengeteg önmagában is szép tárgy összjátékba kezd, bámulom ezt a rendet, ami ugyanakkor nem kínos, nem forszírozott, hanem a kényelmet, csak a kényelmet szolgálja. Hol a francban tanulta, honnan szedte össze...?

Mondd, mikor kezdtél Budapestre járni?

Már gyerekkoromban, mert a keresztanyámék Csepelen laktak. Nyaranta voltunk náluk. Én meg az öcsém, úgy öt napig, egy hétig, és akkor állatkert, vidámpark, cirkusz, főváros.

Érdekelt téged?

Abszolút.

Tudtad, hogy itt akarsz élni?

Persze.

Már akkor?

Azonnal.

És nem rágtad anyád fülét, hogy...

Költözzünk föl? Nem.

És amikor Szentesen voltál, akkor is jártál Budapestre?

Persze.

Az iskolával?

Nem. Jelentkeztem Angelus Ivánhoz, ide, a Csanády utcába posztgraduális színházi tréningre. Tizennégy éves lehettem talán, és ez valami nyári cucc volt. És akkor itt megismerkedtem Vági Zsuzsával.

Ő a Kamilla bohóc, Vági Gábor szociológus testvére, igaz?

Igen. Ő is jelentkezett oda. És annyira jóban lettünk, meg annyira a szárnyai alá vett, hogy utána hosszú-hosszú éveken keresztül én vagy náluk laktam, vagy az ő lakásában laktam. Ő vitt színházba, ő vitt el kiállításra. Akkor már tizenhat-tizenhét éves voltam, és amikor csak tehettem, jöttem hétvégén. És együtt keveredtünk el néhányszor az Alkotmány utcába, ott lakott Pécsi Juli, ott találkoztam Vági Gáborral, Demszkyékkel. Egy csomó emberrel kamaszként találkoztam. Állítólag agresszíven kíváncsi voltam mindenre. És mindenki beszélgetett velem, rengeteg mindent ott, akkor tudtam meg a világról.

Závada Pál mesélte, hogy az első kép, amire ő emlékszik rólad, az az, hogy amikor Vági Gábor temetése volt, akkor egy magas, vékony fiatalember állt, mint a cövek, Vági Zsuzsi mellett.

Ott voltam, igen. Aztán főiskolás lettem, történt mindenféle velem és körülöttem, és ez az egész szép lassan leépült.

De Pécsi Juli aztán még sokáig volt melletted, az ügynököd volt, meg a barátod is. Mivel nekem is a barátom, hát emlékszem, hogy egy időben minden este az ő Pannónia utcai lakása volt az utolsó megálló neked hazafelé. Ott találkoztunk többször is.

Igen, emlékszem én is.

De a mi első találkozásunkra nem emlékszem.

Én sem.

A megismerkedésünkre sem.

Én sem.

Egyszer, még a nemzeti könyv kapcsán az egyik könyvbemutató beszélgetésen valahogy összeraktuk, hogyan is indultunk: én írtam rólad valami keményet, amit nem szeretted, te valami interjúban elküldtél engem messzire, én meg írtam neked, hogy mi a franc van. És akkor, valahogy így...

Pedig valószínűleg korábban is ugyanazokban a körökben mozgottunk...

Látod, lehet, hogy mégsem olyan kicsik azok a körök...

Amikor megnyerte a Nemzeti Színház igazgatói posztjára kiírt pályázatot, volt egy sajtótájékoztató a Firkász étteremben (senki ne kapjon a szívéhez: pogácsa, ásványvíz). Utána néhányan ott maradtunk (nem, nem ittunk semmit, Robi akkor és azóta is olyan elviselhetetlenül absztinens volt, hogy soha egy korty alkohol nem ment le a torkán), és egyszer csak Robi félrehívott, és azt mondta: „Ha úgy látod, hogy elszállt velem az igazgatás, vagy hülyeséget csinálok, szólj, légy szíves. De vigyázz, tényleg csak akkor szólj, ha kell, mert komo-

lyan fogom venni.” Egyszer szoltam, egyetlenegy döntésnél, az egyik színész elküldésénél. Tényleg komolyan vette, hosszan beszéltünk, elfogadtam az érveit. Csak sajnáltam az illetőt nagyon.

Aztán nem volt más dolgom, mint sokunknak: menni, és nézni az előadásokat. Beszéltünk olykor, nem túl gyakran, hiszen én Kaposváron tanítottam, jöttem és mentem, ő meg reggeltől késő éjszakáig a színházban volt. De tudtunk egymásról, figyeltünk egymásra. És persze írtam a kritikákat.

Az utolsó évadban lett dolgom megint: megírni a Nemzeti Színház öt évadát. Hogy nyoma maradjon – mert hogy egyéb nyom nemigen marad, azt akkor már lehetett tudni. Azt viszont nem tudtam, hogy ugyanazon a napon, amikor Alföldi ciklusa véget ér, és Vidnyánszky beköltözik az igazgatói irodába, az én kaposvári tanításomnak is anynyi, mert Vidnyánszky kirúg az állásomból.

És akkor még egy kávé. „Tegyél bele valamit, amitől édes lesz.” „Méz jó?” „Jó.”

A baráti kapcsolataidat nem rendezte át a nemzeti igazgatás?

Általában nem, de voltak fájó átrendeződések. Pécsi Julival a barátságnak vége lett. És voltak más barátaim is, akik leültek velem beszélni, kérdezték, mit csinálsz te, úgy érezték, meg kell engem menteni önmagamtól. Beszéltek, mondták, szeretettel, barátsággal. Hogy elkapott a gépszíj, hogy nem tudom, mit csinálok. Kapkodok, agresszív vagyok, elszállt az agyam. Aztán két év után mindegyik azt mondta, igazad volt. Értjük.

Igen, egy színház olyan, mint egy tengerjáró hajó, lassú mozgású, idő kell, míg irányt vált. Csak leépíteni, lerombolni könnyű. Mint látjuk. Egyébként téged mennyire befolyásol, ha valakit jól ismersz civilben, és még szereted is?

A munkában? Semennyire.

Tulajdonképpen miért jelentkezted az Angelus Ivánhoz?

Mert kíváncsi voltam, hogy mi ez a mozgásizé...

A sport benne volt valaha az életedben?

Nem, az nem, sajnos.

Sajnos?

Nagyon sajnos. De Dunapatajon nem foglalkoztak ezzel, pedig kövér gyerek voltam.

Jééé...

Igen, nagyon kövér voltam. És amúgy is béna, nem tudtam buk-fencezni, szorongtam a tornaórától, focizni nem fociztam, mert félttem a fiúktól, és akkor még nem volt az, hogy a gyereknek mozgania kell.

Meddig voltál kövér?

Amíg el nem kezdtem kamaszodni.

Mennyire érdekelt a külsőd akkor?

Akkor? Nagyon érdekelt minden. Nagyon fontos volt, hogy jelezzd azt, hogy te különleges vagy, te Szentésre jársz, te olyan ruhában jársz, olyan hosszú hajad van...

Tehát már színészként viselkedted?

Miért, a színész szerinted hogy viselkedik?

Oké, rossz a szó.

Tényleg, mit várhatunk a civilektől, ha egy kritikus is ezt mondja? Nem színészként viselkedtem, hanem feltűnősködtem. Fontos volt, hogy mit veszel fel Budapesten, hogy ne lássák, hogy paraszt vagy, és ehhez képest mindig sikerült úgy fölöltözni, hogy csak azt látták, hogy paraszt vagyok. Aztán később, harminc és negyven között kurvára öltözködtem. Most meg... látod, normálisan vagyok fölöltözve, azt gondolom, hogy van ízlésem, de semmi extravagáns. Tizenöt-húsz éve extravagáns voltam, jó ízléssel, de...

Látszott, hogy drága, ami rajtad van. Úgy gondoltad, ami drága, az jó?

Illetve ami jó, az drága. Ez a nagyanyám, meg a család. Ahol kevés pénz van, ott ritkán vesznek cipőt. De ilyenkor az anyám meg a nagyanyám mindig azt mondta, hogy akkor jó cipőt vegyünk. Hogy ne kelljen sűrűn venni.

Szentesen senki nem kommentálta a korai színészallűrjeidet?

De. A tanárok. Erzsi néni, a magyartanár, a Bácskai Miska bácsi felesége. És Keserű Imre, az osztályfőnököm.

Ő mit tanított?

Történelmet, németet és filozófiát.

És elbeszélgettek veled, hogy Robi, ezt ne így, ezt ne csináld?

Hát nem így csinálták. Mindig indirekt módon. És Imre nagyon fontosnak tartotta az osztályközösséget, nagyon odafigyelt arra, hogyan és miként működnek a dolgok. Nem engedte a klikkesedést, nem engedte az egymásra nem figyelmet, nem engedte a nem

megértést, a szolidaritás hiányát, a meló megúszását. És mindezt nem hatalomból, hanem egyenrangú félként kezelve bennünket, beszélgetések révén.

Kollégiumban laktál?

Igen. Az osztály nagy része kollégista volt.

Mennyi időnként mentél haza?

Két-három hetente, havonta, egy-egy hétvégére.

Mondd, lettek ott olyan barátaid, akik máig megvannak?

Furcsa szó erre a barátság, mert valahogy különleges viszonyban vagyok velük. Huszonnyolcan voltunk, és van egy tizenötös mag, akikkel, ha tehetjük, minden évben találkozunk. Egész egyszerűen szeretem őket, és nagyon fontos résztvevői az életemnek. Jaj, feltétlenül írd majd le Pitti Attila nevét; ő sajnos meghalt, de benne volt ebben a szűkebb körben. Vagy az van, hogy Szegeden próbálok vagy dolgozom, és akkor ott vannak szegediek, a többiek meg odajönnek, de olyan is volt, hogy följöttek megnézni a *Tragédiát*, utána a büfében volt vacsora, és ott voltak reggel hétig a Nemzetiben...

Mi lett belőlük?

Nagyon sok tanár. De Márti például az okmányiroda vezetője Szegeden. Vagy lehet, hogy már inkább Makón a városi tévé vezetője? Nem is tudom... Beviz Márta...

Amikor odakerültél, az osztályban mindenki színész akart lenni?

Mindenki.

Jézus Mária! Nem irigylem a tanáraidat – ült velük szemben huszon-nyolc wannabe színész, óriási egóval. És hány színész lett?

Kettő. Rajtam kívül még egy. Náray Erika.

Téged elsőre fölvettek.

Erikát is. Ő Szinetár osztályába került. Én előfelvételis voltam.

Akkor voltál katona.

Igen.

Hogy viselted?

Aránylag jól.

Hol voltál?

Zalaegerszegen.

Azt gondolnám, hogy te egy ilyen nyers hierarchiában nem működsz jól.

Nem, de nem is kerültem bele. Mi voltunk a színészcsapat. Van is fényképem róla, majd megkeresem: nyolcszáz kangörcsös katonának adtam elő a *Pom Pom* meséit. És a nyolcszáz kangörcsös katona fél perc után néma csöndben volt, a végén meg visítva, röhögve, őrzöngve ünnepelt. Élveztem.

Akkor neked nem volt az, hogy foka, hogy mossad a folyosót.

Nem. Tudták, hogy belőlünk úgyse lesz katona. Meg szükségük is volt ránk; megnyertünk minden versenyt a honvédségben, mentünk, játszottunk, szavaltunk, amit kellett.

Kikkel voltál együtt?

Ott volt Zalán János, Szakács Tibi, Rázga Miklós, Ungvári István. Róla mondta Kapás Dezső, hogy ha kibírja, hogy negyvenéves korára nem hal bele az alkoholizmusába, akkor utána jó színész lesz. Pont ez történt. Nem halt bele, sőt remek, nagyszerű színész Győrben. Nem is tudom, miért nem barátkozom vele jobban.

Megmondom én, Robi, pedig nem ismerem őt. Ugyanazért, amiért voltaképpen senkivel: nincs időd, ha meg van, akkor tobzódasz az egyedül-létben, nem mész sehová.

Nem pont így van, de nagyjából, igen. De azért sajnálhatom, nem?

De. Mondd, Robi, te sose ittál?

Próbálkoztam már.

Mikor?

Hát kamaszkoromban is, a gimiben is, meg egy kicsit az egyetem-en is. Nagyon nem bírtam, rosszul vagyok tőle, és nem feldob, hanem levisz. Napokra.

Nekem is ez volt a szerencsém, ezért nem tudok inni. És egy idő után az ember nem is szereti.

Néha jólesik meginni egy whiskyt, esetleg.

Fű?

Attól olyan rosszul voltam, hogy majd megpusztultam. Kétszer is próbáltam, szörnyű volt.

Nem úgy, mint a cigi. Azt mióta?

Tizenöt éves korom óta. Szentes. Piros Marlboro.

Mert a színészhez hozzátartozik, mi?

Hát persze. Jaj, már megint ez... Nem a színészhez, hanem a kamaszhoz tartozik hozzá. Én meg úgy maradtam.

És azóta egyfolytában?

Igen. Tudom, próbálkoztunk, együtt is próbálkoztunk ezekkel a különböző műizékkal, emlékszel...

Nem akartál lejönni róla?

De. Mostanában egyre többször gondolok rá.

Én is gondolok rá, mert köhögök.

És akkor most rágyújtunk. Naptárt veszünk elő, időpontot keresgélünk – ez mindig bonyolult logisztikázás. De közben szerencsére megy a telefonon a hangrögzítő.

Volt egy olyan mondás, hogy az jár jól, akinek a főiskolai osztályfőnöke színgazgató is, mert annak van esélye odakerülni. Végül veled is ez történt.

Erre azért sok ellenpélda van. Szerintem bárki bárhová kerül, hosszú távon a tehetség kimozdítja magát. És az ember sokszor meg sem tudja ítélni, mi válik egyszer majd a hasznára. Most nem tudok konkrét példát mondani, de Dezsőék néha olyan feladatokat adtak, hogy nem is értettem. Egyszer megkérdeztem tőle, hogy mi a francért kell nekem ezt csinálni, amikor ehhez nekem semmi közöm nincsen. És azt mondta, pont azért.

Tudsz valamit a szentesi iskoláról? Milyen az az iskola ma?

Keveset tudok. És nyilván nem ugyanaz, mint volt, mert meghalt Miska bácsi, Erzsi néni, a felesége, Keserű Imre se tanít már ott, és hát a világ sem ugyanaz. Egy volt osztálytársam, Matos Ibolya dolgozik ott, és tudom, hogy sokat küzd, kínlódik.

Hányan felvételiztetek az osztályból a főiskolára?

Nyolcan.

Ezek szerint húsz gyereket finoman, indirekt módon lebeszéltek a tanárok a jelentkezésről?

Nem, a gyerekek biztosan maguk döntöttek így. Azt szoktam mondani, hogy akkoriban nem volt kevésbé aktív a színházi életem, mint most, az én aktív éveimben. Ott volt a gimnázium, jártunk iskolába, közben mindig próbáltunk valamit, mentünk játszani. Némi túlzással szinte mindennap vagy minden hétvégén játszottunk.

És színházat néztetek?

Persze. Busszal, vonattal mentünk Kaposvárra, Szegedre. Én pedig sokat jártam Pestre is.

És miket néztél?

Minden jó előadást! Jártam a Katonába, a Vígbe, a Szkénébe.

Ilyenkor gondol az ember arra, hogy egyszer ő is itt szeretne játszani?

Persze.

Tudtad, hogy fogsz?

Persze... Fura módon fontosak az osztálytársaim. Most, hogy erről beszéltünk.

Most van barátod?

Hogy érted ezt?

Barát.

Te is a barátom vagy.

Igen, de nem engem hívsz fel az éjszaka közepén, ha nem tudsz aludni, mert bánt valami. Hanem?

...Nincs.

Egyedül oldod meg a problémáidat, a dilemmáidat?

Igen.

Vagy te ehhez elég okos?

Hát vagy vagyok, vagy nem, de igen, ez van.

Zárkózott vagy, vagy a te életmódod mellett képtelenség barátságot ápolni, karbantartani?

Ez is lehet, igen, nagyon lehet. Tény, hogy valahogy nekem nem merül föl, hogy ha nagy dilemmám van, akkor kihez forduljak.

Miért?

Mert valahogy azt gondolom, hogy nekem kell tudni megoldani.

Attól még te döntöd el. Csak valaki, aki téged jól ismer, és érti, hogy miről beszélsz, egy másik szemszögből néz rá.

Nem tudom. Ez nem szokott felmerülni. Nincsenek ilyen nagy dilemmáim.

Ez fura.

Könnyen döntök.

És néha rosszul?

Persze.

És akkor utána mi van?

Ha rosszul döntök? Ha lehet javítani, akkor javítom.

Jó, de időnként nem lehet.

Akkor így jártam. Nem vetted észre, hogy ma nagyon terjed ez a résen levés a döntéseknél? És ez engem nagyon-nagyon zavar. Ma mindig, egyfolytában résen vannak az emberek. Kis helyzettől kezdve a nagy helyzeten át mindig. Tehát nem a helyzet-

ről gondolkoznak, hanem arról, hogy mi lesz, ha így vagy úgy döntenek.

Vagyis a döntés következményeiről gondolkodnak. Ez azért elég logikus, nem?

De. Csak közben például elfelejtik magát a helyzetet, és adott esetben azt is, hogy egy helyzetben jól érezzék magukat. És ne azon agyaljanak, hogyan is lehetne másképp.

És ha rosszul döntesz, túl tudod tenni magad rajta?

Túl.

Rosszul alszol?

Mostanában igen. Ez baj.

Miért?

Mert jól aludni jó. És mostanában nem alszom el könnyen. És föl is ébredek.

És amikor fölébredsz éjjel, mit csinálsz?

Kicsit fölkelek, megiszom egy pohár vizet, és visszafekszem.

Na jó, most délután van, este játszol, békén hagylak, aludj még egy kicsit.

Most nem alszom, hanem valahogy kicsit rendbe rakom a hangomat.

Napközben tudsz aludni egyébként?

Napközben nagyon jól alszom. De most nem fogok.

Eléggé döbbenetes, hogy minden percedbe beköszön a pálya, a színház.

Évtizedek alatt ezt azért meg lehet szokni.

Nem a megszokásról beszélek, hanem arról, hogy – ez sok, na.

„Kiszorítás folyik, igen”

Fodor Tamás

Hogy őt miért? Elsőként tán azért, mert ő: Fodor Tamás. Tokvonó. Thomas Bernhard *A színházcsináló* című drámájából a címszereplő, Buscon jut róla eszembe sokszor – tényleg, helló, színházcsinálók, miért nem rendezi ezt meg vele valaki? –, nem mintha az ő karaktere fedné a figuráét, hanem mert igazán élvezetes előadás lehetne.

Fodor, aki a szakmától és nem a politikától kapott nemrég Kosuth-díjat (micsoda ünneplés volt, bejutottunk a Szkénébe, eufória a tetőfokon, mennyi őszinte mosoly, láttuk Robival, és persze, mosolyogtunk mi is), ezer éve színházat csinál, vezet, rendez, játszik, és volt ő már mindenhol, ő, az örök független, a függetlenség maga.

Dolgozott is Alföldivel, látta őt messziről is – de nemcsak ezért kérdeztem. Hanem mert tudom, hogy éles a szeme, pontos a nyelve, szóval amit mond, azt névértéken lehet és kell venni. Hát ezért.

Igen, a *Szent Johannában* dolgoztunk együtt. De volt egy-két beugrásom is az igazgatása alatt. Aztán nemrégiben felvett egy beszélgetést velem az RTL-en, nagyon jókat röhögtünk, hihetetlenül jól szórakoztunk, egy kabarét csináltunk az egészből. Nagyüzemben készült, egy nap jött vagy öt színész. De ebben ő jó. Mindig készül.

És miben jó még?

Nézd, az én tudásom róla meg az egész munkásságáról hézagos, és én minden hézagos tudásnak örülök, mert ez azt jelenti, hogy az ember kreatívan próbál magához a kérdéshez hozzáférni. Mert az összes „balladisztikus” rést kitölti a saját gondolataival, és ugyan nem biztos, hogy azok is róla szólnak, viszont kényszeríti

az embert, hogy elgondolkodjon. És szerintem itt már közel járunk a színház lényegéhez. Nemigen értek a fizikához, de bámulattal szoktam nézni az indukciós tekercseket. Tehát azt, hogy az egyik tekercsben valami történik, amiből energia lesz, és a másik tekercs átveszi ezt az energiát, és átalakítja. Ebben látom a színházi ember, a színházcsináló ember legfontosabb szerepét.

Mármint a rendezőét?

Színházi embert mondok, és ebben az én gondolkodásom szerint benne van a színházi vezető, a színházat csináló ember és mindenki, aki egyáltalán részt vesz a színház alakításában. És azt látom, hogy az ő legfontosabb erénye az, hogy tud alakítani, ami nem véletlen, hiszen a rendezői munkának is az alakítás a lényege; az, hogy olyan változásokat tud produkáltatni, amik tőle indulnak, ő kezdeményezi vagy ő indukálja őket, és a másik „tekercsben”, vagyis a színészen képződik valami hasonló energia. Először egy korai rendezésével találkoztam a Budapesti Kamaraszínházban, a *Macbeth*tel. Igazi élményt jelentett, és tudod, miért? Mert olyan bátorság volt benne, amivel én nem mindig rendelkezem. Tulajdonképpen egy műanyag kockában játszódtott az egész, véres húsokkal... Az embernek, mármint a rendezőnek általában nem fontos tisztelettel bánnia Shakespeare-rel, inkább megpróbálja kibogozni, hogy tulajdonképpen milyen ügyekről van szó a drámában, hol keletkezik a feszültség, ha már így belementünk a fizikába. Hol a feszültség az alakok között, a helyzetek között, és ha rátalál erre a feszültségre, akkor az számára is nagyon izgalmas lesz, mert megpróbálja az ő saját életének a feszültségeit rávetíteni a drámában lévő történetekre. Ezzel szemben azok a merész fiatalemberek, akik akkoriban elkezdtek rendezni, mint például Alföldi, másképp álltak hozzá. Ő ugyanis fogta magát, túllépett minden tisztelettudáson és a kibogozáson, és azt mondta, hogy elég nekem egy részletet megérteni, de rá kell találnom a legfontosabb részletre. És a részletből kibontani azt, amit én

a legfontosabbnak tartok. Ez nekem rettenetesen tetszett, és László Zsoltra a mai napig emlékszem. Ezekkel a szélsőséges, igazából provokatív vizualitásokkal az ember olyan kommerszebb filmekben találkozott, mint például a *Zöld hentesek*, és fantasztkusan hatnak. A meghökkentés eszközei; voltaképpen még a realitáson belül vannak, de már a partikularitás határán.

Nem lehet, hogy ez a cél? Mármint Alföldié? Kitűnni, megdöbbeneni, vagánynak lenni, provokatívnak lenni.

De hát épp ez a színházi előadás lényege. Ki kell tűnni, provokatívnak kell lenni, mert különben nem érinti meg az embert. Mi érinti meg az embert? A kataklizmák – hiszen különben elmegy a történetek mellett. A színházi előadás három órája alatt nem szabad elmenni semmi mellett, következésképp olyan sűrű hatásnak kell kitenni a nézőt, ami tovább munkál majd benne, hiszen az előbbi hasonlat az indukciós tekercsekkel erre is vonatkozik. Szóval rendezőként itt találkoztam vele. Amikor színészként láttam, akkor tulajdonképpen goromba voltam vele. A Szikora János rendezte szolnoki *Amadeus*ban játszott, mégpedig a pécsi színházi találkozón, ahol én zsűritag voltam. És tényleg nagyon goromba voltam, azt hittem, hogy egy életre megsértődött, de hála istennek nem, majd erre még visszatérek. Ő játszotta Mozartot, és én azt mondtam neki, hogy „Robi, miért kell neked játszani a hülyét, amikor amúgy is hülye szoktál lenni az RTL Klub reggeli műsorában? Neked csak azt kéne csinálni, amit ott csinálsz.” Nem sértődött meg. Én viszont szorongva néztem, hogy amikor összekerültünk, mi történik. Nem történt semmi.

A Nemzetiben bemutatott Szent Johannában kerültetek össze, Cauchon püspököt játszottad.

Igen. De akkor már bejártam a Nemzetibe, mert mint igazgató kért engem beugrásokra, például az *Úri muri*ba, Garas helyére;

nagy tisztelettel megcsináltam, és az egész társulat nagyon-nagyon szerette ezt a beugrásomat. Aztán beugrottam a *Három nővér*be is, tudod, Szerban rendezte, és Alföldi is játszott benne, én meg Ferapont voltam.

Abban nem is láttalak...

Persze hogy nem, mert a vége felé jártunk, szegény Hollósi Frici helyére ugrottam be. És nagyon szerettem Alföldi alakítását. Aztán Hollósi Frici másik szerepébe is beugrottam, amit viszont a filmrendező barátom, Gigor Attila rendezett, *Náthán gyermekei* volt a címe, és Sinkóval, Kulkával játszottuk együtt, és Martinovics Dorina is benne volt.

Akkor viszonylag közeli képed van arról is, hogy milyen igazgató volt...

Annak az öt évnek az első évét nem ismerem. De a második évtől kezdve már figyeltem rá. Nem a pályázat érdekelt, nem az, hogy megvalósítja-e, amit leírt, hanem az a gyakorlat, amit megvalósított: a Nemzeti Színházban a nemzeti irodalom megjelent, mégpedig korszerű formában, korszerű írók tollából. Megjelent persze a klasszikus drámai vonal is, de az a bizonyos „Biblia-projekt” volt a legfontosabb ebből a szempontból.

Ez volt az, amikor 2008-ban, a Biblia évében Alföldi felkért tíz magyar író, hogy válasszanak egyet-egyet a tíz parancsolatból, kiindulópontul egy-egy drámához. Nem mind született meg, és nem mindet mutatták be, de jó néhány sikeres előadás létrejött közülük.

*Peter Shaffer: Amadeus
(Darvas Iván, Alföldi Róbert;
Szolnoki Szigligeti Színház, 2001)*

Ez ugyanis egy előadásokon átívelő gondolat volt, anélkül hogy bármilyen mondanivalót rákényszerített volna bárkire. Én ezt tartottam a legérdeke-

sebbnek. Azt a vezetőt becsülöm, aki megengedi, hogy kiépüljenek azok a mechanizmusok, amik például az állam vezetésében ma már el lettek nyomva: a fékek és ellensúlyok rendszere. Mit jelent a színházban a fékek és ellensúlyok rendszere? Azt, hogy olyan emberekkel veszem magam körül, akiknek a véleményére odafigyelek. Nem biztos, hogy mindig egyetértek velük, de a véleményük akkor is fontos számomra. Akkor is, ha nonverbális formában nyilvánul meg. Akkor is, ha a hajlíthatatlanság torpant meg velük szemben, vagy éppen a hajlíthatóság kedvetlenít el. Akkor jön a kreativitás felébresztése. A saját gyakorlatomból ismerem, hogy miközben én a színészt megpróbálom rávezetni valamire, ő is ráterel engem egy útra. Anélkül, hogy abban a pillanatban érezném, vagy hogy ez tudatosulna. Azt hiszem, hogy én akartam ilyenné formálni. És ő is azt hiszi, hogy ő formálta magát valamilyenné. Így vagyunk dialógusban az alkotás során. Robinál ez furcsán történik, mert ő eléggé határozott a rendezői gondolkodásában. Amikor rendez, akkor *nagyon* rendez. Ugyanakkor hihetetlenül hálás minden színészi megnyilvánulásért.

Mármint akkor, amikor ő jönnek látja.

Ez természetes. Az a jó rendező, aki elindítja a színészt valamilyen úton. Ez egy szerelmi viszony igazából. Mindenfajta szexus nélkül, illetve hát dehogy, szexus van ebben is. De az a lényeg, hogy együttműködünk, és együtt tudunk magunknak élvezetet szerezni a munkában. Mert élvezet nélkül egyszerűen nincs munka. És Robi nagyon ismeri ezt az élvezeti faktort.

Ebbe belefér a kiabálás?

Persze. Főleg úgy, ahogy nála történik: az egyik pillanatban üvöltés, a másik pillanatban hálás mosoly, ha a színész vele ment – de ha nem ment vele, akkor is. Mondok két példát, mind a kettő a *Szent Johannához* fűződik. Az egyik az, hogy olyan volt, mintha

Bánfalvi Esztert, a főszereplőt tönkretette volna a próbák során. Szörnyű dolgokat mondott neki. És általában mindenkinek, nekem is. Ordítva, persze. De ezekben a szörnyűségekben mindig volt humor. És tudod, vannak olyan asszisztensek, akik összeírják a rendező instrukcióit a próbafolyamat során, és a premieren egy hosszú listában megkapja az ember. Na, itt akkora röhögések voltak a premier után, és persze a legrosszabbakat, a leggonoszabbakat Eszternek mondta.

És Eszter nem szólt vissza?

Nem, ő is szórakozott rajta, és hát Eszter a példamutató színészet csúcsa. Mindent elkövet, hogy megfeleljen az elvárásnak, miközben mégis saját magát adja, és hajlíttja saját magát. Ilyen a személyisége: hihetetlenül odafigyel, és megpróbál a végsőig elmenni. Magamat is ebbe a kategóriába sorolom, teljesen ráakaszodom a rendezőre, és szeretem azt a fajta színészt, aki megpróbál végigmenni azon az úton, amelyre vezetik, de persze a szakadékba nem ugrik be.

Miket mondott neki Alföldi? Mik azok a gonoszságok?

Nem tudom, már nem emlékszem rá. De a gúny mindig ott volt. Az egyik mondása például az volt: „Akármilyen furcsa számotokra, én most rendezek. Nem szoktatok hozzá, de rendezek.” Ezt persze vigyorogva mondta. A másik emlék egészen más jellegű. Robi késett a próbáról, mert valami igazgatósági dolog jött közbe. És Szabó Kimmel Tamás, aki nem volt benne abban a produkcióban, bejött próbát nézni, és mondtuk neki, hogy Robi mindjárt jön, mire elkezdte parodizálni a Robit, kitűnően. Pontosan tudta azokat a szavakat, mondatokat, fordulatokat, amiket a Robi szokott mondani. És persze, közben bejött Robi, úgy, ahogy a *Tanár úr kérem*ben, mikor röhög az egész osztály, szóval bejött, nem szólt egy szót sem, vigyorgott, rettenetesen élvezte az egészet. Szabó

Kimmel eleinte nem vette észre, de aztán igen, és akkor is folytatta. Nyugodtan, semmifajta tekintélytisztelet nem volt benne. Már nem emlékszem, hogy megölelte-e őt Robi, vagy sem, de annyira hálás volt neki, annyira szerette azt, hogy őt kigúnyolják, mint ahogy néhány régi politikus szerette például a Hofi paródiáit. De ez több volt. Merem állítani, hogy akkor szinte túlszorduló érzelmek voltak benne. A szeretetét úgy nyilvánította ki, hogy elnevelte magát, a gúnyt felváltotta a humor: egyszerűen szerette az embereket. A nekem mondott legnagyobb dicsérete az volt, amit egy nagyon rossz premier után mondott. Ez az utolsó bemutatója volt az általa vezetett Nemzeti Színháznak, a *Mephistóval* párhuzamosan ment a Gobbiban, *Az ördög szekrénye* volt a címe. Szörnyű volt, Szabó Kimmel ki is szállt belőle, azt mondta, hogy nem szereti ezt az előadást, Robi el is engedte. Teljesen a *Mephisto* árnyékában maradt. Hat nappal a *Mephisto* előtt volt a bemutatója, Robi természetesen ott volt a banketten. Mindenkit dicsért benne, de a nekem szóló az volt, hogy „csináltatok neked egy kalitkát, beleteszlek, és hazaviszlek”. Akármilyen furcsa, ebben benne van Robi egész személyisége. „Hazaviszlek.” Az volt a legérdekesebb ebben az egészben, hogy nekem ez jólesett, a kalitka és minden. Robi szereti, ha valaki tud hülyéskedni, képes a világot komolyan venni és nem komolyan venni is. Sokszor ültünk a közös produkcióinkban várakozva a jelenetre, például a *Lear*-ben, és akkor nagyon-nagyon tapintatosan politizáltunk. Robi mindig szerette volna hallani a véleményemet bizonyos dolgokról, de nem mentünk mélyre, csak csóválta a fejét rettenetesen, mert nem akart direkt politizálni ilyen helyzetben. De persze tudtam, hogy mit gondol a világról. Soha nem titkolta, és nem félt a következményektől.

Akkor sem, amikor igazgató volt?

Akkor sem. Nem, nem, nem. A színház kritikai szellemét valósította meg. Kritikával élt minden felé, de nem csatlakozott sehova.

Mondd, amikor színész vagy, megszűnik benned a rendező?

Igen.

Ezt a laikusnak olyan nehéz megérteni. Alföldit is megkérdeztem, ő is ezt mondja. És ha rendezel, megszűnik benned a színész?

Nem. Hiszen egyfolytában érzem a színész helyzetét. Ez nagyon fontos a rendezőnél. Robi másik színházi jó tulajdonsága például az empátia. Ez vezetőként is jellemzi. Azzal is igyekszik a végsőkéig empátikus lenni, akit nem annyira szeret, és amikor azt látja, hogy nem lehet, akkor viszont szakít. Találkoztam olyan előadásával például a Rózsavölgyiben, ahol nyilvánvaló volt, legalábbis nekem, hogy alig tudja elviselni a partnerét. De a játékan ez persze nem látszódnak – szóval ez nagyon nehéz. De visszakanyarodom a gúnyos instrukciókhoz, ezzel Robi nincs egyedül, Szikszai Rémusz is ilyen, és azonnal bocsánatot kér mindenkitől, akit megbánt. Ez a román iskola. „A rendező mindenekfelett” iskola. Az ember, vagyis én mint színész, pedig eldönti, hogy ezt elfogadja-e. Ha nem, akkor nem megyek oda. Én el szoktam dönteni, hogy kihez megyek dolgozni. Nem megyek mindenkire, néha tapintatosan lemondok. Csak azokhoz megyek, akik érdekelnek. Voltak tévedéseim, az igaz.

És akkor?

És akkor az ember csalódik, azt mondja, hú, kár volt, de most már végigcsinálom.

Igen.

Tehát ennyi a rendezői véna az emberben. Hát én különben egyre kevésbé becsülöm magamat rendezőként.

Mi bajod?

Ó, nagyon, nagyon sok bajom van. De hát ez egy másik beszélgetés tárgya lehetne. Visszatérve Alföldre, láttam az ő színházigazgatói ténykedését, noha előadásokból keveset láttam, ezt hozzá kell tennem. Nagyon nehéz nekem színházba járni. Nemcsak azért, mert kevés a szabad estém. Hanem mert vagyok olyan gőgös, hogy... ha nagyon jó, amit látok, akkor irtó féltékeny leszek, hogy miért nem én vagyok benne. Ha rossz, akkor meg nem bírom ki. Akkor állandóan „szinkronizálok”.

Mármint?

Szinkronizálok, amit látok, és megpróbálok valahogy „megenni”. Mintha egy rossz ételt adnának nekem, amit meg kéne ennem, és akkor elképzelem, hogy vannak benne jó falatok, és azokat kiválasztom. De ez nekem nagyon nagy munka, és ezért nem szeretek igazából színházba járni. De láttam azért emlékezetes, jó előadásokat a Nemzetiben. A végigvitt akarást például fent, a festőteremben.

Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból.

Igen. És más előadásokat is. Az igazgatói ténykedésének a legjobb vonulata, hogy az előadások felfűzhetők voltak egy világszemléletre. Nem mintha rám akarna erőltetni bármiféle mondanivalót, de van egy világszemlélet, amiből nem enged. Az agresszió gyűlölete, a hatalom kritizálásának joga – ezekre mondhatod, hogy politikai elvek, de abban a színházban nem politikai közegben jelentek meg.

Igen, és mégis rólunk szól.

Mert empatizál velünk, a figuráinkkal. És ezért, mint egy színész, belehelyezkedik a személyiségünkbe. Megpróbál minket fölvenni a színpadra.

Mintha azt mondanád, hogy igazgatóként világlátást teremt a színházban. Létrehozza és közvetíti azt, ahogy a világot látja, a darabokon keresztül, a rendezéseken keresztül, a társulaton keresztül.

Egy világ képződik meg a színházában, de az nem teljesen azonos az ő világlátásával. Alföldiben van tolerancia, persze ennek vannak határai. Ráadásul az a színházi világ sokszínű. Ha csak a meghívott rendezőket nézem, már akkor is: Mohácsi, Gothár, Bezerédi, Gigor, Szerban és mások... Szerban például nemcsak más, hanem egy másik színházi nyelven beszél. Az általa rendezett *III. Richárd*-ban a Radnóti-ban például egy teljesen más Alföldet ismertünk meg. Nekem rettenetesen tetszett, miközben biztos, hogy én nem csinálnám, mert túlzásnak tartom.

Már mit?

Richárd ilyenfajta megmutatását. De Alfölditől elfogadtam. Azért fogadtam el, mert már-már nem is görbe tükörben, hanem teljes görbületben látja a figurát. Elgondolkoztat, miközben én más gondoltam erről az egész darabról. Szóval őt elfogadtam, de volt, akit nem fogadtam el, lehet, hogy tévedtem, lehet, hogy Szerban „bűne”, de ezt tényleg csak zárójelben mondom.

Sodró Eliza Lady Annájára gondolsz.

Igen. Egyszerűen akkor kibírhatalannak tartottam, miközben nagyon is illett Richárdhoz. Szerban ötletét a telefonnal annyira erőszakosnak láttam; két percig jó, de tizenkét percig már baromság. Aztán utána Sodró Eliza minden alakítását szerettem.

És amikor beugrottam a nemzeti *Három nővér*-be, teljesen átvettem ezt a „serbanságot”; a többiek persze sokat segítettek. Nagyon jó csapat volt ott. És minden, ami történt velem a Nemzetiben, minden nagyon jó volt. Ebben látom Alföldi igazgatásának a lényegét. A válogatása miatt akár azzal is, hogy kíméletlenséget követ el bizonyos embereknek az odavitelével és az elbocsátásával is. Egy-folytában „castingol”, ami záloga annak, hogy az a társaság jól tudjon dolgozni. És persze sok fontos „mellékprogram” jellemezte akkoriban a társulatot: beavatás, nyílt próba, gyerekprogramok, felolvasások és így tovább. Megvalósította azt a nyitott színházat, amit eredetileg meg akart csinálni. Ebbe a toleranciába és nyitottságba – vagyis abba, hogy másfajta embereket is szóhoz juttatott – a bukás is belefért; és most térek rá erre *Az ördög szék-rénye* című előadásra, amit úgy konferált fel, hogy „hozok nektek egy nagyon helyes rendező gyereket”. „De láttad?”, kérdeztem, mikor odaadta a szerepet. Azt mondja, „láttam egy rendezését”. „Az olyan volt, amilyen, de hát ez nagyszerű lesz, nagyon fogjátok szeretni.” Ő volt Jean Lambert-wild. A próbák során lehetett látni, hogy itt egy nagy tévedés van, de Robi az utolsó pillanatig kitar- tott, pedig közben a *Mephistót*, a búcsúelőadását csinálta. És még a banketten is azt mondta, hogy higgyétek el, hogy sok nagyon jó volt benne... Miközben Molnár Piroskát, aki a partnerem volt, a feleségemet játszotta, úgy kellett néha bevonszolnom a színpad- ra, mert egyre azt mondta, nem megyek be, nem megyek be. Én meg azt mondtam, Piroška, bejössz, és jók leszünk. És abban a pillanatban Piroška nagyon jó volt.

Beszéltetek arról Robival, hogy ez nem jó?

Igen, de azt mondta, várjunk, mert lehet, hogy sok értékes dolgot tudunk csinálni. Nem engedte el. Nem és nem. Megpróbálta a lehetetlent is feltupírozni, kihozni belőle azt, ami esetleg ér- tékes.

Ott voltál a színházban Alföldi igazgatói ciklusának utolsó heteiben. Mennyit lehetett látni és érezni abból, hogy Alföldi milyen hely- zetben van?

Ott állt a barikád tetején, nem is lehetett mást csinálni. Ott volt, és vagy elfut, vagy meghal, de erre akkor nem lehet gondolni. Ami- kor az ember ilyen helyzetbe kerül, akkor nincs választása. Egy agresszor rákényszeríti a védekezést, nincs mit mérlegelni. Beadta a pályázatot, mert folytatni akarta, és mert a teljesítménye feljogo- sította rá. Magában valószínűleg azt gondolta, hogy reménytelen, sőt úgy emlékszem, hogy még célzást is tett rá a beszélgetéseink- ben, de hát ez van, ezt kell csinálni.

Utána mennyire maradtál kapcsolatban vele?

Most is kapcsolatban vagyok vele.

Mennyire ismered a privát életét?

Semennyire. Extrovertáltak tűnik, de valójában zárkózott. Magá- nyos. Benne voltam néhány produkciójában, például a Müpában a Sztravinszkijben, az *Egy katona történetében*. Úgy gondolom, hogy szeret engem, ezt érzem, ezt a szeretetet, és valószínűleg viszonzom is. És benne vagyok *A jegyzőkönyvben* az Átriumban, kettős szereposztásban Molnár Piroskával. Ott is azt láttam, hogy küzd egy nem túl jól megírt darabbal, hogy legyen benne igazság, legyen benne olyan humor, ami egy hihetetlen erős fegyver. Nem is ironia, hanem gúny. Bánfalvi Eszter remekel benne – Robi a ba- rátaival dolgozik, akikben megbízik, de ez sokféle emberi karak- tert jelent. Igen, néha nehéz kibírni a hangerejét a próba alatt...

És ezt mindig mindenki elviseli?

Igen.

Senki nem mondja azt, hogy menj a...?

De! Mondja! És akkor ő elröhögi magát. És azt feleli, hogy „tudom, hogy néha állat vagyok, de utána a büfében mindig bocsánatot kérek”. De a munkatársaival például jó kapcsolatban van, nem a színészekkel, hanem a többiekkel, bár helyettük meg az asszisztensét hordja le. Viszont a takarítónő a Nemzetiben azt mondta, hogy ő mindig addig téblábol, míg bejön az igazgató úr, mert mindig kedves vele. Ez is jellemző. Meg az is, hogy amikor többször is nagyon csökkentették a Nemzeti Színház támogatását – az nem olyan takarékoság volt, mint a mostani, hanem csak a Nemzetinek kellett takarékoskodni –, akkor csodálva néztem, ahogy káromkodva végigrohan a folyosókon, és minden villanyt leolt, közben ordít, hogy gyerekek, csináljátok ti is, le kell oltanunk, mert spórolnunk kell. A *Szent Johanna* című előadás tulajdonképpen ebből a spórolásból fakadt; kihasználta azt, hogy Schwajda megépíttette ezt a gigantikus dobogórendszert. Ez volt maga a díszlet, nem akart arra is külön költeni. Azt akarom ezzel mondani, hogy gazdaként viselkedett. Ha valaki gazdaként viselkedik egy intézményben, ami nem az övé, nincs benne részvénye, nincs benne haszna, csak bántások övezik, csak rosszaságot kap, és mégis gazdaként viselkedik, az jó vezető. Nekem is a Stúdió K-ban mindig gazdaként kellett viselkedni. De a Nemzeti Színházban gazdaként viselkedni csak az tud, aki a jövőjét is látja. Akkor is, ha azt is látja, hogy ennek a jövőnek nincs realitása.

Kérdezek valami egészen mást. Mi lehet az oka, hogy Alföldit ez a mi színházi mainstreamünk nem veszi be?

Nem tudom, én nem ismerem a mai mainstreamet, az az igazság.

De azt látod talán, hogy sok nagyon jó színházba nem hívják rendezni vagy játszani.

De a Radnótiba, a Rózsavölgyibe, a Centrálba például igen. Szerintem nem tartják őt kimagasló rendezőnek, színésznek meg miért hívnák, amikor ott van az ő társulatuk.

Lehetséges, hogy a celeb Alföldit nem fogadják el?

Szerintem ez inkább a gazdaszerű viselkedéssel függhet össze. De annyiban nem türelmes másokkal szemben, hogy belátná, hogy az igazgatóknak egy csomó kérdésben kompromisszumot kell kötniük, mert féltik a társulatukat.

Igen, ez lehetséges.

És az öntörvényű emberektől félnek az öntörvényűek. Amellett Robi megteremti a maga „vadászterületét”, tehát a maga élőhelyét, ha úgy tetszik.

Igen, csakhogy ez erősen szűkül. Átrium, Centrál, Budaörs. Viszont sokat játszik.

Ez lehet a második ok, ami miatt nem szeretik. Mert talán megkéri az árát mindennek. Nem tudom konkrétan, de mesélik. A többiek ezt nem tudják megtenni. Mácsai például talán nem kér sokat, viszont a színháza érdekében egy csomó fellépést vállal, egy csomó szívességet. Máté sem tudja valószínűleg jól eladni magát... Egy-két film és hangoskönyv, ennyit tudnak csinálni mellékkeresetben. Megközelítőleg sem annyit, mint Robi. Robi viszont otthontalan marad.

Azt mondta, azért izgatta Şerban és Urbán András, mert ők nem azt kérik tőle, a színésztől, amiről tudják, hogy tudja.

Igen, ez az érdekes, ez az izgalmas. Mert akkor a szerep egy megmutatkozási lehetőség, egy önfeltárulkozási lehetőség. Általában minden színész ezt akarja.

Akkor mégis miért van az, hogy a rendezők túlnyomó része – akár azok is, akik színészként mást akarnak – azt kéri a színészektől, amiről tudja, hogy tudják?

*Anton Pavlovics Csehov: Három nővér
(Hirtling István, Bánsági Ildikó,
Takács Katalin, Gécz Zoltán,
Dengyel Iván, Nagy Mari, Almási Sándor,
Nagy Zoltán; Új Színház, 2004)*

Miért? A hat hét miatt. Valamit meg kell csinálni, készre kell csinálni, és ha nem jó, akkor is össze kell varrni, és hazabocsátani, mint a gyógyíthatatlan beteget. Életben kell tartani; először ugyan azt hihettem, hogy meg tudom gyógyítani, majd rájövök, hogy nem, de akkor is élnie kell, legalább egy darabig. Ez a legnagyobb megalkuvás.

Mindenki teszi?

Nem tudom, én sajnos teszem. Én teszem, és káromkodok magamban. Hogy nem így akartam. Máshogy akartam, de nem volt rá idő, és valamit sikerült csinálnom, de nem azt.

Ezt lehet tudni előre, Tamás?

Nem, nem, nem, a legjobb indulattal vág neki az ember, és biztosra veszi, hogy sikerül, amit kitűz maga elé. És itt nem a közönség előtti sikerről van szó, hanem arról, hogy sikerül valamit megcsinálni. Szóval ez ugyanolyan tök felesleges, mint a Mount Everest megmászása. De meg kell mászni. Mert ott van előttem.

Magányos szakma lehet ez a rendezés, hiába történik közösségben. Alföldinek egyébként is szoros társa a magány.

Mert nem akarja azt csinálni, amit elvárnak tőle. Nem akar éjszakai szórakozóhelyekre járni. Sem olyan helyekre, ahol ő lenne terítéken. Ezt gondolom. És megértem. Én sem megyek. Például

senkinek nem kívánok boldog születésnapot. Takarékoskodom a részvétnyilvánításokkal is. Mert úgy érzem, hogy kívülre teszek olyan dolgokat, amik nekem belül vannak.

Más művészeti ágban könnyebb és természetesebb zárkózottnak lenni. Például a festészetben.

Nagy baja esetleg Alföldinek, hogy képzőművésznek is érzi magát.

Nem, dehogy érzi annak. A festés hobbi, és veszik a képeit. A lakásában nem a saját festményei vannak a falon, de nem ám.

Biztos benne van ebben az egészben az első generációs értelmiségi problémaköre is. Bár nem ismerem annyira sem a családját, sem a magánéletét. De iszonyú munkát tett abba, hogy ott tart, ahol tart.

Mindig fölmerül bennem a kérdés: megéri vajon? Nem nekünk, a közönségnek, mert mi csak nézzük, hanem neki. Meg a többieknek, akiknek mindenük a pálya, és csak a pálya. Érted?

Igen, értem. A *Dekameron 2023* című előadásban, amiben a Báb-színházban játszom, van egy mondatom, és ott egy kicsit mindig meg is állok, és azt mondom magamban, hogy húha. A partnerem nekem szegezi a kérdést: „Honnan tudod, hogy hazafi vagy?” Mire a figurám lelkesen válaszolja: „Már gyerekkorom óta szeretem azokat a történeteket, amikben feláldozza magát valaki a hazáért.” Na most a feláldozás, úgy látszik, valami archetipikus tulajdonság.

Ezt a pálya követeli? Vagy nem követeli?

Sajnos követeli. Sajnos ez az elvárás a művésszel szemben. De a fiatalok között is egyre többen kezdik megtagadni: jó, csinálom, csinálom, de hát éhen pusztulunk. És ez az egész helyzet, amibe kerültünk, Orbán gonosz fegyverténye: kiirtani a kritikus értelmiséget, úgy, ahogy van. Nincs ebben világnézet, csak kiirtani, hogy ne legyenek. Nagyon ügyesen csinálja. Tizenhárom éve kezdtem el játszani a *Caligula helytartóját*, és akkor huszonötezer forint volt a fellépti díjam. Most az emeléssel harmincezer forint esténként. Ez az én fellépti díjam nyolcvanegy évesen. És én rendben vagyok, köszönöm. De a fiatalok ebbe belepusztulnak, miközben van pénz bőven. Elvettek harminchétmilliárdot a tao után, és elosztogatták maguknak. És Vidnyánszky kap még máshonnan is.

Miközben neki aztán nem hiányzik a tao, hiszen nem kell a jegybevétel sem.

Persze. És szűkülnek a lehetőségek; én ugyan nem vagyok mártír, nem is tüntetem fel magam annak, nem érdekel, milyen listán

vagyok rajta, de hogy rajta vagyok, az biztos. Nem hívnak, hála istennek; ahová meg hívnak, azt jól megnézem. Volt régebben egy magán-rádióstúdió, egy-két rendező hívott oda kis hangjátékokra, öreg írók műveiből, olyan MMA-közeliek, aztán egy éve azt is lemondtam. Annak idején aláírtam, hogy nem dolgozom a Kálomistával – hát nem dolgozom.

Ahogy te kiszorulsz számos helyről, Alföldivel is ez történik: van három-négy hely, ahol játszik, egy-kettő, ahol rendez...

Kiszorítás folyik, igen, de van itt azért egy paradoxon: Robinak nem tesz jót, hogy ő az arca az Átriumnak. Azok rendes fiúk, semmi bajom velük, bár abban a bizonyos pénzgyűjtésben kicsit zavart, hogy nem látszottak a többiek, akik ugyancsak nagy bajban voltak-vannak, de ami Robit illeti: a színházak nem szívesen hívják azt a színészt, aki le van kötve máshol. Mert akkor nem lehet az enyém is. Márpedig az Átrium üzletileg is a Robin nyugszik.

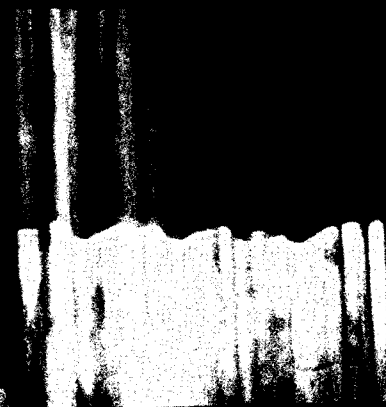
Lehet, de azért ha mások is hívnák rendezni, akkor boldogan menne, szerintem.

De vannak helyek, ahová miért hívnák, ha megvan a saját garnitúrájuk.

Szerintem Alföldinek is megvolt a saját garnitúrája a Nemzetiben, mégis hívott másokat.

Az más. Mondom, hogy ő más. És talán azt is elmondtam, hogy miben és miért.

TO BE OR NOT TO BE

„Jé, te tudsz rendezni!”

Csináltam egy Excel-táblázatot. Az egyik fülön Alföldi szerepei, évenkénti bontásban, a másik fülön a rendezései, ugyancsak évenkénti bontásban. Nem volt könnyű az ilyen-olyan archívumokból össze-szedgetni, és egészen biztos, hogy nem is sikerült hiánytalanul; már a beszélgetés alatt rájöttünk, hogy ez-az hiányzik. Százhuszonhárom rendezés, hetvennégy szerep (ez utóbbiban benne vannak a felolvasások, viszont nincsenek benne a beugrások).

Ezzel együtt tanulságos az egész. Korán belendült a pálya; első kicsi szerepét másodévesen játszotta Gyulán, de 1990-ben, negyedéves főiskolásként Raszkolnyikovot alakította Veszprémben, a Kapás Dezső rendezte *Bűn és bűnhődés*ben, és erre az alakításra már felfigyelt a kritika is, és akik látták, emlékeznek rá.

1995-ig évente két-három főszerepet játszott a Vígben és a Pesti-ben; akkor rendezni kezdett, egyik első rendezése a *Trisztán és Izolda* volt.

1996-ban már a Budapesti Kamaraszínházban is rendezett, mégpedig a nagy feltűnést keltett *Hajlam* című előadást – Martin Sherman darabját –, amely a rózsaszín háromszöggel megjelölt, vagyis homoszexuális foglyok auschwitz-i történetét, kapcsolatát foglalja drámai keretbe; ezt is, benne Rátóti Zoltán és Kamarás Iván döbbenetesen erős alakítását máig emlegetik színházi berkekben. És két évre rá, 1998-ban ugyanitt rendezi meg *A velencei kalmárt*, szintén Rátóti máig emlékeztető alakításával Shylockként és László Zsolttal a címszerepben.

2000-ben jön el a Vígből, szabadúszó lesz.

Ami a rendezéseket illeti, Alföldi „mindenevő” mind a műfajokat, mind a szerzőket tekintve. Próza, musical, operett, opera, sőt tánc-

játék, báb is akad a listán. És Shakespeare-től Mark Ravenhill *Shopping and Fucking*ig, Bartóktól Eötvös Péterig mindenki vagy bárki.

És nemcsak „mindenevő”, hanem „nagyevő” is: elképzelni sem tudom, hogyan lehet egyetlen év alatt kilenc előadást megrendezni; olyikat szobányi stúdióban, olyikat sokezres stadionban. Erről is beszélünk. Miközben eszembe jut azért, hogy volt olyan dráma, amit évekkal azután rendezett meg, hogy szóba került közöttünk. Szóval gyanítom, hogy sok minden jár a fejében egyszerre, jól „spájzol”, előre gondolkodik.

Neki is megmutattam ezt az Excel-táblázatot. Nem, nem mentünk végig rajta, hanem csak úgy kapásból, összevissza bökött rá egyik-másik címre, illetve mégsem egészen összevissza. Hanem úgy válogatott – vagy úgy szóltam bele én –, hogy arról beszéljünk, ami valamiért érdekes, fontos volt a számára.

A *Mefisztó* az Átriumban Urbán András miatt fontos. Ekkor dolgoztam először vele. Sőt, én találtam ki, hogy ő rendezze.

Előbb volt meg, hogy te fogod játszani?

Igen, és az volt a kérdés, hogy ki rendezze. Felhívtam Gyarmati Katát, aki akkor a Szabadkai Népszínház Magyar Társulatának a művészeti vezetője volt, és András nagyon jó barátja. Megkérdeztem, hogy szerinte mit szólna ehhez Urbán. Annyira abszurdnak tűnt az ötlet, hogy Kata egy jó ideig nem is értette, hogy miről beszélek. Visszakérdezett: „Te akarsz Urbánnal dolgozni?” Mondom, igen. Nem hitt a fülének.

Megértem. Nagyon más a ti színházi világotok.

Igen, és épp ezért voltam nagyon kíváncsi rá. És valószínűleg ő is kíváncsi lett rám, mert arrébb tette egy másik munkáját, és jött.

Azt értem, hogy a kíváncsiságot az mozgatja, hogy olyasmit fog kérni tőled, amit eddig senki, de mitől bízol abban, hogy az ő teljesen idegen színházi világa neked rendben lesz?

Mert ez nem kérdés. Nem merül fel. Mert lényegtelen. Tudod, amikor úgy zajlott a próba, hogy az ötödik héten is még ültünk egy asztalnál, már akkor is tudtam, hogy ez kurva jó.

És meddig nem volt fogalmad sem arról, hogy ebből mi lesz?

Ez sem merült föl. Az utolsó héten összerakta.

Érdekes, hogy miközben sokan tódulunk megnézni az előadásait, nem hívják meg a magyarországi színházak.

Tényleg nem, ettől aztán benne is volt némi görcs. De elmúlt, teljesen.

Szerette a Mefisztót a közönség?

A közönség megdöbrent, de nézik nagyon. Nem tudom, hogy szeretik-e. Szerintem jó előadás. Azt gondolom, mindenféle hiúsági, sértettségi szempontot félretéve, hogy van egy-két olyan előadás, aminél nekem nagyon fáj, hogy a szakma nem veszi észre. Ez például ilyen.

De azért észrevette, csak kicsit tanácstalan volt, mármint a kritika, amit azért megértetek: Urbán, Alföldi, Mefisztó – sok ám ez együtt. De itt van például Molnár Zsófitól egy bekezdés az ÉS-ből: „Ami a tákarásban maradó, címszerepet alakító Alföldi Róbertet illeti, ő végig határozottan jelen van, miközben ez a jelenlét üdvösen nem teng túl az előadásban (mondhatnánk úgy is, Urbán nem használja túl, nem »él vissza« a nimbuszával, hanem okosan veszi őt körbe Thália áldozatos szolgálóleányaival), de a rá osztott és magán viselt szerepek elegye

(és itt-ott előjele) nála még kissé zavaros, humor- és kritikai érzéke viszont a helyén van. Időnként sikerül felvillantania az ellentmondás szellemét, akárcsak a művész szorongását, de a madáchi zárlatot hiába igyekszik drámai magaslatokba emelni, Urbán pajzánul és pajkosan kibabrál vele: olyan kelléket ad hozzá a kezébe, amihez nehéz megtalálni a megfelelő hangsúlyt. Legyen elég róla annyi, hogy nem földgömb, és nem is koponya." De menjünk tovább: itt van a listán jó régről az Utazás az éjszakába.

Na, az ezer éve volt. És csodálatos volt, Tordyval jól lehetett dolgozni. De tudod, a másik mesteremmel, Horvai Pista bácsival is mindig, hogy úgy mondjam, megtiszteltetés volt próbálni. Hiszen mégiscsak a tanítványa voltam, fontos volt a bizalma, mert hát az ember mindig tanítványi viszonyban maradt vele. De várj, mikor is volt ez az *Utazás*...? '94-ben, talán. A kisebbik fiút játszottam. És ez azért is fontos, mert itt találkoztam Jucival.

Hernádi Judittal. Akkor ő még a színház tagja volt?

Nem, már vendégként jött. *Vaknyugat*, 2012. Itt dolgozhattam Gothárral először. Ezzel nyitott az Átrium.

Ja igen, emlékszem. Csak az első részben voltál benne.

Igen. És jó volt Gothárral dolgozni, szerintem neki is velem. Mert nagyon tudja, hogy mit akar; így volt az *Amphitryon*ban is, amit a Nemzetiben rendezett. Tudod, későn találkoztam vele. Ha hamarabb találkoznánk, akkor lehet, hogy többet dolgozom vele. Csak szerintem neki is megvoltak a prekonceptiói velem kapcsolatban.

Veled mint színésszel?

Persze. Nagyon sok embernek úgy van prekonceptiója vagy előítélete velem kapcsolatban, hogy nemigen láttak színpadon.

Az „alföldiség” miatt?

Nem. Hiszen az „alföldiség” nem nyomta el a színészetet. Hanem az a helyzet, hogy ez az „alföldiség” meg celebség meg polgárjogi harc meg a franc tudja, mi még, mindez nem engedi, hogy valaki, egy rendező színészként lásson engem. Ezt nagyon igazságtalannak tartom. A *Reggeli* óta így van ez. Tehát hülye vagyok, mert igen, az „alföldiség” miatt.

Arról azért érdemes szót ejteni, hogy miért ugrottál bele abba a fecse-részs reggeli tévéműsorba, és vajon azt kaptad-e tőle, amit vártál, és végső soron megérte-e.

Sokkal többet kaptam, mint amit vártam, és igen, nagyon megérte.

Mert abból lettél ismert?

Nem pontosan az ismertségről van szó, hanem arról, hogy az egzisztenciális és művészi szabadságomat kaptam meg attól a lehetőségtől, attól a szerepléstől. És ha belegondolsz, akkor az elmúlt években a politikai helyzet alakulása meg néhány ember, vagyis a kultúrpolitika nagyjából mindent elkövetett, hogy én ne legyek. És attól vagyok, amit a *Reggeliben*, abban a műsorban szereztem.

És nem gondolod, hogy legalább annyi ajtó bezárult attól a szerepléstől, mint amennyi kinyílt? Az előbb arról beszéltünk, hogy biztosan sok rendező emiatt előítéletes veled kapcsolatban. Vagyis az a szereplés vitt is a vámon, nem csak hozott a réven.

Biztos igaz ez is, de a mi szakmánknak mégiscsak úgy kellene működnie, hogy a kényszeres besorolásokat felülírja az eredendő kíváncsiság.

De nem így működik, Robi.

Mondom, ha így működne, akkor ez nem merülne föl.

Figyelj ide, nem gondolod, hogy ennek, vagyis a tévészereplésnek van némi közvetett köze ahhoz, hogy a legnagyobb színházi mogulok nem számoltak veled művészként?

De igen, persze. Csakhogy ez elég baj. És ha én most visszanézek, minden fájdalom és hiány ellenére az, hogy tudok létezni, hogy mindig tudok dolgozni, és igazából, ha belegondolsz, nagy törés nem volt a pályámon, akármilyen történt, az valahol mégiscsak annak a tévészereplésnek köszönhető. Mert nem kell azzal foglalkoznom, hogy érdekelje az embereket, amit csinálok. Hogy tetszik-e, vagy sem, az már egy következő lépés. De az érdeklődés felkeltésén hosszú évtizedek óta nem kell dolgoznom. Ha nem így lenne, akkor szerintem nekem régóta kenyérgondjaim lennének.

Nem nagyon tudjuk ezt visszafelé lejátszani, mert ha az nem lett volna, akkor az is lehet, hogy te játszottad volna a Székely Gábor-féle Új Színházban a Don Juant.

Biztos, hogy nem. Biztos. De ez bonyolultabb kérdés. És nagyon nem szeretném, ha panaszkodásnak tűnne, mert panaszra aztán igazán semmi okom. De az a típusú karrier, ami kívülről olyan nagyon egyenesnek, olyan nagyon magától értetődőnek tűnik, az is gyanús a mi szakmánkban. Televíziós szereplés nélkül is. Érted: simán be a főiskolára, ott Horvai-Kapás osztály, *Bűn és bűnhődés* már ott, aztán tárt karokkal várt a Víg-színház, csupa főszerep, évente kettő, mindenki szeretett, aztán rendezhettem is... Vagyis az látszik, hogy nem szenvedtem meg ezt a pályát.

Tényleg nem, de vajon a „megszenvetés” kell-e ehhez a pályához?

Szerintem nem.

Kiszámítható életed volt a Vígben. Jut eszembe: Nagy Ervinnek is az volt a Katonában, mégis eljött.

Én is ezért jöttem el nyolc év után. Marton sem értette. Úgy viselkedett velem, amikor bejelentettem, hogy eljövök, mint egy elhagyott apa.

Mennyi ideig tépelődtél ezen?

Két évig. És végül volt egy egészen konkrét dolog, ami miatt úgy döntöttem, hogy eljövök. A Vígben úgy volt, hogy mindig a záró társulati ülés alatt tették ki a próbatáblát. Évad végén a következő évet. És amikor véget ért az évadzáró társulati ülés, mindenki odatódult. És azt vettem észre, hogy nem azt nézem, hogy én mit fogok játszani, hanem azt, hogy más mit játszik. Mármint hogy mi az, amit nekem kéne játszani. Mert már kicsit sem érdekelt, hogy én mit játszom. Hiszen megkaptam, mindig megkaptam. Az elmúlt ötven évben nem volt olyan kivételezett ember a Víg-színházban, mint én. Semmiféle létrát nem kellett végigjárnom. Úgy mentem oda, hogy engem ott vártak.

Kis szerepet nem játszottál soha?

Soha. Nem is tudok.

Nem is akarsz?

De akarok, csak nagyon félek tőle, és nagyon szar lennék benne. Mert sok vagyok. Visszatérve erre a bizonyos pillanatra, azért volt ennek némi tapasztalati előzménye. Láttam, hogy vannak jó néhányan a Vígben, akik... hogy is mondjam ezt nagyon finoman... nem eléggé elégedettek a sorsukkal.

Viszont be vannak gyógyulva a falak közé.

Igen, mert aki sokáig nem elégedett, gonosz is lesz, és észre sem veszi, hogy már nem lehet használni semmire. Szóval láttam ilyen kollégákat magam körül. És azt mondtam, hogy na jó, akkor most megyek. És azzal a lendülettel már mentem is föl a Martonhoz. És ő nem értette.

És az ő szemszögéből teljesen igaza volt.

Igen. Nekem meg az én szemszögemből volt igazam.

Tudtad, hogy hova mészt?

Nem.

A semmibe ugrottál?

Igen, igen.

Nem tartottál attól, hogy lesz némi szünet a pályádon? Igaz, hogy ekkor már két éve vezettél műsort a tévében reggel, vagyis egzisztenciális félelmed nem lehetett.

Nem is volt. De attól sem tartottam, hogy a pályámon szünet lesz. Nem merült fel ez a kérdés. Mert megtapasztaltam, hogy a kiszámíthatóság egy színésznek nagyon problémás, még akkor is, ha a színháza a tenyerén hordozza. Mert akkor pont egy Urbán András vagy egy Andrei Șerban marad ki, ami nagy baj. És nemcsak azért, mert a kíváncsiságod nem elégül ki, hanem azért is, mert ha tisztességesen és betonbiztosan dolgozol, egy idő után nagyon hasonló szerepeket kapsz, amiket meg is oldasz rendszeren, de elkezded unni magad a színpadon. És hidd el, ez nagyon rossz érzés. Önmagadtól ugyanis nem fogsz tudni megújulni, ahhoz friss

külső inspirációk kellene. Ugyanakkor logikus, hogy a színházad arra használ, amiről tudja, hogy tudod. Főleg egy ilyen nagyüzem, mint a Vígszínház... Szóval azt vettem észre, hogy unom magamat a színpadon. És ha akkor nem lépek, akkor lehet, hogy később sem léptem volna.

Ennek van egy optimális ideje?

Szerintem igen.

Aztán amikor igazgató lettél a Nemzetiben, akkor mások helyett hoztad meg ezt a döntést? Vagyis elküldtél színészeket, akik...

...akiknek nem tudtam volna szerepet adni. Az más. És nagyon figyeltem arra, hogy a legfontosabb színészek minél különösebb helyzetekbe kerüljenek. A legjobb példa erre talán a Stohl és a *Mephisto*. Stohl abban nagyon sokat kínlódott, egyáltalán nem papírforma volt neki az a szerep. És sokat harcoltunk egymással.

De hiszen nem is ő lett volna eredetileg Hendrik Höfgen, hanem Rába Roland.

Igen, aztán így alakult. Lényegtelen, hogy mi lett volna. Nem az lett. És jól lett így.

Mit jelent az egymással harcolás?

Volt egy nagy vitánk Bucival (Stohllal) az egyik próbán. Annyira más irányba ment, mint amit én szerettem volna, hogy komoly feszültség volt. Tehetetlen feszítő. Én tehetetlen voltam, ő tehetetlen volt, és az, hogy mi ketten nem tudunk dűlőre jutni, teljesen új helyzet volt. Szünet volt, és – sosem fogom elfelejteni – a Csámpi, vagyis Gáspár Sándor kivitte Bucit a dohányzóba, és azt mondta, hogy igaza van a Robinak, csak próbáld meg, amit mond.

És akkor leesett valami, megértette, megpróbálta... De miért is meséltem ezt el? Ja, igen, hogy ezen, vagyis még egy ilyen szoros kapcsolaton is melózni kell.

Térjünk vissza oda, hogy eljöttél a Vígből. Attól kezdve társulathoz nem szerződöttél, legfeljebb társulatot vezettél. Fölmerült benned, hogy esetleg egy másik színházba mész?

Nem. Akkor semmiképp. Érdekes módon nagyon ritkán merült fel bennem később is, hogy odamennék egy társulathoz. Amikor Szerban dolgozott a Radnótiban, akkor, ugye, én is ott voltam két hónapig. És akkor eszembe jutott, hogy ha megkérdeznének, akkor odaszerződnék.

A III. Richárdot, vagyis Szerbant ajándékba kaptad az ötvenedik születésnapodra, igaz?

Igen, igaz. Egy nekem nagyon fontos ember úgy gondolta, hogy ezzel tud igazán örömet szerezni a születésnapomon. Egészen elképesztő ajándék. És igen nagy ajándék. Ő fizette ki Andreit, mert a Radnóti biztosan nem tudta volna. Nekem meg ez volt a harmadik melóm vele.

Szóval ott jól érezted magad. Ha odaszerződöttél volna, te lennél az új Szervét Tibor?

Nem tudom, hiszen ott nem nagyon játszottam, hanem inkább rendeztem. De jó volt. És ezért fájdalmas ez a radnóti megszakadás. Nemcsak azért, mert kvázi nincs rendezői melóm, hanem azért, mert a Nemzeti óta először éreztem azt, hogy valahova tartozom. És akkor úgy gondoltam, hogy ők is így gondolják.

Beszéltél Kováts Adéllal erről?

Dehogy. Én nem fogom megkérdezni, hogy miért nem hívsz...

Ez furcsa. Miért nem? Biztosan tudna válaszolni.

Mert mit érek el vele? És az nekem miért jó?

Lehet, hogy neked nem jó.

És lehet, hogy neki sem. Akkor miért akarnám, hogy neki rossz legyen? Attól nekem miért lesz jobb?

*Mert ezek azok a kis és nagy elkenések, Robi, amiktől nincsenek ki-
mondva a dolgok, és mindenkinek megszületik a saját konteója.*

Nekem nem dolgom, hogy szembesítsem bármivel, én ennél pragmatikusabb vagyok. Nem fogod elhinni: ez olyan, mint az apámmal való találkozás.

Igen: nem fogod a szemére hányni, hogy miért hagyott ott.

Mert akkor mi lesz belőle? Semmi. Tud erre elfogadható választ adni? Nem. Adél tudna számomra elfogadható választ adni arra, hogy mi a francért engedett el? Nem. Tudod, ez olyan, hogy azt gondoltam, hogy a család része vagyok, majd egyszer csak karácsonyi képeslapot sem kapok.

Jó, menjünk tovább.

Na, itt a listán a *Tangó*. '97. Pesti Színház.

Ebben volt Eszenyi, Szilágyi...

Nem, összekeversz mindent, de mindent. Azt Kapás Dezső rendezte, ezt meg Tompa Gábor. A kettő között volt huszonöt év.

Hm. Nekem egy pillanat.

Nem volt túl sikeres előadás. De nagyon jó volt Tompával dolgozni. Azt hittem, hogy elvisz, nem vitt el.

Lehet, hogy ma már nem örülnél neki.

Ezt nem tudom, mert nagyon régen találkoztam vele, és az az utolsó találkozás is Szöulban volt, a színház udvarán. Nagyon vicces volt, tényleg. De amikor együtt dolgoztunk, az nekem tényleg nagyon fontos volt, mert egy teljesen máshonnan közelítő színeszetet kért. Fájt, hogy azóta nem jutottam az eszébe. Nagyon jól dolgoztunk együtt.

Ezekből a lelkesedéseidből úgy tűnik, mintha ezek a másik színházi kultúrák csigáznának föl jobban.

Igen. Lehet, hogy azért, mert nem az anyanyelvem. Aztán itt van a román Dan Micu rendezésében a *Mandragóra*. Ez még főiskolás koromban volt a Játékszínben. Benne volt Margitai Ági, Kézdy Gyuri, Balkay Géza, és már a Micu is meghalt. Nagyon bírtam.

Ha már a Víget emlegetjük, később is lett közöd hozzájuk.

A Nemzeti után Eszenyi hívott engem rendezni; volt a *Danton halála*, aztán a *Julius Caesar* – nem voltak igazán sikeres előadások, de én nagyon fontos melóknak tartom őket.

A Julius Caesart én szerettem.

Az egy majdnem megcsinálhatatlan darab. És azért nagyjából sikerült megcsinálni.

*Jerry Herman–Harvey Fierstein:
Az Örült Nők Ketrece
(Stohl András, Hevér Gábor;
Atrium, 2014)*

Aztán volt valami kavaráss a Mephistóval – úgy volt, hogy átveszi, aztán hol kitűzte, hol nem.

Igen, a szerepeket is átvették víges színészek, és akkor természetesen már nem olyan volt. De ez még a két rendezés előtt volt. Azok után Eszenyi azt mondta, most valami zenés kéne, én meg benyomtam neki az *Az Örült Nők Ketrece*t.

Aha.

Ami nem kellett neki.

Mert buzis.

Ez nem hangzott el, nem tudom, miért nem. Azt mondta, nem elég jó anyag. És akkor felhívott Bálint András. Hogy nem mennek-e oda rendezni. Annyira örültem, hogy nagy örömben elsunnyogtam azt, hogy Encivel pont azt az időszakot beszéltük meg. És ezen ő nagyon megbántódott. Joggal.

Bálint András hívásából viszont a Platonov lett.

Igen. Ő voltaképpen szolidaritásból hívott, ugye, a Nemzeti után. Ő is benne volt az előadásban. Már vagy két hete próbáltunk, amikor egy szünetben, a szó szoros értelmében pisilés közben azt mondta: „Jé, te tudsz rendezni!” Mire én: „Miért, András, mit gondoltál?” „Hát, hogy te csak úgy izé...”. „Akkor miért hívtál?” „Hát mert így, a Nemzeti után...”. Ez azért sok mindenről árulkodik.

Igen. Amiről már beszélgettünk, és fogunk is még. Hogy a szakma egy jó – és hát tekintélyes – része valahogy távolságot tart a te művészi pályáddal.

Mondhatod így is. Vagy úgy, hogy nem vesz be. De tényleg már nehogy panaszkodni kezdjek... Visszatérve a *Platonovra*: ha az az előadás a Katonában lett volna, nagy rajongás vette volna körül. De ezt is félve mondom, nehogy panaszkodásnak tűnjön. Alapos, nagy kedvvel csinált, energikus előadás volt.

Tényleg. Mondd, nézték az előadásaidat a véleményformálónak tekintett rendezők? Ascher például?

Ascher a Nemzeti-korszak legvégén nézte az előadásokat. És a *Mephisto* után mondott valamit, amit nem is igen tudtam hova tenni. Szerintem ő nem is emlékszik rá. Azt mondta, hogy ez majdnem olyan, mintha Kaposváron lennénk. Ezt mondta. És ez nagyon jó volt. De sokáig kivártak.

Akkor már lehetett tudni, hogy ennek vége. És Zsámbéki Gábor nézett az előadásaidból?

Nézett. És beszélgettünk is.

Gothár?

Őt hívtam rendezni, rendezett is, de hogy előtte nézett-e, arra már nem emlékszem.

Székely Gáborral valaha volt bármilyen viszonyod?

A főiskolán nagyon szeretett.

És aztán?

Gondolom, a celebet már nem annyira.

Menjünk tovább. My Fair Lady.

Az csodás. Életmentő volt.

Milyen értelemben? Színészileg? Egzisztenciálisan?

Színészileg, egzisztenciálisan meg levegőileg.

Mert azt mikor is mutatták be?

2016-ban. Igazság szerint a *My Fair Lady* csinálta meg nekem ezt a szériát.

A szerepszériát?

Igen. Tehát ezért is fontos.

Nem is gondolkodtál egy percet se, amikor Puskás Tamás fölhívott azzal, hogy Higginset játszol, énekelni és táncolni fogsz?

Megkérdeztem, hogy nem vagyok-e túl fiatal ehhez a szerephez. Azt mondta, nem. És két évet várt Tompos Kátyára meg rám. Most komolyan: szerinted nemet kellett volna mondanom, mert ez a *My Fair Lady*? Nem is értem ezt a felvetést...

Nem, nem kellett volna nemet mondanod. Tovább: Angyalok Amerikában. Nehéz volt megszerezni?

Mármint mit? A darabot?

Aha.

Nem a darabot volt nehéz megszerezni, hanem hogy a két egész estéből egyestés előadás legyen. Aztán megkaptuk az engedélyt, Andrei megkapta.

Mármint Şerban.

Meg kicsit a Nemzeti is, akkor már jó híre volt a színháznak.

Şerbant úgy ismerted meg, hogy a Ványa bácsival idejöttek vendégszani.

Már megbocsáss, azt az előadást én hoztam ide. Kimentünk Kolozsvárra, megnéztem, és azt mondtam, hogy nyissunk ezzel. És durva egy meló volt, hogy igent mondjon. Emlékszel, különleges helyszínek voltak, és az egész Nemzetit át kellett rendezni.

Igen.

És utána merült föl az, hogy Şerban dolgozzon itt. Az sem ment könnyen, mit mondjak. Mindent elkövetett, hogy ne kelljen.

Igen?

Mindent. Olyan feltételeket szabott, hogy már visítva röhögtünk az irodában.

De miért nem akart jönni?

Mondott ő mindent. Nem akar itt dolgozni, mert a színészek, a magyar színészek nem nyitottak, a Purcărete is belebukott a Katonában. És ez itt nem is a Katona, hanem a Nemzeti, ami most indul, szóval „nem akarom, még kérek pénzt, még ezt, még azt, még amazt”, és aztán törte a fejét, mit kérjen még, mert ezek itt mindent megadnak. És hát a francba, jönni kell. Aztán a *Három nővér* után azt mondta, hogy bárhol, bárhová, bármikor hívsz, megyek.

És hát jött is, ugye.

Igen. Brecht: *Baal*. Ez is fontos volt, Eszenyi rendezte a Víg Házi-színpadán. Én voltam Ekart. Kaszás Attila volt Baal. És Kovács Ákos szerezte hozzá a zenét. Egy ideig nagyon jóban voltunk. Ez még a víges korszak volt, '95 lehetett.

Ekkoriban volt Horvai rendezésében Turgenyev Egy hónap falun című előadása.

Az meg azért volt fontos, mert ott játszottam együtt Encivel, és az is nagyon jó volt.

Ti akkor nagyon jóban voltatok, nem? Volt ebben szerepe annak, hogy két messziről jött, tehetséges emberről van szó?

Nem tudom, minek volt benne szerepe. Tény, hogy ők sokat jártak nézni minket a főiskolára, és már ott kiszúrtak. Eszenyi akkor már vezető színész volt.

Erről, illetve a kapcsolatokról még beszélünk. Akkor most Az ember tragédiája. Szikora János rendezte.

Ez volt a Nemzeti nyitóelőadása.

Igen. Könnyen mondtál igent Lucifer szerepére?

Nem.

Akkor hogy volt? Mert ez egy politikailag rettenetesen, szakmailag is elég érzékeny helyzet volt.

Akkoriban az volt a válaszom erre a kérdésre – jó hosszan agyaltam rajta –, hogy ha más nem marad belőlem, akkor száz év múlva egy *Legyen ön is milliomos!* játékban az lesz egy jó drága kérdés, hogy ki volt Lucifer az új Nemzeti Színház nyitóelőadásán.

Ez azért nem tűnik nagyon erős érvnek.

Tudod, mit? Nagyon élveztem, mert ez egy jó szerep, a legjobb szerep a darabban. És meg tudtam csinálni. Pedig nagyon nem könnyű. De annyi szerintem elég, ha az ember a személyiségével valahogy a figura mögé áll, és értelmesen tudja közvetíteni a jó szöveget; úgy, hogy azt meg is értsék.

Én erősen túlszólított előadásnak gondoltam. Technikailag is, meg egyébként is.

Szikora szeretett velem dolgozni. Azt hiszem, hogy én is szerettem vele dolgozni. Ő úgy volt érzékeny rám, hogy adott pontokon mindig nagyon jókat tudott mondani, kevés konkrétumot, de jó irányt. És őt például érdekelt, hogy ne azt használja belőlem, amit mindenki. Biztos ezért is szerettem vele dolgozni. És azért,

mert nagyon ötletgazdag, villódzó fantáziával. És nagyon tudott figyelni.

Háború és béke. Vígszínház, 1996. Emlékszel erre egyáltalán?

Hogyne emlékeznék, életem egyik legnagyobb bukása volt. Valló Péter rendezte, én voltam Andrej Bolkonszkij. Rudolf Peti volt Pierre Bezuhov. Na, ő igazán jó volt. Én meg jó szar... Nehéz esték voltak.

Tényleg, már dereng. Baromi hosszú volt.

De mennyire! Hiszen én legalább húsz percet haldokoltam a színpadon, azt nagyon élveztem. Fehér ágyban, egy fehér képben, a nagyszínpad közepén... És addig nyújtottam a jelenetet, amíg kedvem tartotta. De azt a Bolkonszkijt tényleg nem tudtam megcsinálni.

Erre mikor jöttél rá?

Hát... közben is tudod, csak akkor nem vallod be magadnak.

És, mondjuk, a tizedik előadásnál?

Nem. Évek múlva.

És minden előadásra úgy mész be, hogy majd ma sikerül?

Persze. Pedig...

Pedig?

Nem emlékszem ilyenre. Amivel nagyon nem készülök el a bemutatóig, azzal már nem fogok elkészülni.

Pedig mesélnék történeteket, hogy a sokadik előadáson egyszer csak bekattan valami. Molnár Piroska mesélte, hogy játszik valamit ötven-szer, és van benne két igazi estéje...

Ez nagyjából igaz, kettő vagy nyolc. De az, hogy ami nincs meg, az majd egyszer meglesz, az velem nem történik meg. De el tudom képzelni, hogy van ilyen.

Bűn és bűnhődés. Kapás Dezső, az egyik osztályfőnököd rendezte, Veszprémben. Szonya Murányi Tünde.

1990-ben, harminchárom éve volt. Tehát harminchárom éve vagyok a szakmában.

1990. november 18-án, pontosan. Az volt az első szerep? Raszkolnyikov?

Igen. Negyedéves voltam.

Akkor úgy érezted, hogy most aztán elindul egy hatalmas pálya?

Többé-kevésbé.

Aztán jött Rómeó – igazán álomszerep egy fiatal színésznek.

Na, az sem sikerült. Pedig nagyon akartuk, a próbák nagyon jók voltak, mégsem lett jó. Valló rendezte azt is, a Pesti Színházban ment, és Murányi Tünde volt Júlia.

Akkor ti együtt voltatok, igaz?

Akkor már nem. Menjünk tovább.

Producerek, Madách Színház. Énekeltél, táncoltál – és le voltál hármazva.

Mint mindenki, az egyeztetés miatt. És a másik kettő sokkal jobban énekelt, sokkal jobban táncolt, de valahogy...

Mégis leginkább veled akarták nézni? Haumann, Gálovölgyi és Szerednyei is váltották egymást.

Jánossal jobb volt játszani, mint Péterrel, Isten nyugosztalja.

Miért?

Mert János figyelt rám, Péter meg magára figyelt. De nem ám azért, mert önző vagy valami ilyesmi, hanem a stressz... Egyszer azt mondta, hogy az még előtte van, hogy ne izguljon az előadás előtt.

A szorongás. Attól vajon, hogy elrontasz valamit? Hogy hibázol? Te is szorongsz?

Az a nagyon nehéz ebben, hogy nem tudom megfogalmazni, mitől szorongok. Attól nem, hogy elszúrok valamit. Attól sem, hogy elfelejtem a szöveget. És nem azért, mert nem szúrok el semmit, vagy mert sosem felejttem el a szöveget, csak ezektől nem szorongok.

Hát akkor mitől?

A helyzettől. Attól, hogy bemész, és néznek. És nem leszel elég jó. Valahogy nem leszel odavaló. Érted?

Nem.

Nem érted. Nem magától értetődő az, hogy te ott vagy a színpadon, és játszol, hanem azt fogják mondani, hogy te... illetve nem is mondják, hanem az lesz, hogy úristen, mit csinál ez itt. Szóval, hogy már nem vagy színész, azt hiszem, attól szorongok.

Hogy elég jó vagy-e?

Hogy színész vagyok-e. Ez az első néhány évben sokkal kevésbé érdekelt, illetve föl sem merült. Most az van, hogy már annyit álltam színpadon parányi kétely nélkül, hogy azért ezt már nem lehet... Meg hogy annyiszor megúsztam.

Mit? Rontás nélkül?

Nem. Annyiszor megúsztam, mert annyiszor működött, és annyszor érdekelte a közönséget. De mi van, ha már nem érdekli az embereket. Szóval, hogy nem érdeklém már őket.

De megint tele van a nézőtér.

Akkor még jobban szorongsz. Hogy tele van a nézőtér, és nem fogom érdekelni őket.

Valahogy nehéz ezt elhinni, ennyi év után...

Iszonyú érdekes, hogy én most több olyan előadást is játszom, ami 150-200-250-szer ment, az ilyen számok ritkák. És mindegyiknél van 150 után egy időszak, vagy húsz előadás, amikor mindig elveszek.

Az mit jelent?

Elfelejték valamit, mindig ugyanazt felejttem el, nem tudom elmondani. Belesülök, elfelejttem a dalszöveget.

És amikor közeledsz hozzá, már tudod, hogy...?

Tudom, hogy baj lesz, és baj is lesz.

Lehet, hogy a szorongásnak is ez van a mélyén, a nagy szorongásnak, amiről beszélünk.

Hogy eddig mindig megúsztam. De az is, amit mondtam, hogy érdeklém-e a közönséget. És ha hallok valamit lentről, na, akkor begörcsölök.

Te hallod, mi van odalent?

Én hallok, látok a színpadon.

Ez borzasztó lehet. És többen mondják azt, mármint a színészek, hogy mintha lenne egy negyedik fal. Nem igaz?

Nem igaz. Nekem nem igaz.

A füled mindig ott? A szemed mindig ott van?

Hát nekik csinálom, értsd meg! Annyira szorongok, bazmeg, hogy olyan dolgokat csinállok, hogy megnézem, hogy nincs-e lehúzva a sliccem. Hallasz valami hangot odalentről, és ez van. Vagy ha olyan helyen röhögnek a 150. vagy 175. előadáson, ahol nem szoktak, azonnal elkezdem nézni, hogy folyik-e az orrom. Vagy hogy mi a franc történt. Mert nem a biztonságérzetem nő, hanem a bizonytalanságod. A nevetésről az jut eszedbe, hogy nem nevet, hanem kinevet.

Hát tudod, Robi, a siker nincs ingyen. Mert erre azért nagyon rá lehet menni.

Azért nem vészes. Van, hogy hullámokban tör rád az előadásnak mindig ugyanazon a pontján a bizonytalanság, az elég rémes, de amikor egyszer sikerül ezen túljutnod, akkor visszazökkensz abba, ami a hullám előtt volt.

És akkor minden rendben van?

Nem, csak akkor már egy normális izgalom van, nem az a görcsös rettegés. Például, hogy jön az a bizonyos dal. Mert az éneklés, az külön ügy. Aki abban nincs otthon, annak az mindig rettegés. Ez olyan, mint az operistáknak a próza a *Varázsfuvolában*. Belehálnak.

Mondd, Eszenyivel beszéltél a botrány kirobbanása óta?

Valójában nem. Beszélni beszéltem vele, de erről nem.

Tudod, amikor ő a Vig igazgatója lett, én azt hittem, hogy te leszel az ő nem hivatalos tanácsadója. Akkor te már rég ott voltál a Nemzetiben. Sőt, már mindjárt nem voltál ott. De azt gondoltam, hallgatni fog rád. Hiszen akkor mi beszéltünk, és te mondtad, hogy te próbáltál beszélni vele erről, arról, amarról.

Nagyon fura helyzetben voltam, mert velem egyáltalán nem viselkedett úgy, mint amiket mondtak róla. Egyáltalán nem. És hát régen volt valami nagyon erős közös cucc... amikor a Marton... ez egy viszonylag hosszabb időszak volt... Szóval volt három-négy év, amikor Marton nagyon szépen kitalálta, hogy enged bennünket beleszólni a fontos dolgokba. Encit, Rudit (Rudolf Pétert), Gézát (Hegedűs D. Gézát) meg engem. Mi voltunk a művészeti tanács. Megbeszélt velünk sok mindent. És a Vigben volt is valami pezsgés. És akkor egyszer csak a Laci ezen fordított egyet. Nem tudom, lehet, hogy megijedt, hogy kicsúszik a kezéből a dolog.

De ez a három-négy év, ez nagyon jó volt. Fölismerte, megérezte, és hagyott minket.

És amikor fordított, az mit jelentett?

Eltűntek a közös döntések.

Aha. Te például Marton ügyeiről tudtál?

Hát nem. Nem tudtam, és nem is hittem el. Csak nem lehetett érteni, hogy mi a francért lett vége hirtelen ennek a nagy külföldi karriernek. Ráadásul egy kanadai rendezés közben jött haza. Szóval nem lehetett tudni, hogy mi van, de ez akkor föl se tűnt. Előbb visszajött, és kész. Aztán nagyon megrendített. Meg az is, hogy nem tudott kijönni a száján, hogy bocsánat. Pedig azt gondoltam, hogy Sárosdi Lilla több napot adott neki arra, hogy akár őt felhívja, és bocsánatot kérjen tőle. Emlékszel, a nevét Lilla csak pár nap után mondta ki. Utálok ezt a történetet.

Emlékszem, igen. És arra is emlékszem, hogy amíg ki nem mondta, nem hittem el, hogy Martonról beszélt. Aztán jött pár évre rá az Eszenyi-történet – őt jól ismered, mit szóltál hozzá?

Mondok én valamit, és nem az ő védelmében mondom, csak a tény kedvéért. Amikor Enci azt mondja, hogy ő semmi másért nem csinálta ezt, csak a színházért, az egy keményen hiteles mondat. Én ismerem őt. Tudom, hogy ez igaz. És azt is tudom, hogy rémesen és borzalmasan tudott viselkedni. És a nyolc vagy tíz év alatt, amíg ott igazgató volt, senkinek nem volt annyi vér a pucájában, hogy akkor szólaljanak meg, és nem akkor, amikor már tuti vesztes helyzet van. Mert ez egy tuti helyzet volt. Nem védem őt, mert tényleg rémtörténeteket mesélnek. De abban nem hiszek, hogy tíz évig nem lehetett volna megszólalni.

Ez veled nem fordulhat elő.

Nem, mert engem ez a része nem érdekel.

Mármint a hatalom?

Igen. A színház hatalmi része nem érdekel. Illetve úgy érdekel, hogy pontosan tudtam, hogy nekem sokkal nagyobb hatalmam van, ha azt mondom, hogy hogy vagy, édes Erzsikém, mi volt a gyerekek hétvégén?

Igen, mondják sokan, hogy az általad vezetett színházban a takarító-nőnek volt a legjobb dolga, mert vele mindig kedves voltál, érdeklődő, empatikus. Szóval a hatalmi hierarchiában lefelé így viselkedtél, fölfelé meg rémes voltál, ami azért szintén nem jó. Eszenyi viszont pont fordítva működött.

Ez intelligencia kérdése. És ezt ugyan nem kérdezted, de mondok még valamit. Az Eszenyi-történet egy metoo-történet, de közben nagyon erősen egy női történet is. Erről az aspektusról nemigen beszéltek.

Mármint miről?

Arról, hogy egy nő miért gondolja azt, miért kell azt gondolnia, hogy férfiasabbnak kell lennie bármelyik férfinél ahhoz, hogy egy ilyen helyzetben működni tudjon.

Megmondjam? Mert a férfiak, különösen, ha a beosztottjai, csak akkor fogadják el őt, ha keményebb náluk.

Szerintem ez nem igaz.

Mondod te, mert férfi vagy. De én voltam öt férfi osztályfőnök főnöke Kaposváron, hát mondhatom, hogy eleinte muszáj volt keménynek lenni.

De aztán megvannak a szabályok, és utána nem kell állandóan bizonygatni.

Tényleg nem.

Aztán az is nagy különbség, hogy ezt valaki a személyiségéből oldja meg, vagy a pozíciójából. Van, aki csak ez utóbbiból tudja. Ezért mondom, hogy ez egy nagyon női történet is.

Aminek aztán lett egy nagyon rossz politikai vetülete, amikor háromszázmillió forintot kapott mint a nem létező csengeri színház igazgatója. Ugyanis a Vígbold történt távozása után hazament Csengerre, a szülőfalujába, és egy színházi projektbe kezdett, amit ezzel a tengernyi pénzzel tömtek ki.

Az később volt. Politikai vetület vagy felhang akkor lett, amikor ő nem jött oda 2019-ben a Madách térre, a tüntetésre. Attól kezdve fölhasználták valamire, ő pedig nem tiltakozott. Aztán meg szeretne volna magát politikai áldozatként látni.

Nem biztos, hogy azt szerette volna, talán csak rájött, hogy ez nagyon kifizetődő.

De ettől az egésztől nem lett rosszabb színésznő szerintem, és hát ő nagyon jó színésznő. És nálunk nincs kitalálva a bűnhődés – úgy is mondhatnám, hogy nincs kultúrája a bűnhődésnek. Pedig kellene lenni, ha már egyszer bűn van. De nálunk csak büntetés van.

Tudtál arról, hogy problémák vannak a színházában? Beszéltél vele erről?

Sok mindenről beszéltünk. De erről nem tudtam, nyilván azért, mert én ezt nem tapasztaltam.

Nem szólt senki? Érdekes.

Ezekről nem. Az, mondjuk, furá volt, hogy amikor először rendeztem ott a Nemzeti után, és a próba harmadik napján azt mondtam, hogy kell egy fehér papírlap, akkor bejött három kellékes hatféle papírral. Mondom, ti mit kerestek itt hárman? Adjatok egy A4-es papírlapot. De milyet? Hát mit tudom én, nem érdekes, hogy milyen papír, kelléknek kell. És miért vagytok itt hárman? Hát, azt mondják, itt kell lenni. Hát, mondom én, nálam nem kell itt lenni. Az elején vagyunk, hagyjatok békén.

Nyilván azért volt ez, mert Eszenyinek mindig mindenki haptákban állt. Hát akkor amit Alföldi elsóhajt, az is legyen meg azonnal.

De nem, nekem ez nem kell.

Igy működött a rendszer. Ezért aztán csöppet sem meglepő, sőt logikus, hogy Rudolf Péter igazgatásának nagy része amolyan kompenzáló igazgatás. Mindenki érezze jól magát.

Igen. De a színház nem erre való.

Csak hogy közben a nagyszínpadnak, illetve az ezerfős nézőtérnek is lassan vége világszerte, vagyis neki egyre nehezebb dolga van, hogy megtöltse.

Nem hiszem – a nagyszínpad, egyáltalán, a nagy tér nagyon jó, szabadjára lehet engedni a fantáziát.

Sorold föl azokat a magyar rendezőket, akik tudnak nagyszínpadon dolgozni.

Jaj, én ezt nem tudom. Ezt ti tudjátok. Én nem.

Soroljam én? Ki mindenki fog végig sértődni?

Akiket nem sorolsz fel.

Na jó. Mohácsi, Rusznyák, Béres, Bodó, Szirtes, Szikora...

Régen a Telihay is tudott. Meg a Verebes. És Eszenyi is.

Hát így sem sok.

Szerintem mindenki tud. Semmi spéci nem kell hozzá.

Akkor miért érzem sokszor mégis úgy, hogy nagy térben lötyögnek az előadások?

Mert elkezdenek szorongani a nagyszínpadtól. Azt gondolják, hogy ennek mások a szabályai.

De hát mások is, nem?

Annyiban mások, hogy aki egy kis helyen ül egy asztalnál, az másképp hat, mintha egy harmincméteres színpadon ül. Én meg éppen azt gondolom, hogy sokkal erősebb, ha egy harmincméteres térben ül egy asztalnál két ember, mint ha egy kis térben.

Igen, de ha letről nézed, hogy két ember ül egy harmincméteres térben, akkor tízből kilencszer azt érzed, hogy lötyög rajtuk a tér.

Ha nem tudod hozzájuk tapasztani a teret, amiben ülnek, mert leszakad róluk, akkor mi a francért nem a padláson játsszák azt az előadást? Tehát az egy speciális tudás, hogy... és arra sincs garancia, hogy a padláson meg tudná csinálni, hogy ne lötyögjön.

Na látod, hogy kell egy speciális tudás.

Ugyanúgy egyben kell látnod a nagy teret, mint a kicsit.

Szerintem ezt nagyon kevesen tudják.

Én például nagyon sokat harcolok a fényesekkel.

Mert?

Mert általában úgy világítanak Magyarországon, hogy nem a teret világítják, hanem a játsszó személyt.

Azért őt is látnom kéne, nem?

Nem attól fogod látni, hogy rányomják a fényt. Nagyon sokszor laposra világítanak. Nem érzékeled a teret, a mélységet, csak a képet érzékeled. Mint egy dia. Nem élő.

Aha.

Pedig az a legfontosabb, hogy a teret érzékeld. Mert nem egy lapba vannak berakva a színészek, meg nem is egy sarokba, hanem térbe.

Ez végül is rendezői kérdés, mármint a világítás, igaz?

Szerintem abszolút.

És akkor te világítasz? Az egy külön próba?

Az sok próba.

Magadtól tanultad meg? A rendezések során?

Igen. Én azért nem szeretek light designerrel dolgozni, mert többször az van, hogy a light designer kétszer benéz a próbára, és az utolsó héten bejön. Szerintem ez nem így működik. De lehet, hogy épp rossz tapasztalataim voltak. Olyannal nagyon szívesen dolgozom, mint Pallagi Misi, aki a Nemzeti fővilágosítója volt, és az olvasópróbától kezdve végig ott volt. Követte a folyamatot, és pontosan tudta, hogy a fény nem csak az, hogy mi látszódik. A fény ezer más dolog.

Úgy mint?

Dramaturgia, érzelem, figyelemvezetés, ellentétozás, feszültség.

Sokszor előfordul, főleg nagyszínpadon, hogy a rendező a fénnel „vág”, tehát irányítja a közönség figyelmét, tekintetét.

Nagyon egyszerűt mondok. Van két ember, drámaian beszélget, nagyszínpadon. Nem lövöd be őket kétszázzal, hanem próbálsz valami feelinget teremteni, most az egyszerűség kedvéért mondjuk ezt: valami teret, valami jelentéssel, hangulattal, feszültséggel teli teret csinálni köréjük. Nem lövöd őket pofán, hanem van valami kicsit tompa környezet. Ezt általában úgy szokták csinálni, hogy lejjebb veszik a totál fényt. De az nem jó úgy. Mert akkor félhomály lesz, ami megint mást jelent. Úgy jó, hogy a te arcodon több fény van, és melletted van levéve, de valahol mégis újra megjelenik az éles fény. Feszültség van a fények egymáshoz való viszonyában is. Még valami: majdnem minden színház 201-es szűrőt használ.

Az mi?

Az egy olyan fólia, ami tompítja a fénynek nem az erősségét, hanem a kontúrját, az élességét. Tehát mindenkit satíroz. Na, nálam 201-es fólia soha sehol nincs.

Ezt mind magadtól kellett megtanulni? Nem tanítják sehol?

Nem tudom, lehet, hogy már tanítják.

De aligha a világítás az oka, hogy sok rendező nem él meg nagyszínpadon. A kudarc sokszor egy nagyjelenetnél válik látványossá, amikor két ember beszélget, a többi meg csak úgy ott van. Ez részint színészi fegyelmetlenség, de nyilván nem csak az.

Eszembe jutott valami... A színész energiája. Szerintem minden egyes pillanatban, amikor a színpadon állsz, akár kis, akár nagy térben, muszáj egy másik energiaállapotban lenni. Anélkül nem megy. És vannak színészek, akik a nagy térben megérik, hogy még több energia kell, vagyis inkább úgy mondanám, hogy még jobban kell „harapni” a szerepet. Mert meg kell tölteni a teret. Én csináltam kurva nagy produkciókat, kurva nagy statisztériával, száz-százhusz-százötven emberrel. Ha nem rakod helyzetbe őket, lötyögni fognak. És a helyzet lehet, hogy mindössze három mondat.

Milyen három mondat?

Például azt mondod nekik, hogy nekik most rettenetes módon oda kell figyelniük a két beszélő emberre, mert ha ők nem figyelnek oda, akkor a közönség sem fog. És lehet, hogy nyolcvan méterre vagyok tőlük, de ha nem érzékelem, hogy ők odafigyelnek, akkor szétestünk.

Tehát ez rendezői kérdés.

Igen. De azért ez elég jó játék. Mert ott van benne az izgalom, hogy meg tudod-e csinálni. A *Passiót* úgy csináltam meg, hogy volt egy majdnem százméteres pást. Ki kellett találni, hogy te, a közönség hova nézel, mikor fut rajta végig kétszázötven ember, a Fekete Tibi (Fekete Ernő) hogy mozog, hová megy, mikor áll meg, merre fordul. Azt szoktam mondani a fiataloknak, a statisztériának, ezt a szót nem szeretem, szóval a srácoknak, hogy ha bejössz a színpadra, attól kezdve nincs olyan másodperc, amikor ne lenne dolgod. Lehet, hogy az a dolgod, hogy álljál. De akkor az a dolgod, és az nagyon fontos.

Szeretsz ekkora szerkezetet mozgatni, nagy előadást csinálni?

Nagyon felvillanyoz, de nem szeretem különösebben vagy kevésbé, mint bármi mást, ami érdekel.

Nincsenek preferenciáid?

Nincsenek.

Másféle sincs? Hogy klasszikus, hogy modern...

Ez változik; mostanában sok olyat csináltam, ami erősen aktuális, nem politikailag, hanem társadalmilag. Ezért most olyanokat keresek, amik inkább ilyen lelki boncolósok. Vagy mostanában sok kortársat csináltam, három magyar drámát egymás után. Ezért ilyeneket nézek, mint az *Oidipusz király*, meg olyanokat, mint Füst Milánnak *Az árvákja*. Ezek érdekelnek.

És van rá felkérés?

Egyelőre nincs, meg hát a felkérések amúgy sem lépnek egymás sarkára mostanában. És most eszembe jut, hogy voltaképpen Šerbant és Urbánt is úgy szedtem ki magamnak, hogy az én ötletem volt. És ha már a megkereséseknél tartunk: megkerestek a Fészek Klubból, hogy van ott az a kupolaterem...

Nagyon izgalmas helyszín, ott volt a Krétakör Sirája...

És nekem el kéne játszani a *Mario és a varázslót*.

Vagyis szerepre kérnek.

Igen. Azt mondtam, hogy térjünk vissza rá, mert érdekel, hogy milyen körülmények között, de például meg fogom keresni Tarnóczy Jakabot, van-e kedve hozzá. Mármint, hogy megrendezze. És ezért is rossz, hogy ennyire eltorzult itt minden, a színházi élet meg pláne, mert ennek lehet az a látszata, hogy... érted... pitizik a celeb, hogy dolgozzál vele, miközben az egészet semmi más nem mozgatja, mint a kíváncsiság egymás iránt, nem? De nem tudom, lesz-e belőle valami, mert eltűntek.

Hát igen, minden torz. Ráadásul például Tarnóczy Jakab, aki egy igen figyelemreméltó tehetsége a nemzedékének, valószínűleg azért nem keresne meg téged, mert nem is gondolja, hogy megkereshetne.

Ez szerintem nem így van. Eszébe se jut, hogy megkeressen.

Nem tudom. De ha így van, azt sem az ő számlájára írnám, hanem erre a nyomorult helyzetére. Nézzük tovább a táblázatot, jó? A rendezéseket. A velencei kalmár.

Igen. Rátóti Zoltán.

Na, ő is jó messzire ment már.

William Shakespeare:

A velencei kalmár

(Rátóti Zoltán, Katona Zoltán,

Paunoch Gábor; Tivoli, 1998)

Igen. Ott lettem rendezőként elfogadva. Hányban is volt?

'98-ban a Budapesti Kamarában. De már előtte is rendeztél ott, a Hajlamot. Ugyancsak Rátótival, és Kamarás Ivánnal. Nem inkább ott kaptuk föl a fejünket, mi, kritikusok?

Lehet, hogy fölkaptátok a fejeteket, de a *Velenceinél* állt elő az a helyzet, hogy már nem volt kérdés, lehetek-e rendező. Figyelj, ebben jelent meg először az, ami utána sztenderd jellegzetessége lett minden *Velencei kalmárnak*, a Mohácsi-rendezésnek is meg a külföldieknek is, hogy a velencei kalmár és társasága egy szélsőjobb gyülekezet. Na most '98-ban ez kurva korai volt. Jó reggelt!

A videó is nagyot szólt abban, úgy emlékszem.

Igen, igen. Nem volt pénz semmire, úgyhogy az ipari kamerákat szereltettem le, és mindenki elhozta otthonról a fölösleges tévéjét. Akkoriban nem nagyon használtak videót. Azóta meg mindenki, én viszont direkte nem. De akkor még az igazgató, Szűcs Miklós szobájából is levittem a tévét.

És ő mit szólt ehhez? Mármint az előadáshoz.

Akkor én ott mindent megcsinálhattam. Nagyon sokáig mindent megcsinálhattam. Ott nőttem fel mint rendező. A *Sirály*ban fölöntöttem vízzel a színpadot az Asbóth utcában. Emlékszel, pallón kellett bemennetek.

És a Szűcs rád bízta, hogy mit akarsz?

Igen. Nagyon hosszan hagyott szabadon dolgozni, amiért azóta is hálás vagyok.

Ahogy a Marton.

Igen. Nagyon hosszan. Mindent akartam. És akkor a *Macbeth*nél volt egy fordulópon. Kentaur tervezte a díszletet, Bartha Andrea a jelmezt, akkor már minden baj volt, hogy a pénz... ott már nagyon elkezdett hőbörögni. Utána rendeztem még egy *Figarót*, aztán többet nem dolgoztam ott.

Ki lett mondva, hogy itt a vége, vagy csak nem hívott?

Nem hívott. Éveken át magától értetődő volt, hogy egyet rendeztem.

Aztán mintha teljesen megbolondult volna. Mondjuk, indulatkezelési problémái mindig voltak; előbb Koltai Tamást tiltotta ki hatalmas ordítozás közepette a színházból, aztán engem is, de ezért egyikünk sem sírt. Aztán pont olyan habzó szájú fideszes lett, mint amilyen komcsi volt azelőtt.

Igen, de megcsinálta a Budapesti Kamarát, és annak a színháznak volt egy nagyon erős tíz éve. Aztán őt leszarták, meg kivágták, meg bezárták a színházat, és a szakma meg se nyikkant. És ettől nagyon szomorú, csalódott és frusztrált lett.

Ezt a szép szokását a szakma nagyjából azóta is megtartotta. Nem-igen nyikkan. Na, nézzük tovább a listát. Itt van a Sirály.

Ki is volt Nyina?

Szalay Marianna.

És Rátóti is benne volt.

Akkor ti jóban voltatok?

Nagyon, igen. Nagyon jóban voltunk.

És habozás nélkül eljátszotta a meleget a Hajlamban?

Bármit.

Bánk bán – junior.

Jó volt. És nagy siker.

És azóta bárki Bánk bánt rendez, minden egyes kritikában meg van említve ez az előadás. Akkor is nagy volt a lelkesültség körülötte?

Egyáltalán nem. Arra emlékszem, hogy Koltainak nagyon tetszett. És erre nagyon büszke voltam!

Létezik, hogy én ezt Szentendrén láttam?

Igen, mert ott mutattuk be. Szerintem fontos előadás volt; fontos a Nemzeti szempontjából, és a *Bánk bán* történetében is.

Arról nem beszélve, hogy a *Bánk bán* történetében alighanem ez volt az első előadás, amikor a fiatalok maguktól tódultak megnézni, nem voltak kivezényelve, mint...

Figyelj, a két legmenőbb előadásunk a Nemzetiben a *Bánk bán* meg a *Tragédia* volt.

A *Tragédiát* is visszaigazolta a szakma?

Nem. A közönség igazolta vissza. A szakma hiányolta belőle a transzcendenst.

Na jó, most már megnézem, hogy én mit írtam.

Megnéztem. Ezt.

„Alföldi Róbert igazgató az elmúlt évadban legalább három olyan új magyar drámát mutatott be a Nemzetiben, amelyek részévé fognak válni a színházi repertoárnak. Most pedig a *Bánk bán* mellé odatette Madách ikonikus művét, *Az ember tragédiáját* is, kicsit tán remélve, hátha csökken a politikai támadás intenzitása. Vagyis a bemutatóhoz egészen biztosan van némi köze a színház körüli eseményeknek. Ez önmagában sem jó, hát még a kontextust tekintve. Nem jó, mert akik minimum leváltva szeretnék látni Alföldit, azokat egyrészt nem érdekli semmi, ami kultúra, másrészt bármit, akár magát a bemutatót is föl tudják használni ellene. Föl is használták.

Ideje bevezetni a hülyeség új mértékegységét a kultúrában, legyen ez »a Pörzse«, őrizvén emlékét a »juliskázás« után annak a parlamenti fotómutogatásnak is, amely a Nemzeti *Tragédia*-előadásában a római színen az orgiajelenetet kárhoztatta, és róttá föl Alföldi újabb, kirúgásra érdemes bűnéül. (Nem tudom, hogy a meglódult fantáziájú Madách hogyan is képzelte színpadon az orgiát, de hogy manapság nemigen lehet megoldani bizonyos szexuális aktusokra tett képi célzások nélkül, az azért valószínű.)

A *Tragédia* elsősorban mégis a nézőknek szól, közülük is például azoknak a fiataloknak, akik az utóbbi időben úgy jönnek ide, mint a szép emlékű alterhelyekre, és azoknak is, akik az itt bemutatott *Bánk bán – junior* kapcsán gondolkodtak el Katona József veretes opusán. A *Tragédia* képi világa ugyancsak kortársi, ismerős és otthonos; ráadásul Menczel Róbert díszlete ott épül a szemünk előtt, amennyiben az egymást követő színek hordaléka ott marad a következő jelenetre. Csinos kis domb épül a történelem szemetéből.

Mert az Úr – Blaskó Péter súlyos, kissé rezignált és kevésbé harcos, inkább szomorú Teremtőt mintáz, hiszen ő is lát a jövőbe, nem csak Lucifer – nagyjából üres világot teremtett, és abba is jól belefáradt. Sivár paradicsom ez; nem csoda, ha Lucifer egyetlen kis piros almája elég a kíváncsi Évának, hogy rávegye párját a kalandorozatra. Ráadásul Lucifer a nézőtérrel provokál bele az Úr bizniszébe, onnan megy föl a színpadra, a mi kérdéseinket teszi föl – közülünk való.

Szokásos értelmezési vonulat ez – szokatlanná az teszi mégis, hogy mivel a Föld szellemének szavait is Blaskó tolmácsolja, leszállván az égi magasságokból, figurája összetettebbé és erősebbé is válik, vagyis van ellenfél, aki olykor nem gyengíti, hanem erősíti Lucifer makacs ösztönzését. Ez a szürke öltönyös, szép beszédű Úr nem akárci, hanem nagyon valaki. László Zsolt Luciferje pedig nem gonosz és nem kaján – értelmiségi fickó, aki úgy gondolja, tudni mindig jobb, mint nem tudni. Nincsen neki szezonja mostanság, de elszánt és hajlíthatatlan – sodró alakítás, a néma jeleneteiben is beszédes, ironikus beszúrásaiban pedig keserűbb a szokottnál.

[...]

A Madách idejéhez képest a jövőben játszódó jelenetek immár a történelmi tapasztalat tárházából valók. A Falanszter-színből a múzeumot bemutató jelenet, majd Luther, Michelangelo és a többiek megbüntetése kimarad ugyan, de hisz' annak a világnak a romjai is ott tornyosulnak akkor már a színpadon, ahogy itt vannak körülötünk is, egy olyan korban, amelynek e szűkebb szelete épp fittyet hány rájuk. Alföldi rendezésében ezek – az Úr, az eszkimósztín is – éppen e tapasztalati ismeret miatt hatnak igazán: amit Madách elrettentő jövőképül vázolt föl az emberiség elé, ma már jelen, közelmúlt, közel-jövő.

[...]

Látványosan szomorú, szkeptikus előadás. Csak az az Alföldi-nél mindig meglévő, a mindent, a nagy egészet összerendező vízió, a színrevitel művészi, mondhatni, immanens megokolása, az alkotói teleológia nem látszik ezúttal, a számtalan gondolatot összefogó megagondolat.” (*Magyar Narancs*, 2011. május 26.)

Látod?

Látom. És akkor is láttam, tudtam. Hogy a *Bánk bánnál* is és a *Tragédiánál* is átléptünk valamit, amit addig nagyon kevés-

Anton Pavlovics Csehov:
Sirály (Madárkák)
(Szalay Marianna, Kamarás Iván;
Budapesti Kamaraszínház
– Asbóth utcai Késszínház, 1997)

szer, lehet, hogy soha senkinek nem sikerült átlépni. Élővé lett. A közönségnek köze lett hozzá.

Egyébként más drámatörténeti ikonokkal, mint a Hamlet, ugyanez történt.

Igen, de ez nekem nem sikerült. Szerintem az nem volt egészen jó előadás.

En azt kétszer láttam; másodszor a fiammal, aki pár napra hazajött Angliából, ahol akkor tanult. És bizony mélyen megérintett az az előadás, mert úgy éreztem, róla szól. Kint tanul egy egyetemen, éli a boldog diákéletet, amikor kap egy SMS-t, hogy az apját megölték, és neki bosszút kell állnia. És tudja, hogy ez az egész életét romba dönti, hogy ő erre nem alkalmas, neki ehhez semmi kedve, de muszáj, és mindennek vége, mert ebbe ő bele fog halni.

Ez csodálatos!

Ugyanis pont erről szólt. Hogy nem akarom, nagyon szeretném meg-
úszni, de az apámról van szó, akit imádok, és tudom, hogy bosszút
kell állnom.

És belekényszerít a szüleink generációja egy olyan helyzetbe, ami
nem az én helyzetem.

Igen, és tudom, hogy bele fogok halni. Erről is írtam, de most nem má-
solom ide, csak az utolsó mondatát: „És Alföldi Hamletje azt mondja:
itt az idő.”

Hát örülök. Valahogy ez nem maradt meg. Meg az is érdekes,
amit a jelentéséről mondtál.

Ármány és szerelem. Tudod, a zenekaros.

Meg a Molnár Piroska. Fantasztikus volt.

Gabnai Katalin ezt jegyezte föl az előadásról: „Ez az előadás elsősor-
ban formai játék. Azért merem ajánlani, mert még így is tartalmaz
olyan pillanatokat, amilyenekhez egyébként nemigen jut néző ma-
napság. A rendezői alapötlet lényege, hogy – lévén szó Miller udvari
muzsikusról és családjáról – díszletek helyett egy élő nagyzenekar
adja a teret és a látványt, a még időnként csak csöndben üldögélő
muzsikások testéből áradó, nem lebecsülendő energia sugárzásával
együtt. Ha mindez egy komédia bemutatását szolgálná, talán végig
életben maradna és működne is a frappáns elgondolás. Mivel azonban
a mű a legveretesebb tragédiák egyike, a színészek és a muzsikások
közötti, sokszor esetlegesen megrendezett játékokskák, és a rendezői
dinamikai instrukciókat dallammá dagasztó, többnyire csak rezonóri
funkciójú muzsika révén a végeredmény a romantika kifigurázása lesz
csak. Jobban mondva, a romantika kifigurázása lenne. Szerencsére
csak lenne, mert Schiller olyan jó drámaíró, hogy még a töredékjele-

netek is felizzanak a színpadon. Igaz, a csontig húzott szövegekből egy
kamaradarab állt elő, amit nagyzenekarral mutatnak be.”

Ez is pontos.

Tudom, hogy éles a váltás: hívtak valaha az Operaházba rendezni?

Igen, egyszer rendeztem ott: az *Iphigeneia Tauriszbán* című Gluck-
operát. Most fogják elővenni újra. Jó meló volt, de igazából egy
pipa volt kifelé.

Mi az, hogy pipa?

Hát, Ókovács többször is nyilatkozta, hogy Alfölditől Vidnyánsz-
kyig mindenki rendez náluk. Hogy mennyire nyitott az Opera,
meg persze a magyar kultúra is. De tényleg jó volt; azt mondták
az operista vén rókák, hogy ők ilyen húsz éve nem láttak, hogy
a kórus azt csinálja, amit akarsz, és hajlandóak veled próbálni.
Igaz, hogy két nap alatt megtanultam mindenki nevét, és néven
szólítottam a kórustagokat. És van egy babám, amit az Opera
kórusa varrt nekem. Premierajándékba. Varrtak egy babát. És
a világosítók hajlandók voltak bejönni nekem világítani, és min-
dent megcsináltak, amit kértem.

Aztán volt egy nagy operaszéria, az Armelnek köszönhetően, New
York, például.

Igen, az William Mayer kortárs komponista *Halál a családban* című
operája volt. De a legelső *A salemi boszorkányok* volt New Yorkban,
erről egészoldalas elismerő kritika jelent meg a *New York Times*ban.

Mintha Portlandben is dolgoztál volna...

Igen, az nem armeles produkció volt, hanem *A velencei kalmár*. Szó volt arról, hogy New Yorkban is megcsináljuk, és akkor jött a 9/11.

Aha.

És az mindent megváltoztatott – de hát ezt tudjuk. Amikor az Armel Operafesztiválnak lettek partnerei, akkor ők eljöttek előadásokat nézni, mert eleinte több magyar rendező volt a projektben, és ők választottak.

Aztán az Armelen kívül nem hívtak vissza?

Nem.

Bécsben is rendezték, a Volkstheaterben.

Igen, Háy Gyula *Haben (Tiszazug)* című darabját – hát az nem sikerült. A darab se volt jó, sajnos. Meg én sem.

Tudtad, hogy ez a darab főnyomán szólva nem remekmű?

Mindenki tudta. Poros volt. A színészek is tudták, de nagyon szépen melóztak. Nem jött össze. És Bécs ezzel be is fuccsolt.

Makrancos Kata, Szombathely.

Az is jó volt.

Bánfalvi Eszter és Bányai Kelemen Barna. Emlékszem, amikor azt mondtad, hogy elemi indulatokat akartál köztük, és erre ezek ketten már az olvasópróbán összeborultak.

És azóta már megszületett a második gyerek.

De azért az előadáson ez nem látszott, megvolt az elemi indulat.

Naná, hát baromi jó színészek mind a ketten. Csodálatosak! Amolyan apai vagy inkább nagybácsis nagy szeretet van bennem irántuk.

Pár évvel később A salemi boszorkányok, szintén Szombathely.

Erről már beszéltünk, nem? Szerintem több mint tisztességesen meg volt csinálva, és el volt játszva.

Jó előadásnak tartottam, de semmi különösnek.

Látod, ez nekem egy fontos kérdés volt, akkor is. Kérdeztelek is, hogy mi az, ami ebben ennyire releváns lett? Amitől rendezői kritikudíjat kaptam rá. Komolyan kérdeztem tőled, és nem nagyon tudtál válaszolni.

Lehet, hogy épp nagyon betalált az adott társadalmi, pszichológiai közegbe?

Lehet. És Bányai Kelemen Barna fantasztikus volt benne.

A díszletre emlékszem: retró művház, faburkolatos falakkal.

Azt is Kálmán Eszter csinálta. Szerintem Hartai Petrára is emlékszel, meg Bánfalvi Eszterre is...

Igen, valóban. Érdekes, mennyire markáns az előadásaidban a látvány; mintha te találnád ki azt is, pedig nagyon támaszkodsz a tervezőkre. Egy-egy tervező világa, stílusa fölismerhető a rendezéseidben. „Magadhoz” választod őket?

Nem beszéltünk eddig erről, pedig nagyon fontosak azok az emberek, akikkel hosszabb ideig dolgoztam együtt. Sokszor évekig a közvetlen munkatársaim, sőt a barátaim voltak, néha a családom, mert nagyon erősen meghatározták azt, aki most vagyok. Azt hiszem, Kentaur és Bartha Andrea alapvetően és lényegében határozták meg, alakították az én színházi ízlésemet. Tíz évig dolgoztunk együtt, minden díszletet, jelmezt velük csináltam, tanultam tőlük, fejlődtem tőlük, velük, alapjaiban tanultam meg általuk azt a fajta esztétikát a színházban, amit szerintem most is képviselek. Még akkor is, ha már nem dolgozunk együtt. És utánuk Menczel Robi, akitől pedig a színpadi teret tanultam meg, és azt, hogy azzal hogyan is kell bánni. Senki nem tudja jobban a Robinál, hogy mi az a színházi tér – nem díszlet, hanem tér. Arra különösen büszke vagyok, hogy amikor úgy döntött, hogy nem dolgozik tovább, velem még pár évet lehúzott. Jaj, nagyon büszke voltam rá. Aztán jött Tihanyi Ildi, aki Robi tanítványa. És Kálmán Eszter, a mostani legfontosabb munkatársam. De róla beszéltem már.

Ők nagyon fontosak. És ugyanígy azok a koreográfusok, vagy „mozgásemberek”, ahogyan én hívom őket, akikkel évekig dolgoztunk együtt: Király Attila, Gergye Krisztián és a Vári Berci. Ők hárman is nemcsak tanítottak, hanem a velük való munka, beszélgetés, gondolkodás tágitotta, nyitotta a világot, a saját világot is, és az egész színházi gondolkodást. Van, akivel még dolgozom, van, akivel már nem, de szerintem ez teljesen normális. Mindannyiukkal nagy korszakaink voltak, de az ember megy tovább, másfelé, máshogyan, és noha nehéz az elválás, valahogy mégis természetes. Jaj, örülök, hogy erről beszélhettem, mert a látvány, a mozgás valahogy mindig kimarad a rendezők mellől, pedig alapvetően határozza meg az én színházi világot.

Mennyi markáns művészember... Fölismerhető ám a kézjegyük, a mozgásviláguk, elhiszem, hogy tanulni lehetett tőlük. Lássuk a következőt: Ibsentől a Kisértetek.

A Centrálban. Básti Julival ekkor dolgoztam először a Nemzeti után. Csodálatos volt. Sajnálom, hogy maga az előadás gyorsan meghalt. De Juli a Nemzetiben is csodálatos volt. Igaz, hogy kivettem a *Hamlet*ből, utána viszont megcsináltuk a *Sirályt*.

Igen, abban óriási volt.

Pedig nem volt könnyű munka. Én imádom az ő színészetét, azt hiszem, ő áll legközelebb hozzám a nagy színésznők közül, de állandóan veszekedtünk. Ő hisztériázott, én üvöltöttem vele, mint az állat, hogy mondjál már egyetlen embert, aki a *Hamlet*-történet után rád osztja Arkagyinát...

Az a Sirály tényleg nagyon jó lett. Nyina Tompos Kátya, Szorin Blaskó Péter, Trigorin Földi Ádám, Dorn Kulka János, Mása Tenki Réka, nem sorolom tovább...

Akkor valahogy mindenki nagy formában volt. A végét jártuk...

Tolsztoj: A sötétség hatalma, Budaörs, 2017.

Ezt csináltam először Budaörsön. Balsai Móni, Brasch Bence. Lengyel Anna adta a kezembe a darabot. Radnai Annamari fordította. Istenem, két micsoda ember... És egyik sem él már. Borzalom.

A térre emlékszem nagyon. Egy pátszerűségen jöttek be.

Marlowe II. *Edward*ja. Hát ez Fekete Tibi miatt volt nagyon jó, milyen jó meló volt együtt. Felszabadult, humora volt. Látod, ezek a kivételes találkozások, amiket maga a rendszer, a szisztéma nem támogat, sőt.

Mintha a BMC-ben láttam volna.

Igen, ott mutattuk be.

*Arra is emlékszem, hogy Fekete Tibire a sok katonás szerep után föl-
kaptam a fejem. Mert vele valószínűleg te csináltad meg azt, amire
te is vágysz. Hogy mást kérsz, mint amit már láttunk.*

Igen, pontosan. És ő örömmel csinált mindent, szerintem jó játék
volt neki is.

A park.

Nem szereted, tudom, de fontos volt. Nekem rendezőként nagyon
fontos volt. Nagy lépés volt nekem, hogy milyen anyaggal merek
elkezdeni dolgozni. Hogy nem egy realista, nem egy egyenes vo-
nalú darab, és nem abban a színházi gondolkodásban, tradícióban
íródott, mint amiben felnőttem, az fontos volt.

Igen, értem.

Te meg azt mondtad, hogy nem volt jó, de érted, hogy miért
mutattuk be.

*Igen, de ezt például csak azért csinálhattad meg, mert te voltál az
igazgató.*

Persze. Gondolkoztam azóta rajta sokat; lehet, hogy később kellett
volna bemutatni egyébként. Azt gondolod, hogy ez egy drasztikus
lépés volt, vagy drasztikus irány, vagy drasztikus állítás?

Igen. Befelé is, meg kifelé is.

Igen, és egy kicsit korán jött, bukás volt. Nem értették.

*Székely Csaba: Mária országa, Szegeden. Ezt most néztem meg. Jó
volt, vicces, ironikus. Először is az, hogy ez nem az a Mária, hanem
egy másik. És annyi. És közben vicces volt, fájdalmas is, hogy ma
is ugyanezek a hatalmi mondatok mennek.*

Igen, ezek a mondatok mennek. Ahogy az is megy, ahogy a nép
ide-oda forog, mint a szélkakas, amerre az erőt és a pillanatnyi
előnyt sejtí. De mondd már meg, mivel szerintem az előadás tere
kiemelkedően jó volt, a jelmezek meg pláne, miért nem kapta meg
Kálmán Eszter, a tervező a kritikusok díját?

Nagyon egyszerű a magyarázat.

Mert nem látták, mi?

Persze.

Székely Csaba szerintem az egyik legjobb mai magyar drámaíró.

Hát igen.

Ha Székely Csabának van egy bemutatója, akkor azt kötelező len-
ne megnézni. Bezzeg ha Spirónak van egy új darabja, akkor arra
tódultok.

*Robi, igazad van, és abban is igazad van, hogy csöppet sem érdekel,
hogy milyen körülmények között dolgozik a színikritikus.*

Mert mi milyen körülmények között csinálunk egy előadást?

Igen, az meg engem nem érdekel.

Az meg téged nem érdekel. Az a kérdés, hogy hogy jutsz Szeged-
re? A színész hogy jár Szegedre, hogy forgat mellette, hogy keres

máshol pénzt, hogy le tudjon menni Szegedre játszani? Erre meg te mondod azt, hogy leszarod. Én meg azt mondom, hogy nem igaz, hogy kétszáz kilométert nem lehet megtenni, amikor Székely Csabának van bemutatója.

Tudod, mit? Igazad van. És nekem is igazam van.

Itt egy másik szegedi rendezés, Bulgakov *Molière*-je – látod, ez rendelés volt, és nem tudtam megcsinálni. A rendeléseket nem mindig tudom megcsinálni.

Ez hogy van? Van, amikor te mondod, hogy mit szeretnél, van, amikor a színház?

Igen, ez természetes is. De ha megkérdezik, hogy mit szeretnék, mindig mondom hármát-négyet, hogy lehessen igazítani a többi bemutatóhoz. De ahol többször dolgozom, ott ez nem merül föl. Budaörsön például én választok, és Berzsenyi Bellaagh Ádám elfogadja.

Mi az aránya annak, hogy te mondod, és hogy neked mondják?

Mondjuk, harmincöt százalék, hogy megmondják.

Nem sok.

Nem. De azok sokszor nem is működnek.

Miért? Nem tudod fölgerjeszteni magad?

Én úgy gondolom, hogy igen, és aztán mégsem. Mindent belerakok, és azt gondolom, hogy nem is visszafogottan vagy álságosan lelkesedem érte. És mégsem.

Stuart Mária, *Pesti Színház, 2005. Istenem, Börcsök Enikő volt Erzsébet, Eszenyi meg Stuart Mária. Megígérted, hogy egyszer eljátsszatod velük fordítva. Nem tartottad be.*

Merthogy addigra levették az előadást.

Mijön most? Nekem tetszik, hogy összevissza ugrálunk az időben, de lehet, hogy az olvasó meg fog bolondulni.

Nem hiszem. *A tavasz ébredése* jön, az is nagyon jól sikerült, azt a bábosokkal csináltam. Láttad?

Az Ódryn volt, igaz?

Igen. Meczner János hívott mindig a bábosztályába dolgozni. Szerettem azokat a munkákat, és nagyon hálás vagyok értük Jánosnak, mert ott ismerkedtem meg a műfajjal.

Nem volt akörül valami botrányféleség?

Én nem emlékszem botrányra... vagy volt?

Ja, látom, 2011-ben volt a bábszínész osztállyal. Na, akkor már annyi botrány hullámozott körülöttem, hogy nemigen számított eggyel több.

Kösz. Nekem azért néha igen.

Bocs. Értem.

Na, itt egy másik, ami nagyon fáj. A *Lear király* a Radnótiban, László Zsolttal.

Emlékszem. És Sodró Elizára is emlékszem, tán ez volt az egyik első szerepe ott. Ja, meg a baromi nagy asztalra emlékszem.

Szerintem nagyon rendesen meg lett oldva a darab.

Az nagyon necces darab ám. Idős színészek jutalomjátéka, de ez szerintem tévedés, mert akkor nincs igazán tétje. Szerintem.

De hát éppen ez volt a lényeg, hogy a László Zsolt nem öreg, vagyis a Lear nem egy majdnem demens vénember!

Viszont akkor meg azt nem értem, hogy hogy lehet ilyen idióta.

Hogy otthagyja a királyságot? Mert elege lesz.

Nem az, hogy otthagyja a királyságot, hanem hogy ennyire nem ismeri a saját lányait.

Mert ez korfüggő?

Igen, mert ha egy öreg ember nem lát jól, az érthető. De egy ereje teljében lévő király...

Miért, a negyvenéves ember imádja a lányait, vakon imádja őket.

Azért ez fura, na. Szerintem ez nem nagyon jó darab. Amúgy is túl sok benne a kanyar, a fontos szál.

De valahogy mégis megoldottuk szerintem, és ezt sem vettétek észre.

Na jó. Még mindig a Radnóti, Futótűz. Szerintem nem nagyon fontos előadás, viszont nagyon sikeres, és méltán az. Kováts Adél nagyot játszik benne.

Tudod, miért nagyon sikeres? Mert hiányzik a közönségnek az, hogy elmesélnek komplett módon egy történetet. És el is játszószák, jól.

Igen, igen.

A félelem megésszi a lelket, Átrium. Azt nagyon szeretem, azt az előadást. Ott Hernádi Judit átlépte a saját árnyékát. Azt is elhitted neki, hogy beleszeret a Bányai Kelemen Barna, meg azt is, hogy egy takarítónő.

Igen. És hát pont jókor tett hozzá egy szokatlan nézőpontot a menekültkérdéshez – bár rosszkor nem is lehet.

Na, legalább ezt észre lehetett venni... De ha lemegy róla ez az aktualitás – egyelőre nem úgy néz ki, ezért is játsszuk még –, akkor is van egy történet, vannak figurák, van kontextus.

Menjünk tovább. Rigoletto. Arnel-produkció volt.

Úristen! Rigoletto! Akkorát buktam vele, mint még soha életemben! Úristen, de szar volt!

Hinnem kell neked, nem láttam.

Borzasztó ilyen szőrös tökű unott cseh és szlovák operaénekesekkel modern színházat csinálni. Rémisztő szar volt.

Szenvedsz ilyenkor?

Jaj, nagyon.

És közben is látod, hogy vacak?

*William Shakespeare:
Macbeth (Horváth Lili,
László Zsolt; Tivoli, 2001)*

Szerintem sikerült, de valahogy nem ment el. Sodró Liza is jó volt, meg Parti Nóra is, meg Huzella Juli is, meg Fekete Ernő is, aki énekelt és táncolt. Annyira jó volt látni. De valahogy az egész előadás nem ment át; nincs mese, ettől azt várják a nézők, amit kapni szoktak. És abban a pillanatban, hogy komolyabban próbálsz venni, nem bocsátják meg, nem hajlandók érteni.

Érdekes, most a közönség terrorjáról beszélsz.

Ez tán túlzás, de mindenesetre az elvárás erős. Le is kellett venni. Azt hiszem, a *Chicago* mindig megbukott Magyarországon. Talán azért, mert semmi közünk nem volt hozzá. Tudod, a média meg ilyenek; nem is érteni, mi folyik. Tök jó zenék. Itt meg komolyan lett véve, azért bukott meg.

Igen? Én emlékszem egy kaposvári előadásra, az nem bukott meg. És nemrég láttam Horváth Csaba rendezését Székesfehérváron, az is jó volt meg érdekes, és szerintem az sem bukott meg.

Azt nem láttam.

Más: szerettem a Kabarét a Budapest Bábszínházban.

Na, azt én is.

Leginkább a két öreg jelenetét a bábokkal, az finom volt, érzékeny és szeretettel. Benne volt a te összes vonzódásod az idős emberekhez.

Hát mert az is a kíváncsiság, meg a szeretet is, persze. Az idős emberek sokat tudnak, sokat tapasztaltak. És jó játék, nyomozás, kísérlet volt a bábműfajjal. Azért abban a híres „öreg-jelenetben”

Persze. Na, lapozzunk.

Oresztész. Nemzeti.

Az nem sikerült, sajnós.

Egy hatalmas ruhahalomban, egy gödörben gázoltak a szereplők.

Nagyon szeretem azt a darabot, de valamiért nem sikerült. Rába Rolandnak sem sikerült. Nem tudom, miért. Sokat beszélgettünk. Pedig annyira neki való szerep volt, és valamit nem tudtam neki elmondani benne. Gát volt a szöveg. De jó, hogy Garas benne volt. Egyszer nézte a próbát, és utána megkérdezte, hogy „ezt a lányt hol szerezted? Hol volt ez eddig?” Péterfy Boriról beszélt, aki Élektrát játszotta az előadásban. Nagyon tetszett neki.

A következő a Chicago. Ez sem sikerült, igaz?

– mert ezt azóta is emlegetik – nagyon benne volt Hoffer Karcsi, aki a bábokat tervezte, és a színészek, Ács Norbi meg Pallai Mara.

És ha már itt tartunk: Sweet Charity, Operettszínház. Siménfalvy Ágota.

Na, az annyira jól sikerült, hogy soha többet nem hívott Kerényi Miklós Gábor.

Ez a mondat metszően pontos; nála ugyanis szabad sikert csinálni, de csak úgy, hogy ő legyen a főszereplője valamilyen formában.

Igen. De utána Lőrinczy Gyuri sem hívott.

Mert akkor már politikai kockázatnak számítottál. István, a király, Szeged. A te egyik nagy hazaárulásod...

Igen, a korona mint ketrec. Érdekes, ennek pontosan tíz éve.

Nem ez az érdekes, hanem az, hogy milyen pontosan láttál előre.

Nem volt nehéz. Akkor már nem volt nehéz.

Ugyanebben az évben a Mephisto. Nemzeti, utolsó bemutató.

Fontos volt.

Megkért Vidnyánszky, hogy azt ne csináld meg, mi?

Igen.

A Mephisto miatt kérte meg, vagy a...

Szerintem a *Mephisto* miatt is, meg hogy ne legyen még egy felvonás.

Mivel nem áll távol tőle a paranoia, nyilván attól félt, hogy ő lesz Mephisto.

Szerintem is ilyen primitív a mögöttes. Voltam is raporton ezért a minisztériumban.

Kinél?

Már nem tudom, de ez volt a téma, hogy bemutattuk a *Mephistót*, miközben már csak tíz előadás lehetett belőle. És akkor odaraktuk, hogy termelt húszmillió forintot. A következő igazgatónak, amúgy.

Miközben annak a díszlete már...

...a Gobbi Hilda-teremhez gyártott, de aztán használhatatlan mobil nézőtér volt, több tonna vas. Kint volt az egész a raktárban. Mondtam Menczel Robinak, hogy nincs pénz, menjen ki a raktárba, és nézzen körül.

Már a Tragédiánál is voltak ilyen takarékosági megoldások.

Persze. Például Pallagi Misi, a fővilágosító hozott be egy síbakancsot, mert kitaláltam, hogy az eszkimó színben a Makranczi Zalánnak mint eszkimónak nehezen kellene járnia.

Azt még nézték a fideszes tótumfaktumok, igaz?

Nem csak azt. Sok mindent. Jártak a színházba.

Hát nyilván azért, mert néhányan azért tudták, mi a jó, csak nem hirdették.

A legnagyobb rajongónk Schmidt Mária volt. Ő mindent megnézett. És mindenről megírta, hogy csodálatos volt.

Neked írt?

Persze.

Állítólag a Vona Gábor is járt oda.

Akkor ez még amolyan jobbikos státuszcucc volt. Mindenki járt. L. Simon is járt. És kifejezte, hogy tetszik neki. Ahogy a többiek is. Mind elmondták. És megvették a jegyet, úgy jöttek.

Nem kértek ingyenjegyet?

Nem. Pénzért megvették. És amikor másodszor pályáztunk, felhívtam például Schmidt Máriát, és mondtam, hogy kéne egy támogató nyilatkozat. Azt mondja, hát azt nem. Mondom, Mari, de hát ide jársz, és imádod. Mondta, igen, így van, de nem adhat nyilatkozatot.

Gratuláltak is?

Nem. Megnézték az előadást, és elmentek. De volt, amikor felhívtak utána. Schmidt például felhívott, és akkor igen, gratulált.

Az első nagy balhé a romániai nemzeti ünnep miatt volt. Ami előtte a Vigadóban volt, és más állami helyeken is, és soha nem volt belőle cirkusz.

És már rengetegen visszajelentkeztek rá a politikusok közül, fideszesek, persze. Én Szócs Gézával voltam kapcsolatban, ő volt a kontakt, mondta, hogy tök jó. Mert ez akkor volt, amikor Orbán azt a beszédét mondta Tusványoson, hogy a mi történelmünk

sokszor nagyon szarul keresztezi egymást, de most ugyanabban a helyzetben vagyunk. És muszáj összefogva együtt továbbmenni. És örültek ennek, mindenki boldog volt. Szócs Gézával hosszasan beszéltem akkor is, amikor az a kihelyezett kormányülés volt Brüsszelben, ahol elkezdődött a balhé. Kérdeztem tőle, van-e ezzel bármi probléma. Mondta, dehogy, hiszen már a kormánytól is visszajelentkeztek. Aztán azért nem rúgtak ki, mert azt mondták a románok, hogy ha kirúgnak, akkor abból nemzetközi diplomáciai botrányt fognak csinálni. Ezt meg azért nem akarták. Megszerintem jó néhányan nagyon dolgoztak a háttérben különféle kormányközeli helyeken, hogy ne rúgjanak ki.

Kik voltak visszajelentkezve?

Nem emlékszem. Sokan.

Istenem, micsoda hipokrita bagázs.

Hát igen.

Arbuzov: Kései találkozás.

Szentendrén volt, aztán Balázsovits Lajos bevitte a Játékszínbe. Garas, Törőcsik. De jó, hogy az meglett. Senki nem él már... Van egy fotóm valahol, Dezső fekszik az ágyban, az egyik oldalán Mariska üldögél kalapban, a másik oldalán meg én fekszem Dezső mellett... Dezső bejött hozzám a Nemzetibe, és mondta, hogy abbahagyja, elég volt, dialízis, betegségek, fáradtság, abbahagyja az egészet. És mondtam, hogy Dezső, kurvára ne csináljad ezt, inkább találjuk ki azt, hogy minden szerepben lekettőzünk. Blasi megcsinálja, Frici is megcsinálja, mindenki megcsinálja, ha úgy érzed a dialízis után, hogy nem tudsz bejönni az előadásra. Természetesen soha nem kellett beugrani senkinek. Mert mindig bejött. Aztán az utolsó évben bejött megint, és akkor már máshogy

mondta ugyanezt. Mondtam, oké, menjél, bármikor vissza akarsz jönni, csak szólj. És mit fogsz csinálni? Kurva jó lesz, olvasok, unokázom. És öt nap múlva meghalt. Színház nélkül meghalt. Nagyon sírtam.

Most nehéz továbbmenni. De: Szentivánéji álom, Bárka. Sok golyócska odalent, amiben gyerekek szoktak hemperegni.

Nem golyócskák voltak, hanem valami reszelék. Polifoam. És ha Lázár Katira emlékszel belőle, akkor már megérte.

De mennyire, hogy emlékszem. A Bárka szerintem fontos állomás a pályádon, és voltaképpen – legalábbis a mából visszatekintve – felkészülés a Nemzetire. Igazgató voltál. Milyen volt? Tanulás?

Nagyon ambivalens vagyok a Bárkával kapcsolatban. Egyrészt, azt hiszem, talán a legnagyobb szakmai elismerésem volt, hogy egy nagy bajban lévő társulat engem keresett meg, hogy vezessem őket. Hitték, hogy ki tudom őket vezetni a bajból, hogy életre tudunk kelteni együtt egy kvázi haldokló színházat. Én mindent beleadtam, és igazán remekül dolgozott mindenki.

Lett is híre a fellendülésnek, elég hamar.

Igen, viszonylag rövid idő alatt visszakerült a Bárka a végekről a főváros rendes színházi vérkeringésébe. Mindenki nagyon akarta, mindenki nagyon csinálta, de azt hiszem, a társulat időközben rájött, hogy nem igazán ilyen lovat akartak. Akkor sem, ha jött a siker is, és ami a legfontosabb, nézők lettek, telt házak. De valamiért nem sikerült találkozunk a társulattal, sem emberileg, sem művészileg.

Rájöttél, hogy miért nem?

Talán azért nem, mert az nem igazán volt társulat. Sok különböző kultúrájú művész volt egy helyen. A határon túli színházak vezető fiataljai szerződtek egyszerre a színházhoz – még előttem –, nagyon különböző színházi és kulturális közegekből, és nem sikerült belőlük igazi társulatot kovácsolni. A jó előadások és a sikerek ellenére sem. Ez nem jó emlék, nagyon frusztráló volt. Ezt akkor, ott nem tudtam; ezt csak utólag érti meg az ember. Azt éreztem, hogy valami nagyon nem stimmel. Viszont ott ismertem meg azokat az embereket – Hegedűs Juditot, Gálos Orsit, Kenesei Edinát –, akik nélkül aligha pályáztam volna a Nemzetire. Vagyis miközben művészileg nem sikerült egy igazi csapatot összehozni, amúgy meg nagyon is. És ez nagyon jó emlék, ők nagyon fontosak az életemben a színházon kívül is, azt kell mondjam, hogy szeretem őket. És persze Márton Évit meg Menczel Robit is. Sokat köszönhetek nekik.

Ezek szerint összetett tanulás és tanulság volt ez, igaz?

Igen, felemás történet. De most, hogy erről beszélünk, biztos vagyok benne, hogy nem pályáztam volna a Nemzetire, ha nincs a Bárka. Sok mindent megtanultam vagy legalábbis megtapasztaltam, és az a legfontosabb, hogy természetes helyzet lett számomra, hogy vezetek egy színházat. Ezért aztán nem volt egy „hű de bátor” gondolat számomra, hogy pályázzunk.

Furcsa, hogy ennek a színháznak már nyoma sincs. Lehet, hogy hozzá kéne szoknunk ehhez a gondolathoz is.

Sajnálom, hogy nincs már. Seress Zoli mint igazgató nagyon jó ötletnek tűnt, sokat beszélgettem vele, nagyon bíztam benne, aztán ő szerintem egy olyan irányt választott a Bárkának – csak kortárs darabok –, ami nem volt jó ötlet. És nem is lassan megint eltűntek a nézők, és megint a végeken találta magát a színház. Mondjuk, a politika sem nagyon akarta szerintem akkor már a Bárkát,

miközben Zoli sokkal jobb viszonyt ápolt a helyi vezetőkkel – például Kocsis Mátéval –, mint én. Szerintem kellett nekik a terület, a hely a Közzolgálati Egyetemnek, és ez ellen senki sem tudott mit tenni. Így aztán hamar megszűnt a Bárka, ami hosszú évtizedek óta – lehet, hogy '45 után először – egy nagy történet volt, hiszen a semmiből jött létre egy állandó színház. A bejárat elején van egy nagy oszlop, ami még mindig piros. Azért piros, mert akkoriban festettem otthon, és maradt piros festék. Mondtam, hogy fessük le az oszlopot pirosra, legalább kicsit feltűnő lesz. Szóval ennyi maradt utánam a Bárkában...

Meg a nem kevés tapasztalat. Jó. Menjünk tovább. Shopping and fucking. Nagy bevállalás.

Az első kortárs darab volt, amit csináltam. És ugyan sokan hörögtek, de elment kétszázszor.

Magyar ünnep a Nemzetiben. Az jó volt.

Jó volt bizony, de pokoli nehéz.

Hát mert az alap az színtiszta epika. Azt bizony nehéz színpadra tenni. Az író, Závada Pál fotója volt a színpadon.

Azt én találtam ki. Meg azt is, hogy az ő hangja legyen ott, ahol maga a figura nem jelenik meg. Látod, például abban volt először az, hogy Nagy Marika egy nagyasszonyt játszott, és milyen elegánsan.

Nem pedig egy proletár takarítónőt.

Igen. És milyen csodálatos volt.

Akkoriban Závada szinte ott lakott, minden este felbukkant, akármi ment éppen, aztán a büfében barátkozott hajnalig.

Igen. Voltak páran ilyenek, és örültem neki.

Ahogy tesszük, Bárka.

Hú, attól haragudott meg rám végleg Spiró György.

Ő írta. Annak idején Marton rendezte a Pestiben, konszolidált, szomorúcska előadás volt.

A Bárkán Seress Zoli, Spolarics Andrea, Mezei Kinga voltak benne. És az volt a vége, hogy az elvált szülők meglátják a gyereket. És ettől totál kikészült Spiró, mert a gyerek magyargárdás egyenruhában volt. És az volt a vége, hogy nézték a magyargárdás egyenruhás gyereket, amint néptáncol, és a nemzeti színű zászlót lengeti. Ezért nem járt Spiró a Nemzetibe.

De ő is elsiratta a búcsúnál.

Akkor már ott volt. De ennél mondta, hogy ezt vegyem ki. Mondtam, nem veszem ki.

Figyelj, sok van még.

Jaj, mennem kell!

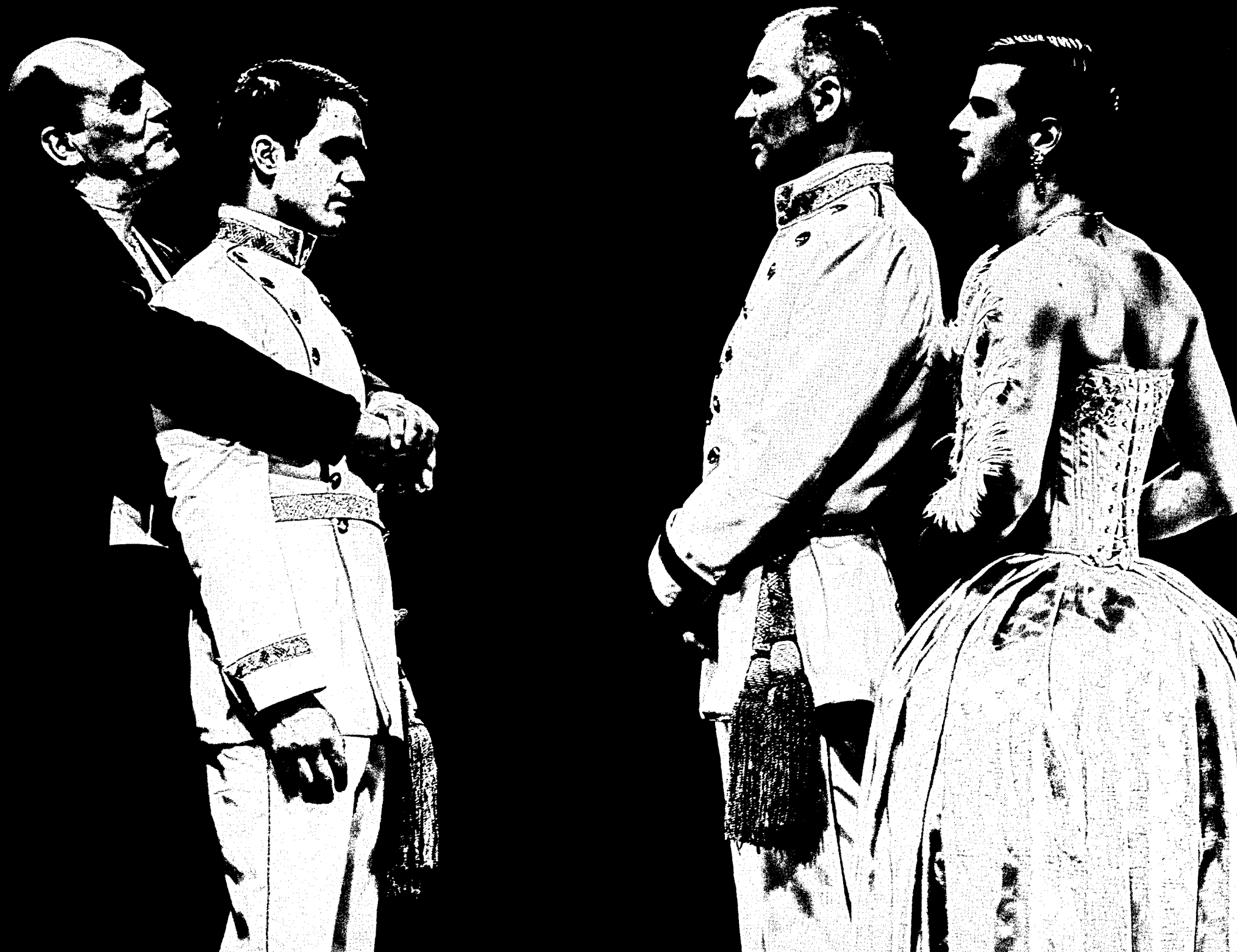
Mit fogsz játszani ma?

Igenis, miniszterelnök úr.

A rendezéseken szaladtunk végig, és hát távolról sem említettünk mindent. A szereplista még hátravan, de azért az látszik, hogy mennyivel erősebb a rendezések listája.

Igen, mert az új világteremtés. És nagyon érdekes, hogy most, hogy nemigen engednek rendezőként dolgozni, hogy kinyírtak, most jön ez a színészi boom.

Na, menj játszani.

„Mindennek ára van”

Miközben készül ez a könyv, és hol hosszabb, hol rövidebb idő után sikerül összehozni egy-egy újabb beszélgetést, zajlik az élet is, mindkettőnké. Esténként színház, a délelőttök nem jók beszélgetésre, mert hátravan még az egész nap – a délután, az vált be. Alkalmanként nagyjából két óra fér bele az időbe és az energiába – plusz még az a félóra, ami a kávé meg a small talk, a hétköznapi dolgokról folyó eszmecsere, „hallottad?”, „mit szólsz hozzá?”, „meddig még?”... Záporoznak ránk nap mint nap ordas eszmék, események, hírek, törvények; tegnap a függetleneket nyírták ki, ma megint megdobták egy kalap pénzzel a vidéki földesúr hakniszínházát, szégyenpadon ülünk a világ civilizált oldaláról nézve, holnap fóliázni fognak. Nem is értem, mitől honol mégis ilyen masszív béke ebben az én konyhamban; színdarabokról beszélgetünk, írókról, színészekről, közben vitatkozunk is. Vitatkozunk, mert üdítően máshonnan nézzük a színház világát, a színpadot, a darabokat, az előadásokat, és ez engem rettenetesen szórakoztat. Robi mindig ültet valami bogarat a fülembe, mindig mesél vagy szóba hoz valamit, amivel aztán később foglalkozom még, utánaolvasok, bolyongok a neten. És nagy sikerélménynek tekintem, amikor nekem is sikerül ez a bizonyos bogarat a fülbe manőver.

Már egy korábbi beszélgetés során kiderült, hogy egész mást gondolunk az ő nemzeti *Hamlet*-rendezéséről. Ő úgy gondolja, nem sikerült igazán megoldania a darabot, nem lett igazán jó az előadás. Én meg – erről is szó volt – bizonyos értelemben revelatívnak tartottam azt, ami megszólalt benne; azt éreztem, hogy egy utánunk következő nemzedék elemi konfliktusa fogalmazódik meg: az elmenő fiataloké.

És erről eszembe jut – el is mesélem neki –, hogy a minap láttam egy előadást, egy vizsgát az Ódry Padlásán; ez már önmagában is

fura élmény volt, hiszen régen sokszor, most egy ideje viszont már egyáltalán nem jártam ott. Nem is járhattam, hiszen az Ódryt bezárta az új egyetemi vezetés; többek közt éppen azért, hogy véget vessen egy kultikus helynek. Amúgy papírforma ez is: nem tudnak mást, csak bezárni, megszüntetni, eltörölni. Mindegy.

Szóval láttam egy vizsgaelőadást ott, a valahai Zsámbéki–Fulajtár-, majd pedig a végzés idejére Jákfalvi–Tárnoki Márk-osztály produkcióját, *Merre jársz, Bojangles?* volt a címe, Olivier Bourdeaut regényéből írta László Gáspár és Szécsi Bence, ez utóbbi rendezte is. Pazar, érdelemgazdag előadás volt; érződött benne a boldogságnak és a szomorúságnak az a furcsa elegye, ami a jó osztályok búcsúját jellemezni szokta. És feltűnt benne nekem egy srác, az egyik főszereplő, Gloviczki Bernát, szinte képtelenül érett alakításával, rutinos – igen, rutinos – ritmusérzékével, pontos szerepértelmezésével, valamint leginkább a szeretet mehökkentően gazdag kifejezésével, no meg azzal, hogy Alföldi jutott eszembe róla. Nem annyira a külső hasonlóság miatt – bár azt hiszem, ebben is van valami –, hanem a színpadi jelenlét intenzitása miatt. Tudom, hogy a Katonába szerződött, és láttam is már itt-ott – remélem nagyon, hogy megtalálja a neki legjobb helyet a pályán.

És akkor ezt most szépen elmeséltem Robinak is.

Ádám, a budaörsi színház igazgatója kérdezte, hogy mit szeretnék jövőre rendezni. Tudod, erről már beszéltünk, de akkor még nagyon feltételes módban volt a következő évadom. Olvastam mindenfélét, például az *Oidipuszt* – most várom Karsai Gyuri *Oidipusz*-fordítását. Az is érdekel. Aztán elolvastam Füst Milántól *Az árvákat*. És egyszer csak egy éjjel becsúszott a *Hamlet*, egy egészen kicsi térben, egy fehér dobozban, ahol csak egy tornapad van. Igazságtalan vagyok, mert Ádám ezt is mondta pár hónapja, de akkor kikértem magamnak. Úgy látszik, mégis beleültette a fülembe. És leszarom a nemeket meg az életkorokat. Ott a Takács Kati, nyugodtan lehet Polonius, nem érdekel, hogy hetvenéves, mert el tudja játszani. Meg úgy aztán mindjárt más az anya-fiú viszony is.

Érdekes.

Magamtól loptam az ötletet, mert Szlovákiában is nő volt Polonius.

Nem is tudtam.

Akkor most beavatlak a művészet rejtelseibe. Azért volt nő, mert már nem volt több igazán jó férfi színész. Viszont volt egy baromi jó, nyitott, nagyszerű hatvanas színésznő. Kérlek, keresd meg a nevét, én nem találom; remek szlovák színésznő volt, és már ő is meghalt.

Megkerestem: Adela Gáborová.

És attól, hogy nő lett, mondom, más lett az alak az anyai viszonyoktól, másrészt valahogy a bűnök is sokkal nagyobbak lettek. Szóval ez úszott be nekem valamelyik éjjel...

Nagyon vicces. Ahelyett, hogy aludtál volna?

Szarul alszom.

Igen, ezt mondtad a múltkor.

Azt mondja a hetvenéves zsidó barátom, hogy ez teljesen normális. Hogy ilyen idős korunkban kezdődik el az, hogy nem alusszuk végig az éjszakát. Két-három órát kurva jól alszom, mélyen, szépen, aztán fölébredek.

És akkor mit csinálsz? Fölkelsz, és megnézed a telefonod?

Rájöttem, hogy nem fogok szenvedni. Olvasok, tévét nézek, dolgozom.

Mennyit, mondjuk?

Egy órát, kettőt.

Ez jó, ha nem kell reggel fölkelned.

De úgyis fölébredek. Úgy kilenc és tíz között. Nincs már az, hogy délután egyig alszom.

De azért ne kezdjél el szedni semmit.

Dehogy kezdek, hagyjál már! Hiszen nem vagyok szarul, érted? Nem arról van szó, hogy hullá vagyok.

Pedig most épp lehetnél: tegnap jöttél haza Londonból, ahol az Átriumban bemutatott Isteni végjátékot játszottad. Milyen volt?

Hát tudod, én mindig rájövök, hogy nem szeretem azt a várost.

Nem szereted?

Nem. Valahogy nyomasztó.

Túl nagy?

Dehogyis, hát éltem én nagyon nagy városokban. De van benne valami... nem is tudom, hogy ez az érzet az intellektuális tudásból fakad, vagy valóban van valami furcsa nyomasztó birodalmi jellege. Mindenesetre nem érzem azt az otthonosságot, mint Párizsban vagy New Yorkban.

És, mondjuk, Bécsben?

Bécset utálom. Azt utálom, hogy amint megérkezem Bécsbe, rögtön bealszom. Annál unalmasabb város nincs. Amikor a Volkstheaterben dolgoztam, kint voltam két hónapig. Kurva jó helyen laktam, a Városházával szemben. És majd megpusztultam az unalomtól. Na mindegy, de azért ez a londoni út tök jó volt.

Hány előadás?

Kettő. De kint voltunk öt napot. Voltam a Tate-ben, véletlenül Abakanowicz-kiállítás volt, akit én nagyon-nagyon szerettem. És sosem láttam így egyben. És egyébként is jó volt, jókat ettem, találtam egy nagyon jó vietnámit, és tök jók voltak az előadások is. Kibéreltek a fiúk egy hatszáz személyes színházat. És voltak vagy háromszázötven-négyszáz. Utána mindegyiken volt közönségtalálkozó. És egy idő után megkérdeztem, hogy bár mindenki arról beszél, hogy mennyire csodálatos, hogy itt vagyunk, és mikor jövünk újra, de mégis megkérdezem, az hogy lehet, hogy a négyszáz-ezer itt élő magyar közösségből nem bír kétszer hatszáz összejönni. És akkor kiderült egy nagyon érdekes és fájdalmas dolog. Hogy a kinti magyaroknak nincs egyetlen közös platformjuk sem. Se egy honlap, se egy Facebook-csoport. Semmi információáramlás.

Én úgy tudom, hogy van. Ott lehet megtudni, hol lehet Túró Rudit kapni.

Azt mondják, nincsen.

Miközben Berlinben az ottani magyaroknak rengeteg van.

Azért nincs, mert kiderült, hogy azonnal összevesznek. Próbálkoztak, de rögtön összevesztek.

Nem lehet, hogy úgy vannak, mint Amerikában régebben? Ha egy magyar kiment, akkor bárkivel ismerkedett, csak magyarokkal nem.

Azt mondták, hogy ez egy folyamat. Az első négy-öt évben kerülnek egymást. Volt egy érdekes epizód. Észrevettem egy orvost a nézők között, akivel még a *Reggeliben* ültünk együtt állandóan. Kint él tíz éve. Ő mondta, hogy ők Dél-Londonban laknak, nem is messze a színháztól. Másfél óra az út ide, és most másfél óra lesz haza. És másnap reggel dolgozik. Szóval, hogy egy ilyen este nagy szervezést igényel. De mindegy, nagyon jó volt; iszonyú helyesek voltak az angolok a színházban, csak én megtévelyodtam attól, hogy mindenütt hideg van. Abba én belehalok.

Nyilván lecsavarják a fűtést.

Dehogyan, ez nem az energiaválság miatt van.

Hanem?

Hanem mert ők ilyenek, valószínűleg. Szeretik a hideget. A szállodai szobában hideg van, mert hajnali háromkor kikapcsol magától a fűtés, a színházban hideg van, a kávézóban hideg van, az utcán hideg van, nincs egyetlen olyan helyiség, ahol fel tudsz melegedni. De mondom, jó volt, most kéne ütni a vasat, szeptemberben ki kéne megint menni.

Látták vajon kinti színházi emberek is?

Miért látták volna?

Igaz, hogy magyarul ment...

Angol felirat volt. És képzeld, a szerző írt nekem a Facebookon, hogy boldog, és köszöni.

És milyen volt a közönség?

Ez nagyon érdekes volt: a szabadságfok, vagyis a szabadság érzése ott működik. Ebben az előadásban van egy kicsi interaktivitás. Magyarországon el kell telnie negyven percnél a nyolcvanperces előadásból, hogy a nézők valamennyire fölengedjenek. Ott meg a tizenkettedik másodpercben megtörténik. Mondtam is, hogy ez mennyire megrendítő volt számomra. Ők ott kint szabadok, szabadon beszélnek, mondják, amit gondolnak. Az első sorban egy roma házaspár a bibliai idézeteket mondta együtt velem, hangosan. És hát látod, azért sokan eljöttek, megvették a jegyet. És így pont kijöttünk nullára.

Ritkán szoktunk belegondolni abba, hogy egy normális, átlagos embernek mekkora erőfeszítés elmenni színházba. Anyagilag is, de nem csak úgy. Nehéz egy hétköznapi este beleilleszteni, és lehet nehéz az is, hogy az egész napos munka után egy keményebb, komolyabb előadással „együtt kell menni”. Még én is másképp, más ritmusban élek, mint a többség, neked meg igazán minden más. Nemcsak hétvége nincs, meg karácsony meg ünnepek, hanem a napi ritmus is más, a napszakok is mást jelentenek. A nézők annyit látnak ebből, hogy amikor elmennek a színházba – szórakozni, kikapcsolódni, feltöltődni vagy éppen leereszteni –, te akkor vagy a „topon”, mert akkor kell ott lenned.

Ez pont elég. Ezt az egyet lehet mondani. A normális ember este héttől tízig ereszt le, elmegy szórakozni, vagy otthon van a családjával, és épp kibontja a sörét.

Azért mi is eléggé sablonos képet bírunk festeni a „normális emberek-ről”. Felteszem, az ő képük a színháziakról épp ilyen sablonos...

Ha valaki nyolctól ötig dolgozik, hazamegy, megkérdezi a gyerekeket, hogy mi volt az iskolában. Ideális esetben együtt vacsorázik a család. De te, a színházi ember nem tudod azt összehozni, ha együtt élsz valakivel, hogy együtt vacsorázzatok. Mert nincs

este. Mármint közös este. Egy normális ritmusban élő ember este tizenegy órakor nem kezd el vacsorázni. Én meg megpusztulok, ha nem eszem. És akkor eszem, mikor máskor.

Ez olyan, mintha neked este tízkor vagy tizenegykor lenne az, ami másnak délután ötkor, tehát akkor kezdődik még az a néhány óra.

Pontosan. És akkor anyám azt kérdezte régen, amikor mindig fáradt voltam, hogy miért nem fekszel le este korán. Tízkor. De hát nem tudsz lefeküdni, mert le kell hogy járjon a motor.

Én erre azt szoktam mondani, hogy azért nem fekszem le, amiért egy átlagember délután fél hatkor nem fekszik le. Hogy néz ki a napi ritmusod, ha, mondjuk, rendezel?

Tízről próba. Hát legkésőbb nyolckor föl kell kelni. De jobb a fél nyolc. Gyűlölök reggel kapkodni.

Mi az első dolgod?

Gyümölcsöt eszem. Valami édeset. Utána kávé, cigi. Igazán az lenne nagyon jó, ha fel tudnék úgy kelni, hogy legyen egy nyugalmas fél óráim.

És olyankor mit csinálsz?

Semmit.

Az milyen?

Ülök. Nézek ki a fejemből.

És megnézed a telefonod? A gépet? Szörfölsz?

Igen. Észrevettem, hogy ébredés után az első dolgom, hogy a telefonomért nyúlok, úgyhogy erről most próbálom magam leszoktatni.

Mondd, amikor együtt élsz valakivel, akkor ilyenkor képes vagy beszélgetni?

Ilyenkor ő már nincs otthon. De nagyon mély dolgokról nem. Ha együtt élek valakivel – ez már nagyon régen volt –, akkor nekem jobb napszak a reggel, mert olyankor én örülök neki. Fölébredek, és örülök neki. De most nem ez van. Ja, viszont van még egy nagyon nagy program reggel: beveszem a vitaminjaimat.

Ez mitől nagyon nagy program?

Mindennap nézem, hogy juj, mikor fog már elfogyni. Mert valahogy azt gondolom, hogy ha elfogyott, akkor nagyon sok vitamint szedtem be, és nagyon egészséges vagyok.

Gyógyszert nem is szedsz?

Nem.

Elmész időnként orvoshoz?

Igen. Évente, másfél évente.

Attól tartok, hogy az emberek nagy része ezt sem teszi meg. Akkor mennek orvoshoz, ha baj van.

Ez elég baj, mert ennek, mármint, hogy elmegyek orvoshoz, semmi köze a foglalkozásomhoz. Ahhoz, hogy megengedhetem magamnak, már inkább.

Mindig ugyanoda mész?

Vagy igen, vagy kijönnek hozzám.

A lakásodra?

Igen, miért?

Mert egyrészt az nagyon kényelmes és kivételes, másrészt nyilván bonyolult az egész világot odaszervezni. A celeblét sok előnnyel jár, ha jól csinálod.

Vagy hátránnyal, mert nem vagyok benne biztos, hogy ez mindig előny. De van egy asszisztensem, aki sok mindent megszervez és elintéz.

Na, a bankügyeket azért biztos nem.

Ha kell, azt is. Az asszisztensem elintézi a személyi bankárommal, amit kell, és lehet, hogy elhozza azt, amit alá kell írni, de ha mégis be kell mennem a bankba, akkor bemegyek.

De gondolom, nem ugyanoda mész be, ahova én: sorszámot húzok, és várok.

De mindig oda megyek, és mindig akarok sorszámot húzni, és mindig szólnak, hogy várnak.

Mit csinál az asszisztensed? Fekete Kati az, igaz?

Igen. Most már nagyon sok mindent. A könyvelővel tartja a kapcsolatot, csinálja a Facebook-oldalt, letárgyalja a meghívásokat, a megállapodásokat.

A naptáradat is?

Nem. A naptáramat régi barátom, hogy úgy mondjam, harcostársam, színházi asszisztensem, Kovács Krisztián csinálja.

És küld egy SMS-t reggel, hogy ma este hol játszol?

Nem. Előző este ránézek a másnapra. Az előadás, az előadás. És ha van valami más program, azt azért először velem beszélük meg. Mondjak három dátumot, amikor jó. Van-e kedvem hozzá. Ilyesmik. És amikor igent mondok, akkor kerül be a naptáramba. Én döntök.

Gondolom, fizetsz nekik, hiszen ez nem kis munka.

Persze. Hiszen elvárom tőlük, hogy nekem minél kevesebbet kelljen ilyesmivel foglalkozni. Mert más dolgom van. Mondok egy példát. Tegnap a Radnóti Miklós Gimnáziumban voltam egy beszélgetésen. Régóta szervezik, mert nekik csak délután ötkor meg hatkor jó, ami nekem már nehéz, az előadások miatt. Szóval alaposan megszervezték. Odamentem, várt az az ember, akivel meg volt beszélve, bementem, megvolt a beszélgetés, végeztem, hazamentem. És amikor kaptam tőlük egy ajándécsomagot, akkor küldtek egyet külön Katinak is, mert tudták, hogy mennyit dolgozott ezen, hiszen ez egy éve húzódik. Tehát az ilyesmi úgy zajlik, hogy megjön a felkérés, igent mondok rá, és attól kezdve már csak az érdekel, hogy mikor hova kell mennem. Mert ha ennél többet kell foglalkoznom vele, akkor hiba van a rendszerben.

Ha valahol olyan esemény van, amin nem tudsz ott lenni, de fontosnak tartod – nemrégiben például a Trafóban egy szolidaritási este volt a pedagógusokkal –, akkor küldesz egy telefonos videót. Megírod a szöveget előre?

Nem, nem, soha. De ez nagyon nem az én világom. Nekem ez feladat.

Ez azért érdekes, mert ugyanakkor egy élő interjúban nagyon szavakész vagy, kapásból válaszolsz.

Mert ott beszélgetek, itt meg egyedül beszélek egy telefonnal. Ezért van, hogy én például nem vállalom előadást. Sok helyre hívtak, hogy tartsak előadást valamiről. Ez nekem nem megy. Beszélgetni persze elmegyek, bármiről. Oké, magas a gázsim, de ha kifizetik, megyek. De az, hogy kiálljak egy hallgatóság elé, és egyfolytában beszéljek...?

Ugyanakkor, ha most azt mondanám, hogy beszélj a Hamletről harminc percet, az menne.

Ha beszélgetünk. Ha közbeszólsz, közbekérdezel. A monológ nem komfortos helyzet nekem. A dialógus komfortos. Az előadásokban sem szeretem a monológot.

Pedig azt valaki megírta.

Igen, de ott is jobban szeretem, ha beszélgetünk.

Visszatérünk a hétköznapi életedhez. Van ez a két fontos segítőd. De az életteredet, a lakásodat is rendben tartja valaki.

Igen, Ibolya, aki családtag és házvezetőnő. Nemcsak takarít, hanem intéz mindent, amit kell, kutyát sétáltat, megszervezi a festővel a tavaszi festést, bevásárol, főz, fogadja a szerelőt, ha kell. Táncosnő volt valaha, Ladányi Andreával táncolt.

A nappalid közepén áll egy szuper szobabicikli.

Igen. Most öt kilót le kéne adnom, ezért nyomom mindennap, három hete.

Mikor?

Éjjel. Amikor hazaérek előadás után. Nekem az a nap csúcsa. Akkor fejezem be a munkámat, amit az emberek négykor fejeznek be, és fél ötkor elmennek az edzőterembe.

Te pedig fölpattansz a biciklire. Mit csinálsz közben?

Tévét nézek.

Filmet vagy sorozatot?

Mindent. Minél gagyibb, annál jobb. Nézek egy csatornát, ami megtörtént bűnügyeket, nyomozásokat mutat be. Ahhoz képest a görög tragédiák sehol sincsenek, amit az emberek manapság csinálnak egymással.

Ez is szakmailag érdekel?

Nem is tudom. Érdekel. Az emberi állatság... Micsoda mélységeket tudsz meg erről a fajról... Hogy mi mindenre képes az ember... Ezek nagyon erős helyzetek.

Oké, szóval ilyeneket nézel este, és közben, mondjuk, egy órát tekersz a szobabiciklin. És ha nincs hozzá kedved? Mennyire vagy fegyelmezt?

Most az a helyzet, hogy ha nincs hozzá kedvem, akkor is rászánom magam. Lehet, hogy nem fél tizenkettőkor, hanem egy órakor, de lelkiismeret-furdalásom lenne, ha nem csinálnám.

És utána büszke vagy magadra?

Nem. Csak fáradt.

Fogyni akarsz?

Muszáj. Most megint.

A stressztől hízol?

Lehet. Meg a jóléttől – de ide majd tegyél egy röhögős valamit, jó?

Jó. Mondd, van valamilyen rendszer az életedben?

Nem nagyon. De a reggel az rendszeres. Fürdés a kádban. Viszem a telefonomat, a kávémat meg a könyvemet. Ha van idő, akkor ez egy óra. A reggelem nagyon meghatározza a napomat. Ha korán kell menni valahova, akkor rohanás van. És azt most már valahogy nagyon nehezen bírom. De ez biztos összefüggésben van azzal, amit a Covidról beszéltünk, hogy volt ez a bizonyos összecsúszás, amiről már sokszor, sok helyen beszéltem, hogy egyszerűen összecsúsztam saját magammal, mert nem voltak külső kötelezettségek.

Akkor például rendszeres életed volt?

Egyáltalán nem. De hát épp az volt benne a gyönyörű, hogy „összecsúsztam” magammal. Nem volt „kell”. Nem volt semmi, amit meg kellett csinálni.

És hogy éltél?

Nagyon jól. Volt, hogy egész nap pizsamában voltam.

De hát le kellett vinni a Rozit.

Melegítő.

Tudom, és sapka behúзва. Melegítő, kabát, sapka behúзва. Hogy senki ne ismerjen meg.

Az mindegy volt. Nem bírok úgy felöltözni, hogy ne ismerjenek meg. És ha engem nem ismernek meg, akkor Rozit megismerik. Rozi a kerületi celeb.

És mit csináltál egész nap a pizsamádban?

Rendbe raktam mindent. Ez szimbolikus, de konkrét is.

Átpakoltad a fiókokat, kidobtad, ami nem kell?

Igen, rendszereztem a dolgokat, katalógust csináltam, hogy mindent megtaláljak.

Mondd, az nem úgy van, hogy ha elkezdesz rendet csinálni, akkor napokig a kupleráj nő?

De! Napokig a kupleráj nő, de aztán rend lesz. Nálam most rend van.

És ez mennyi ideig tartott?

Három hétig, négy hétig. Akkor egész nap azt csináltam. Nem bírom az abbahagyást, mert az nyomaszt.

És amikor készen lettél, az sikerélmény?

Állandóan ezt kérdezed tőlem, hogy mi a sikerélmény. Nekem másban van a sikerélményem.

Miben?

Én nem tudok büszke lenni magamra, ha megcsinálok valami olyat, ami nem a szakmám, nem a fő tevékenységem. Mert az nekem nem sikerélmény.

Főzöl például?

Főzök, igen, és befőztem. Az annyira csodálatos volt. A paradicsomot, a szilvát, a paprikát.

És kaját is? És hívsz embereket?

Igen. Bár nagyon nehezen tudjuk összeszervezni.

Ők is színháziak? Mind?

Igen.

Civil barátaid nincsenek?

Vannak civil barátaim is, de azok sem civilek igazán, mert a gyűjtés kapcsán lettek.

A gyűjtés, az micsoda neked?

Mit tudom én. Szenvedély. Nagy szenvedély.

Hobbi?

Nem, annál több. Annál sokkal több.

Nagyon történelmietlen kérdés jön. Ha nem lennél színész, nem lennél rendező, nem lennél színházi ember, akkor tudna ez, mármint a gyűjtés lenni az életed fő tevékenysége?

Abszolút.

Vágysz rá néha?

Nagyon.

Gyűjtő lennél, ha nem az lennél, aki vagy?

Szerintem lehet, hogy galériás lennék, igen.

Tudod, mi lennék én? Kertész a Schönbrunnban.

Hagyjál már békén, nem lennél te kertész.

De igen, azt szeretném.

Tudod, mit szeretnék én? Azt szeretném, hogy Közép-Amerikában lennék valami kis szigeten, egy kurva nagy házban, kurva nagy kerttel, és odavinnék öt-hat méteres vásznakot, és pucéron, minden felelősség nélkül kenném a festéket a kertben. Erre vágnék.

És mit csinálnál azzal, amit már összekentél?

Simán eladnám.

Tudnál élni abból, hogy festő vagy?

Hahaha! Szüts Miklós azt mondta valamikor régen, hogy nagyon jó festő lennék. Csak az a probléma, hogy nem tudok festeni. És ez elég pontos, de azóta már jobban tudok festeni.

A gyűjtésbe is bele kellett tanulni, gondolom.

Hát, én mindig gyűjtöttem valamit. Gyerekkoromban papírszalvétát, rokkákat, összetört cserépedényt. Nézegettem, pakoltam, rendszereztem. Rágógumipapírt is gyűjtöttem. Úristen! Csodálatos rágógumipapír-gyűjteményem volt!

Aztán kidobtad, nyilván.

Elkallódott. De szerintem ez csak az előképe volt annak, ami ma van. Ahogy lett pénzem, azonnal elkezdtem műtárgyakat vásárolni.

Én azt hittem, hogy neked maga a gyűjtés, tehát bizonyos tárgyak felhalmozása a szenvedélyed.

Ez mindig esztétikai kérdés volt.

Robikám, honnan a francból tudtad, hogy melyik szalvétá a szép?

Ami nekem tetszett.

Mitől tetszett neked valami?

Nem tudok erre válaszolni. De nem a mennyiség volt fontos.

És aztán, amikor már komolyan gyűjteni kezdte?

Az egy teljesen normális evolúciós folyamat volt. Amikor lesz pénzed, hogy gyűjtsél, akkor először elkezdted azt gyűjteni, ami menő.

Scheiber Hugó, például. És akkor még fontos az, hogy minél több legyen.

Azt honnan tudod, hogy mi menő? Annak utána kell olvasni.

Hát persze, de ha érdekel, akkor utánaolvasol.

És ebben volt valaki, aki fogta a kezéd?

Nagyon hamar nagyon sok emberrel találkoztam, akivel nagyon sokat beszélgettem, de a kézfogást nem engedtem soha. Nem érdekelték a tanácsok. Bár például Kolozsváry Mariann-nal sokat beszélgettem egy időben; ő művészettörténész, és azok fontos beszélgetések voltak.

Befolyásolt az, hogy mi mennyit ér?

Nem. Az szabott határt, hogy épp mennyi pénzem van.

Szoktál kölcsönkérni, ha valamit nagyon akarsz?

Igen.

A családotokban ez benne volt, hogy kölcsönkértek pénzt?

Nem emlékszem rá. Egyáltalán nem emlékszem rá.

És egy csöppet sem aggódtál azon, hogy vissza tudod-e adni?

Végiggondoltam mindig, és ha végiggondolod, akkor mindig van rá fedezet.

Most éppen tartozol valakinek?

Igen, tartozom. De most már nem kölcsönkérésileg tartozom, hanem úgy van, hogy részletre veszek műtárgyat.

Magánembertől?

Magánembertől is, meg művészekről is.

Ha nekem lenne egy értékes képem, ami megér, mondjuk, tízmilliót, miért mennék bele, hogy te egy év alatt fizessd ki?

Hogy miért? Például azért, mert nagyon jó gyűjteményem van.

Az szempont, hogy egy kép milyen közegbe kerül? Kik mellé?

Igen, persze.

Mondd, van objektív ára egy képnek?

Van. És ehhez jön mindenféle egyéb szempont. A szerelem. Ha látsz az aukción egy képet, nem véletlenül van odaírva a becsérték. De van, amikor a becsérték ötszöröséért viszik el.

Te előre eldöntöd magadban, hogy egy képért mennyit vagy hajlandó kifizetni?

Igen, és aztán esetleg nem úgy van. Szabit, az öcsémet egyszer elvittem egy aukcióra. Mondtam, hogy ezt és ezt a képet akarjuk megvenni, körülbelül ennyiért. Mondta, hogy oké, persze. És amikor már azon az összegben túl voltunk, amit mondtam neki, leengedtem a kezem, mire az öcsém rángatta a kezem, és azt mondta, hogy bolond vagy, mit csinálsz? Mert elkapta a gépszíj.

Honnan tudod, mennyit érdemes adni egy képért?

Erre a sógoromat tudom idézni, aki festő Olaszországban, és most már mindenfelé a világban. És előjegyzési lista van a képeire.

Amik még meg sincsenek festve?

Igen, még meg sincsenek festve. És ő művészettörténész is, meg restaurátor is. És a kisujjában van az egész olasz művészettörténet, pedig az nem kevés. Sőt, most már a magyar is. Egyszer megkérdeztem tőle, hogy honnan tudja, hogy egy kép tényleg a XIV. században készült. És Matteo mondta, hogy van ugyan egy csomó tudás, amit meg lehet szerezni, de a lényeg, az az orr.

Robi, orra annak van, aki tud.

De annak is kell. Ha bemegyek bármilyen műterembe, fél perc alatt a legjobb képre kérdezek rá. Akkor is, ha el van dugva. Erre többször volt példa.

Igen, de ez is tudás. És nemigen különbözik attól, mint amikor megkérdezik az embert, hogy honnan tudod, hogy egy előadás jó. Amikor ott ülök a nézőtéren, akkor ez már csak érzék, de az érzék mögött olyan tudás van, amit akkor hirtelen nem tudnék verbalizálni. Érted?

Értem. De ez más.

El is adsz képet?

Persze.

Miért?

Hát mert akarok egy másikat. Vagy mert valamire kell a pénz.

Most például mire?

Apadlásprojektre. Meg akarok csinálni fönt még egy szintet, csak hát annyira elszálltak az árak, meg Covid volt, most meg infláció van.

Robi, emlékeztetnélek arra, hogy amikor ideköltöztél, azt mondtad, milyen jó, hogy egy szinten, egy térben van minden, és soha többet nem kell lépcső a lakáson belül.

De most lehetne egy 160 négyzetméteres kertem a hatodik emeleten. De pokoli drága lenne, szóval odébb van, ez csak egy terv.

Ha jól keresel, mire kell a pénz?

Hogy jól érezzem magam. Hogy megtehessek olyasmiket, amiktől jól érzem magam.

És az mind drága?

Manapság nem kell olyan nagyon speciális dolog ahhoz, hogy drága legyen. Elmegyek vásárolni. Veszek gyümölcsöt, hogy minden reggel legyen gyümölcs. Az nekem egy hétre harmincezer forint.

Milyen gyümölcs az?

A legegyszerűbb gyümölcs. A narancs, a szőlő, a mandarin, a körte, az alma. Igen, drága zöldségeshez járok; mehetnék olcsóbb helyre is, kipróbáltam, nem olyan jó. A harmadik naptól rohadni kezd. És nekem egy héten egyszer van időm elmenni zöldségeshez. A vásárláshoz ugyanis ragaszkodom, szeretek vásárolni.

Mindig ugyanoda mész?

Igen, itt, Újlipótvárosban. Van ez a furcsa Bermuda-háromszög: a hentes, mellette az élelmiszerbolt és szemben vele az Ági zöldséges. Előbb elmegyek a henteshez, utána mellé az élelmiszer-

boltba. Aztán az Ágihoz, ahol beviszik a kis banyatankomat, amit Kálmán Esztertől és Friedenthal Zolitól kaptam karácsonyra. Nagyon menő, kurva jól néz ki. És akkor ott belerakják, amit kérek. De harmincezer forintot a zöldségesnél elkölteni – ezt az emberek hetven százaléka nem engedheti meg magának. Erre kell a pénz. És akkor egy következő lépés az, hogy ha kimegyek játszani Londonba, és van két szabad órám, akkor ne nézzem meg az árakat, mielőtt bemegyek egy étterembe, ha éhes vagyok.

Odafigyelsz-e azokra, akik mindezt nem tehetik meg, önhibájukon kívül? Vagyis: szoktál-e jótékonykodni?

Igen, szoktam, de szeretem ezt magánügyként kezelni. Ha tehetem, névtelenül. Szerintem így normális. Egyébként meg nagyon sokat dolgozom például a Világszép Alapítvánnyal, ami állami gondoskodásban lévő gyerekeket, kamaszokat és már felnőtteket is – hogy úgy mondjam – a szívébe fogad. Aki egyszer az alapítvány közelébe kerül, annak soha nem engedik el a kezét. Mint a családban: nem akkor szeretünk, ha jól viselkedsz, hanem mindig szeretünk. Egy csodálatos házaspár hozta létre és működteti, Ágnes és Albrecht, akik nagyon jó barátaim. De ha kell és kéri, persze ott vagyok máshol is; amit az ember tehet „celebként”, azt szerintem kutyakötelessége megtenni.

Értem. És azt gondolom, hogy ennek a másik oldalán is van valami: hogy a kötelezettségeid erősebbek, mint az átlagemberé, mert a közönség súlyosbító tényező. Ha nekem, a kritikusnak nagyon nincs kedvem színházba menni egy este, legföljebb nem megyek. Te ezt nem teheted meg.

Igen, a kötelezettségeink tényleg nagyon erősek, minden kollégának, és nekem is. Csakhogy közben nem minden kollégám él így. Az, hogy én így élek, az én szakmámban kurva nagy kiváltság. Biztos vagyok benne, hogy a kollégáim kilencven százaléka ezt

nem engedheti meg magának. Tehát igaz, amit mondasz, és közben nem igaz. Mert az, hogy én ezt megengedhetem magamnak, nem a szakmámból fakadó kiváltság. Hanem a keveseké. Mert én majdnem annyiért játszom egy este, mint más kollégának a havi fizetése. De mondok mást. Amikor Stohl először eljött ebbe a lakásba, és meglátta a képeket, döbbenten mondta, hogy neked mennyi csodálatos dolgod van. Mire én azt mondtam, hogy neked meg van öt gyereked.

Odaadnád ezt mind öt gyerekért?

Azt mondom ezzel, hogy mindennek ára van.

De te talán egy kicsit kevésbé vagy kiszolgáltatva a saját szakmádnak, mint a többiek.

Így van.

Ennek is ára van?

Igen. Ha őszinte vagyok, akkor kimondom, hogy szakmailag én most nagyon elkeseredett vagyok. Már mint a saját szakmai életemet tekintve. Azt hiszem, soha nem voltam még ilyen elkeseredett.

Mert amióta rendezel, nem volt ilyen hosszú szünet a rendezésben?

Igen; hogy amit én tudok, az nem kell már. Mindegy, hogy milyen, de nem kell. Ugyanakkor soha életemben nem kerestem ilyen jól.

Mert soha életedben nem játszottál ilyen sokat.

Igen.

És soha életedben nem rendeztél ilyen keveset.

Igen.

Ez a helyzet nem egyik napról a másikra lett, hanem egy folyamat, ami nemcsak a te pályádat érinti, hanem a közegben, a színházban, a kultúrában, az országban zajlik. Ezt a folyamatot kellene tudnunk leírni. Érted? Hogy itt mi történt, hogy mi történt lépésről lépésre.

Le lehet írni, csak nagyon nehéz, mert a változások egy része hangoz – törvények, rendeletek, kinevezések, szabályok –, egy másik része viszont a szakmán belül megy végbe.

Öncenzúra, önkontroll, apátia, rezignáció?

Ilyesmik, igen.

Ez nemcsak emberileg baj, hanem szakmailag is: a rutin felé tolja a színészeket meg a rendezőket is.

Én sokszor osztottam olyan szerepeket a színészekre, amik nem „kiabáltak” utánuk, vagyis a rutin ellen voltak.

Erre a színház és a film, a rendezők általában nem érzékenyek.

Itt van László Zsolt. Én szerelmes vagyok a László Zsoltba negyven éve. Na jó, lehet, hogy csak harminc. Életem nagy szerelme, szörnyű, hogy nem meleg, de hát mit csináljunk, akkor is lehet szerelmesnek lenni. Az ő legfontosabb mondata rólam az, hogy én voltam az első, aki nem hőst osztott rá. Vagy például Hernádi Juci.

*Igen, A félelem megeszi a lelket, amiben nem a Sohase mondd dí-
váját kell játszani. Te is szeretnél egy olyan szerepet, ami nem ordít
utánad.*

Igen, igen, igen.

Mert az Egy, kettő, három, az ordít utánad.

Igen. Amiket a Centrálban játszom, talán azok is, igen.

*Igen, de ez részben érthető, hiszen a szerepkör a közönségben is
generál egy elvárást, természetesen.*

Igen. De látod, ezt mondtam: én akkor jöttem el a Vígből, amikor
már azt néztem, hogy más mit játszik.

Viszont a szabadúszó lét nehéz.

*Rainer Werner Fassbinder:
A félelem megeszi a lelket
(Hernádi Judit, Bányai Kelemen Barna,
Mihályfi Balázs, Parti Nóra,
Szatory Dávid, Bercsényi Péter;
Átrium, 2017)*

Nem tudod kikerülni azt,
hogy beállj valahova. Be
kell állni. Ez jelent politi-
kai és esztétikai beállást is.
Ez is nagyon fontos. Hogy
egy fiatal színész, aki nem
arra vágyik, hogy sorozat-

ban játsszon – és semmi bajom a sorozatokkal, félreértés ne es-
sék –, hanem a *Hamletre* vágyik, vagy bármi másra, jó szerepre
egy színházban vagy egy jó filmben, és nem az *Aranybullára* vagy
hasonlóra. De neki be kell állnia, oda kell állnia, hogy legalább
egy sorozatban kapjon valamit. Amikor én fiatal színész voltam,
semmi ilyen helyzet nem volt. És hosszan nem volt, ha végiggon-
dolod. Sem a rendszerváltás előtti években, sem a rendszerváltás
utáni tizenöt-húsz évben nem kényszerültél arra, hogy valahova
letedd a voksodat.

*Szerintem ma is megteheti egy fiatal színész, hogy nem áll be, vagy
épp máshová teszi a voksát, és mégis érvényesül. A volt tanítványaim
közt is tudnék példákat sorolni.*

Keveset, nagyon keveset. Ha mondanám, hogy sorold fel őket,
egy kezud elég lenne.

*Másrészt most azt mondod, hogy nem kényszerültél ilyesmire, én vi-
szont azt mondom, hogy nem volt lehetőséged. Ültél a színházban,
és vártad, hogy rád osszanak egy szerepet.*

Nem, Judit, nem. A legtöbben ugyanis most is ott ülnek, és várják,
hogy osszanak rájuk szerepet, és ezért okoz konfliktust, amikor
őket meghívják egy sorozatba. És ha elmegy a sorozatba, nézd
meg, attól kezdve nehezen talál vissza. De mondok jobbat. Mit
is tesznek még? Sokat szinkronizálnak. Nézd meg, mi történik
velük.

Mi?

Elkezdene szinkronosan beszélni és játszani. Lesz egy ilyen furcsa hang.

Juj, ne imitáld, hagyd ezt abba, tényleg furcsa.

Tökre meg tudom mondani a fiatal színészekről, akik a szinkronban élnek. És kérdezték, honnan tudod? Mondom, hallom.

Igen, de ennek, amit mondasz, nincs túl sok köze a politikához.

De a szakmához annál inkább.

Annak meg elég sok köze van a politikához, ez kétségtelen. De, mondjuk, aki ül a színházban, és várja a szerepet, ami nem jön, az...

Jó, én erről nem tudok beszélni, mert nekem meg jött. De azért az egy szakmai működés, hogy várod a szerepet. Amibe viszont most kényszerülnek a fiatalok, az politikai kérdés is: hol szólalsz meg, hol nem szólalsz meg, mire mész el, mire nem mész el. Nem kell politikailag aktívnak lenned. Már az is pont elég, hogy hol szólalsz meg, mit írsz ki a Facebookra. Döntenie kell, választania kell valamit.

És minden ilyen döntés politikai is?

Igen, valamilyen kompromisszumot kell kötnie.

Te Robi, a te kalandod a Reggelivel annak idején nem volt szakmailag ugyanilyen veszélyes?

Biztos volt benne veszély, de politikai vetülete nem volt. Most különleges helyzet van. Akkor nem volt az, hogy hatvan sorozat

forgott. És főleg nem volt az, hogy ha te elmész a Tv2-be, akkor hitelesíted, de legalábbis elfogadod a csatorna híradóját, ami hazudik. És tudom, hogy rengeteg kollégámnak ez súlyos konfliktust okoz. Mégsem tudok nekik mást mondani, mint azt, hogy menjél. Mert nem kérhetem számon senkin, illetve nem várhatom el, hogy ő ma szarabb körülmények között éljen, mint amit megérdemel, mint amit ezzel meg tudna teremteni magának. Mert ő valóban nem a híradóban van.

Igen, csak nem biztos, hogy meg lehet húzni azt a vonalat, ameddig ez mentség, önfelmentés, és ahonnan beállítás, csatlakozás, kollaboráció.

Ehhez a mérlegeléshez sincs jogunk, Judit. Nagyon furcsa és nagyon nehéz kérdés és döntés ez.

Beszélni lehet velük erről? Legalább a fiatalokkal?

Hogy lehet erről beszélni? Mert ahogy mi beszélünk erről, úgy szerintem nem lehet, mert felülről beszélek vele. Mert abból a pozícióból beszélek vele, hogy én különb vagyok, nekem ilyen dilemmám nincs, és az máris hamis helyzet. És ennél is fontosabb körülmény, hogy nem vagyok kényszerhelyzetben, megengedhetem magamnak, hogy nemet mondjak, hogy markáns véleményem legyen, és így tovább...

Erre mondják azt, hogy te ötezerből egy vagy, vagy három. Utasítottál vissza sorozatfelkérést?

Igen.

Zárójeles kérdés: voltak anyagi problémáid a Covid alatt?

Nem voltak, de megfordult a fejemben, hogy lesznek. Kisebb dolgokat például eladtam. De nem kellett engedni abból, ahogy élni szeretek.

Mi volt az a sorozat?

A címe mindegy. Mondtam, tárgyaljunk, mindenki nagyon meg volt tisztelve. Úgy bántak velem, mint Molnár Piroskával! Elküldték az első két részt. És borzalmas volt. Borzalmas. Azt gondoltam, hogy most se lehetőségem, se a helyzet nem engedi, hogy én továbbra is ezt az arisztokratikus izét, ezt a felülállást vagy kívülállást képviseljem.

És már előtte mondtak egy szép összeget?

Nem, még nem. Aztán, amikor igen, akkor körülbelül a harmadát mondták, mint amit én képzeltem. Mondtam, köszönöm, ennyi. De még nem mondtam nemet. És akkor jött a gyomorgörcs meg a szorongás. Elküldték a szerződést. Negyven oldal, és még az unokáim vérét is eladom a csatornának. Mondtam, hogy én ezt nem írom alá. Erre azt mondták, akkor írd meg azt a szerződést, amit aláírsz. Én meg egyre szarabbul éreztem magam. És közben a tudat, hogy nem utasíthatom vissza, mert nincs munkám. Nincs bevétel. És akkor szerdán elküldték a pénteki forgatás könyvét. Negyven oldal jogi szöveg. És akkor azt mondtam, hogy nem. És azonnal elmúlt minden, a gyomorgörcs, a szorongás, minden. De tudom, hogy egy életen át gyomorgörcsöm lett volna attól, ha máshogy döntök, és belemegyek. Ilyen szempontból nagyon fontos a szeizmográfom. Nagyon fontos.

Robi, szerintem nem isteni adottság, hogy bejelez a gyomrod, mert ezt valahogy karban kell tartani. Ha nem, akkor a harmadik ilyen után már nem jelezne a gyomrod.

Ja, igazad van. És aztán az élet is engem igazolt, mert be volt ígérve, hogy ennyi meg annyi széria, de aztán abbahagyták, mert nem annyira jött be.

Nehéz dolog ez. És egy fiatal színész helyzete más, mint mondtad.

Persze, és amikor fiatal kollégák elmondják, hogy valamit nagyon nem szeretnének, akkor azt szoktam mondani, hogy ha igazán mélyen, belül kurvára rosszul vagy, mert ezt nagyon nem akarod, akkor ne csináld. De mi lesz akkor? És arra azt szoktam mondani, hogy soha még nem volt hátrányom abból, amit lemondtam vagy nem vállaltam el.

Csak szerintem a te életeden és pályádon keresztül nemigen lehet tanulságosan leírni a szakmát, mert a te pályád, az ötezerből egy vagy három, mint mondtad, vagyis kicsit sem tipikus.

Igen, ez igaz.

Ellentétben például Csuja Imrével, aki szintén nagyon nagy utat tett meg, mint te. De annyiban mégis vannak hasznosítható tanulságok az ő pályáján, amennyiben vidéki színházak során küzdötte föl magát az Örkényig. És ő már lehet kicsit gügye polgármester a Mi kis falunkban, mert ettől még tud hitelesen Falstaffot játszani az Örkényben.

Értem, igen.

Hozzáteszem gyorsan, hogy az az út, amit mindketten megtettetek, vagyis az a társadalmi mobilitás, az manapság teljességgel lehetetlen. Miközben van itt egy kormány, ami papíron/szavakkal? a vidéket nyomja ezerrel, de közben a főváros elfoglalására tör minden erővel. És nem: ha ma egy kis faluban felbukkan egy tehetséges gyerek, nemigen juthat el oda, ahová te.

Igen, én is azt hiszem. Illetve biztos vagyok benne. És most mondok valami nagyképűt: volt egy *Válótársak* című sorozat, és abban forgattam egy napot. És volt a *Jimmy*, abban is volt egy napom. És minden kritika megemlíti. Mind a kettőt.

Ebben szerintem van egy kicsi rácsodálkozás is: jó, Alföldi egy kis epizódban egy sorozatban...

Persze. Ráadásul nem éreztem jól magam, azt gondoltam, hogy kurva szar vagyok. Úgy mentem oda forgatni, hogy mind a kétszer belső meggyőződésből félrehívtam a rendezőt, és azt mondtam, hogy figyelj, ha úgy látod, hogy nem megy, akkor szóljál, ne erőltessük, én hazamegyek, és semmi baj nincsen. Nagyon régen csináltam, nagyon félek, nem emlékszem rá, nem működöm benne, nem vagyok otthon benne. Szóljál, mindenért szóljál.

Adódik a kérdés: hogy maradt el neked a film? Miért? Van erre több kézenfekvő válasz. Túl domináns vagy, nehéz kielégíteni az anyagi igényeidet, mondjuk, de meg se próbálták.

Nem, nem.

Mert azt gondolnák, hogy nem mész el castingra.

Ezt nem is értem, mert pont az ellenkezőjét gondolom. Igen, elmennék castingra. És bármikor elmennék független filmbe; most például megyek is egybe.

És ha a Freeszfe hívna, mennél?

Miért ne mennék? Persze hogy mennék. De nem hívnak.

Szerintem nem mernek.

Olyan félelmetes lennék? Vagy olyan rossz lenne a hírem?

Ez az egész filmes dolog nagyon érdekes, fura, hogy ennyire kimaradt. Furcsa, egyszerűen furcsa egy ekkora színházi pálya mellett. Még akkor is, ha arra gondolok, hogy téged viszonylag gyorsan első-sorban rendezőként könyveltek el, mert amíg sokat rendeztél, keveset játszottál.

Ez igaz.

Tehát van már egy nemzedék vagy kettő, amelyiknek a szemében rólad a rendező képe él, de ez se magyarázza, hogy miért nem hívtak, akárők, akár az idősebbek. Azt gondolják, hogy nehezen kezelhető vagy?

Azt is gondolják.

Nehezen instruálható?

Igen, ezt is gondolják. Miközben ezt nem tudják. Jó, erre nagyon sok rossz példa van. De azt nem tudják, hogy egyrészt a melóban én... hogy is mondjam...

...mondjam én? Alázatos vagy.

Mondjuk, igen. Másrészt, ha rendezek, nem vagyok bizonytalan. Ha játszom, bizonytalan vagyok, mint a legtöbb színész. Mi, színészek bizonytalanok vagyunk.

Ebből a bizonytalanságból, mi, nézők, és mi, kritikusok nemigen szoktunk látni fikarcnyit sem. Nemcsak nálad – másnál sem. De sejtem, hogy ez is a szakma – a ti szakmátok – része. És nem tagadom, egyre jobban nyomaszt, mennyi minden van és marad rejtve ebből a színészet nevű dologból.

Egyszer hívott a Máté Gábor.

Mire?

Meg akarta csinálni a *Hedda Gabler*t Básti Julival. És Eilert Lövborg szerepére hívott. Vagy húsz éve lehetett.

És nem lett belőle semmi.

De voltam bent tárgyalni.

Miért nem lett belőle semmi?

Nem tudom. Azt hiszem, hogy Julival volt valami, ami miatt elmaradt az egész.

És aztán soha többé?

Soha többé.

Na, mindegy.

Soha többé. Szerintem én basztam el egyébként. Mert Máté meghívta a szombathelyi *Salemi boszorkányokat* a Katonába. És hát ilyent nemigen szoktak csinálni. És ha annak nem is lett volna folytatása, hát akkor is egy nyitás lett volna.

És mi történt?

Csak mielőtt játszottuk volna, én jó érzéssel adtam egy interjút, amiben elmondtam, hogy a tao eltörlése után a Katona meg az Örkény külön paktumokat köt, nem törődve a többiekkel. És ők nagyon megsértődtek.

És lemondta?

Nem mondta le, de hát olyan volt a hangulat a Katonában, mint a mélyhűtőben. De hát nekem nem ez járt akkor a fejemben, hanem a helyzet, és arról beszéltem. És most, hogy ez köztünk itt szóba került, most állt össze a kép, ezt még eddig nem fogalmaztam meg.

Igen, egy interjú mindig kényes helyzet, akár mondod, amit gondolsz, akár nem.

Tudod, Ascher adott egyszer valami interjút, bassza meg, eltűnt a gépemről a levelezés. Úgy három-négy éve lehetett, még volt *Index*, még nem darálták be. És akkor adott egy interjút az egész színházi helyzetről. És nagyon fontosnak tartotta konkrétan elmondani, hogy nem arról van szó, hogy mindenki jó előadást csinál. Ő látta Vidnyánszky *Három nővérét* is, és az mennyire zseniális volt, és az Alföldi Robi *Sade márkija* a Bábszínházban, mondjuk ki, nem sikerült. És utána még hosszan fényezte Vidnyánszkyt. És akkor írtam neki egy e-mailt, Tamás, baszd meg, velem véded a seggedet, fontosnak tartod a vigyázást, az egyensúlyozást. És kvázi elnézést kért, miközben komolyan leírta, hogy ezt nem vette észre, és nem ez volt a szándéka. Szóval azért paranoiás vagyok én is.

Mondom: nehéz műfaj. Engem is hogy leszúrtál, hogy egy Cserhalmival készült interjúban nem kommentálom az ő rólad szóló véleményét. De hát nem ez a felállás, nem ez a szerep.

Nem a kommentálást kértem rajtad számon, hanem azt, hogy miért nem vitatkoztál. Gyuri konkrétan egy közepesnél szarabb színésznek mondott. Meglepett ez a nagyon lesajnáló fogalmazás – nem szokás. Közben meg én mindig arról beszélek, hogy

mondjuk ki, amit gondolunk... na, mindegy. Fogok dolgozni a Tyutyuval. És fogok vele beszélni.

Na, miben fogtok dolgozni?

Készül egy független film, és abban fogunk forgatni.

Na, csak nem? Téged hívtak?

Igen.

Na, akkor ez jó.

Ez jó, igen. És van tíz nap, amikor együtt leszünk. Ez is jó.

„Művész, idegesítő hibákkal és nagy erényekkel”

Ascher Tamás

Sok oka van annak, hogy megkérdeztem őt, túl azon az evidens okon, hogy érdekelt a véleménye. Meg túl azon is, hogy Alföldi is emlegeti.

Ascherral beszélgetni: izgalmas dolog. Még ha csak kérdez is az ember, akkor is van egy vizsgajellege: elég okosat, elég relevánsat kérdezek-e. Aztán izgalmas azért is, mert az esetek nagy részében fogalmam sincs, mit fog válaszolni. És akármit válaszol, arról mindig eszembe jut valami. Mert végtelenül villogó, csillagszórós karakter – nem mondok sziporkázót, mert annál mindig sokkal mélyebb.

És azért is szeretek vele beszélgetni, mert anyanyelvem az ő színháza, így az is, amikor arról beszél. Meleg és összkomfortos helyzet.

Meg hát meghatározó tanulási szakasz fűződik hozzá az én életemben, miközben intézményesen sosem sodort össze bennünket a sors. Fiatal kritikusként nagyjából minden este színházban voltam, és a budapesti előadások többsége általában negyed tíz-fél tíz körül véget ért. Olyankor fellapoztam a *Pesti Műsort* – az újságot magát, ami fontos munkaeszközöm volt, hiszen internet vagy mobiltelefon még sehol –, és ha aznap este a *Három nővér* ment a Katonában, gyorsan odavágtattam, és rendre elkaptam a harmadik-negyedik felvonást, hiszen négy felvonásban ment, három szünettel, ahogy kell. Beálltam bal oldalon hátul, leülni többnyire persze nem tudtam, mert mindig tele volt, és néztem az előadást. Az apróságokat. Bodnár Erika széttárt kézfejét a falhoz tapasztva. Sinkó László tehetetlenséget sugárzó feszengését. Básti Juli testtartását a földön. Szirtes Ágin azt a hatalmas kabátot.

És tudtam, hogy éppen a színház rejtett titkait fürkészem, és hittem, hogy most majd nagy dolgoknak jövök a nyomára.

Sokat tanultam ebből.

Többször nem egyedül álldogáltam a bal hátsó ajtónál. Előbb vagy utóbb belépett Ascher – és akkor már ketten álldogáltunk ott.

Belevágok: hol van Alföldi Róbert helye a mai magyar színházművészetben? Rendezőként, színészként, celebként, megmondóként, bulváralanyként: hol a helye?

Jó kérdés, csak hát nem érzem magam afféle „helykijelölőnek”.

Világos, hogy a saját véleményed érdekel.

Jó, csak nem tudok, nem akarok felvázolni semmilyen hierarchiát, sem „elhelyezni” őt a színházművészek sorában... Sem iskolás, sem nagyképű nem szeretnék lenni. Arról tudok beszélni, hogy Alföldi sok vitát generáló munkásságában szerintem, számomra mi fontos, engem mi érdekelt vagy nem érdekelt.

Kezdem az elején: az első találkozásom Alföldivel a kazincbarcikai Amatőr Színjátszó Fesztiválon volt; mint szentesi gimnazista, egy darabban ő volt a főszereplő. Ácsorgott magányosan a művelődési ház közepén, rokonszenves legény. Az előadásra nem emlékszem: Balázs Béla-egyfelvonásos, talán.

Aztán egy-két év múlva hallottam, izgalmas új színészosztálya van Kapás Dezsőnek, Alföldi nevű is jár oda, akkor beazonosítottam – aha, a szentesi srác.

Igen, Horvai-Kapás-osztály.

Vizsgára nem emlékszem; akkoriban, a nyolcvanas évek végén alig voltam a főiskola közelében. Kevés emlékem is inkább csak hallozás. Egy veszprémi *Bűn és bűnhődés* feltűnést keltett szakmászerte – egy darabig úgy volt, hogy Kapás megkapja a veszprémi színház igazgatói posztját, viszi a frissen végzett osztályát: egy előadás megszületett, Robi játszotta Raszkolnyikovot, jó híre volt. Az egész

veszprémi vállalkozás izgalmas lehetett volna, de aztán nem jött össze, Robi pedig hamarosan a Vígyszínházban találta magát. A következő emlékem, hogy Gryllus Dorka mesélte, milyen jól, biztatóan folynak a próbák Robi egyik első rendezésében, talán Anouilh *Colombe*-ja volt. Vagy a *Trisztán és Izolda*?

Lehet bármelyik, mert ez volt az első két rendezése.

De ugyanebben az időben néha odatévedtem az RTL reggeli műsorára, és az, mondhatni, érdekes volt.

Mi volt benne érdekes?

Nemcsak Alföldi mint műsorvezető, hanem maga az egész; ezeknek a reggeli műsoroknak fő jellemzője, hogy mindig félbeszakítják a beszélőt, mert az idő a legfontosabb tényező. Mindig továbbhajtják, akit megkérdeznek, három percben kell beszélni atomfizikáról, friss süteményekről, új regényről. Ez idegesítő volt. Robi talán nem olyan harsány, kínos eszközökkel vadászta a feltűnést, mint Stohl, de azért idegesítő volt. Emlékszem egy beszélgetésre Esterházy Péterrel. Esterházy tartózkodó, fegyelmezett válaszaiból érződött a feszengés, hogy minden mondatát erősen megfontolja, ne sülyedjen túl mélyre a számára idegen bulvármilióbe... Robi ugyanakkor érezhetően diadalként élte meg, lám, ilyen kiváló embert képes szóra bírni az egyébként felelőtlenül derűt hajhászó, csacska közegben.

Aztán, ez már a kilencvenes évek, volt egy *Sirály*-rendezése a Budapesti Kamaraszínházban, lemaradtam arról is, pedig híres lett, vitára ingerlő, úgy mondták. Összetalálkoztunk Robival a főiskola melletti pizzeriában, és mondta, hogy kár, hogy nem nézem meg, mert látnom kéne. Kedvesen, némi öniróniával mondta, értettem. A saját sértettsége felett ironizált. És ez szimpatikus volt. Mindent összevetve, ekkoriban is még keveset láttam tőle és belőle,

mert nem kedveltem az ő buzgó celebségét. Nem kedveltem azt sem, ahogy mindenki tudni vélte előre, hogy ő lesz a Nemzeti Színház igazgatója, és a *Heti Hetes*ben azt játszották viccesen, hogy már előre nyalják a seggét, Bajor Imre és a többiek. Mintha ez valami régóta lezsírozott játszma lenne, úgylis ő lesz, köztudomású... Akkoriban Robi rengeteget gürizett és buzgólkodott különböző tévés ügyekben is, riportokat csinált öreg nagy színészekkel. A *Nagy Könyv* című sorozatban pedig Micimackót rendezett a legnagyobb színészekkel, mindezeket egyszerűen azért tette, mert volt energiája, volt csinálási kedve, de mégis, ezekben is volt valami plusz igyekezet, hogy most majd mindjárt én leszek a nagy színházi ember. Kis tartózkodással figyeltem ezt a felhajtást. Közben el kellett ismerjem a befektetett munkát, hogy ez az ember rettenetesen dolgoz. De mégis: a nagy színészekkel készült interjúkban is benne volt valahogy valami kölcsönös, édeskés hódolat; az öregember, aki borzongva örül, hogy a fiatalember figyel rá; a fiatalember

John Osborne:
Hazafit nekünk!
(Kulka János, Fehér Tibor;
Nemzeti Színház, 2012)

pedig borzongva igyekszik, hogy a nagyok befogadják. Ezek nem annyira mély és szakmai interjúknak tűntek, inkább profi bulvárteljesítményeknek.

De hiszen nem is a szakmának készültek, hanem a nagyközönségnek, amely főleg a tévéből ismeri ezeket a színészeket, merthogy régebben még lehetett a tévéből ismerni őket.

Igen, ennek megvan a maga helye; ezt én nem vitatom, csak nem kedvelem.

Amikor Alföldi volt a Bárka Színház igazgatója, akkor láttad?

Nem, nem igazán. A Bárka – óvatosan mondom az akkori szubjektív észleletem – valahogy kicsit periferikusnak tűnt. Nem feltétlenül ment el oda az ember, csak ha valami nagyon jó hírt hallott. Eleinte még volt ott mozgás, Simon Balázs, Novák Eszter, Schilling is, de aztán ez elült, nem lett belőle semmi. Ahogy emlékszem, nem volt nagy hatása annak, amikor Robi csinált ott színházat, de lehet, hogy ez csak az én szemszögem... mert hát voltak ott izgalmas színészek, Tompos Kátya szerintem ott volt először. És talán volt egy *Koldusopera*, ahol Robi leesett az akasztófa alá? Ugye?

Igen.

Lám, itt is inkább újsághírekből értesültem, semmint személyes tapasztalatból. De aztán volt egy közös zsűrizésünk Kisvárdán, a fesztiválon. Talán nem is zsűrizés volt, hanem meg voltunk híva hozzászólónak a délelőtti szakmai beszélgetésekre, tehát nem díjat osztani, hanem egyszerűen csak beszélgetni. És akkor láttam ott egy összeszedett, érett, markáns szakembert, egy igazi felnőtt embert, érett és találó hozzászólásokkal; volt, hogy provokálták, akkor késedelem nélkül, élesen vágott vissza, ahogy kell, és örömmel

állapítottam meg, hogy beérett; imponáló, klassz, bátor ember lett.

A Nemzetibe jártál, amikor ő lett az igazgató?

Igen. Amikor a Nemzetit megpályázta, úgy emlékszem, abba a szakmai zsűribé meghívták Zsámbéki Gábort – ez még Hiller minisztersége alatt volt. És Zsámbéki azt mondta, hogy elolvasta az összes pályázatot alaposan, és egyértelműen Alföldi volt a legjobb, legértelmesebb. Pedig ő nem szimpatizált igazán Robi rendezéseivel, sem ezzel a bulváros mentalitással, mert őt aztán még jobban irritálja az ilyesmi, mint engem. Köztudott, a Katona rendezői kara azt is tűrhetetlennek találta, amit Stohl művelt ezekben a műsorokban... És meglepő módon Stohl András aztán nagyszerű színész lett a Nemzeti Színházban. Talán már korábban is az volt, a Budapesti Kamarában.

Pedig ott már László Zsolt is ott volt. És Rátóti Zoltán is.

Igen, igen. Nagyra értékeltem ott Robi egyik előadását.

Melyiket?

A velencei kalmárt. Az egy riszálásmentes, affektálásmentes és lényegi dolgokról szóló előadás volt, aminek nagyon jó előzménye volt persze Peter Zadek rendezése, ahol először láttam azt a szellemes megoldást, hogy pont ugyanolyan öltönyös ember a két ellenfél, a zsidó uzsorás meg a velencei kereskedő; épp olyan az egyik, mint a másik.

Igen, abban Gert Voss játszotta Shylockot.

Igen, és az volt a lényeg, hogy ezek szemét üzletemberek egytől egyig, mi a probléma? Szóval ez az Alföldi-rendezés intelligens, jó munka volt, kiváló alakításokkal – szerintem.

A Nemzetiben mindjárt az elején megnéztem, és erőtlennek találtam a *János vitézt*. Éreztem költészetet és némi iróniát is az első felvonásban, például amikor a kórus váratlanul fel-felállt a kukoricásban, és énekelt, de aztán annyi szakmai léhaság és megoldatlanság bukkant fel a második felvonásban, annyira türelmetlen, sietős munka volt, fájt. Aztán meg a harmadik rész, ami annyira felbőszítette a jámbor *János vitéz*-híveket... A „mondanivaló”, az üzenet átjött, ahogy Iluska a társadalom kivetettjei között tűnik fel, az aluljáróban. De inkább az üzenet jött át, nem annyira valamiféle gondosan szervezett színpadi élet, ami meg is érint. Természetesen ez volt az igazi provokáció, annak is volt szánva, de nem volt elég szellemes, és főleg nem volt igazán kimunkált. (Miközben azért a provokációt alapvetően szereti az ember.) De ahhoz képest, hogy milyen pökhendi volt ez a provokáció, nem volt elég jó az előadás. A darab ósdi is, édeskés is, mégis van benne valami zseniális, valami briliánsan vitális... Nagyon meg kell csinálni minden részét, hogy élvezetes legyen. Ahhoz nem elég, hogy bejön Bodrogi, és a maga szeretetre méltó módján elénekli rosszul azt a dalt, amit zseniálisan kell énekelni. Az nem elegendő üzenet – ebben az esetben –, hogy én ötven éve már Bodrogi Gyula vagyok, szeressetek.

Talán bukdácsolva kezdődött a Nemzeti, ám Martin Sperr *Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból* című darabját már érdeklődés övezte. Ezt a kevésbé ismert, de különösen remek filmet nagyon szerettem, jó választásnak gondoltam, az előadásnak jó szereposztása volt – de nem láttam, sajnos. Igen jó híre volt.

Tényleg remek volt.

És emlegettek egy másik előadást is, amit a színpad alatt játszottak.

John Osborne Hazafit nekünk című darabja volt. Az is nagyon szép volt.

Mint színészt a Szerban-féle *Három nővér*-ben láttam Alföldit. Eből az előadásból az utolsó felvonás tetszett a legjobban. Annak nagyon izgalmas, furcsa tere volt, sokan és gyakran közlekedtek a nehezen áttekinthető, komor térelemeken, párkányokon. Volt az egészben valami szorongásos és fenyegető. De Robi hiányérzetet keltett Versinyinként... valahogy fiatalnak, egyszálbélűnek éreztem, kissé sihedernek... robusztusabb jelenléte igényeltem volna.

Pedig pontosan illeszkedett szerintem abba a szereposztásba.

Nekem vitám volt ezzel az alakítással, ezért jelentett igazi színészi revelációt számomra a III. Richárd. Lehet, hogy színészként jobban is áll neki a kisebb tér; ebben a Szerban-rendezésben, ami egyébként is jó előadás volt, az ő alakítását találtam igazi, vagány újításnak. Ugye, Richárdot úgy szokás játszani, hogy bármilyen ronda, bármilyen aljas, mégis lenyűgözően nagyszabású, vonzó személyiség. Ilyen volt Laurence Olivier, például. Kicsit mást játszatott Robert Sturua grúz rendező: színésze, Ramaz Chikvadze brutális, víg hedonistát alakított, pufók teste, hatalmas pofazacskója diadalmasan rengett. (Ez volt az a rendezés, amelyben Richárd mond az első perctől hűségesen követi Richárdot mint afféle tanonc, hospitáns, és jegyzetel, hogy mit hogyan kell csinálni, majd a végén megöli a mesterét, és a helyére lép, ahogy tanulta.)

Na most Robi azáltal volt imponáló, hogy lemondott a vonzerőről, gusztustalan sunyi bűnözőt játszott, bátran volt rohadék és pitiáner, ráadásul egy furcsa, pikkelyes ruhában, mintha valami kívül-belül rászáradt bőrbetegséget cipelne... Szóval ezzel

a – véleményem szerint – bátor és szellemes alakítással talán érett színésznek láthatom.

Nem véletlen, hogy Szerbannál volt képes erre. Egyszer elmondta, hogy azt szereti, ha olyan rendezővel dolgozik, aki kimozdítja abból, amiről biztosan tudjuk, hogy tudja. És ha rendez, ő is szereti kimozdítani a színészeket a komfortzónájukból.

Igen. Ha sikerül, jól dolgozott a rendező.

És azt mondja, hogy őt Szerban és például Urbán András tudja kimozdítani.

Alföldi biztos színészi alapzatot birtokol, technikás, sármos, van orgánuma, van fizikuma – ezen képességek zónájában játszani őt egyértelműen biztonságos. Gondolom, ilyen lehet a...

Például a Molnár Ferenc-darabban, az Egy, kettő, háromban.

Igen, igen. De nyilván őt is az érdekli, hogy mikor tud más réteget megmozgatva egészen más lenni. Ez természetes.

Akkor miért van az, hogy a rendezők általában mégis a papírforma szereposztás mellett döntenek?

Mert szerepet osztani nehéz... és az ember gyakran valamiféle séma fogságába esik. De a rendezőt is az érdekli igazán, hogy milyen módon hoz ki egy színészből valami mást. Az a valóban izgalmas munka, mikor a színész hozzátesz a rendezői gondolat-hoz... ha vitába száll, vagy továbbfejleszti a gondolatot. Nagyon fontos a színész alkotó együttműködése.

Robi olyan rendező, aki előbb kitalálja az előadást, aztán a próbán levezényli. Ez lehet százszázalékosan érvényes munka.

De létezik olyan rendező, mint például én, aki kiizzadja, kigyötri magából a próbák során, és kigyötri a színészeiből is az előadást. Persze, nagyon is szimpatizálok azzal, ha valaki mindent le tud diktálni, mert ott van a fejében. Bergman is így dolgozott, valahol írja a naplójában, hogy nos, ma reggel is másfél oldal elkészült a *Mizantróp*ból. Tehát ő szépen halad, és otthon, papíron mindent megalkot.

Stohl András mondta Robiról, hogy ő egy közlekedési rendőr. Erre fordulsz, most mész, most megállsz.

Igen, de olyankor Robi nemcsak a járásokat találja ki, hanem mint színész és rendező egy személyben, tudja, hogy az mit fog jelenteni. Tehát amikor azt mondja, hogy odamész, megállsz, visszafordulsz az ajtóban, tartasz egy félperces szünetet, aztán megbotlasz, aztán kimész, akkor abban ő megtervezi magát a szituációt és a jelentést is, de az egyszerűség kedvéért csak a technikai megvalósítandókat mondja.

Visszatérve a Şerban rendezte *Richárdra*, itt valóban valami eredeti jött létre a közös munkájukban. Világlátott művészként, Romániában és Magyarországon is gyakran dolgozó emberként Şerbannak bőséges tapasztalata lehet arról, hogy a harmadosztályú gazemberekből hogyan lesz király, hogy működik a gátlatlanság, a pofátlanság, hogyan kell meglovagolni a kapcsolatokat, és melyek az árulás technikái. Radikális, jó előadás.

Megbecsültem Alföldi színházvezetői értékét, ezért mentem oda a Nemzetihez, mikor tüntettek ellene, mert felháborított a tudatlanság, a megbélyegzés, az igaztalanság. Itt térek vissza a megválasztására: amikor Zsámbéki azt mondta, hogy elolvastam minden pályázatot, magasan kiemelkedik az Alföldié, bizonyos vagyok benne, hogy teljesen tisztán és minden befolyástól mentesen csak a pályázatokra szavazott. (Volt hír, hogy Balikó Tamás pályázatából néhány oldal hiányzott; később már úgy szólt a paranoid

legenda, hogy rengeteg oldal hiányzott – azért az észrevevődött volna.)

Utólag teljesen világos, hogy a Nemzeti Alföldi vezetése idején egyre fontosabb hely lett – voltak persze gyenge előadások, mint mindenütt, de Alföldi valahogy összerakta a színházat; érdekes, szakmailag merész és innovatív műhely lett. A váddal, hogy ő érdemtelenül, politikai alapon szerzett meg egy színházat, akkor lenne érdemes foglalkozni, ha vacak színházat csinált volna, de szenvedélyes színházcsinálók rokonszenves közösségét hozta létre és működtette, értékes előadásokkal.

Alföldi igazgatásában az is érdekes, hogy három évadot csinált politikai ellenszélben. 2008-tól 2010-ig nyugi volt, aztán jött a kormányváltás.

Igen. És tulajdonképpen az alatt csinált igazán jó színházat. Ellenszélben. Így szokott lenni, persze. Szerintem ez törvényszerű.

De azért itt voltak brutális támadások. Mit gondolsz a reakcióiról, a viselkedéséről?

Nézd, annyi minden aznapi dolog volt, a fene se tudja már felsorolni. Alapvetően szerintem bátran viselkedett, többnyire okosan is. A legfontosabb az, hogy hogyan választott darabot, hogy választott rendezőket. Ebben túlnyomóan jó elgondolásokkal büszkélkedhet. Mohácsi fontos rendezője lett, olyan pazar előadással például, mint az *Egyszer élünk...* Aztán ott volt Şerban, Gothár...

Mit gondolsz a politikai megszólalásairól?

A politikai szerepléseivel sokszor egyetértek, szenvedélyét néha fel-emelőnek látom. Gyakran vagányul, bátran szólal meg, és pontosan, lényeglátón fogalmaz. De miután színész, vagyis átéli, és mi-

után celeb is, ezért néha olyankor is megszólal, amikor nem lenne nagyon fontos, és úgy szólal meg, hogy azzal gyengíti egyéb, érvényes megszólalásainak a súlyát. Ha eggyel többször szólal meg, mint kellene, az ugyanazért van, mint amiért a *Micimackó*-filmet meg a nagy színészriportokat is csinálta: egy nagyon-nagyon mozgékony, cselekvő és magát állandóan kifejezni akaró ember, hiszen színész, rendező, gyűjtő, festő, fotográfus. Van benne egy önmagát hergelő attitűd, de nem is maga hergeli önmagát, hanem őt hergeli a saját tenni akarása, kifejezni akarása, és ebből fakad ez az összetett személyiség. Van benne egy jófajta civil kurázi, és ez az, amit ezelőtt húsz vagy huszonöt évvel annyira meglepve láttam Kisvárdán: hogy ez az ember nem egy narcisztikus celeb, hanem vagány fickó. Művész, idegesítő hibákkal és nagy erényekkel.

Mit gondolsz a nagyszabású produkcióiról, sportcsarnokban és hasonló helyeken?

Nem nagyon szeretem ezeket.

Miért?

Láttam a *Hegedűs háztetőt*, a *Passió XXI*-t, az *István, a királyt*. Mindegyikben van egy-egy jó megoldás, de főként szakmailag jól lebonyolított vállalkozások, sok tehertétellel. Abban a hatalmas térben, ahol harminc percig tart befele jönni, hogy beérj a közepébe, mázsás súllyal nyomják az embert a technikai feltételek, a hangosítás gondjai, és egy csomó mindent ez szab meg elsősorban. Egyébként valami erős rendezői szándék mindegyik vállalkozásában ott bujkál – de a gondolat nem képes megjelentődni a részletekben, csak valami nagyon transzparens, végtelenül egyszerű „üzenet” jut el hozzánk a messzeségből. Ez ilyen műfaj.

Akkor megkérdezem azt, hogy szerinted miért nem veszi be őt a színházi szakmának az a része, amit én is meg sokan a legtöbbször tartunk.

Hát nem tudom. Én nem mondanám, hogy nem veszem be.

Nem is személy szerint rád gondolkodok. Hanem jó néhány művészszínházra, például.

Szerintem abban, amit elmondtam, benne van, hogy a személyisége ellentmondásossága időről időre zavarhat embereket. Ez nem jelenti azt, hogy nincs megbecsülés. Én az ő rettenetes munkabírást és munkára alkalmasságát nagyra tartom, ő egy komoly színházi ember. Mégis: hogy ki az, akivel egy színházi vezető feltétlenül dolgozni akar, kit lát szívesen a műhelyben, az gyakran az alapvető megbecsülésen túli részleteken múlik.

És őt vajon miért nem? Soha?

Úgy tűnik, hogy van bőven hely, ahol megnyilvánulhat.

Épp ez az, hogy egyre kevesebb.

A Nemzeti bevégeződése után volt egy szolidaritási hullám, Eszenyi például hívta a Vígbe.

Igen, volt egy Danton halála, aztán a Julius Caesar.

A *Julius Caesart* én nagyon szerettem, jó előadásnak tartottam. Díjaztuk is, a Gábor Miklós-díjat Hegedűs D. Géza kapta akkor Caesarért.

Igen, azt én is szerettem. Érdekes, hogy Robi úgy gondolja, hogy nem sikerült elég jól.

Ilyesmi is elő szokott fordulni.

Körülbelül három-négy éve azért nagyot változott a kultúrpolitika iránya, agresszívabb lett a nyomulás, és például Alföldi azóta csak Budaörsön rendez, illetve most egyet rendezett a Centrálban, és régebben kettőt az Átriumban. És rengeteget játszik a Centrálban és az Átriumban.

Ebben a két színházban gyakorlatilag ő állandó főszereplő.

Viszont nyilván rendezni akar, és arra most nemigen van terep.

Igen.

És miközben őt nem hívják rendezni a szerintem fontos műhelyekbe, hívnak sokkal gyengébbeket vagy kockázatosabbakat. Nem kíváncsiak arra, hogy mit csinálna Alföldi náluk?

Van itt egy helyzet: az eltelt tíz év. És a tanítványok. A közönség is, a színészek is nagyon kíváncsiak ma a fiatal, sőt, a legfiatalabb korosztályra. Minden erővel azokra koncentrálunk, akik továbbviszik majd ezeket a színházakat.

Lehetséges esetleg, hogy Alföldit a szabad emberekre jellemző módon sokan kiszámíthatatlannak gondolják? Tényleg kíváncsi lennék a tartózkodás okára, ezért nyomom ezt ennyire. Lehet, hogy tartanak tőbből, hogy őt nem lehet megregulázni?

Nem tudom; úgy látom, ő annyira biztonságosan szakmai, ilyen értelemben nem szükséges regulázni. Ha valaki a szakmában rendben van, akkor nincs mit regulázni rajta. Szerintem ő az, aki nem késik el, aki leadja a szereposztást, aki leadja a díszlettervet, akinek megvan a stábja, aki amit megmond, az úgy van, érted?

Akkor miért?

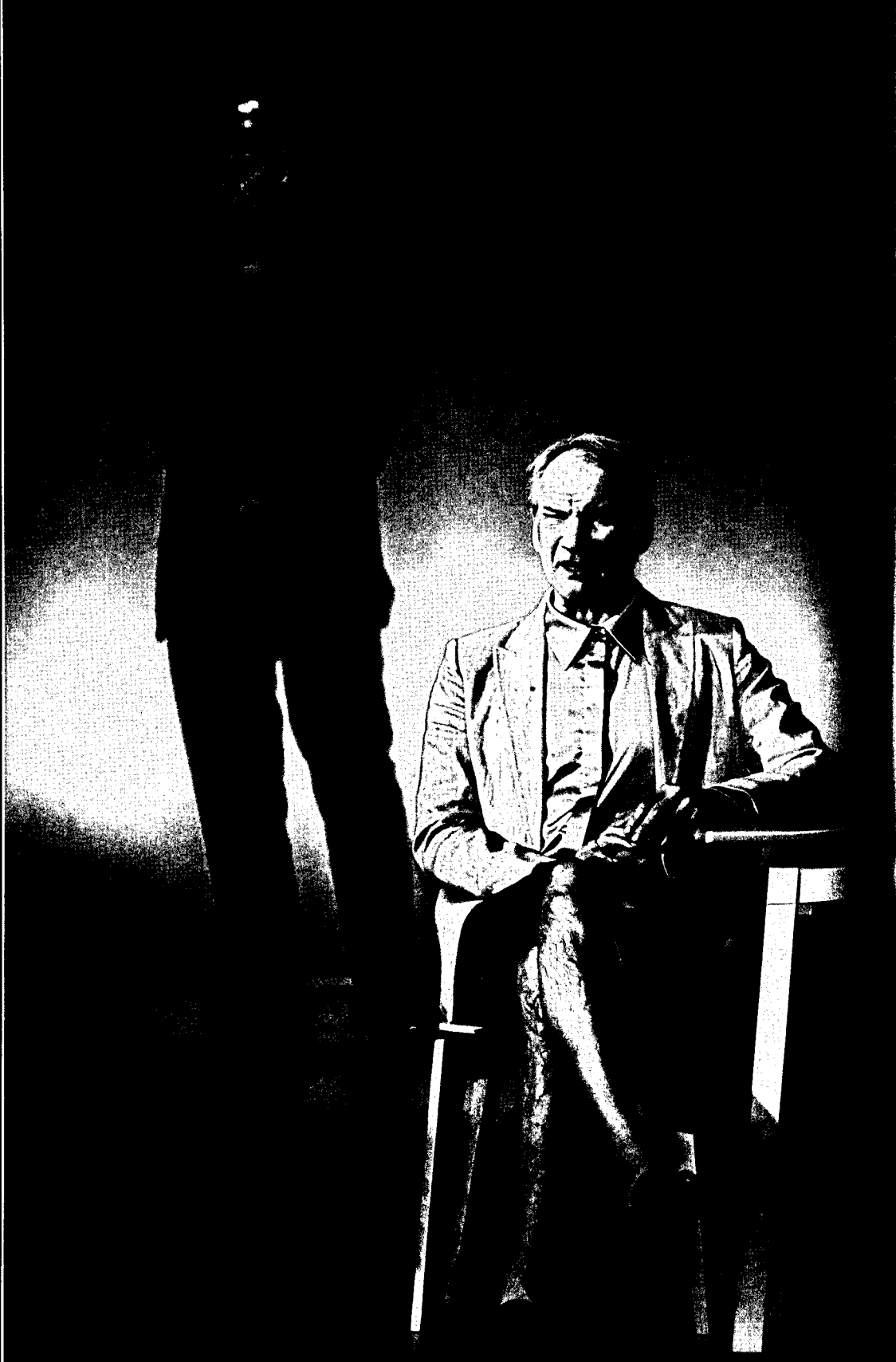
Szerintem ez alapvetően ízlés kérdése. Lehet, hogy a celebséghez való óvatos viszonyulás mellett a túlmozgásos jelenléttől is kicsit elhátrálnak a színházvezetők. Én is elhátrálnék, ha én volnék az igazgató. És ez nem függ össze azzal, hogy mindazt, ami Alföldiben értékelhető, azt nagyon kell értékelni.

„Nem bírsz nélküle élni”

Mondom, hogy zajlik az élet. Még le sem ültünk, még kávé sem volt, amikor Robi elmeséli, hogy a fordító elküldte neki Robert Icke *Az orvos* című darabját, és mint kiderült, még sok helyre elküldte, de sehol nem kellett, ezért ő az Átriumban fogja megrendezni. És mire ezeket a sorokat írom, már meg is volt a bemutató, és igen, az orvosnőt tényleg László Zsolt játszotta, ahogy Robi az első pillanattól elképzelte. Még nem sok kritika jelent meg az előadásról, de a megjelent kevésből úgy tűnik, hogy néhány kollégának sikerült elmenni a lényeg mellett – van ilyen egyébként, nem kárhozzatok érte senkit, előfordulhat ilyesmi velünk is, nem csak a művészekkel.

Icke darabjában látszólag az a központi konfliktus, hogy egy orvosnő nem engedi oda a papot egy haldokló fiatal lányhoz, akiről sem ő, sem mi nem tudjuk, hogy fontos lenne-e ez neki, mert nem akarja tudatosítani a betegben, hogy mindjárt meghal – nyugodt meghalást szeretne neki. A cselekmény rugójának ez a szál tökéletesen megfelel, de a lényeg nem ez. Hanem az, hogy az orvosnő – aki zsidó is, leszbikus is – fokozatosan megtapasztalja, hogy a kollégái pusztá igazodásból, a feltételezett többségi elvárásnak való megfelelésből magára hagyják, ellene fordulnak; hogy hirtelen számítani kezd mindaz, ami a munka során mindaddig nem számított: a vallás, a bőrszín, a szexuális beállítottság. Alföldi szereposztásának ezért lényeges pontja, hogy az orvosnőt László Zsolt játssza (akinek női mivoltát mindössze egy szoknya jelzi), mert fölérősíti a dráma lényegét: a lényegtelen, a nem fontos dolgok döntenek el a lényeges és fontos dolgokat. Itt is, most is.

Szóval ezen a ponton még csak terv volt ez az előadás, melynek kapcsán Robi elmondta, hogy hosszú idő után milyen jól beszélgetett Kováts Adéllal, a Radnóti Színház igazgatójával. Ez fontos, örülünk.

De én most mennék tovább a magam kijelölte úton. Hátha.

Még nem tettem le arról, hogy megtudom, hogyan keletkezik az a valami, ami miatt és amiért több évtizede számos estét töltök a színházban. Alföldi jól és relatíve türelmesen beszél olyan szakmai fogásokról és részletekről, amelyek közelebb visznek a lényeghez – és már nem hiszem, amit a beszélgetések során néha gyanítottam: hogy nem igazán akarja elmondani. Nem, épp ellenkezőleg: meg akarja értetni velem és a majdani olvasóval, és még kedvét is leli a magyarázásban.

Most már azt gyanítom: a szavakkal ő sem tud mindent elmondani. Tán mert elmondhatatlan, tán mert a szavak csak egy része.

Mert van egy praktikus halmaz – erről már sok szó esett. És van a személyiség – a rendezőé, a színészé, és mindenkié, aki részt vesz egy előadás létrehozásában –, ez már keményebb dió, a lelki, intellektuális és érzéki dimenzió, erről eléggé nehéz beszélni.

Van a hatás, meg a mechanizmusok, amelyek létrehozzák – erről azért megtudtam ezt-azt, remélem, az olvasó is.

És azt gondolom, hogy vagyok én is. A néző. (Jó, esetemben hivatásos, vagyis kritikus, de ez most mindegy, noha egyébként nagyon nem az.) Ha elér hozzám, ami a színpadon történik – amit ugye, így-úgy-amúgy összehoznak odafönt –, na, akkor történik meg az a valami, amit ennyire keresek. Hogy aztán érzelmileg, érzékileg vagy intellektuálisan érint meg, az már majdnem mindegy; akkor már hozzátettem én is a magamét.

Azt már látom, hogy ha Robi maga boncolja fel önmagát, ha mindent kipakol ide, ezekre a lapokra, ennél közelebb aligha jutunk a színház varázsához. De nem akarok kihagyni egyetlen ösvényt, sikhátort, átjárót sem, ami közelebb vihet. Ezért hagyom benne a be-

szerűségeket az ismétléseket, mert legtöbbször afféle dobantók, ahonnan új kanyart veszünk.

Robert Icke: Az orvos.

(Kocsis Gergely, László Zsolt; Átrium, 2023)

Valamint: Alföldi meglehetősen reflektált, még az indulatinak vagy indulatosnak vagy spontánnak látszó megnyilvánulásaiban is. Vagyis: ha újra előkerül egy már tárgyalt téma vagy előadás, annak oka van. És csöppet sem melleleg hangulata is – vagyis kár lenne megszabadulni tőle.

Ugye, sokan ismerik Alföldi nagy-nagy nevetését? Ezt a bizonyos hosszan tartó, teliszájú hahotát, ami mélyről fakad fel, és minimum mosolyt fakaszt, de inkább arra késztet, hogy az ember együtt nevesen vele. Nos, aki azt hiszi, hogy ez egy önfeledt (és mindent feledtető) kacagás, az téved. Meggyőződésem, hogy Robi agya közben jár ezerrel, és készen áll a következő replika. Ennyit a spontaneitásról.

Még előttünk van az a beszélgetés, ami a szakma töredezettségéről szól; arról, hogy minden színház egyedül próbál menekülni, megúszni, átvészelni. Hogy szakma mint olyan, az egyszerűen nincs. De most beszéljünk arról, hogy mikortól érdekel téged az, hogy miben élünk, mi van körülöttünk, hogy él a többi ember. Nem is konkrétan a politika vagy a színház, hanem a környező valóság.

Ez a tanárokkal kezdődött, vagyis a gimiben. Keserű Imre meg a többiek, mondtam már. De abban az értelemben is a gim, hogy miután elkezdtem Pestre járni a Vági Zsuzsához, élesen emlékszem arra, amikor először a kezembe került egy *Beszélő*.

Az mikor volt vajon?

Nyolcvanas évek eleje. És amiket abban olvastam, az nekem teljesen új volt, először nem is hittem el, hogy ez igaz. Kinyílt egy új, másik világ. Hiszen én még zokogtam Brezsnyev halálán a gimnáziumban.

Otthon gyerekkorodban sosem beszélgettetek ilyesmiről?

Nem. És ha visszagondolok, a környezetünkben egyáltalán nem beszéltek ilyenekről az emberek.

Igen. Ez volt az az igazi mély apátia, ami felé most tartunk.

Nemcsak apátia, hanem az, hogy mindenki elvolt a magánéletében, a családjában, és nem egy-két éve, hanem régóta.

Voltak a faluban például nagyon szegény emberek? És romák?

Voltak, igen.

Róluk hogy beszéltek?

Szeretettel. Kicsit fölülről, de szeretettel. És az, hogy romák, vagyis mások, mint mi, egyáltalán nem volt téma az én gyerekkoromban. Nem volt konfliktus. A nevelőapámnak az egyik fő bérese a Feri volt, az ő felesége pedig roma volt. És ott voltunk a lányuk esküvőjén, meg a lagziban. És nemcsak mi, hanem sokan a faluból. A Maris vagy a Feriék bármikor jöhettek hozzánk. Bármikor az asztalunknál ültek. Bármikor segített nekik a nevelőapám. A Feri bármikor jött hozzánk dolgozni. És nem volt az, hogy bejött a cigányasszony. Nem jelent meg az a gondolat sem, ami ma még a rendes emberek közt is fölmerül, hogy vannak a rendes cigányok, akik dolgoznak, meg a nem rendes cigányok. Arra sem emlékszem, hogy lett volna nálunk cigánysor vagy romatelep.

Volt-e roma osztálytársad?

Hi-hi-hi-hi! Fogalmam sincs. Lehet, hogy volt.

Ez a legjobb válasz, ha nem tudod.

Nem tudom. Talán. De mondom, egyáltalán nem volt ez téma. Tudod, hogy van ez: a legjobb barátságban lévő szomszédok is mondtak egymásra mindenfélét, és miközben fúrták egymást, azért átjártak egymáshoz, meg mi is hozzájuk, meg segítettek egymásnak, ha kellett. A szolidaritás – akkor nyilván a szót sem ismertem – az én gyerekkoromban természetes dolog volt. Ha nem volt otthon tojás, vagy elfogyott a cukor, átmentél a szomszédba. Ha vigyázni kellett rám, akkor át tudtam menni a Marika nénihez szembe. Ha valaki beteg volt, azonnal mindenki vitte neki a kaját. Ha valaki meghalt, azonnal mentek virrasztani. És nem volt szó róla, hogy cigány-e az illető, vagy sem.

Lehet, hogy ma már a falu sem ilyen?

Nem tudom, szerintem már nem ilyen.

És szerencsére nincs mindennap választás meg kampány, szóval biztos nyugalom van.

Tudod, kik voltak a „mások”? A „ricsések”.

Ja, igen, a Beatrice. Pöttyös kendő, igaz?

Igen. Ők voltak a nagyon kemény csávók, meg a csajok is. De ők sem voltak veszélyesek.

Honnan a csudából tudtatok róluk? Aligha jártak Dunapatajra koncertezni.

Nem tudom, de tudtunk róluk. Persze csak így távolról, és ennek sem volt semmilyen politikai vetülete.

Ott tartottunk, hogy egyszer csak a kezedbe került egy Beszélő...

Igen. És olvastam a Szovjetunió-beli táborokról. Meg a Gulagról. Amiről sosem hallottam, semmit nem tudtam róla. És akkor kinyílt egy totálisan új világ. Megdöbbsentem, de egyre többet akartam tudni erről is.

Te a rendszerváltás idején voltál főiskolás. Mennyire foglalkoztatok azzal, hogy mi történik?

Vagy ötvenen nyomultunk a Rákóczi úti portásfülkében, mert ott néztük a tévén a romániai forradalmat. És a rendszerváltás? Most úgy emlékszem, eufória volt, de úgy is emlékszem, hogy... Figyelj, azért a Színművészeti akkor még nagyon speciális hely volt.

Hogy érted?

Megszűnt a külvilág. Három évre bezárkóztunk a Rákóczi út és a Vas utca közé. Annyit voltunk utcán, míg egyik helyről a másikra mentünk. Sosem felejttem el, a *Bűn és bűnhődés* főpróbája volt Veszprémben, és anyám rémülten telefonált, hogy mi van veletek. Mondom, miért, mi van? Hát forradalom van, meg taxisblokádnak.

Szóval szinte semmiről nem tudtatok. Érdekes, én azt gondoltam volna, hogy az egész főiskola kiözönlök az utcára.

Nem, semmi ilyesmi nem volt. Az volt, hogy az első szabad március 15-én verset mondtam a Petőfi-szobornál. Az is úgy történhetett, hogy akkor már többeket ismertem a demokratikus ellenzékben.

Velük milyen volt a viszonyod?

Nem volt az egy viszony, meg nem volt közeli ismeretség sem, csak néha valahol találkoztunk, én kérdezgettem őket, ők meg meg-

jegyezték, hogy ez a nagyon érdeklődő gyerek a Színművészetire jár, hát akkor mondjon egy verset. Valahogy így lehetett.

Valahogy csak el kellett jutni addig – és ezt az utat kéne rekonstruálni –, amíg egyszer csak úgy döntesz, jó néhány évtizeddel később, hogy Konrád György nem éppen könnyű szövegét felolvasod a YouTube-ra.

Nem tettem én ezért sokat; semmi más nem történt, mint hogy elkezdtem a „sűrűjében” élni itt, Budapesten. Figyeltem. Olvastam. És fontos, nagyon fontos epizód volt számomra a Pető–Kónya-vita. Nem hittem el, amit láttam, de tényleg, nem hittem a szememnek. És az, a Pető–Kónya-vita rakott engem oda, ahol én azóta is vagyok. Nem hittem el, hogy ez megtörténhet, pláne abban a kvázi euforikus időszakban. A tömeg agresszivitása megdöbbenett. Ahogy nekimentek Petőnek, csak azért, mert mást gondolt, mint az ott jelen lévő többség. Addig ilyesmit nem láttam, nem tapasztaltam. Nem ez volt a közhangulat, hiszen '89 után voltunk. Döbbenetes volt.

Én is láttam annak idején, és úgy emlékszem, hogy Petőnek volt igaza.

Persze. De a jelenlévőket nem tudta meggyőzni, viszont embertelen indulatokat váltott ki belőlük. És láttad az arcán, hogy nem hiszi el, ami történik vele. Sosem fogom elfelejteni az arcát.

Most – és ezt utólag szúrom be ide – megnéztem újra, és nagyon nehéz volt, mi tagadás. Egy vérszomjas, bosszút akaró tömeg volt ott a teremben, akikhez nemcsak az nem ért el, amit Pető a jogról mondott, hanem az sem, amit Kónya a jogállamról. Ők vért akartak, mármint a túlnyomó többség. Érdekes volt, hogy a televízió – köztudottan „hideg médium” – közvetítette ezt a vitát, az elszabadult indulatot, és ezzel fölerősítette és növelte az egyébként is jogos rokonszenvet a higgadt megtámadottal szemben. Pető a teremben vesztes volt, a televízióban nagy nyertes. Aztán persze nem lett az akkori vita tárgyából,

az úgynevezett Zétényi–Takács-féle elszámoltatási törvényből semmi, mert az akkori alkotmánybíróság még valódi alkotmánybíróság volt, és elkaszált. De emlékszel, hogy melyik párt ellenezte ezt szőröstül-bőröstül? Mármint nem jogilag, hanem tartalmilag: hogy ne legyen itt semmiféle számonkérés? Hát a Fidesz.

Igen, az még egy másik Fidesz volt.

Mindazonáltal a Fidesz azóta is ellenzi az ügynökakták nyilvánosságra hozatalát is, fölteszem, nem véletlenül. Mondd, az osztályban volt szó ilyesmiről? Hogy mi történik a Rákóczi út – Vas utca tengelyen túl?

Nem, ott nem volt szó semmi ilyesmiről.

Mert mind ugyanazt gondoltátok?

Nem. Hanem mert nem tudom, ki mit gondolt. Nincsenek emlékeim erről. Szerintem egyfolytában a színházról, a feladatokról, a jelenetekről beszéltünk. Az volt az egész világ.

Kivel voltál jóban az osztálytársaid közül?

Senkivel. Mint osztály, mi nem voltunk igazán jóban. Viszont nagyon jól tudtunk melózni. Az volt a dolgunk. És erre Horvaiék nagyon keményen odafigyeltek. Másodévben, ahogy elindult volna valami klikkesedés, azonnal belenyúltak. Azt mondták, hogy nem érdekli őket, hogy együtt járunk-e sörözni, de ha nem végezzük el azt, amiért itt vagyunk, azt nem tűrik el.

És dolgozni mindenkivel tudtál?

Igen.

De nem lett olyan barátság, ami túlmutatott volna a főiskolán.

Hát a Tünde... Murányi Tünde, de az más. Az szerelem. De nem voltam senkivel sem rosszban. Szerintem mindenkinek megvolt, hogy kit kedvel jobban, kit kevésbé.

És te akkor egy kedves és simulékony srác voltál?

Szerintem nem.

Ugyanilyen sprőd?

Hát olyan, amilyen vagyok. Ha három évig reggel kilenctől éjjel kettőig együtt vagy az osztálytársaiddal, ott már semmit nem tudsz megjátszani. De mindenki elfogadta, hogy milyen a másik. Nagy konfliktusokra nem emlékszem. Veszekedések persze voltak, de mindig a meló kapcsán, és azok nem hosszú távú indulatok.

Mikor kezdődött vajon, hogy már tudtátok egymás közt, hogy kire milyen pálya várhat?

Ez nagyon nehéz kérdés, mert lehet, hogy tudtuk, de ugye, mindenki abban bízott, hogy majd nem úgy lesz.

Te is?

Nem.

Mit gondoltál magadról a főiskolán?

Azt, ami lett. Ami lettem. Azt. Figyelj, én kurva sokat melóztam. Mindent elkövettem, hogy rajtam ne múljon. Hogy mindent, amit lehet, megtanuljak, és ami rajtam múlik, azt én mind megtegyem. És hidd el, ezt nem teszi meg mindenki, még ott, a főiskolán sem. Például Ságodi Gabi, aki Montágh Imre tanítványa volt, és az én elképesztő beszédtanárom, tudna mesélni arról, hogy mennyire

nem hagytam békén; nyomultam, hogy mikor mehetek hozzá, mikor dolgozhatunk, nyomjuk, csináljuk, dolgozzunk. És visszajártam hozzá a diploma után még tizenöt évig minden egyes szerepemmel, hogy megtanuljam a beszédet. És volt még sok más hasonló dolog is.

Volt önbizalmad is, nem?

Inkább úgy mondom, hogy nem volt kérdés, hogy milyen lehetőségeim vannak. Nem volt kérdés, hogy milyen perspektíva áll előttem. De az kérdés volt, hogy ezt a perspektívát be tudom-e futni.

Akkor már képpen volt a rendezés?

Nem. Bár Kapás a harmadéven egyszer csak azt mondta: „Úristen, maga is rendezni fog!”

Mire te?

Dehogy fogok, hagyjon engem békén!

Mert akkor inkább azt gondoltad, hogy mindent el fogsz játszani?

Igen.

Nem is ütött szöveget a fejedbe?

Nem, mert arra gondoltam, hogy azért mondja, mert nem tart elég jó színésznek... És hogy a rendezés akkor egy menekülőút.

Szóval benned akkor a rendezés még nem merült fel.

Mondom, hogy nem. Bár az igaz, hogy két év után azért nekem szóltak az osztálytársaim, hogy nézzem meg a jelenetüket...

Ez miért lehetett? Azért, mert egy durva fráter voltál, aki kimondja, amit gondol?

Nem gondolom, hogy szerettek, de nem beszéltem hülyeséget. És ez valahogy így alakult.

Aha.

Hogy nekem szóltak, hogy nézzek rá.

Aha. Igen, mert biztos megmondod a véleményed, nem fogsz hazudni, és ebben már benne lehet valamiféle...

...valamiféle hitelesség, igen.

Igen, de ebben benne lehetett az is, amit egész mással kapcsolatban mondtál, hogy amikor rendezel, akkor nem szűnik meg benned a színész, mert úgy tudsz neki segíteni, hogy tudod, hogy miről van szó.

Szerintem akkor ez nem volt. Az sokkal később lehetett csak, mert az már egy színészi szakmai tudás, amitől én ezt ma tudom. Amitől el tudom mondani egy színésznek, hogy figyelj, ha azt a négy mondatot szétszeded, akkor nem fogsz tudni eljutni az ötödik mondat forrponthoz.

De ez színészből van, nem?

Igen, ez színészből van. Meg az is, ha azt mondod, hogy figyelj, ha pont itt nyúlsz hozzá a székhez, akkor szétvered a koncentrációt. Tehát nem fogsz tudni eljutni oda, ahová akarsz. Mondd el a hatodik mondatot is, és utána nyúlj a székhez, akkor nem fog szétesni a hatás.

Ez nagyon érdekes, ugyanis kritikusként lentről azt látod, hogy a színész nagyon sokszor félelemből, attól való félelemből, hogy már túl hosszú ideje nem mozdult meg, csak beszél, néha belemozog a legfontosabb energiamondatba.

Ezekben nagyon tudok segíteni. Mert ezt érezni lehet.

Ezt a főiskolán tanultad?

Nem, nem.

Ez nem tanítható vagy tanulható?

A gondolkodás tanítható. Konkrétan nem. Illetve... Szóval az a helyzet, hogy tanítható. Csak ezt nem szeretik tanítani. Mert valójában miről is beszélünk? A hatásról beszélünk.

Hát persze: mit kell ahhoz tenni, hogy hatásod legyen.

Igen. És erről nem illik nagyon sokat beszélni.

Na de könyörgöm, ez a lényeg.

De mégse beszélünk erről. Nem tanítják ezt, így nem tanítják; nem mondják, hogy ahhoz, hogy hatni tudj, ahhoz, hogy hatásod legyen, ezt csináld, itt fordulj, itt állj meg, itt vidd le a hangsúlyt. Mert a magyar színházi szakma szerint ez ellentmond a hitelességnek, az őszinteségnek, a valódinak. És akkor itt van az a példám, szoktam a színészeknek mondani, azoknak, akikkel én először dolgozom, mert utána már nem kell problémáznom ezen. Azt szoktam mondani, hogy ha játszol, és egyetlen reflektor van a színpadon, sötétben élsz át, vagy beleállsz a reflektor fényébe? Ezt olvastam valahol, nem én találtam ki, de nagyon jó példa.

Mert igaz, hogy átélsz, beleélsz, megélsz, de azért tudd, hogy hol van az a kurva reflektor, mert azt akarod, hogy lássanak.

Ez nagyon érdekes. Ez azért érdekes, mert tulajdonképpen csak erről szól az egész. Mert ha ott fönt a színpadon baromi hiteles vagy, te vagy az Alföldi Róbert, aki tetőtől talpig hiteles, az engem itt lent...

...baromira nem érdekel. Értem. Csak ha megfoglak valamivel, vagyis ha hatok rád, ha téged valami hatás ér.

Hát igen.

Tudod, a szentesi Horváth Mihály Gimnázium azért jelentett egy kicsi előnyt a felvételinél, mert az első rostára lejött a bizottság. A saját otthonunkban néztek meg bennünket, és ha ott nem sikerült, akkor el lehetett menni még egyszer a főiskolára első rostára. De aki ott abszolválta az első rostát, egyből a másodikra mehetett. Az 51-es teremben volt a felvételi, a gimnáziumban, és jött egy elég jól kinéző fiú, beállt egy szekrény mellé, ráfordult a szekrényre, és nagyon energikusan, nagyon mélyen mondott valamit hosszan, és egyetlen szót sem értettünk belőle, és Ságodi Gabi mondta is, hogy nem értettük, de az energiája, a hatása átjött. Így is volt. És akkor azt mondták, hogy megtenné, hogy ezt megcsinálja úgy, hogy mi lássuk is magát? Esetleg felénk fordulna, és akkor értenénk is, amit mond?

Érdekes, hogy ilyen öreg róka, mint Horvai, aki akkor sem volt fiatal, erről nem beszélt?

Nem beszéltek erről. De szerintem azért nem beszéltek erről, mert elméleti cuccokról nem nagyon beszéltünk. Ezért voltak ők jók együtt a Kapás Dezsővel. Ugyanis a Pista bácsi nagyon klasszik, Sztanyiszlavszkij ott lakott az asztalán. Semmi sűrítés, semmi stilizálás, semmi kilépek-belépek. Én vagyok a Trepljov, és kész.

És Kapás Dezső?

Ő meg a sűrítést, a ki-be mozgást, a reflektáltságot, a kicsit távolabb állást képviselte. És együtt dolgoztak. És az volt a gyönyörű, hogy mind a kettő tiszteletben tartotta a másikat. És én szerintem pont ennek a keveréke vagyok.

Szerinted volt ebben koncepció, hogy ők ezért dolgoztak együtt? Mert tudták, hogy mások, vagy mert jóban voltak?

Nem voltak jóban. Van ez a híres történet; Pista bácsi és Dezső is mesélte. Akkor, amikor Horvai volt a Víg igazgatója, akkor voltak a Dezsőnek a legszarabb rendezői évei, amikor a legtöbbet piált, amikor a leginkább azt érezte, hogy egy senki. Befejezték a próbát a színházban kettőkor, fél háromkor találkoztak a Jászain, és együtt a 4-es-6-ossal bejöttek tanítani. Hatig. Majd visszamentek a Vígbe, Dezső nagyon piált, elküldte Pista bácsit az anyjába, és a Pista bácsi nem adott neki munkát, és a Dezső hazament, és Káplár Éva mellett megtévelyedve szétesett. De közben fél háromtól hatig együtt tanítottak.

Érdekes. Azért is érdekes, mert a későbbi tanárok olyan asszisztenst vagy tanártársat választottak maguk mellé, aki olyan, mint ők, leginkább volt tanítvány.

De nemcsak ez az érdekes, hanem az is, hogy Horvai és Kapás egyenrangú volt, nem volt hierarchia. A későbbiekénél meg egyértelműen volt. Kovalikkal beszélgettem valamelyik nap, hogy ez magyar színházi sajátosság. Mintha annyira bizonytalanok lennének önmagukban a magyar színházi alkotók vagy a pozícióban lévő színházművészek, vagy annyira féltenek valamit...

Például a pozíciót?

Nem is a pozíciót. Most művészi dologról van szó. Nem a hatalomról beszélek, hanem a művészetről. Hogy nem mer senki maga fölé hívni rendezőt például.

Te mertél a Nemzetiben, nem?

De az nem az én jófejségem volt, hanem azt gondoltam, hogy megengedhetem magamnak, mert én biztos vagyok a dolgomban. Attól én nem leszek kevesebb, hogy a Šerbannal dolgozom, vagy a Šerban az általam vezetett színházban dolgozik. Sőt! Majd mondok konkrétumot is, de most csak annyit, hogy amikor először dolgoztam a Šerbannal, utána egy csomó mindenről „šerbanosan” gondolkoztam. Persze az én rendszeremen belül, tehát nem csináltam Šerban-előadásokat, nem is tudnék, de behozott egy újfajta gondolkodást. Azon például röhögtem, hogy én a zöld színt mint világítást ki nem állhattam. És amikor Šerban megcsinálta a *Három nővért*, attól kezdve sok zöldet használtam. De mondhatnám a *Mefisztót*, amit Urbán rendezett az Átriumban. Hát Urbán színháza meg az én színházam az két külön dolog, és fényvéekre van egymástól. Vagy: kitalálta Berzsenyi Bellaagh Ádám, hogy Budaörsön én játsszam el a *Liliomot*. Mert szerinte ez egy idősebb pasi. A kérdés az, hogy ki rendezze. Mondom, rendezze Kovalik Balázs. Mert ha Kovalikot érdekli, akkor engem is érdekel. Érted?

Igen. Mert ez nemcsak arról szól, hogy jó rendező rendezze, hanem hogy olyan, akinek nagyon más a színházi világa.

Persze. Jó rendezők vannak, de nagyjából ki tudom találni, hogy Béres Attila hogyan rendezné meg velem a *Liliomot*. Mert ez kapcsolódik ahhoz, amiről múltkor beszéltünk, hogy valaki akarjon már mást tőlem.

És Kovalik elvállalja?

Gondolkodik rajta, szerintem el fogja. Nagyon meglepődött. Ezt is bírom, hogy nagyon meglepődnek.

Igen. A meglepetés elég sokszor hiányzik a mai színházból.

Igen. Szóval találkoztam vele, nagyon fölkészült volt, és nagyon szépet mondott. Azt mondta, hogy itt ez a vurstli, és itt ez az ötven fölötti ember, aki az egész életét a vurstliban töltötte, és az utolsó pillanatban megpróbál valami családféleséget összekaparni magának, amiben aztán szarul érzi magát, mert totál alkalmatlan rá. Azt mondta, hogy neki az a kedvenc része, hogy amikor már Julikával élnek együtt, és nem dolgozik a vurstliban, akkor hallgatja a vurstli hangját.

Nehéz nem áthallani.

És ugye, Balázs is rátette az egész életét erre a furcsa vurstlira, meg én is ráteszem az életemet a vurstlira. És ez olyan, hogy nem bírsz nélküle élni. Miközben kurvára szeretnél, és leszarod, hogy hány embernek vered szét az életét, amikor próbálsz magadnak egy normális életet összehozni, amiben aztán kurva szarul érzed magad.

Ráadásul persze nem is sikerül.

Tehát ez érvényes gondolat, abszolút. És ez azt jelenti, hogy Balázs ezen valóban gondolkozott. Nagyon remélem, hogy el fogja vállalni.

Nagyon tudnál azonosulni egy ilyen értelmezéssel, igaz?

Hát persze. De ez önmagában még nem dobna fel.

Térjünk vissza a főiskolához meg oda, hogy észre sem vettétek a rendszerváltást.

Nagyjából.

Akkor milyen út vezetett addig, amíg úgy érezted, hogy meg kell szólalnod bizonyos ügyekben?

Hát, hogy mondjam, hülyén fog hangzani, valahogy a karrier előrehaladtával természetesen jött.

Tehát amikor annyira ismert lettél, hogy úgy gondoltad, hogy már számít, hogy mit mondasz.

Inkább az számít, hogy megszólalok.

Ma, mondjuk, mindennap ötször kéne megszólalni.

Nem is szólalok meg már jó ideje.

Hogy válogattad, hogy mikor, milyen ügyekhez kapcsolódva szólalsz meg?

Nem tudom. Gyomorból. Az igazságtalanság mindig feldühít.

Mindig valamiért, valami mellett szólalsz fel, nem arról beszélsz például, hogy ez a hitvány és aljas kormány megint elvett ikszmilliót a kultúrától, vagy valami hasonló, ami épp ilyen igaz lenne. Ez tudatos?

Annyiban igen, hogy ez sokkal erősebb. Nem azt kell mondani, hogy mi szar, hogy vagyunk megbántva, hanem azt, hogy mi hogyan gondoljuk.

Megbeszéled valakivel? Kérsz tanácsot? Mitől hiszed azt, hogy a te belső iránytűd ennyire pontos?

Nem hiszem, a gyomrom jelez.

És mindig jól jelez?

Hát nem tudom, de ez nem is érdekel. Ha azt érzed, hogy valami igazságtalan, akkor nem méricskélsz, hanem megszólalsz.

A Facebook-posztjaidat te írod?

Persze.

Átnézi valaki?

Miért nézné át?

Hát például azért, hogy legyen egy külső szem.

A te kritikáidat átnézi valaki?

Ha már így rákérdesz, előfordul. Ahogy az is, hogy én nézem át egy kollégáét. De a rutin az, hogy aznap, amikor megírom, nem adom le. Elolvasom másnap, és akkor én vagyok a külső szem.

Az összes rendezésemet a főpróbahét második napján fölvetetem egy kamerával. És akkor én is külső szem vagyok. A saját magam külső szeme.

Tényleg ritkábban szólalsz meg mostanában.

Őszintén meg kell vallanom, elveszett a hitem abban, hogy ez bármit is számít. Hogy a gesztuson kívül bármi más értelme van.

Oké.

Illetve még kicsit dühös is lettem, mert az történt, hogy megszólaltam, és akkor több száz ember teljes mellszélességgel megírta a kommentjét, hogy mennyire egyetért. Aztán amikor mozdulni kellett volna, otthon maradt.

Azt, mondjuk, elvártam volna, hogy azon a bizonyos Madách téri tüntetésen megszólalj. Ráadásul erősen érintett voltál a témában.

Azt én is elvártam volna. Nem kértek föl.

Hm. Érdekes. Miért vagy dühös az egyetértő kommentektől?

Mert nem akarom átvenni senkinek a lelkiismeretét. Megkönnyíteni sem akarom.

Amúgy nehezen írsz?

Nem.

Könnyen?

Nehezen ülök le írni. Ha már leültem, akkor könnyen. De mindig az utolsó pillanatban ülök neki.

Ez szerintem azért baj, mert nem lehet mindent egy lendületből megírni.

Én azért nem írok olyanokat, amiket nem lehetne lendületből. Nem elemzéseket írok. Ami nekem van, az egy jó magyartanár által kifejlesztett közepes íráskészség.

Nem fogsz memoárt írni.

Nem.

Váltunk. Amikor bementél Marton Lászlóhoz azzal, hogy rendezni szeretnél, azt például megbeszélted valakivel?

Igen, Radnóti Zsuzsával. Mondom, ő sokat segített ebben, előkészített Lacinál. De az is igaz, hogy akkoriban a színházban rengeteget beszélgettünk.

Hol?

A büfében.

Mikor?

Előadás után. Előadás előtt. Előadás közben.

Mindenki bement a büfébe? És ott dumáltatok éjjel egyig?

Nem mindenki, nyilván, de sokan. És hajnali ötig.

És miről beszélgettetek?

Miről. Hát a színházról. Rendezőkről. Ki mit látott, ki mit csinál, hogyan kéne máshogy, miért fasz ez a rendező, mit csinálunk rosszul. Hogyan kéne.

A kilencvenes évekről beszélünk.

Igen.

Ez akkor még így volt?

Igen. A Vígben legalábbis volt négy-öt év. Enci, Kasza (Kaszás Attila), Pap Vera. Börcsök.

Szóval a fiatalok.

Nem csak. Kern, Méhecske (Méhes László), Sipos Andris, Isten nyugtassa, Szegedi Erika, Halász Judit...

Akkor mindenki valahogy ráért?

Nem érdekelt ez minket.

Nem sietett haza a férjéhez, feleségéhez, gyerekéhez?

Nem.

Azok nem jöttek be?

Nem.

Van még ilyesmi? Nagy beszélgetések a színházról, a szakmáról, előadás után a büfében?

Én nem tudom, hiszen nem vagyok társulatban.

Valamiért nem hiszem. Még a legjobb színházakról sem gondolom.

Lehet – tényleg nem tudom.

Miért szűnt meg vajon?

Nem tudom. Azt sem tudom, hogy megszűnt-e.

Az is érdekes, amit mondtál, hogy a különböző nemzedékek teljes harmóniában...

Figyelj, a színházban ennek nincs jelentősége. Hogyha igazán működik a színház, akkor ott ilyesmi nincsen. Az első próbaidőszak elsöpör minden különbséget. A Nemzeti Színház öt évének egyik legcsodálatosabb története és pillanata az volt, amikor Földi Ádám a karjában ringatta Törőcsik Marit, aki kék boában énekelt valamit. Az egyik olyan pillanat volt, amikor nagyon boldog voltam.

Te meg különösen jóban vagy az idősebbekkel.

Azt gondolom, hogy mindig nagyon tisztelettudó vagyok velük. De munka közben meg utána a büfében úgy beszélgetek velük, mint veled. Mert ott szívtunk együtt a színpadon. Miért beszélgessek vele másképp?

Sose gondolták, hogy szemtelen ez a fiú?

Lehet, hogy gondolták, de bírták. Akkor mondják, hogy szemtelen vagy, ha nem dolgozol eléggé. Ha azt látják, hogy mint a tűz, dolgozol, akkor megbecsülnek. Anekdotaként szoktam mesélni, hogy amikor a *Mesél a bécsi erdőt* kezdtük próbálni, a sátorban voltunk, és mindenki mondta, hogy amikor az ember bekerül a színházba, be kell mutatkozni. És én mindenkihez odamentem. Tábori Nórikához is. Épp másnapos volt kicsit, ült a fotelban egy hatalmas bundában, és mondtam neki, hogy itt fogok játszani, én leszek az Alfréd, a művésznő a nagymama. Szeretnék bemutatkozni, Alföldi Róbert vagyok. Ki nem szarja le!, mondta ő. Jó, mondtam én.

Érdekesek ezek a történetek. Nem múltak ezek ki mára?

A fene se tudja. Én nem voltam olyan színházban, ahol ez ne lett volna. De hát mondtam, nem vagyok társulatnál most már

lassan tizenvalahány éve. Pont abban az időszakban nem vagyok társulatban, amikor ez így átalakult. De például az Átrium vagy a Radnóti vagy a Budaörs az ilyen, amikor ott vagyok. Azt nem tudom, hogy egyébként milyen. A Csomós Mari például miattam játszott a *Lear*-ben, hiába mondták, hogy ezt már nem fogja tudni megcsinálni. Mondtam, hadd próbáljam meg. És megcsinálta. De szerintem a társulati lét, az tényleg megkopott, azt hiszem. Lehet, hogy nem maradnak már ott, és nincs világmegváltás sem.

De miért, Robi?

Mert rohan mindenki haza.

Na de régen is volt család ugyanúgy, mint most. És neked is lett volna hova rohanni haza.

Most menekülés van a saját szobámba. Azért ez szorosan összefügg azzal, hogy a színház mennyire úgy.

Társadalmilag? Vagy a szakmának?

Az adott színházról beszélek. Hogy például az adott színház éppen újjászerveződött, új igazgató van, elindultunk egy új úton, érezzük, hogy valami újat csinálunk – akkor van lendület, akkor a színház nagyon „úgy”. Amikor már beállunk és működünk, akkor ez valahogy kikopik. Akkor fontos, amikor ügyé válik, kockázatokkal, kérdésekkel, bizonytalanságokkal; hogy vajon jó-e az irány, mit kell csinálnunk, hogy kell csinálnunk... Akkor összekovácsolódik a társulat, a közösség. Akkor van az, hogy előadás után is ott kell maradnunk, mert beszélünk kell róla. Mert nem tudjuk, mert keressük azt, hogy merre megyünk, mit csinálunk, hogyan jó. És az is normális, hogy ezt az állapotot nem lehet évtizedekig fenntartani.

Nincs benne ebben a mai helyzetben az is, hogy a kontextus változott meg a szakma körül? Egyre több a nem társulatos színház, hanem a projektalapú, és mindenki többfelé dolgozik.

Biztos köze van ehhez, de én most nem erről beszélek. Gondold végig, hogy az elmúlt tíz évben milyen olyan új színházi együttállás alakult ki, indult el, jött létre, amire azt mondtad, hogy nézzük meg, hogy ebből mi lesz. Nem tudsz ilyet mondani.

De tudok. Miskolc, Budaörs. És ezek csak a kőszínházak, de van jó néhány független műhely is.

Igaz! És szerintem Miskolcon beszélgetnek a klubban előadás után, és Budaörsön is beszélgetnek.

Miskolcon vajon azért, mert vidék?

Az is hozzátesz, de voltam olyan vidéki színházban, ahol nem beszélgettek.

Szerintem fontos a színház belső állapota és hangulata, de legalább annyira fontos a környezete, a kontextusa is. Ha helyzet van, van beszélgetés, van aktivitás. Ha nincs helyzet, rutin van, esetleg apátia vagy rezignáció. Pont úgy, mint az egész országban, nem?

Erősebb a belső állapot. Amikor egy színház „beáll”, tudjuk a dolgunkat, profizmus van. És ha például bekerül egy olyan ember, aki valami nagyon mást képvisel, akkor nyüzsi van.

Ennyire zárt lenne a színházi közeg, hogy csak a saját törvényei befolyásolják az életét?

Mint ahogy mindennel így van.

Tehát nincs rá hatással az, hogy az országban az van, ami van?

Dehogynem, hát nagyon is hatással van rá. Hiszen ez a szakma még inkább kiszolgáltatott a hatalomnak, ezt látod nap mint nap. Csakhogy itt paradox hatás van: még kevésbé marad ott előadás után, még kevésbé nyitja ki a száját, és még kevésbé beszélget nem színházi dolgokról.

Akkor nem az van, amit mondtál, hogy azért nem marad ott, mert minden rendben van.

Érdekes ez, a kettő egyszerre igaz. Gondolkodtam, hogy én vajon miért nem maradok ott a *Network* után a Centrálban, amikor például a László Zsolt, a Fehér Tibi és mások is ott maradnak még egy kicsit.

És miért nem?

Nincs kedvem. Bár a múltkor épp ott maradtam.

A szakmában nincs diskurzus arról, hogy milyen helyzetben van a színház?

Szervezetten, olyan helyzetben, ahol nem balettozunk egymás körül tojásokon, hanem valóban ki vannak mondva a dolgok, szerintem nincs. A függetleneknél van.

Mennyire ismered a független szcénát?

Sokkal kevésbé, mint ahogy szeretném.

Nincs időd menni, mert mindig játszol?

Hát nincs...

Kár.

Mesélek valamit. A Nemzeti vége után csinált egy beszélgetéssorozatot a Katona József Színház. Tízrészes volt. Az volt a címe, hogy *A színház és a hatalom*.

És nem hívtak meg?

Valahogy nem jutottam eszükbe.

Biztos gondolsz arról valamit, hogy miért nem; én is, de te mit?

Nyilván azt, amit te. De akkor sem értem. Az, hogy egy ilyen beszélgetéssorozatba nem jutottam be, nem értem be, hogy senki nem gondolta, hogy hátha akad erről a témáról hiteles mondanód, az azért meglepett.

De nem nagyon lepett meg, ugye?

Mesélek mást. Emlékszel az Újszínház körüli eseményekre.

Nemcsak emlékszem, hanem benne is voltunk nyakig.

Az egyik ilyen epizód az volt, hogy valamit csinálni kell, amikor elindul. Tehát az első bemutatójuk napján. Nem tudom már, ki szervezte, azt hiszem, Zsámbéki, de nagyon sokat találkoztunk, többen is, Mácsai is, mások is, mindenki ott volt. Az lett eltervezve, hogy öltözzünk fehér ruhába, menjünk oda a színház elé. Aztán az lett, hogy minden színház az aznapi előadás előtt levetít valamit. Aztán az, hogy felolvasunk valamit. És aztán fölhívott Zsámbéki hétfőn, hogy valaki kilépett belőle. Fölhívott kedden, hogy még valakik kiléptek. És aztán azt mondta, ha gondolod, csináld, de tudd, hogy ketten maradtunk, te meg én. Mi felolvassuk.

Emlékszem, én a Katonában ültem aznap este.

Figyelj, nem tudom, hogy hogyan viszonyult a szakma a Nemzetihez. És tényleg nincs parányi üldözési mániám sem, de amikor kiderült, hogy mi már nem leszünk, egy katonás kollégától elhangzott az a mondat, hogy na, akkor újra lesz sok nézőnk. És ez csak egy félig tréfás mondat volt.

Már csak azért is lehetett volna egészen tréfás, ha már muszáj volt ezt mondani, mert hát a Nemzeti mellett a Katonába is jártunk. És a Katona is tele volt.

Szerintem meglepődött a szakma azon, hogy a Nemzeti az lett, ami. És az elején volt ám kiváras egy ideig.

Az alkotók részéről?

Igen. Hogy majd megyek, ha kiderül. Meg hogy jövőre beszéljünk. Hogy ha netán nagyot bukunk, hát ne vele bukjunk. És azon, hogy nem buktunk, meglepődött a szakma.

Érdekes viszont, hogy a szakma előbb nyelte le a Vidnyánszky-féle Nemzetit, mint a közönség. A közönség ugyanis máig nem nyelte le. Mármost nem tódul, pedig annyi kedvezmény van már, meg kötelező kirendelés, mint a szocializmus idején. A pénz meg sokkal több.

Önmagában a pénzből még nem lesz jó színház.

Tudod, mi nincs ott jelen, legalábbis a nagyteremben? Hát a magyarországi színházi kultúra hagyománya.

Mármost? Ezt hogy érted?

A nagyszínpadon jelenleg futó tizenöt előadásból tízet Vidnyánszky rendezett, négyet külföldiek, a maradék egy meg valami mesemondó est.

Ez olyan, mintha például Szöulban, az ottani Nemzetiben minden előadást én rendeznék.

Lehet, hogy ezért nem tódul a közönség? Mert nem az ő színházi nyelven beszél ez a színház?

Lehet. Pedig mind magyarul beszélünk, ugye. De a kárpátaljai színházi tradíció egészen más, mint az itthoni, az erdélyi is egészen más, meg a vajdasági is. Más színházi nyelvek, más tradíció. Mert akarva-akaratlanul az orosz, a román és a szerb színjátszási hagyományba van bekötve.

Érdekes, hogy ennek a melldőngetően magyarkodó politikusgarnitúrának ez nem csípi a szemét. És az sem, hogy a Nemzeti Színházat egy-személyes játszóterré tették; egy ízlés, egy gondolkodásmód. A többi kőszínházban – pedig nem mind a nyitottságáról híres – ez példátlan.

Ha ő évadonként egyet rendezne, és meghívná azokat a rendezőket, és azok mennének is, akik ebből a kultúrából dolgoznak, lenne közönség is. De színházat nem lehet hosszú távon úgy csinálni, hogy nem vagy beágyazódva a téged körülvevő valóságba.

Hát ő bizony nem abba van beágyazódva, hanem a politikába és a messianisztikus elhivatottságba.

Na, ez mind a kettő árt a színháznak.

Aztán erről – vagyis a színházi világ, a szakma modus vivendijéről – sokat beszélgetünk itt-ott, olyankor is, például Rozi-séta közben, amikor nem megy a hangfelvétel. Alföldi toleráns a különböző

viselkedésekkel kapcsolatban, megengedőbb, pontosabban megértőbb sokszor, mint én. Nem mintha én nem érteném ezeknek a viselkedéseknek a mozgatórugóit, azokat a sokszor releváns vagy jogos érveket, észrevételeket, amelyek egy-egy állítás vagy egy-egy döntés mögött húzódnak meg, csak valószínűleg följebb helyezem egy párhuzamos létrán a morális szempontot. Vagyis értem, megértem, de nem fogadom el.

Robi sokszor elfogadja – másokra nézvést. Önmagára nem – lásd a Nemzeti Színház élén tanúsított viselkedését a politikai cirkuszok közepette.

És rájövök, hogy ennek a gyökereit is valahol a gyerekkorban lehet fellelni. Az első generációs értelmiségi gyerekkorában. Mert a dunapataji házban csak magára számíthatott minden döntésében, és ezt nem hátrányként, nem hendikepként élte meg, hanem természetes adottságként. Magában sem tett szemrehányást érte a környezetének, hanem – ösztönösen, már kisgyerekként – tudomásul vette, és levonta a maga következtetéseit. Ugyanakkor – ugyanilyen magától értetődő, vagyis természetes módon – elfogadta a közvetlen környezet, a szűk család normáit és értékrendjét, csak éppen nem tette magáévá, nem tekintette magára nézve egyedül üdvözítőnek vagy kötelezőnek.

És felbukkannak ezek a gyökerek akkor, amikor a szakmáról beszélünk. Amikor empatikusan, megértően mondja, hogy Vidnyánszky sérelmei és panaszai sok szempontból jogosak. És egyetértünk abban, hogy a szakma – a sporadikusan gyakorolt gesztusok ellenére – inkább elzárkózott tőle, semmint nyitott volna felé. Ebben persze szerepet játszik Vidnyánszky karaktere; a frusztrációra erősen hajlamos, üldözési mániában szenvedő, bizalmatlan, bosszúálló jellem, aki mindezen negatív tulajdonságai mélyén egy rosszul kompenzált kisebbségi érzéssel birkózik. Ezzel együtt vagy ennek ellenére: a magyarországi színházi szakma nem bánt szépen vele, noha elismerte, segítette is, de neki ez kevés volt. Mindez persze sem nem indokolja, sem nem igazolja azt a féktelen, gátlástalan hatalmi ambíciót,

amelyből az ő küldetéstudata táplálkozik, és amelyből építésre nem, csak rombolásra futja.

„De én nem akarok Vidnyánszkyról beszélgetni – mondja Robi –, mert engem ez és ő már tényleg nem érdekel.” Mire én: „Ha ma a színházi szakmáról beszélgetünk, akkor ez bizony elkerülhetetlen. Hosszú a pusztítások listája: a szakma megosztása a Teátrumi Társaság létrehozásával, ez tán az első mély árok, aztán a POSzT megszüntetése, a kisvárdai fesztivál lenyúlása, a támogatás rendszerének átalakítása, a függetlenek kinyírása, a kaposvári képzés tönkretétele, a Nemzeti Színház egyszemélyes játszóterré alakítása, a kitüntetések lojalitás alapú átrendezése, az akadémiai rendszer tanodává züllesztése, az egyetemi fokozatok lenullázása, és a végsőnek hitt győzelem, az SZFE birtoklása – és még mi mindent hagytam ki.” Amikor azt kárhoztatom, hogy Vidnyánszky a hazai rendezőgárdából senkit nem enged a Nemzeti nagyszínpadának közelébe, muszáj nekem is megérteni az ő nézőpontját, ha persze el nem is fogadom. Hiszen azok közül, akikkel politikai közösséget vállal – és más persze nem jöhet nála szóba –, akiket alkalomadtán stallumokhoz, zsíros állásokhoz, pénzhez juttat, és kitüntetésekben részesített, ugyan ki tudna egy ütőképes előadást létrehozni ott? Senki. És biztos vagyok benne, hogy ezt nemcsak én tudom, hanem ő is.

Aztán Robival megegyezünk abban, hogy ma ez a helyzet – adottság. Ebben kell nemcsak létezni, hanem túlélni, noha mindketten tudjuk, hogy míg pusztítani egy pillanat elég, az újjáépítéshez – ami biztosan lesz – egy örökkévalóság szükségeltetik.

„Mint a vadszamár, csinálta mindenki, amit kért”

Azt már megszoktuk, hogy a huszadik század Magyarországa – nem utolsósorban a történelem intenzív hullámozása okán – teli van érdekes családtörténetekkel. (Ezért is bizarr ennek a mostani rezsimnek a családdideálja, mert hát ha megkapargatnánk, mondjuk, a nagyszülők nemzedékét, hát leesne nekik az álluk, annyira eltért az általuk favorizált családmoddeltől. Nem mintha nem tudnák ezt, csak hát más a tudás, és más a propaganda.) Móricz és Mikszáth sem a kisujjából szopta a magyar vidék változatos összetételű népének még változatosabb csillagállításait, a számos szociografikus mű pedig direkte a rögválóságot mutatja. Melyben a legkritkább – de gyakran a legboldogtalanabb – családi felállás az „apa-anya-gyerekek”, életfogytig.

Valahogy úgy esett, hogy mindkettőnk famíliája többszörösen is mozaikcsalád, számos féltestvérrel a világ legkülönbözőbb pontjain, szóval van mit mesélni egymásnak erről is. Sokat röhögünk, de ha belegondolunk a válások, elhagyások, máshonnani gyerekek történelem zilálta hálózataiba, hát oda jutunk, hogy 1. boldog gyerekkorunk volt, 2. komoly nyereséget könyvelhetünk el ezekből a történetekből így, felnőttként. Oké, nem volt mindig könnyű. Oké, a saját kapcsolatainkban őrizzük mindennek a lenyomatát. De ugyancsak oké: óvatosan használjuk kizárólagos értelemben a „normális” szót.

Apám anyukája egy írástudatlan cseléd volt, az apukája pedig egy zsidó gazdatiszt.

Aki fölcsinálta a cselédet?

Nem fölcsinálta, hanem beleszeretett. El is vette. Angi, a nővérem, az apám nyolcvanadik születésnapjára az interneten meg Izraelből meg nem tudom, honnan 1600-ig visszavezette a családfát. Az apám zsidó ágát. És volt ott vásári komédiás is, az is ki volt tagadva. És valahogy megtalálta azt a hat rokont is, akiket elgázósítottak. És neki, mármint Anginak ez nehéz dolog, mert ő egy nagyon mélyen hívő ember.

Miben hisz?

A saját hitében. Nem intézményes vallás az övé. Keresztény katolikus, mert ugye Padova, Szent Antal, olasz férj, viszont zsidó is, tehát ő ezt összerakta magának.

Te meg vagy keresztelve?

Meg, reformátusnak. De egyelőre várok, hogy ezzel az aduással előjöjjenek.

Mondjuk, ez se jó pont.

Mi a baj a reformátussal?

Nem jó pont, mert ugyan Orbán és szinte a Fidesz történelmi vezetői mind reformátusok, de főleg a katolicizmust tolják, mert a lakosság nagyobbik része katolikus. Anyád református?

Igen.

Az apád meg zsidó. Na hiszen. Te meg megkeresztelve...

Mindenkit megkereszteltek. Ha a faluban születik egy gyerek, akkor kell lenni keresztelőnek. Ez tulajdonképpen a komcsi névadó ünnepség helyetti szokás, tehát körülbelül azzal egyenrangú.

Értem. Szerintem nekem névadó ünnepségem sem volt...

De az apai ág is zűrzavaros, amit az is mutat, hogy a bátyám temetésén beszélt a helyi katolikus pap, beszélt a család barátja és egy református pap, és a katolikus meg a református pap együtt celebrálta a temetést.

Lassan összerakom a családot, most megpróbálom felmondani, figyelj. Szóval apádnak volt, illetve van egy felesége, lett egy fiúgyerek, a te bátyád. Aztán apád megcsinált téged, és csinált a feleségének is egy gyereket, ti majdnem egyszerre születtetek, aztán apád oldaláról lett még egy húgod. Eddig oké?

Igen.

Nem lehet, hogy valahol van még egy féltestvéred?

Amikor én bekerültem a családba, leültünk karácsonykor. És azt mondtuk, hogy most itt van az a pillanat, amikor meg lehet mondani, hogy még hányan vagyunk. És apám csodálatos választ adott, ami amúgy nagyon jellemző rá. Tudomása szerint nincs több gyerek, de bármi előfordulhat.

Igen. Apádnak semmi köze nincs semmilyen valláshoz, mi?

Nem nagyon. Bár mostanában valahogy nagyon istenes. De nem úgy, mint az Angi. Valami rendben, valami lelkeségekben, szépben, szeretetben, megértésben, szolidaritásban hisz. Nem egy kanonizált cuccban.

Már beszéltünk róla, hogy téged idős asszonyok neveltek. Ők sem voltak vallásosak?

Nem. Nem járt templomba senki.

Még karácsonykor sem?

Nem. Pedig vidéken sokan vannak, akik nem járnak templomba, de karácsonykor azért elmennek az istentiszteletre. De mi még arra se mentünk.

Miközben mindenféle régi családi történeteket mesélünk, minduntalan előkerülnek azok a fogalmak, amelyek előkelő helyet foglalnak el a mai, felnőtt értékrendünkben. A szeretet, az elfogadás, a kíváncsiság, a megbocsátás, a megértés. És amikor a bizalomhoz érünk, csöppet sem meglepő módon világossá válik, hogy ezek mind fontos alkotóelemek a színházcsinálásban is, nem csak az életben.

Hogy keletkezik a színházban a bizalom? Gondolom, lennie kell, elengedhetetlen.

Igen. Van olyan, hogy nem a munkában keletkezik, hanem azon kívül.

De hát nem lehetsz minden színésznek, akivel dolgozol, a lelki atyja, fia, barátja, szerelme.

Nem így van. Mert végső soron a bizalom a munkától alakul ki.

Van néhány színész, aki határtalanul megbízik benned. Hernádi Juddittal – A félelem megeszi a lelket, erre gondolok most – hogy épült ez föl?

Volt vele egy munkám, amikor a Horvai rendezett minket. Ő játszotta az anyámat. O'Neill, *Hosszú út az éjszakába*, biztos emlékszel rá.

Hát persze, a Pesti Színházban volt, 1994-ben. Beszéltünk is már róla.

Ott mi kíváncsiak lettünk egymásra.

Az együttjátszást értem, vagyis hogy akkor hogyan alakul ki a bizalom. Ez voltaképpen a színpad parancsa, anélkül nem megy. Rendezés közben hogy alakul ez?

Mindig dolgozni kell rajta. Hogy ne csak egy instrukciót mondjal a színésznek, hanem vedd észre, amit ő csinál. Amikor próbáltok, te kérsz tőle valamit, azt ő megcsinálja, és a kérdés az, hogy észreveszem-e, hogy ő mi mindent csinált meg. Észreveszem-e azt, hogy ő több mindent csinál? Észreveszem-e azt, hogy nem pontosan csinálja?

És ha jó, akkor dicsérsz, mint egy pedagógus?

Nem, nem, ez nem dicséret kérdése.

Te sem igényled a verbális visszajelzést a rendezőtől, ha játszol?

Nem. Megbízom benne, mert máshogy szerintem nem lehet elkezdeni a melót. De hogy milyen viszony alakul ki, az attól függ, hogy ő észrevesz-e engem. Leleplezi-e a stikljeimet, észreveszi-e azt, hogy valamit megúszásra csináltam? Rendezőként pedig... Én lehettem volna nagyon jóban a Jucival, de ha mi nem dolgozunk előtte együtt, akkor ez a bizalom nem jön létre.

Már ahhoz is bíznia kellett benned, hogy elvállalja ennek a középkorú takarítónőnek a szerepét.

Így van.

Amerikában volt éppen, és csak annyit mondott: „Nem vetkőzöm.”

Konkrétan úgy volt, hogy az átriumos srácok nálam voltak vacsorázni, és már negyedik órája beszélünk mindenről. És akkor valahogy beúszott a Fassbinder-film, és mondták, hogy ez az, és hogy a Juci. Jó, akkor most föl hívom. Tényleg Amerikában volt. Mondtam, hogy átküldöm a példányt. Mondta, majd holnap elolvassa. Erre egy óra múlva hívott, hogy elolvasta, és akkor mondta, hogy „jó, de nem vetkőzöm”.

Igen. Aztán vetkőzött.

Hát igen. Jó, nem pucérra, de nem is kellett pucérra. Ez az a típusú bizalom, amikor totálisan és ezer százalékgig rá mersz dőlni a másikra.

Te színészként tudsz ennyire bízni rendezőben?

Şerban nem tudna tőlem olyat kérni, amit ne csinálnék meg. Még ha elmentünk volna az erdőbe is, mint ahogy az *Angyalok Amerikában*nal elmentünk az erdőbe. Ott nekem lepkeszárnyaim voltak, ha hiszed, ha nem. Mindent kipróbáltunk. Az évad végén próbálta, és úgy volt kitalálva, hogy évad elején még két hét, és jön a bemutató. És nyárra elkészült egy összpróba, egy előadás. Majd ő elment, visszajött szeptemberben, és tök mást csináltunk. Azt mondta, dobjuk el, amit eddig csináltunk. A lepkeszárnyat is eldobtuk. És két hét alatt összerakta.

Mitől lesz ekkora hitele egy rendezőnek?

A fene se tudja. Mondjuk, azt mindenki tudta, ki a Şerban. De Magyarországon nagyon sokszor megtörtént, hogy a világhírű rendezőt a társulat megzabálta, lásd Purcărete. Mert a magyar színésznek öntudata van, és elképzelése, és mindent jobban tud, mint a rendező. És megjött Andrei, és Csehovot csinált. Akiről meg tényleg mindannyian mindent tudunk. Sőt, jobban tudjuk, mint az oroszok. És hát ő meg tök mást kért, emlékszem a döbbsétek tekintetekre...

És akkor az öntudatos magyar színész glédába áll?

Ezt akartam mondani. Mint a vadszamar, csinálta mindenki, amit kért, és utána ebédnél a büfében arról beszélgettünk, hogy ebből vajon mi lesz. De nyomtuk ezerrel. Vagy mondok más példát. Urbán Andrással öt hétig ültünk egy asztal körül, amikor a *Trianont* csináltuk. Urbán megkérdezte, nem félsz, nem izgulsz, hogy ebből mi lesz? Mondom, András, ha nem lesz belőle semmi, akkor egyszerűen jót beszélgettünk öt hétig egy asztalnál.

És ha te dolgozol külföldön?

Meg szokták tőlem kérdezni, hogy mi a különbség a külföldi és az itthoni meló között. És azt szoktam válaszolni, hogy külföldön elveszítheted a bizalmat. Magyarországon pedig minden egyes munkánál meg kell szerezni.

Mert külföldön eleve bizalmi tőkével indulsz?

Igen, hiszen engem hívtak. A szöuli Nemzeti Színház igazgatója, Yun-Cheol Kim, aki a Színházi Kritikusok Nemzetközi Szövetségének az elnöke volt, járt itt Magyarországon a nemzetközi showcase-eken.

Igen, ez a dunaPart showcase, amit néhány megszállott színházi ember szervez, és amire számos külföldi producer, fesztiválszervező jön el. Olyan be-, illetve megmutatkozási lehetőség ez, melynek révén számos művész vagy előadás vagy projekt juthat el külföldre. Persze, a kormányzat ezt sem támogatja, és nem teszi a kirakatba sem, holott a legjobb orvosság a bezárkózás és a köldöknézés ellen.

Igen. Szóval eljött ez az ember ide, és látott olyan előadásokat, amiket én rendeztem.

De a színészek, gondolom, semmit nem tudtak rólad. Vagy ilyenkor legalább felvételről megnéznék ezt-azt?

Nem hiszem, de ők nem is innen indulnak a bizalom szempontjából. Hanem onnan, hogy jön hozzánk Magyarországról, Európából egy rendező. Figyelj, én csináltam ott egy olyan *Médeiát*, amit itt, Magyarországon nem tudnék megcsinálni. Volt egy színésznő, őmiatta csináltuk a *Médeiát*. Ő ott egy nagyon híres színésznő volt, majd férjhez ment, és szült két gyereket, és azt mondta a férje, hogy amíg a két gyerek nem lesz tizennégy éves, addig nem játszhat. És nem játszott. A *Médeiával* jött vissza.

Csodálatos.

De várjál, nem is ez a lényeg. Hanem a korinthusi nők kara. Mondtam, hogy kéne nekem legalább harminc nő. Hát persze, mondták ők. Mondom, akkor ők csoportos szereplők és stúdiósok, igaz? Nem, mondták, dehogy. Képzeld, casting volt a korinthusi nők karára, és olyan színésznők játszottak a karban, akik előtte másfél hónappal a Nemzeti Színházban főszerepeket játszottak. És ez a harminc nő két hónapon keresztül minden áldott nap ott volt a próbán, délelőtt és este. Napi nyolc órát álltak a főszereplő mögött. És nemhogy mondás vagy beszólás, nemhogy pofavágás, de egy kisujnyi rosszalló gesztus nem volt. Minden az ő boldogsá-

gukról, odaadásukról és a munkáról szólt. Ezt Magyarországon? Nem tudnám megcsinálni.

A Nemzetiben se?

Nem. Illetve talán a negyedik évadban. Szóval úgy képzeld el, hogy elől áll a Básti Juli, és mögötte áll az Udvaros, a Hernádi, a Nagy Mari, a Radnay Csilla, a Jordán Adél, az Ónodi Eszter és nem tudom, még kicsoda, harmincan.

És ott gondolsz arra, hogy ezt a bizalmat meg kell tartani?

Nem. Ez megvan. Az olvasópróbán fel tudom őket lelkesíteni, és akkor utána már megyünk.

Mondd, a németeknél ez miért nem sikerült?

Épp ezt akartam mondani, hogy ott sem sikerült, és Ausztriában sem. Nem lett bizalom.

Miért?

Mert szőrös tökű kemény színészek, „nekem te ne mondd meg, hogy én mit csináljak” – egyébként a sajátjaikkal is ilyenek, nem engem tüntettek ki ezzel. Egyszer még az is elhangzott, hogy „Nekem most már ugyanazt kell csinálnom, mint tegnap?” Mondom, lehet.

Mégis látsz fantasztikus előadásokat.

Igen. Vannak kivételek, és van, hogy ez működik. Amikor először dolgoztam Ausztriában, a főszereplő fiúval rettenetes konfliktusom volt.

Mi volt a darab?

Az *Anyám, Kleopátra*. Szóval borzasztó konfliktusom volt, a drága Lengyel Anna tudna róla mesélni. És a fiú a bemutató után odajött hozzám, és azt mondta, köszönöm. És bocsánatot kért. Nota bene, ezt az előadást Nesroy-díjra jelölték Ausztriában. Utána ugyanabban a színházban csináltam egy *Tartuffe*-öt, teljesen más volt, mint a Parti Nagy-féle. És ott is iszonyú konfliktusaim voltak az Orgonnal. Hogy én ne mondjam meg neki, hogy mit csináljon, és ne mondjam meg, hogy milyen hangon mondja, és ne mondjam meg, hogy hol kell hangosnak lennie.

Erre mit lehet mondani, Robi? Azt, hogy én vagyok itt a rendező?

Nem, nem lehet belemenni hatalmi helyzetbe, tilos. Volt ott egy idősebb nagyszerű színésznő, Julia von Sell, akivel az *Anyám, Kleopátrát* csináltam, és aki többször is dolgozott Claus Peymann-nal. Elmentünk beszélgetni, és azt mondta: „Figyelj, ahogy te dolgozol, régen mi is így dolgoztunk. De ma ezt ők agresszívnek és despotikusnak tartják. És nem tudnak arra figyelni, amit mondasz nekik, mert azt érzik, hogy folyamatosan le vannak nyomva. Én tudom, hogy te nem ezért csinálod, én tudom, de ők nem. És aztán amikor siker van, akkor persze örülnek, de ebből semmi nem következik a jövőre nézvést.”

Bécs, vagyis a Volkstheater sem sikerült.

Hát nem. Ott én rendeztem az utolsó előadást az igazgatóváltás előtt, akkor jött Anna Badora Grazból, tudod.

Igen, ő előtte Grazban igazán pofás kis színházat csinált, jártunk oda, főleg Bodó Viktor előadásait néztük. De a Volkstheater Bodónak és Anna Badorának sem vált be.

Igen, tényleg nem. De mielőtt Badora odajött, az egy lepukkant színház volt, lepukkant színészekkel. Sajnálom, hogy nem lett jó az előadás, de hát nem volt jó a darab sem, Háy Gyula *Haben (Tiszazug)* című darabja. A leghíresebb osztrák színésznő volt a bozsorkány, Erni Mangold, aki még játszott a Höfgennel; beszélgettem vele, és mondta, hogy valóban negyven percet tapsoltak a Höfgennek Berlinben. Nyolcvanöt éves színésznő volt, előtte el kellett menni hozzá, el kellett csábítani, csak úgy mondott rá igent; aztán kurva jól dolgoztunk, volt még két nagyszerű színész, szőrös tőkű ötvenes, jó meló volt. De mondom, nem lett jó az előadás, mert hát nem is lehetett.

Te választottad?

Dehogy. Ott nem én választottam. Koreában igen.

Bécsben Lengyel Annával dolgoztál együtt.

Igen, egyszerre volt dramaturg és tolmács. Fontos, hogy tud színházul, mint Szűcs Anikó Amerikában. Koreában volt egy csodálatos tolmácsom, Urbán Alexandra, de neki például tanulnia kellett a helyzetet, le kellett lazulnia. Szerintem például érdekes lenne vele beszélgetni, hogy mennyit változott a személyisége attól a munkától, mert szerintem sokat. A nyitottság, a szociális működése, a kommunikációja, a humora.

Annával te korábban milyen viszonyban voltál? Mielőtt együtt dolgoztatok.

Hát ilyen „Alföldi, a tévés fiú”...

És kint rögtön összehangolódtatok?

Nem, hát azért mi sokat beszélgettünk erről. Előfordult például, hogy egy helyzetbe jobban beleállt, mint én. Mert egyszerűen nem tudta elengedni, de hát ismered. Hát igen, ebből lettek hülye helyzetek. De jó volt vele. Megtanultuk egymás észjárását. Például évek óta nem dolgoztunk már együtt, és egyszer csak átküldte nekem Tolsztojtól *A sötétség hatalmát*. Csak úgy. Mert gondolta, hogy érdekelni fog. És jól gondolta. Érdekelt.

Nekem nagyon hiányzik. A veszekedéseink is nagyon, mert abból mindig tanultam valamit. Na. Menjünk tovább. Ha, mondjuk, holnap fölhívna téged egy budapesti művészszínház, hogy rendezz valamit, akkor van a fejedben öt darab, amit tudnál mondani?

Most tudnék, másfél éve nem tudtam volna.

Ez mitől függ? Időnként valami eszedbe jut, és akkor elteszed?

Igen, azt elrakom a fejemben. Érdekes módon nagyon sok darabot olvastam mostanában.

Mert kerestél?

Nem, hanem mert elküldik. Magyarat, nem magyarat, küldi a szerző, küldi a fordító, küldi a dramaturg. Sokszor nem is a darab kap el, hanem a darabról eszembe jut valami. Múltkor például köztünk is szóba került a *Hamlet*, és utána eszembe jutott, hogy megcsinálnám megint, Budaörsön. És az a kép ugrott be, hogy egy tér van. Egy doboz, aminek van egy ajtaja, meg van egy ablaka. És néha az ablakon próbálsz kijönni vagy bemenni, beszorulsz, és egy darab ajtó van. Se ki, se be, csak egy ajtó van.

Mindig a teret látod először?

Nem. De mindig kép úszik be. A *West Side Story*-nál például azt mondtam, hogy betonfal. Az volt a kiindulópont. Hogy az határolja a teret, keményen, áthatolhatatlanul. A *Kísérteteknél* a Centrálban annyi gondolatom volt, hogy valahogy egy szobaszerű teret szeretnék, ami kicsit olyan, mint egy ring, de nem ring, csak olyasmi, hogy valahogy olyan nehéz onnan kilépni. Azt hiszem, ennyit mondtam Kálmán Eszternek.

Te Robi, miért van az, hogy egy csomó rendező maga akarja tervezni a díszletet?

Nem tudom, talán nem tudja elmondani a tervezőnek, hogy mit akar.

Mennyi idő telik el attól kezdve, hogy azt mondd: „ezt fogom megrendezni”, a premierig?

Nem értem a kérdést.

Egy év?

Nem értem a kérdést.

Nyilván nem az olvasópróbával kezdődik.

Mire én találkozom a díszlettervezővel, nem árt, ha nagyjából tudom, hogy mit szeretnék. Ezt kitalálom néha két nap alatt, néha három hónap alatt. Ha a *Mephistóra* gondolok, biztos, hogy el kellett arról gondolkodni, hogy honnan hová fog ez menni. Milyen úton jutunk el oda, hogy amikor a végén azt mondja a Stohl, hogy „én csak egy színész vagyok”, akkor ez pont azt jelentse, amit kell.

Hogy lehet ezt előre kitalálni?

Azt lehet kitalálni, hogy miről akarok beszélni.

És ha nem te találod ki, hogy mit akarsz megrendezni, hanem megkapod a darabot, és esetleg van két napod, hogy elgondolkozz azon, hogy erről eszedbe jut-e valami, akkor mi van?

Kurva az ember, nem fogod azt mondani, hogy nem. De azért én itthon mondtam már nemet sokszor. És akkor azt mondják, hogy jó, itt egy másik darab, és ha arra is azt mondod, hogy nem, akkor esetleg megkérdezik, hogy akkor mit akarsz csinálni.

Van olyan, hogy te hívsz föl valakit azzal, hogy megrendeznél náluk egy konkrét darabot?

*Klaus Mann: Mephisto
(Stohl András, Bánfalvi Eszter;
Nemzeti Színház, 2013)*

Most épp Kováts Adéllal volt ilyen.
Ez természetes gesztus, igaz?

Nem, nem volt könnyű.

Ez olyan, mint amikor egy színésznek telefonálni kell, hogy nincs munkám, van-e valami?

Szerintem igen, de biztos, hogy nem egészen. Egyrészt igazgatója válogatja, vagyis meghatározza az, hogy milyen viszonyban vagyok az illetővel. De egészében véve... Mégiscsak arról van szó, hogy én telefonálok, és nem engem hívnak. Ez gáz. Zavarban is voltam tőle. Ő is. De aztán nagyon jó helyzet lett, valahogy fel szabadultunk mindketten.

Ühüm. Én azt tanítottam a gyerekeknek Kaposváron, hogy tessék telefonálni. És ha tudtam, segítettem is telefonszámokkal.

Azok a gyerekek huszonévesek voltak, akkor kezdték a pályájukat.

És akkor más?

Persze.

Akkor nyugodtan lehet telefonálni? Nem gáz?

Nem tudom, hogy objektíve gáz-e. Erre nem tudok válaszolni.

Neked akkor, pályakezdőként nem kellett.

Nekem évtizedekig nem kellett.

És amikor igazgató voltál, és téged hívtak fel színészek, hogy odaszereződnének, vagy adj szerepet?

Egyenes voltam. Azt mondtam, hogy nem tudok munkát adni neked. De vettem, hogy jelentkezél. Viszont mindig visszaszóltam vagy visszaírtam, erre nagyon vigyáztam. De nem tudok a pályámon olyan helyzetet mondani, amikor azzal dolgoztam, aki jelentkezett.

Én tudok.

Mondd!

Ez nekem egy fájdalmas történet volt. Egyszer hívtalak Kaposvárra megnézni egy vizsgát. És utána egy ideig ott is maradtál, és a gyerekek nagyon akartak odamenni hozzád, beszélgetni arról, amit csináltak. De nem fértek oda hozzád, mert te egyfolytában a Znamenákkal beszélgettél, senki mással. Aztán nemsokára a Znami a Nemzetibe szerződött.

Tévedsz, Judit, nagyon tévedsz. De azért tévedsz, mert valamit nem tudsz. És akkor most elmondom. Nekünk a Znamival nagyon nagy történetünk volt, ő volt az én leges-legeslegjobb barátom a főiskolán. De annyira, hogy amikor nagyon nehéz magánéleti helyzetben voltam, akkor náluk laktam egy hétig, vagy amikor ő volt nagyon fájdalmas helyzetben, akkor nagyon sokat voltam vele. Ez ilyen szintű barátság volt. A legszorosabb. És amikor le-szerződött Kaposvárra, akkor megszakított velem minden kapcsolatot.

Miért?

A más istálló, tudod. Vagy mit tudom én, lehet, hogy csak én éltem így meg.

Gondolod, hogy ezt kérték tőle? Nehéz elhinni.

Szerintem talán igen. Ez így, most kimondva elég nagy marhaságnak hangzik, de akkor én ezt éreztem. És ott, nálad, azon a vizsgán találkoztunk tizenöt év után először. És amit láttál, hogy csak egymással foglalkozunk, az bizony az a boldogság volt, hogy akkor mégsem veszítettük el egymást. Vagyis ez egy személyes, nagy pillanat volt mind a kettőnk életében. Semmi köze nem volt a szakmához.

Hát jó. Tán nem lett volna baj, ha ezt akkor is tudom. És tegnap megkérdeztem, hogy volt-e barátod a főiskolán, és nem mondtad őt.

Nem, mert az osztálytársaimon gondolkoztam. Znamival a gólyatáborban kerültünk össze, nem volt az osztálytársam.

A Murányi Tünde-szerelmet sokszor emlegetted már. Ő volt az első nagy szerelem?

Volt előtte.

Igen?

Még a gimnáziumban, egy fiú. Színházi ember, hadd ne mondjak nevet.

Na jó, biztos nem kérdezem végig a szerelmeid névsorát.

Voltak. Férfiak, nők.

Azt mondják, szinte elkerülhetetlen, hogy a színházban a partnerek összeboruljanak.

Abszolút elkerülhető. Nekem nem nagyon volt partnerekkel viszonyom.

Akkor biszexuálisként gondoltál magadra?

Soha. És aztán Csere László is nagy szerelem volt – azért mondom ki a nevét, mert ez is köztudott.

Mintha ő lett volna az, aki bizonyos szempontból fölnevelt.

Abszolút így volt.

Mit tanultál tőle?

Nem az volt a lényeg, hogy tőle mit tanultam. Az volt a lényeg, hogy semmiféle egzisztenciális és egyéb problémákkal nem kellett foglalkoznom akkor, amikor a pályám elindult. Igen, felnevelt, eltartott, és olyan háterszág volt, ami biztonságot adott, és csak a szakmámmal foglalkozhattam. Semmi mással nem kellett törődnöm. Hol lakom? Mit eszem? Miből veszek ruhát? Hogy utazom, hogy veszem meg, amit szeretnék?

Ő látta benned azt, aki és ami te ma vagy?

Igen, látta, és aztán ez is lett a probléma. Mert amikor az lettem, amiért ő mindent elkövetett, hogy legyenek, akkor kinőttem. Mind-egy, hagyjuk, nem volt szép válás.

És utána egyedül éltél a Csanády utcában?

Igen.

Meddig?

Hát elég sokáig nem volt senkim. Egy komoly kapcsolatot én nagyon nehezen tudok elengedni. Aztán egyszer csak újra jelent az a szerelem, akit már ismertél. Háromszor éltünk egymásfél évet együtt huszonöt év alatt. És háromszor játszottuk végig ugyanazt. Háromszor történt az, hogy összezsapódtunk, és a családok összejártak, és boldogok voltak, és megint szakítottunk. Aztán legutoljára párterápiára is elmentünk. És ha nem megyünk el párterápiára, akkor én még mindig abban toporgok. De valami szoros kötés azóta is megvan köztünk. Amikor bevittem a Pankát, a kutyámat a kórházba, és éppen meghalt, akkor fél vagy egy év után csörgött a telefonom, és ő volt. Csak eszembe jutott, hogy hogy van Panka, mondta.

Ha fölhívna, hogy nagy bajban van, és segíts?

Akkor mennék rögtön.

Persze. Ő is jönne fordított helyzetben?

Egész biztos. Az apja engem hívott fel, amikor az anyja meghalt.

Soká heverted ki?

Soká. Aztán jött valaki, aki megint nagyon mélyen érintett.

Ő mondta azt, hogy elég?

Igen. Elment.

Civil volt, igaz?

Igen. És két év után egy nagyon egyszerű mondatot mondott.

Hogy sok vagy?

Nem. Azt mondta, hogy nem akarok az árnyékodban élni.

Ez ugyanaz.

Pedig nagyon odafigyeltem, tényleg. És nem görcsösen. De ennél többet én nem tudok belerakni egy kapcsolatba. És nem elég. Ez egy nagyon nehéz szembesülés volt.

Nem az van, hogy ez a pálya olyan, hogy az életednek ezt a részét fölzabálja?

Biztos, hogy fölzabálja. Nem. Ez ennél is bonyolultabb. Ez a pálya azt kívánja a másiktól, hogy – igazság szerint nem tudom szebben mondani, közben lehet, hogy nem ennyire tragikus, de mégis – föláldozza magát. És azt hiszem, a lelkem mélyén én ezt el is várom, csak hogy nem érzelmi, hanem pusztán praktikus okokból.

Én megértem, ha valaki ezt nem vállalja. És látom, hogy sok színésznél mennyire nehéz és szomorú, ha nem talál ilyen partnert.

Nagyon egyszerű példáim vannak. Az, hogy mikor tudunk elmenni valahova, attól függ, hogy én mikor nem dolgozom. És abba nekem nincs beleszólásom. Hogy én mikor játszom este, abba nekem nincs beleszólásom. Ha főpróbahetem van, akkor nem tudom, hogy van-e itthon kenyér. Akkor az van, hogy hozzám igazodik minden.

Ezt tényleg nem könnyű elviselni.

Ez az utolsó szerelmem ezt nagyon szépen csinálta. Nem áldozatként csinálta, igazából nem ment alá. És azt gondoltam, hogy az, hogy neki megvan a maga karrierje, segíteni fog ebben is. De bonyolódott az ügy, mert egy este elmesélte, hogy kapott egy új projektet. „Miért nem örülsz?”, kérdeztem. „Azért nem – mondta –, mert a projekt arról szól, hogy szedjek össze húsz-huszonöt nagyon híres művészt, akivel ezt meg ezt kell csinálni.” És én még mindig hülye vagyok, és megkérdezem, hogy mi ezzel a baj? „Az, hogy ha nem veled élnék, akkor nem én kapom ezt a projektet.” Más példa: „nem akarom, hogy nézzenek, amikor együtt vásárolunk, mert nem téged néznek, hanem engem, hogy ki az Alföldi pasija”. Vagy hogy egy ismerőse gratulál neki a barátjához. Értem.

Én is értem.

És erre jön az, hogy ha főpróbahét van, vagy olyan, mint a főpróbahét, akkor tényleg nem tudsz foglalkozni vele, és ha a fejed tetejére állsz, sem fogod végighallgatni, hogy mi volt az irodában, mert nem azon jár az eszed. És be kell vallanom, hogy nagyon bántóan és tisztességtelenül viselkedtem vele. Méltatlanul. Illetve van még egy probléma. Hogy negyven fölötti melegnek lenni rosszabb, mint negyven fölötti nőnek lenni.

Ezt nem tudod, mert nem voltál negyven fölötti nő. Amúgy nem rossz negyven fölötti nőnek lenni.

Figyelj, a buziknál manapság semmi más nem számít, mint az, hogy mennyire kockás a hasad. Lehet, hogy egy ideig nem. Egy idő után igen.

Tényleg? Nálad is?

Ilyen beteges mértékben nem.

*De ez szomorú, mert akkor a buzik legnagyobb ellensége az öregedés,
az időződés.*

Nézzél körül a meleg barátaid között, Judit!

*És nem gondolod, hogy össze tudsz még akadni valakivel, vagy nincs
rá szemed már, hogy észrevedd?*

Nem tudom. Nagyon akarom. De már megégtem, nem is egyszer.

És ez a legutóbbi történet nagyon mélyen bennem van még.

„Minden gondolata elülső”

Gabnai Katalin

Tudom, hogy miért kérdeztem őt – és nemcsak a hosszú emlékezet miatt. Hanem mert hosszú évtizedekig próbáltam eltanulni tőle, hogy úgy írjam meg valamiről, hogy nem tetszett, hogy senki ne bántódjon meg, és mindenki csak a bátorítást, a biztatást érezze ki a negatív szavak mögül is. Nem sikerült; sajnálom, hogy sok embert, sok művészt megbántottam, de hát nem tudtam másképp írni.

És hát az a boldogság, az az öröm, ami árad az írásaiból akkor, amikor valami jót látott és tapasztalt – mintha egy legelső alkalom lenne, pedig már azon a héten is a sokadik. Hogy honnan tölti föl magát, honnan meríti a szemlátomást kifogyhatatlan szellemi energiáit és kíváncsiságát, nem bírom megfejtetni.

Gabnai Kati élő színháztörténet. Mindent, de mindent el kéne meséltetnünk vele, az összes történetet, a színházi nevelés és a drámapedagógia elfogadtatásához vezető nagyon rögzös útról és mindenről, de tényleg mindenről.

De én most csak Alföldi Róbertől kérdeztem. Viszont ezt az adóságot följegyeztem a listámra.

Tudod, én Alföldi-ügyben nem Robival kezdtem az ismeretséget, hanem az édesapjával találkoztam előbb.

Hát ez nagyon vicces.

Versmondó gyerek voltam, Békés megyében. Alföldi Albert meg, akinek már a neve is szépen zengett, és szép szál ember is volt, híres versmondó volt. Én még diák voltam, és az idő tájt voltak

ilyen üzemi meg szakszervezeti, vegyes korosztályú versmondó versenyek, Dél-Alföldön.

Várj csak, ő azért majdnem egy nemzedékkel idősebb, mint te.

Nem annyival. Én kamaszlány voltam, ő pedig daliás férfiú. De már akkor őszült. Lefegyverzően elegáns volt, én meg izgultam, hogy jaj, hát itt az Alföldi, na, akkor én első már nem leszek. Ez általában így is volt: első volt Alföldi Albert, én meg a második ezeken az alkalmi rendezvényeken. És ekkor csodálkoztam rá én egy addig nem ismert erőre. Ez a bizonyos zengő mellkas, ez a snájdigság és ez az összefűség bevésődött, fontos lett. Szünet következett – évek teltek el. Azt sem tudtam, hogy Alföldi Róbert a világon van. Viszont volt nekem egy Mezei Éva nevű barátném, aki az egész országot ismerte. Tőle hangzott el Dunapataj neve, meg egy bizonyos Vera nevű pedagógus ismerőséé; ekkor csak annyit tudtam, hogy Dunapataj egy hely, ahonnan jönnek emberek, és ahol érdekes dolgok történnek. Később tudtam meg, hogy Robi ott volt gyerek.

Igazából csak egy-két kérdésem van... Az első: hol a helye Alföldinek a magyar színházi életben? Mint színész, mint rendező, mint celeb, mint megmondóember, mint politikai aktivista. Hol a helye?

Hát, ha így rákérdezel, az embernek rögtön az emberi szervezet jut az eszébe. Hogy ugye, abban van a szív, a gyomor meg sok más. És akkor azt mondanám, hogy ő... a nyirokérrendszer.

Hogy?

Ami kering, tudod. Ami mozog, szűr, válogat és életfontosságú.

És ha úgy kérdezném, hogy...

Ha úgy kérdeznéd, hogy mi különbözteti meg őt a szakma többi emberétől – akiket amúgy egyébként a legnagyobb szeretettel idéz föl az ember, akkor azt mondanám, az, hogy Alföldi Róbert – hátsó gondolatok nélküli ember.

Vagyis minden gondolata elülső?

Igen, minden gondolata elülső. Ez adja a védtelenségét is bizonyos mértékben, másrészt pedig a becsületességét és a totális nyitottságát. Szóval, nekem ez az első gondolatom. És aztán végig kell gondolnom, hogy milyen is vele személyesen találkozni, milyen vele rendezőként találkozni, és milyen őt mint színészt látni.

És?

Azért még a hátsógondolat-nélküliség mellé valami életveszélyes jóhiszeműséget is említenék, egyfajta fiatalkori jóhiszeműséget.

Ami miért életveszélyes?

Azért, mert ezért lehet, vagy inkább lehetett őt körbelőni. Aztán azon is gondolkodtam, milyen az, amikor ott ül veled szemben egy ember, egy férfi, és hat rád. Mi az, ami miatt óriási tábora van ennek az embernek, még mindig, pedig ugye, már nem a Nemzeti igazgatója, és tévéműsorai sincsenek. Gondolkodtam, hogy rám mi hat erősen, és nemcsak az ő esetében, hanem általában. Olyasmi, ami Alföldiben megvan. Sajátja néki egy olyasfajta hódító figyelem, amittől a nők megrogynak, és amittől az ember – hogy is mondjam – békességet érez.

Kíváncsiság?

Olyasmi. De azért ez nem egy teljesen ártatlan és ingyen figyelem vagy kíváncsiság, ő pontosan tudja, hogy...

Mit?

Hogy miért kíváncsi. És mire kíváncsi. „Táplálkozik” közben. És ha rákérdeznél, nem titkolná.

Aha.

S közben neked ez nagyon jó. Jó érintkezni azzal a sűrű széllel, ami ugyanúgy jön belőle, mint az apjából annak idején. Ez a hódító figyelem egyfajta pulzáló erő. Ezt a pulzálást a rendezéseiben – furcsa módon – néha negatívumként, egyfajta szakadozottságként éltem meg. De visszatérve: amit tehát rá jellemzőnek tartok, az a hódító figyelem. Ezt tanítani kellene egyébként.

Mert ettől a másik – én, te – úgy érzi, hogy ő van főszerepben.

Igen. És ilyenkor az ember azért beleáll a helyzetbe, szerepelnie kell. Mert ő mindig többet akar.

Nagyjából mindent.

De ad is. És ez nagyon fontos, mert – és most a rendezői énjére gondolok – ő az a rendező, aki föl tudja mérni, hogy mire képes egy-egy színész, és hogy ő mire lesz képes ezzel az emberrel. Van neki egy letapogató szisztémája, aminek révén pontosan tudja azt is, hogy hol van a seb, ha van, mert oda nem nyúlunk.

Érdekes, hogy ezt nagyjából ő is tudja magáról. Azt mondja, hogy tudja, mire képes a színész – nem azt, hogy mit szokott csinálni, mert őt az érdekli, amit általában nem szokott, de ő tudja, hogy meg tudja vele csináltatni.

Ez a másik fontos dolog: együtt futni valakivel. És ezt azért a színész-rendezők tudják igazán, hogy addig-addig kell futni valakivel,

míg ki nem jön belőle ez a mágikus hatóerő, és föl nem serceg a pillanat. Ez nemcsak lelkiező, hanem fizikai erő, egyfajta erős testi jelenlét is.

Igen.

És ez olyan, munka közben is érzékelhető varázslat, amitől egyrészt elgyöngül az ember, másrészt beáll mellé a melóba. Megint olyasmi, amit tanítani kéne, de persze épp ezt nem lehet megtanítani. Legfeljebb meg lehet jegyezni, és föl lehet fedeztetni, hogy szerencsésebb alkatokban van ilyen fluidumféle. Alföldiben olyan kreatív hedonizmus van, amit irigyelni, eltanulni és legfőképp megkívánni lehet. Ez az ember boldog munka közben! Miközben tudja, hogy milyen „kúp az, amit veszünk” (Karinthy), s milyen púp az, amit viszünk, számtalan gyönyörűséget érez. Nagyon sok mindenben tudja örömet lelteni, és ez persze veszélylehetőség is, mert olyan nincs, hogy neki valamiről valami ne jutna eszébe.

Igen, tényleg mindenről eszébe jut valami, és nem könnyen mond le arról, ami eszébe jutott.

Megkapaszkodik valamiben. Szerintem saját maga ellen védekezik, amikor az első mániájába próbál kapaszkodni. Eszembe jutott a kreatív hedonizmus ellentétéként a fájdalom és szenvedés. Azt sejtem, hogy ő nincs megátva attól a beáldozódós, meghalós – hogy ne mondjam, elvártan keresztényi – állapottól, hogy csupán csak a szenvedés az, ami majd megvált vagy fölemel; legalábbis ennek az álságos változatát soha nem láttam tőle. Nem tagadja a fájdalmat, a szenvedést, hiszen vannak rendezései, amikben ez erősen jelen van. S persze, abban a közhelyben is van valami, hogy ami igazán fontos, arra a szenvedések tanítják meg az embert. De ő soha nem lobogtatja zászlóként a kint, hogy itt és most ebbe bele kell halni. Inkább a munka minősége az, ami fontos számára. A szenvedés demisztifikálása munkaeszközként

működik nála. De akkor mi is van itten? Itt jön be a nevetés. Nem tudom, hogy Alföldinek van-e humora, mármint magának az embernek, de hogy fölszabadító nevetése van, az egészen biztos. A humor lényege, mint tanítják, a megbocsátás. Azt, látod, nem merném megsaccolni, hogy milyen mértékben képes ő megbocsátásra. Inkább valami nagyvonalú felejtést találok hozzáillőnek. De hallom a nevetését, és ez egy szabad ember nevetése. Tehát ha azt kérdezed, hogy ki Alföldi Róbert, akkor azt mondom, egy szabad ember. Egy szabad ember lélegzése hallatszik ott, ahol ő van. Nekem legalábbis így tűnik. De mivel ez a belső szabadság jelentős fantáziával is társul, mindig, mindenben ott a kétely, az „esetleg”. Emlékszel Székely Csaba *Passió XXI* című darabjának az előadására, igaz? Abban az egész nép arra megy rá, Jézus is, hogy föltámad a kétség mindenkinben, Jézusban is, hogy hátha nem ő az, akinek ezt a dolgot csinálni kell. És közben ott volt mellette Fekete Ernő kőkemény Pilátusa, aki azt mondta, hogy mindenki az, aki.

Igen.

Ez nagyon érdekes. A kétely is bevált munkaeszköze néki. A veszélyérzet hiánya meg egyfajta makacsságból is eredhet. Érdekes, hogy ő ugye, festő is.

Most nem értem, ez hogy kapcsolódik ide.

Úgy, hogy pár problémásabb díszletének tervét – így érzem legalábbis – nem tudta elengedni. A terekkel és a díszletekkel való, hogy úgy mondjam, hektikus kapcsolata jut eszembe. Mert néha olyan terekbe képes helyezni a műveit, akár Csehovot, ami a rozsdás vasak között volt, egyszer meg valami pályaudvaron, aztán ott volt a *Don Carlos*ban az a hatalmas építmény, szóval hogy inkább a képet, s nem a teret látom. Szoktam tapasztalni, hogy vannak díszlettervezők, akik a leendő előadás díszlete helyett

a bemutatandó dráma szobrát alkotják meg inkább. S Alföldinél sokszor van egy nagyon erős vizuális üzenet, egy kép, ami önmagában gyönyörű – ó, gondoljunk a *Szent Johanna* tyúkjaira! –, vagy legalább izgalmas, de nem a színészt helyzetbe hozó tér, hanem kép.

Baj ez? Nem értem. Tényleg fontos neki a kép, azt értem.

Használja a díszletet, de rendezőként, mint az élő tér fő szervezője, ritkábban dolgozik.

Mármint a színészek által képzett térre gondolsz, igaz?

Igen. A legnagyobbak esetében többször előfordul, hogy az élő tér, tehát a színésztől színészig terjedő, rugalmas tér uralja a színpadot, és ez Robinál nagyon ritkán vehető észre.

Ühüm.

Talán... nincs koreografikus készítés benne.

Ez érdekes.

De hát édes istenem, van benne más. Arrafelé ő nem dolgozik. Hát jó, megy másfelé.

Milyen érdekes, hogy most épp egy nagyon markáns ellenpélda jut eszembe. A Mephistóban van az a jelenet, ahol egy padon ül a színigazgató meg a zsidó felesége. Abban az előadásban is jókora vasépítmények vannak, de ebben a jelenetben szinte kiürül a színpad, csak a két ember van a tér közepén, egymás kezét fogva. És lassan felállnak, előrejönnek, tényleg nagy az üresség körülöttük – és öngyilkosok lesznek, eltűnnek a süllyesztőben.

Igen, emlékszem erre, tényleg így volt. Nem is azt mondom, hogy nem él az eleven tér megszervezésével, csak nem érzi a folyamatos késztetést rá, miközben másnál ez az „izomzata” az előadás szervezetének. Mármost a tehetséges rendezők jó részénél. Tehát mintha nem koreografálna rendezőleg. Na most, hogy ne csak a jót mondjam: a megmunkálás gyakori hézagossága észrevehető, mert elég, ha pontokat fogalmaz meg, megépíti a jó pillanatok, mert azt nagyon tudja. És akkor már tulajdonképpen megvan a dolgok hetven százaléka.

És akkor ezek a jó pillanatok átlendítenek a hézagokon?

Valahogy úgy...

Említetted előbb a veszélyérzet hiányát. Ezt hogy érted?

Amikor felszisszenek, hogy nem biztos, hogy én ezt kedvelem. Ahogy például rálegyint a színpadon lévő monstrum lefokozó hatására. Vagy arra, hogy „hát most gorombaságokat fogunk mondani”. Nála ez a küszöb lentebb van, mint nálam és még sokaknál. De épp ezért, lehet, hogy már régen nem kéne mondani ezeket a mázsás dolgokat, mert a közönség fele hamar elfárad, és félni kezd ezektől.

A verbális durvaságokra gondolsz?

Igen, igen.

Amik nem mindig szexuális típusúak, hanem politikaiak, vagy akármi más.

Igen, igen, igen. Ő ugyanúgy van ezekkel, mint a szörnyűségek megmutatásával, mert azt is nagyon

*G. B. Shaw: Szent Johanna
(Bánfalvi Eszter;
Nemzeti Színház, 2011)*

bírja. Emlékszem, amikor ti, mármint a *Revizor* elküldött engem *A képzelt betegre* a Bábszínházba. Ott is tobzódott a testi borzalmak megmutatásában. Én ezt nehezen viselem. Nehezen. Vér, nedvek, undor – mondom, neki lejjebb van a küszöb. Vagy például a szombathelyi *Volponében*...

Amiről ezt írtad a kritikádban: „A mesterségbeli elegancia csak akkor süllyed meg kissé, amikor egy-egy durvább poénnal »lenyúlnak« a meghódítandó, még nem színházbarát közönség elképzelt rétegeihez. A finnyásabbak számára ilyenkor kilyukad egy jelenet, de hallva a közönség reakcióit, el kell hogy maradjon a tiltakozás, s végül is a tizenhat éven felüli, vásári játéktílusba mindez belefér.”

Igen, tehát lejjebb megy, hogy még onnan is egy kis iszapot hozzon föl, meg még onnan is, és ez őt nem zavarja. És nem igazán törődik az átlagos küszöbvel.

Viszont sokszor érezzük, hogy épp attól kapunk valami újat, hogy nem törődik ezzel a bizonyos átlagos küszöbvel, nem?

De igen, ilyen is van, és erre is tudok példát. Meglepett, hogy milyen mértékben van meg benne a részvét.

Pont a részvét?

Emlékszel a *Kabaré*-ban a két öreg jelenetére? Hát abban az évadban nem volt annál gyönyörűbb. Vagy *A salemi boszorkányok* Szombathelyen – na, hogy ott mit tudott megcsinálni! Mindig az embert tanítja, az a tananyag, hogy ilyen is az ember, olyan is az ember, meg amolyan is az ember. Látod? És hát néha szörnyű. De ahogy megcsinálta azt a *Salemit*, az egészen elképesztő volt. Csontig ható, döbbenetes előadás volt, megtántorító felismerésekkel. Megy, megy, megy, lefelé, a pokol mélyire. És meg tudja tenni, mert mint mondtuk, máshol van a küszöbje.

A színésznek is?

Hát akkor beszéljünk erről: Alföldi, a színész. Elmondok egy titkot, ami kettőnk között marad. Emlékszel, amikor a Vígszínházban csinálták a *Háború és békét*?

Halványan. Robira egyáltalán nem.

Hát én évekig röhögtem azon, hogy amikor megkérdezték tőle, hová mész, azt mondta, „a catába”. „Megyek a catába.”

Mármint a csatába?

A csatába, igen. Mert hát akkor az iskolák után, éppen csak belépett a színházi világba. És gondold csak meg, hogy a *III. Richárd*-ban meg egyszerűen fizikai gyönyörűség minden megszólalása. Tökéletes a beszéde.

Sokat, rengeteget dolgozott ezen. Is.

És ami nekem nagyon fontos: hihetetlenül pontos. Nem nagyon szokott dramaturgiai munkát végezni, de – megint a *Volponéra* utalok, ahol eltakarított rengeteg, fölöslegesnek tartott szereplőt – ha szükség van rá, akkor nagytakarít. Mert tudja, hogy mit akar csinálni. Nézi a darabot, s korunkat jól ismerve egyszer csak azt mondja: „Á, dehogy!”

Emlékszel a *Tartuffe-re* a *Nemzetiben*, ahol elhagyta az ötödik felvonást, ahol ugye, jön a *deus ex machina*. Egyrészt mert ezt Molière is kellettlenül, a Napkirály kedvéért írta hozzá, másrészt meg ő úgy gondolta, hogy a darabnak ott van vége, amikor Tartuffe győz, és Orgon megbűnhődik a vakságáért, a családja pedig áldozatul esik.

Igen, nagyon ügyes, amit kitalált. Pofátlanul ügyes. De néha meg megfojtott dolgokat. Mert ugye itt volt a Schiller-darab, az *Ármány és szerelem*. Ahol úgy döntött, mi lenne, ha muzsikálnának? És ott ült a hatalmas zenekar a játék terében, a sok muzsikos, akik ugye pofákat vágnak, miközben megy a játék. De a végén, amikor Molnár Piroska elénekli a Mahler *Gyermekgyászadalokból* azt, amit elénekel, akkor érzed, hogy ez már nem a Schiller, hanem az Alföldi.

Milyen érdekes, hogy ezt fölhoztad. Nekem ugyanis voltak kételyeim azt illetően, hogy vajon Molnár Piroskával, az ő személyes tragédiája után vajon el kell-e ezt énekeltetni.

Igen. Van Alföldiben ez a fura kettősség, ami a részvéthez tartozik, annak az ellentéte, egyfajta kegyetlenség. Hogy ez majd jó lesz neki, mármint Molnár Piroskának. És érdekes, tényleg jó volt neki.

Akkor ebben egyáltalán nem voltam biztos, de ez is annak a jele, amiről beszéltél: máshol vannak a küszöbök.

Még valami a színésről. Láttam én őt Jágóként.

Hol?

Szolnokon. Telihay Péter rendezte.

Ki volt Othello?

Czapkó Antal. De én azt jegyeztem meg akkor, hogy az a közveszélyes boldogtalanság, ami akkor a Jagóból áradt, az egy életre szóló fenyegetés. Menet közben pontosan kellett, hogy lássa magát, azt, hogy mit csinál. Ezt rögzítettem 2005-ben, s most fölolvastam neked: „Vizes viharkabátja alatt Alföldi megcsúnyul, összemegy. Úgy szorítja le állát, hogy az orra alatt képződő sötét

árnyék egészen ördögivé teszi. A Jagóban dobogó indulat (»Nem az vagyok – ami!«) akkor is ijesztő, ha az egész előadást belengi a mindenkori bosszú és az impotens agresszió nyilvánvaló kisserősége és nevetségessége. Jagót saját képzelete bünteti elsősorban, s ezt a fájdalmat viszi át Othellóra, mesteri módon. A szerepet fölépítő Alföldi színésze magas szintű kamaramuzsikusi erényekkel jellemezhető igazán.” Nagyon izgalmas volt. És van még egy meghatározó élményem, amit kétszer láttam, le is írtam, a *Figaro* hajdani előadása.

Igen.

És a Stohllal való egész kapcsolata. Ott voltam azon az előadáson, ahol szabályosan elfújta maga elől az úri közönség a *Figarót* a Tivoliban, tudod? Mert itt volt az a piszkos körmű, zselézett hajú, iparos gyerek, aki próbálta az életét intézni. Tehát nem egy értelmiségit formáltak meg, hanem egy prolit. És kérlek szépen, a színészek elvesztették a hitüket abban az előadásban, mire másodszor megnéztem; már lett volna közönség, aki nevet, de addigra már nem úgy játszották. Elillant belőle valami, ami pedig óriási lett volna; és ott is a részvét működését láttam. Azt, hogy Stohl Figarója tudja, hogyan kell belehalni abba az életbe, ami az övé volt.

Mondd, mit gondolsz a különböző társadalmi, politikai, ilyen-olyan kérdéseket közlelő előadásairól?

Például?

Például a Frivol az Átriumban.

Aha, igen, igen. A melegségnek ezt a folklór háttérű megidézését elegánsnak, tisztának és roppant szükségesnek tartom. A néptáncos előadás után hetekig bújtam szociológiai, néprajzi és orvosi könyveket, jogász híradásokat, adatokat keresve, hogy miképp

kezeli a magyar falu a szexuális másságot. Úgy volt az, és úgy van az, ahogy – nagyon erős stilizációval és igen pontos gesztusokkal megjelenítve – színpadra került az Átriumban.

És mit gondolsz az ő Nemzeti-beli igazgatóságáról?

Én nagy élvezője voltam annak az időszaknak, az biztos. Azt gondolom, hogy egy nemzeti színház – és most, mondjuk, a londoni példára gondolok – nyitott intézmény. Soha olyan nyitottnak nem érzékelttem a magyar Nemzetit, mint akkor, amikor ő volt ott. Ennyi. És ez nem kevés.

Olykor beleáll fontosnak tartott társadalmi ügyekbe. Nem gyakran, de jelentkezik egy-egy véleménnyel, megnyilvánulással. Vagy éppen Konrád György esszéjét olvassa föl a YouTube-on. Ez a celeb dolga?

Semmiképp. Ez annak az embernek a dolga, aki úgy érzi, hogy feladata ez őnéki. Egy közismert meghatározás szerint „értelmi-ségi az, aki felelős”. Ez vállalás kérdése, képzettségre való tekintet nélkül. Alföldi a magyar értelmiség fontos alakja. S ha ő felelősséget érez valamely ügyben, akkor csak tegye, amit jónak lát. Hiszen ha le akar esni valami, akkor te is odakapsz, hogy védjed. Rándul a kezed, nem teheted meg, hogy nem nyúlsz oda.

Kati! Szerinted miért nem veszi őt be a színházi szakmának az a része, amit mi nagyon értékesnek tartunk?

Mert nálunk is szabadabb ember. Mit lehet erre mondani?

Vajon miért nem hívták soha sem az Örkénybe, sem a Katonába?

Már ne haragudj, azt mondom, hogy egy teljesen természetes veszélyérzet az oka ennek. Ő ugyanis nem tud önkorlátozó lenni. Tehát ahol ő meg fog jelenni, ott ő virágozni fog, ajtókat fog kinyitni,

és hasonlók. Abban a tudatban kell hívni, hogy lehet, hogy ott át fogja venni az irányítást. Hát ki akarja ezt?

De ez olyan fura.

Miért mondtam neked azt, hogy ő a nyirokérrendszer? Tudniillik nem lehet kiszámítani, hogy Alföldi honnan fog jönni. Mert folyik, érted? És azt csak egy magában teljesen biztos ember képes elviselni, egy lábán álló, bebiztosított rendszerben, hogy őt esetleg körbefolyják. Hol van ilyen?

Nekem azért szemet szúrt, hogy amikor a Nemzetinek vége lett, akkor a Katonában volt egy beszélgetéssorozat a színház és a hatalom kapcsolatáról. Ennek, mondjuk, meglehetősen eklatáns példája volt Alföldi, és egyszer sem hívták meg, hogy beszéljen erről. Aztán szemet szúrt az is, hogy amikor három éve tüntettünk a Madách téren az Örkény előtt, felszólalt boldog és boldogtalan, ő pedig ott állt az árkádok alatt, és nem szólalhatott fel.

Mert egy szabad ember nagy kockázat. És ezt részvétellel, de meg kell érteni.

Érdekes, ez nem jutott eszembe. Mindig rájuk akartam löcsölni a felelősséget ezért. Hogy gyávák.

Nem biztos. Csak Alföldit nem lehet kiszámítani.

Szerintem épp ezekben a kérdésekben nagyon is ki lehet.

A hogyanját nem lehet kiszámítani. Miért nem lehet? – kérdezné, mondjuk, egy vitatott akciója után. És megértené, hogy általában miért nem lehet, de őt nem lehet tetemre hívni ez ügyben, mert ő olyan, és kész. Említéd a színház és hatalom problematikáját. Érdekes, ha belegondolok: erővel rendelkező embert ilyen kevésbé

hatalomvágyónak látni – roppant érdekes. Csakhogy aki ilyen, az megteremti a saját erőterét. Nem sóvárog, hogy följánlják vagy megengedjék neki ezt vagy azt. Megcsinálja magának. Ahol ott lesz, ott ő lesz. Nem az adott posztra vágyik, nem arra, hogy őt fölruházzák hatalommal. Neki van. De ezt a hatalmat is csak mint munkaeszközt látom munkálni az ő életében. Szerintem nem élvezeti forrás számára.

Lehetőség, munkaeszköz.

Igen.

Ebben az időrendi táblázatban, amit átküldtem, a nemzeti korszak vége után rengeteg rendezése volt még körülbelül három-négy évig, körülbelül 2016-ig, 2017-ig. Most?

Most játszik. Nézem.

Jobbára csak játszik, rendezés alig van.

És ő akar rendezni?

Hát persze. Például megint a Hamletet. Ez meg is lesz, Budaörsön – mert ott még rendezhet.

Emlékszem arra a nemzeti *Hamletre*. Darabos volt, és szörnyen keserű. Az, ahogy Hamlet röhög a végén... Nagy értékei voltak annak az előadásnak. Jó ez, hogy újra hozzányúl régebbi rendezéseihez, akár mert úgy érzi, hogy valami nem sikerült, vagy nem úgy sikerült, vagy mert ma már másként látja. Dolga van a művel. Remélem, látni fogom.

„Ez mostanában elkezdett izgatni”

Megcsinálom ezt *Az orvos* című darabot az Átriumban – tudod, amiről a múltkor beszéltünk. Kocsis Pali is benne lesz, Söptei Andrea is. És Máté Gábor elengedte Kocsis Gergőt. És ha Buda-örsön megcsinálom a *Hamletet*, abba meg elengedte Pelsőczy Rékát.

Ő lesz Gertrud?

Igen. Én bírom az ő játékát.

Én is. A minap láttam a Kamrában a Magányos emberek című előadást, Tarnóczy Jakab rendezte, és mindenki ezt a mostanság divatos „hú, de baromira természetesen vagyunk” színjátszást műveli benne; Pelsőczy egy rémes anyózt játszik, aki tényleg nehezen viselhető, de olyan jól csinálja, hogy azon kaptam magam, hogy már-már egyet-értek vele...

Néha hosszabb idő is eltelik két beszélgetés között, és legalább ilyenkor naplót kellett volna írnom, legalább a mindannyiunk életét érintő legfontosabb történetekről. Nem írtam.

Hosszú lenne a lista, pedig legföljebb néhány hétről van szó. Akkumulátorgyárok, egészségügy, oktatás, hogy csak párat említsek. Ha mindezt – meg a többi – egy drámában olvasom, biztos azt mondom a szerzőnek, hogy ez sok, vegyen vissza, cuppanjon le a végletes, szélsőséges konfliktusállításról, mert az nem fokozza, hanem éppen fékezi a feszültség kialakulását. Ez az egyik különbség a színház/dráma és a valóság között.

Ma, amikor – kivált a függetlenek körében, akik sokkal érzékenyebbek, és gyorsabban reagálnak a környező valóságra – számos létező, felismerhető, alig átfűrt figura kerül a színpadi alapanyagokba, ez különösen fontos, megoldandó probléma. Ha ugyanis kevés áttétellel, szoros hasonlósággal jelenik meg valaki, a színpadon könnyen bizonyul hiteltelennek, mert sok.

Ugyanez a helyzet fordítva: a klasszikus, létező drámák ikonikus szereplőivel. Ha III. Richárdról Orbán Viktort juttatják eszembe (túl azon, hogy micsoda méret- és fajsúlykülönbség feszül a két alak között), a hatás szempontjából kontraproduktív lesz, és nem elsősorban azért, mert Orbánt amúgy is unja az ember, vagyis a színházban végképp nem őt akarja látni, hanem mert egyszerűsíti és laposítja az egyébként gazdag drámai alakot.

Vagyis: nagy a különbség aközött, hogy a valóság drámai, vagy a színház valóságközeli.

Erről kezdünk beszélgetni, még a kávé mellett. És persze máris a szakmánál tartunk.

Térjünk vissza a táblázathoz.

Milyen táblázathoz?

Amiben benne vannak a szerepeid és a rendezéseid, évekre lebontva.

Elég érdekes, hogy mennyi minden volt.

De most az az érdekes, hogy épp a Nemzeti után volt néhány erős rendezői éved. Mert a kollégák ki akarták fejezni a szolidaritásukat?

Igen, tudod, erről meséltem, hogy amikor Bálint Andrást megkérdeztem, miért hívott rendezni, azt mondta, azért, mert kirúgtak a Nemzetiből. Aztán kezdtem el a Radnótiban dolgozni.

És volt néhány „stadionos” rendezésed, Rosta Mária producerrel.

Igen, de Marival ilyenek már előtte is voltak. Nagy, örült munkák. Az *István, a király* például a Dóm téren, de akkor még a Nemzeti-ben voltam, illetve pont akkor lett vége.

Mondd, rendezőnek lenni, színésznek lenni értelmiségi szakma?

...Igen.

A színészet is?

Igen. Annak kéne lennie. Ez nem minőség vagy siker kérdése, hanem a társadalom szerkezetéből következik. A rendező vagy a színész a társadalom szerkezetében kulturális munkás, kulturális szereplő. Vagyis értelmiséginek muszáj lennie.

Ami azt jelenti, hogy...?

Ami azt jelenti, hogy ha megnyilvánulsz, akkor értelmiségiként kell megnyilvánulni. Tehát gondolnod kell valamit a világról. És minél inkább szem előtt vagy, annál inkább kell gondolnod valamit a világról. Nota bene, ez társadalmi felelősség is. Az értelmiségi társadalmi felelőssége.

Amikor például eljátszod Molière Az úrhatnám polgárjában a fiút?

Igen.

Bele kell préselned az alakításba valahogy, hogy erről gondolsz valamit?

Azt gondolom, hogy ha a színész eljátszik egy szerepet, akkor nem ártana belepréselni, hogy gondol róla valamit.

És ezt szokták tenni?

Erről inkább nem nyilatkozom.

Mégiscsak az a helyzet, hogy a közbeszéd szintjén emlegetni szoktuk az úgynevezett értelmiségi színészeket – te is tudod, kiket. És mintha ez azt jelentené, hogy a legtöbb színész nem értelmiségi?

Ez egy marhaság. Arra szoktuk mondani, hogy értelmiségi színész, aki állandóan értelmiségit játszik a színpadon.

Kikre is szoktuk mondani? Mácsai, Gálffi, Máté, te és Bánfalvi Eszter és Sodró Eliza és Bíró Kriszta és...

Szerintem ne sétálj be ebbe a zsákutcába, mert most olyanokat emlegetsz, akik a színpadon kívül is megszólalnak fontos társadalmi vagy politikai kérdésekben, miközben szerintem például az, ahogy Csujá Imre nyilvánosan beszélt a gyerekei haláláról azért, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy észre kell venni a dolgokat, és szakemberhez kell fordulni, az értelmiségi megnyilvánulás.

Akkor mi teszi az értelmiségi színészt? A műveltség?

Nem tudok rá válaszolni. Komolyan nem tudok rá válaszolni. Elméletben azt kéne rá válaszolnom, hogy igen. A gyakorlati tapasztalatom azt mutatja, hogy nem.

Peter Brook mondta valahol, hogy ő azért szeret afrikai színészekkel dolgozni, mert rendezőileg „szűz terület”, színészileg meg nagyon intelligens és intuitív. Vagyis könnyebb velük, mint a sokat olvasott, művelt nyugat-európai színészekkel. Más szóval: a színészi intelligencia és az általános intelligencia nem ugyanaz, pontosabban el is válhat egymástól.

*Szörényi Levente – Bródy János:
István, a király (elől: Blaskó Péter;
Szegedi Szabadtéri Játékok, 2013)*

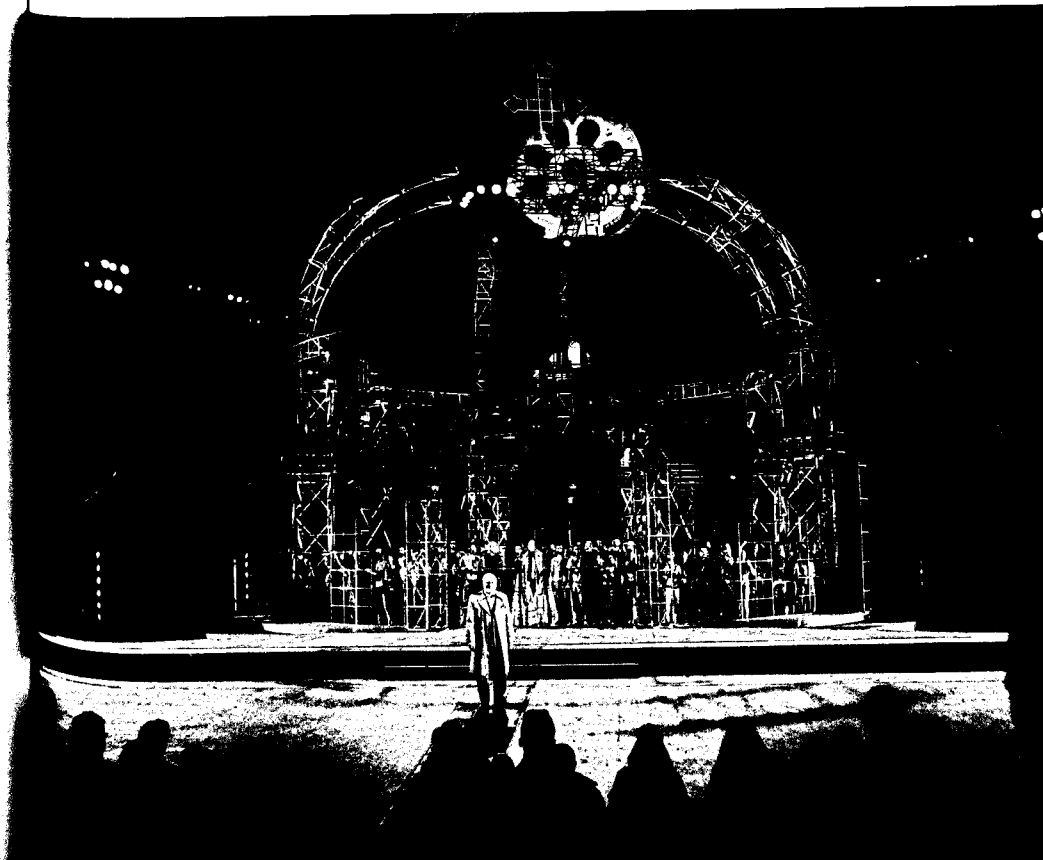
Szokták ezt mondani, igen. De ez sem igaz. Ahogy az sem, hogy a buta színésszel nehezebb dolgozni. Ráadásul a buta ember vagy a műveletlen ember lehet nagyon jó színész – nem mondok nevetet.

Kár.

Tudod, kivel nehéz dolgozni? Az egyfolytában okoskodó, kekeckedő színésszel. Aki ahelyett kérdez, hogy dolgozna. Van ám ilyen.

Jó. Azt mondod, hogy a műveltség nem feltétele a jó színészetnek. Neked viszont fontos. Holott nem mondhatni, hogy otthonról hoztad.

Tényleg nem. De a kíváncsiságot, azt talán mégis hoztam, vagy az velem született.

A műveltséged megszerzésében viszont rengeteg tudatos, szisztematikus meló van.

Aminek a nagy része azokhoz az emberekhez kötődik, akikkel találkoztam az életem során, akik értelmesek voltak, műveltek voltak, és ez nagyon vonzó volt számomra. És ők sokat beszéltek velem – nem feltétlenül arról, hogy mit kell megtanulnom meg elolvasnom, hanem – arról, hogy figyeljem a világot, hogy legyek tájékozott, hogy ha valami érdekel, nézzek utána. Szóval ezek azok az emberek, akikkel találkoztam. Nagy Gyula a gimnáziumban, Kompanyik Ágnes, a zongoratanárom, a gimiben a tanárain, a főiskolán Hegedüs Géza bácsi, a Znamenák – ugyanis a Znamenákkal ültem az elméleti órákon. És mi ketten nem aludtunk az irodalomórán. Merthogy érdekelt. Vagy ilyen például a Vági Zsuzsa, aki még gimnazista koromban bevitt ebbe a bizonyos budapesti értelmiségi körbe, tudod, meséltem.

De őket te kerested is.

Mert szeretem az okos embereket. Az intellektus lenyűgöz.

Aha. És amikor egy ilyen emberrel történt beszélgetés után házamész, akkor utána nézel annak, amiről szó volt?

Nem. Ez nem ilyen direkt. Ez nem feladat. Én nem tudom, hogy intelligens vagyok-e, aránylag szerintem igen, de ez nem úgy van, hogy én akkor most művelt leszek. Kíváncsi vagyok, nagyon. És azt, hogy szeretem a tudást, az ismereteket, mind-mind a tanárainak köszönhetem.

Hogy elkezded szeretni olvasni? Elkezded szeretni komolyzenét hallgatni? Elkezded szeretni képeket nézegetni?

Igen.

Hogy választasz ízlést? Hogy alakul ki az ízlés például a komolyzenében?

Én ilyen szempontból mindenevő vagyok. És szerintem száz magyar emberből vagyok az az egy, aki valóban hallgat kortárs zenét. Ez például az Armel Operafesztiválnak köszönhető. Kortárs műveket rendeztem, és akkor jöttem rá, hogy a kortárs zene jó. És így voltam a barokk zenével is. Amíg nem csináltam Versaillesban három Charpentier-kisoperát, és nem találkoztam Olivier Schneebeli karmesterrel, aki a Versailles-i Barokk Zenei Központ igazgatója volt, addig én nem hallgattam barokk zenét. Szóval a tanárok mellett a majdnem véletlenszerű találkozásoknak van nagy szerepe. Mert ahonnan jövök, ott semmi nem volt. Ott nem volt könyv, nem volt semmi. És a tanárnak semmi más dolga nincs, mint hogy a kíváncsiságot felébressze. Neki nem irányokat, nem konkrét dolgokat kell mutatnia. Csak a kíváncsiságot kell fölébresztenie egy gyerekekben, és bennem ezt nagyon sikerült.

Azért mindez az alanyon, vagyis az adott gyereken is múlik, nem? Rengeteg helyen nincsen ma könyv Magyarországon, és rengeteg gyerekről látod már a babakocsiban, hogy hátrányos helyzetű, mert a környezet gravitációs ereje lehúzza.

Ez a társadalmi különbség, amiről beszélsz. Anno, amikor engem a babakocsiban tolt az anyám, akkor valahogy mégiscsak olyan volt a társadalom, hogy nem határozta meg ennyire erősen a születésed azt, hogy mire vagy predesztinálva, mit érhetsz el. Nekem is meghatározta volna. Természetesen kell hozzá, hogy te ne azt akard, ami adott körülötted, de ma nagy kérdés, hogy egy gyereknek, akit behatárol a környezete, és ő többet és mást akar, vannak-e lehetőségei, és milyenek.

Aligha kérdőjelezhető meg, hogy a társadalmi mobilitás a te gyerekkorodban – meg az enyémben is – nagyobb volt, mint ma.

De nem csak ez van, illetve nem csak ez nincs. Én, ugye, rengeteg fiatallal voltam körülveve, akik most már felnőtt emberek. És közülük jó páran valamilyen életválsággal küzdenek. Harmincegy-néhány évesen van állásuk, keresnek pénzt, van feleségük, van lakásuk, tehát nem egzisztenciális problémákról beszélünk, hanem arról beszélünk, hogy nincs perspektívájuk, illetve még rosszabbat mondok, nincsenek álmaik. És amikor én voltam harminc – de tudod, mit? Felejtjük el az én személyemet! Ha huszonöt évvel ezelőtt egy harmincéves színész valamit csinált Budapesten, annak nagy hullámai voltak. Az ráirányította a figyelmet arra a színészre. Annak megélhető volt az, hogy fölfedeztek, rám figyeltek. Nem mindegyiknél történt így, de megvolt a lehetőség. Ma meg nincs.

Értem. Azt ugyanis aligha lehet berobbanásnak meg fölfigyelésre alkalmas teljesítménynek nevezni, ha valakit a politikai manőverezés sodor valamilyen pozícióba – mert erre azért van példa, lásd a huszonévesen kinevezett igazgatót, aki a kinevezési telefonra azt hitte, hogy focizni hívják. Ő nem berobbant, hanem jókora hendikepet kapott a hátára...

Igen, de ez azért ritka. Az gyakoribb, hogy a felnőtt színész azt kérdezi, hogy mi a perspektíva, hol a perspektíva, merre tovább, és főleg, miért. Mert én a Vígben annak idején nagyon jó helyzetben voltam, érted? Perspektíva volt a rendezés, belevághattam. Aztán azt is mondhattam, hogy mégis eljövök onnan.

Azt mondtad, többek közt azért jöttél el, mert láttad magad előtt, mit fogsz csinálni tíz-húsz-harminc év múlva. Eljátszani az évi két főszerepet, rendezni egy-két előadást – ezért aztán elhajtott onnan a kíváncsiság, hogy hogyan is lehetne másként.

Na látod, pont ez a nagy különbség. Hogy ezek a pompás színészek is látják magukat a közeli és távoli jövőben, de szenvednek ettől, mert azt kérdezik, hová is lehetne menni...

Volt tanítványaim gyakran keresnek meg ezzel a problémával. És bizony, sokszor felelem azt, hogy maradj a fenekeden, mert nincs hová menni. Te hová is mentél?

Figyelj, én azt mondtam, hogy majd lesz valami. És nem negatív érzet kapcsolódott ahhoz, hogy kiléptem, hanem – meg merem kockáztatni – pozitív. A várakozás, hogy mi minden fog történni. Mert bármi megtörténhetett. Ma meg ha egy harmincéves színész otthagya egy társulatot, nem azt mondja, hogy mi minden történhet, hanem azt, hogy nem vagyok normális. Ez nagyon-nagyon nagy különbség.

Hiszen, ugye, nincs hová menni, nincs mire várni?

Erről beszélek. Ha színésznő, akkor azt mondja, legfőljebb szülők egy gyereket. Vagy kettőt. Vagy bemegy egy sorozatba – és már azt is mázlinak kell tekinteni.

Ezt, mondjuk, a kiégett harmincéves színész is megteheti.

Ha szerencséje van, igen.

Viszont vannak próbálkozások, alakulnak új színházi csapatok, amelyek a saját lábukon próbálnak megállni; a minap láttam egyet a Marczibányi téren.

Erre mondom azt, hogy az élet mégiscsak igazságot szolgáltat. Én leszek az a magyar színész, aki kurva sokat dolgozik, és kurva sok pénzt fog keresni, mert két színház fog lábon maradni. A Centrál és az Átrium. Ami nem függ az államtól.

Mostanában futottam össze Csányi Sándorral, aki meg azt mondta, hogy ők a feleségével, Tenki Rékával játszanak egy kétszemélyes előadást a MOM-ban, és ez neki tökéletesen elég.

Igen, mert ha négy telt ház előtt lenyomják egy hónapban, akkor már megvannak. Másrésztől Rékától tudom, hogy ez nekik mennyire fontos előadás. Belső meggyőződésből csinálták. És ha még pénzt is keresnek vele, ez nagyon jó kombó.

Csak hogy ez a színháznak szerintem rosszat tesz, mert nem a művészi tétre menő produciók fognak szaporodni... És tudod, szerintem Csányi Sándornak is rosszat tesz, mert az ő színészetét én például bírom, és nyilván nem ez fog még jobban kibontakozni...

– Hahó! Pont az ellenkezőjét mondom! Nem figyelsz?

De figyelek. És azt gondolom, hogy amikor valaki vagy valakik létrehozzák és közönség elé viszik a lelkük dalát, és még a közönség is veszi, az nagyszerű. Hiszen a függetlenek is ezt csinálják. De lássuk be, hogy amikor két vagy több befutott, kiváló színész összeáll, hogy a maga erejéből színházat csináljon, akkor ez nem mindig a magas művészetről fog szólni.

De van rá esély, hogy igen.

Van, igen. Amikor vége lett a nemzeti történetnek, akkor rengeteg társadalmi és politikai ügyben szólaltál meg. Mi szerint válogattál, milyen szempontok szerint döntötted el, hogy mikor szólalsz meg? Beszéltél valakikkel erről, vagy te magad döntötted el?

Nagyjából olyan ügyekbe álltam bele, amik nem politikai ügyek voltak, hanem társadalmi ügyek.

Elég nehéz ezt a kettőt szétválasztani.

Persze, természetesen politikai vetületei is voltak, de elsősorban valami társadalmi abszurditás vagy igazságtalanság volt a közép-

pontja. Ilyen ügyekbe álltam bele. És az utolsó választás után rúgtam föl ezt a szabályomat.

Tavaly áprilisban?

Igen. Addig, ha visszaemlékszel vagy visszakeresnénk, nem jelentem meg politikai eseményen, nem jelentem meg politikus mellett. Erre nagyon vigyáztam.

Sok felkérés volt?

Sok.

Mondanál...?

Nem a nevek érdekesek, hanem a pártok. Az SZDSZ is keresett, az MSZP is keresett, még jó régen. De ha már a régmúltnál tartunk, Szabó László is ott volt nálam a Bárkán...

Milyen Szabó László? Az a sakkos paralimpiás fazon, aki a színházhoz és mindenhez is ért?

Amelyik megalapította a Magyar Teátrumi Társaságot. Ott ült nálam, és mondta, hogy alakul egy ilyen izé, és lépjek be.

Pedig az egy kimondottan jobboldali szerveződés volt, kimondottan politikai alapon.

Nem, nem! Ravaszabban indult. Úgy kezdődött, hogy az uralkodó színházi elit kvázi ellensúlyozására fognak össze, és lám-lám, még ők is érzékelték, hogy az uralkodó színházi elit engem nem annyira kedvel, ezért gondolta Szabó, hogy én ebbe szépen belépek. És a beszélgetés egy pontján rákérdeztem, hogy akkor ez egy ilyen

politikai izé is lesz, hogy jobb meg bal, és mondta, hogy igen. Hát, mondom, akkor én nem szeretnék ebben részt venni.

Vidnyánszky egyértelműen azt mondta akkor, hogy össze akarták gyűjteni a jobboldali színházakat, kvázi, a balosnak titulált Magyar Színházi Társaság ellenében.

Igen, igen. És ez még a tulajdonképpeni megalakulás előtt volt, Szabó a Seress Zoli közvetítésével jött. Mert a Zoli egy teljesen normális meggyőződéses jobboldali.

Na jó, vicces kis epizód ez. Térjünk vissza a társadalmi ügyekre. Milyen társadalmi ügyek?

A gyengék. A kisebbség. Ami ugyebár manapság egyik pillanatról a másikra megképződik. Olyan országban élünk, amelyben keddről szerdára kipécézett kisebbségbe kerülhetnek az orvosok vagy a pedagógusok. Bárki.

Mondd, Robi, voltál te valaha a többség része?

Én? Soha.

Én sem. Ez vajon mitől van, hogy az ember mindig a kisebbség tagja? Attól, hogy a művészet eleve ellenzéki?

Nem, nem. Szerintem a személyiség teszi. Felerősítheti talán az is, amit csinálsz, de az is a személyiségedből fakad. Hogy kérdezel, kételkedsz, vizsgálsz. Nem fogadsz el mindent vizsgálódás nélkül. A faluban apa nélkül lenni – az is kisebbség volt. Korán megtanultam, hogy nem vagyok olyan, mint a többség. Az, hogy a gyengén segíteni kell, az meg a falu. Erről már meséltem neked.

Igen.

Az onnan van. Hogy nem rúgunk bele, hanem akkor is segítünk neki, ha meg is van róla a véleményünk. Ez a faluban nagyon erősen jelen van.

Szerintem ez nem a falu miatt van, hanem általában egy közösség vagy személy minőségéből fakad. Mondd, és a különféle tüntetéseken kértek, hogy szólalj föl?

Igen, sokszor.

És miért mondtál nemet, amikor ezek kisebbségi ügyekért voltak többnyire, akár a fekete ruhás nővér, akár a tanárok ügyét nézzük.

Nem tudom. Nagyon sokszor nem tudtam volna föllépni, mert előadásom volt.

Jó, igen, és nyilván még többször mondtad, hogy az van.

Nem. Nem hazudtam. Biztos féltem is, hogy lebőgök egy ilyenem.

Azzal, amit mondasz?

Nem, hanem azzal, ahogy mondom. Mert szerintem sosem az a fontos, hogy mit mondok. Hanem az, hogy ott állok. De ez csak magyarázkodás, szerintem nem mertem. De nem azért nem mertem, mert féltem, hogy összekötnek azzal az üggyel. Hanem mert a helyzetbe nem mertem belemenni.

Akkor hogy írjuk ebbe a sorba a Pride-ot? Amit viszont megnyitottál.

Az nem tüntetés volt, hanem egy kulturális eseménysorozat megnyitója egy kerthelyiségben. Teljesen más.

Nem egészen értem, őszintén szólva.

Azt hiszem, azt gondolom most is, hogy ha egy ilyen helyzetbe belemennék, akkor szeretném feltüzelní az embereket. És nem biztos, hogy sikerülne.

Hát az eszközök a kisujjadban vannak.

Más dolog az eszköz, egy megírt szöveggel föltüzelní az embereket, mint az, hogy neked meg kell írni a szövegedet. Azt gondolom, hogy az beszéljen, aki nagyon okosan beszél.

Robi, te annyiszor beszéltél spontán a Nemzeti Színházban.

Ott otthon voltam.

Igen, de a közeg, ami előtt beszéltél, az nem feltétlenül volt otthonos, gondold arra a ma-már-nevét-sem-tudjuk nőre azon a sajtótájékoztatón.

Nem, de én otthon voltam. Tudtam, hogy miről beszélek.

2019-ben, a színházi törvény elleni Madách téri tüntetésen sem beszéltél, pedig hát nagyon kézenfekvő szónok lettél volna.

Látod, ott beszéltem volna, mert tényleg lett volna mit mondanom.

Nem értem.

Sokan nem értették. Ott álltam a tömegben, és minden második ember megkérdezte, hogy mikor beszélek, vagy miért nem beszélek.

Furcsa. Örökké visszatérek rá, mert egyszerűen nem értem.

Biztos van valami igaza Mácsai Palinak abban, hogy én mindent azért csinállok, hogy a hübriszemet építsem, de akkor mégiscsak azt gondoltam, hogy basszátok meg. Amikor Tarlós volt a főnök, akkor kuss volt. Most itt a Karácsony, és mindenki boldogan ágál mellette? Ez is furcsa. Én ezt nem nevezném bátorságnak, mert ez nem bátorság vagy gyávaság kérdése. Ez mérlegelés kérdése. És ezt nem azért mondom, hogy fölmentsek bárkit.

Miért, mi a mérleg?

Praktikus mérlegelés. Amíg Tarlós a főpolgármester, a színház-igazgató hallgat, mondván, hogy nemcsak önmagáért felelős, hanem sok emberért. Ezzel sem értek egyet, de ez most mindegy. De Karácsony Gergely mellett arról beszélni, hogy miért szüntetik meg a taót, és a színházban mi történik, abban semmi nincs. Semmi rizikó nincs benne. És ezért súlya sincs. És tétje sem volt már akkor. Ha akkor történik meg, amikor az első hír kijön, akkor szerintem még lehetett volna valamit csinálni.

Az a tüntetés nemcsak a taóról szólt, hanem a törvénymódosításról, és arról, hogy ha az állam, vagyis a kormány akár egy forintot ad egy színháznak, akkor gyakorlatilag ő mondja meg, ki lesz ott az igazgató. És a kormány ebben az esetben Vidnyánszky Attila.

Igen, ez igaz. És nézd meg, hogy abból a tüntetésből, illetve abból a törvényből is mi lett.

Igen, szerintem is rémes dolog lett belőle, akkor is, ha pillanatnyilag jó megoldásnak tűnt, pontosabban az egyetlen megoldásnak. A főváros kimenekített néhány színházat ebből a csapdából, de ugyanabban a percben egyrészt üvegplafon került föléjük...

Ezt hogy érted?

Egyrészt az ellenzéki vezetésű fővárostól minden pénzt elvesznek, és kényszerhelyzetben van. Vagyis ő is kénytelen a színházakon legalábbis szorítani anyagilag, hiszen nem lesz pénz. Másrészt ez addig van így, amíg ellenzéki vezetésű a főváros. Vagyis egy teljesen szakmaiatlan, tisztán politikai helyzethez van kötve a színházak vezetése.

Hát ez is igaz. Meg az is, hogy egy új főpolgármester oldalán arról beszélni, hogy ez a kormány mit művel a kultúrával, amit nem aznap kezdett el, az nem tett. És innen nézve lehet, hogy jobb is, hogy nem beszéltem.

Én máshonnan nézem. Onnan, hogy ha ennyire evidens, hogy beszélned kellett volna, akkor jelentése van annak, hogy nem beszéltél.

De lehet, hogy nem jó jelentése van, mert lehet, hogy azt gondolják, hogy nem akartam.

Nem hiszem. Azt inkább hiszem, hogy ennek is köze van ahhoz, hogy... na, fogalmazok finoman: van némi távolságtartás a szakma meghatározó része, emberei és közted, és ezt a távolságot nem te tartod.

Na, ezt értem.

Megkérdeztem Fodor Tamást, hogy szerinte miért van ez. És azt mondta, azért, mert rád erősen tapad az öntörvényűség. Amitől az ember adott esetben nem kiszámítható.

Öntörvényűség? Én kurvára nem vagyok öntörvényű.

De te nagyon is öntörvényű vagy.

Akkor nem ugyanazt értjük öntörvényűségen.

Valaki akkor öntörvényű, ha belül van a személyisége súlypontja.

Ez az öntörvény?

Igen.

Nekem az öntörvényű azt jelenti, hogy nem tartja tiszteletben a törvényt.

Nem. Ennek semmi köze a törvényhez.

Nem a törvényről beszélek, hanem a szabályokról.

Ahhoz sincs köze. Azt jelenti, hogy aszerint mérlegel, amit ő maga gondol.

De mi más szerint mérlegelnél?

Például aszerint, hogy még negyven emberért felelsz, és akkor nem biztos, hogy ezt vagy azt most megteheted. Igaz ugyan, hogy tudod, hogy az lenne a helyes, hogy kinyisd a pofád, de nem lehet, mert veszélybe sodorhatsz valakit, akikért felelős vagy.

Én vezettem színházat. Ezeknek nincs köze egymáshoz. Ezeknek én pont az ellenkezője vagyok. És ha az öntörvényűség azt jelenti, amit mondasz, akkor az én öntörvényeim nagyon tisztán ki vannak pakolva, és ezeket nagyon-nagyon pontosan föl lehet mérni. Tehát félelemre semmi ok, mert ilyen szempontból nem ér meglepetés. Nem kell résen lenni velem.

Igen, ez jó megközelítés, ez a résen levés. Mert sok vezető vagy pozícióban lévő ember – nem csak a színházban – úgy érzi, hogy egyfolytában résen kell lennie.

A Nemzetiben biztos egy csomó mindennel nem értettek egyet az emberek. Ezt valaki egyszer mondta is, valami műszaki ember.

Lehet, hogy azt mondom valamire, hogy ez egy faszság, nem értek vele egyet, hisztis hülye buzi. De hogy az úgy van, azt lehet tudni, és az úgy van hétfőn is, és úgy van a következő hétfőn is. Tehát lehet mihez viszonyulni. És egy vezetőnél én ezt nagyon fontosnak tartom.

De közben a világ állandóan szolgál egy csomó új dologgal, hiszen neked is, főleg támadással, 2010-ben és utána.

Pontosan tudta mindenki a Nemzetiben, hogy én hogy fogok reagálni. Pontosan tudták, hogy nem fogok hazudni, nem fogok mást képviselni, és nem kerülöm ki a konfliktust. És mivel ezt lehetett tudni, lehetett csatlakozni is hozzá, és gyönyörű volt, hogy mindenki csatlakozott hozzá, függetlenül attól, hogy a Jobbikra, a Fideszre vagy az MSZP-re szavazott, mert azt látták, hogy mindenki hogy melózik, és látták, mi történik odabent. A díszítők közt például volt jó néhány jobbikos szavazó, és akkor az még a klasszikus Jobbik volt. És ők álltak mögöttem az első sorban. Mert tudták, hogy dolgozunk.

Egy töredék másodpercig sem fordult meg a fejedben, hogy na jó, kiszállok?

Nem. Illetve egyszer igen. Amikor bejelentették, hogy nem nyertük meg a pályázatot, az nem ért bennünket meglepetésként. De a pályázat eredményhirdetésével együtt, ugyanazon a sajtótájékoztatón bejelentették, hogy miniszteri biztost neveznek ki. Akkor írtam egy levelet, hogy ha ez valóban így lesz, akkor én huszonnégy órán belül lemondok. Azt meg nem akarták, ugye. És volt egy egyeztetés: L. Simon, Vidnyánszky, Fekete Péter, Balog Zoltán, ahol tőlem nagyjából megkérdezték, hogy mit szeretnék. Vagyis azt, hogy hol nem zavar a Fekete. Hogy tudok-e adni neki egy szobát. Magyarul: csak visszavonni ne kelljen ezt nekik, de

egyébként nem lesz semmi. És akkor ott ezt az egészet tisztáztuk. Hogy nem lesz semmi.

A Fekete fél évig azért kapta a jókora fizetését, hogy ne zavarjon bele semmibe?

Ha innen nézed, akkor igen. Ilyenekre emlékszem, hogy volt valami felügyelőbizottsági ülés, és őt is meg kellett hívni; ő meg szépen kiszámolgatta, hogy mennyivel nagyobb százalékban hirdet a Nemzeti Színház balliberális lapokban. Mondtam, Péter, ezt most hagyj.

És akkor ő?

Hagyta. Nagyon akart barátkozni. Próbált beszélgetni. Én meg mondtam, hogy Péter, nem. Nem akarok beszélgetni. Mi beszél-nivalónk lenne nekünk?

Mi volt a dolga?

Szerintem az, hogy találjon valamit. De ez már lehet az én rosszindulatom. Nem érdekes. Csak addig volt érdekes, amíg úgy volt kitalálva, hogy a miniszteri biztos fölének kerül.

Az mit jelent konkrétan?

Ha az öltöztető akart volna venni két harisnyát Udvaros Dorottyának, azt nagyjából a Péternek kellett volna engedélyeznie. Erre mondtam azt, hogy ha ez így van, akkor én huszonnégy órán belül elhúzó, mert ezt így nem csinálom végig. Akkor például nem lett volna *Mephisto*.

Nagyjából erre is volt kitalálva. Bepróbálkoztak. Nem lehet, hogy Vidnyánszky azt akarta, hogy mire ő oda belép, neked írmagod se maradjon?

Ez már kicsit konteó, nem?

Az lenne, ha Kaposváron egy hármásban történt – Mohácsi, Vidnyánszky és én – kellemes éjszakai vörösborozás közben Vidnyánszky el nem mesélte volna, hogy neki a rektor és a dékán megígérte, hogy mire ő megérkezik, bennünket már eltakarítanak onnan.

Aha. Én viszont természetesnek tartottam, hogy tavasszal ő szerződött, és a szerződéseket én fogom aláírni.

Tényleg nem értem, hogy a szimpla rosszindulaton kívül mi a fenének kellett oda Fekete Péter.

Nyilván azért, nehogy kilapátoljam onnan a pénzt, nehogy eltüntessem az iratokat, a sikkasztás nyomait, és hogy ne tudjam még fél évig dühöngtetni az egészszet, és hergelni a közönséget.

Ez nagyon primitív – ez pedig arra vall, hogy Vidnyánszky kérte, és L. Simonék rábólintottak, mert a primitívség és a rosszindulat nekik sincs ellenükre.

De az egésznek már csak azért sem volt értelme, mert az éves elszámolásainkat a minisztériumnak el kellett fogadnia. Mert amíg nem fogadja el, addig nem köt szerződést a következő évre. Tehát azért sem értettem ezt az egészszet, mert ők négy évig elfogadták azt, amit mi leadtunk. És végül nyolcvanmillió forint volt a kasszában, amikor átadtuk. Hegedűs Judit, a gazdasági igazgató ebből presztízskérdést csinált.

Oké, megírtad az e-mailt, hogy ha kinevezik föléd a Feketét, akkor te lelépsz. Mi történt?

Megírtam az e-mailt, megírtam a levelet, és fölhevítettem L. Simon László.

És mit mondott?

Hogy ne balhézzak már. Mondom, figyelj, Laci, én nem balhézik. És akkor pont ezt a harisnyás példát mondtam el neki; nem gondolod, hogy én úgy végigcsinálom ezt a fél évet, hogy minden egyes harisnya vásárlásával be kell mennem a Péterhez.

Mire ő?

Jó, nyugi, nyugi. És ő hozta össze ezt a négyes találkozót. Ahol nagyjából arról volt szó, hogy mik a szabályok, hogy Fekete ott van, de természetesen ebbe nem szól bele, és semmibe nem szól bele. Természetesen nem rakják fölém, és megkérdezték, hogy jó-e így nekem.

Erről született valami papír?

Hú, erre nem emlékszem.

Csak le kellett írni, hogy miniszteri biztосként neki milyen jogai vannak. Szerintem legalább ahhoz le kellett írni, hogy fölvegye azt a nagyon szép summát minden hónapban a semmiért.

Azt hiszem, hogy igen, született valami papír. Hogy mi volt benne, arra nem emlékszem, de nyilván született.

Mennyi volt akkor a Nemzeti Színház éves állami támogatása?

Hétszáznyolcvanmillió forint.

Ez remek. Ma átugorja a kétmilliárdot, plusz az ilyen-olyan fesztiválok meg Déryné-programok, meg ami még eszükbe jut.

Hát persze. És egyből lett víz a medencében, amit mi már nem tudtunk kifizetni.

És milyen volt az átadás-átvétel 2013. július 1-jén?

Nyolc perc volt. Minden elő volt készítve, minden le volt tárgyalva. Én egyszer beszéltem Attilával; azt kérdeztem tőle, hogy átvihetjük-e a *Mephistót* a Vígbe, van-e ellene kifogása, illetve hogy szeretném, ha megmaradna, hogy a művészklub Hollósi Frigyes nevét viseli.

Megmaradt. Azt a sajtóból tudta meg, hogy ő azt kérte, hogy a Mephistót már ne mutasd be?

Igen. Illetve nem is, igazságtalan vagyok. Ezen a négyes beszélgetésen fölmerült, hogy ne mutassam be, merthogy pénz, és mondtam, hogy bemutatom, mert még én vezetem az intézményt, más-résről pénzügyileg ez termelni fog.

És a jelenlévők mit szóltak ehhez?

Természetesen Attilával értettek egyet, hogy ne mutassam be, de amikor azt mondtam, hogy márpedig be fogom mutatni, akkor nem szóltak egy szót sem.

Mondd, Vidnyánszky vagy ezek a politikusok nézték-látták az előadásokat egyáltalán?

Vidnyánszky szerintem sok mindent látott, attól kezdve, hogy tudta, hogy ő lesz az igazgató.

Balog Zoltán?

Azt nem tudom. De az előző miniszter, Réthelyi Miklós a „szopós” botrány után eljött a feleségével, és megnézte a *Tragédiát*. Tetszett neki. Utána feljött a klubba, és ott beszélgettünk jó sokáig.

Figyelj, ő mind szakmailag, mint morálisan kilométerekkel volt feljebb, mint az utódai meg az udvartartás.

Valószínűleg, igen. Tudod, ő volt az, aki majdnem kirúgott akkor, amikor a miniszteri meghallgatásom volt.

Nagy dolog, hogy nem tette meg, hiszen nyilván ez volt parancsba adva. Ha lett volna akkor még kedvünk röhögni, hát röhögtünk volna az egészen.

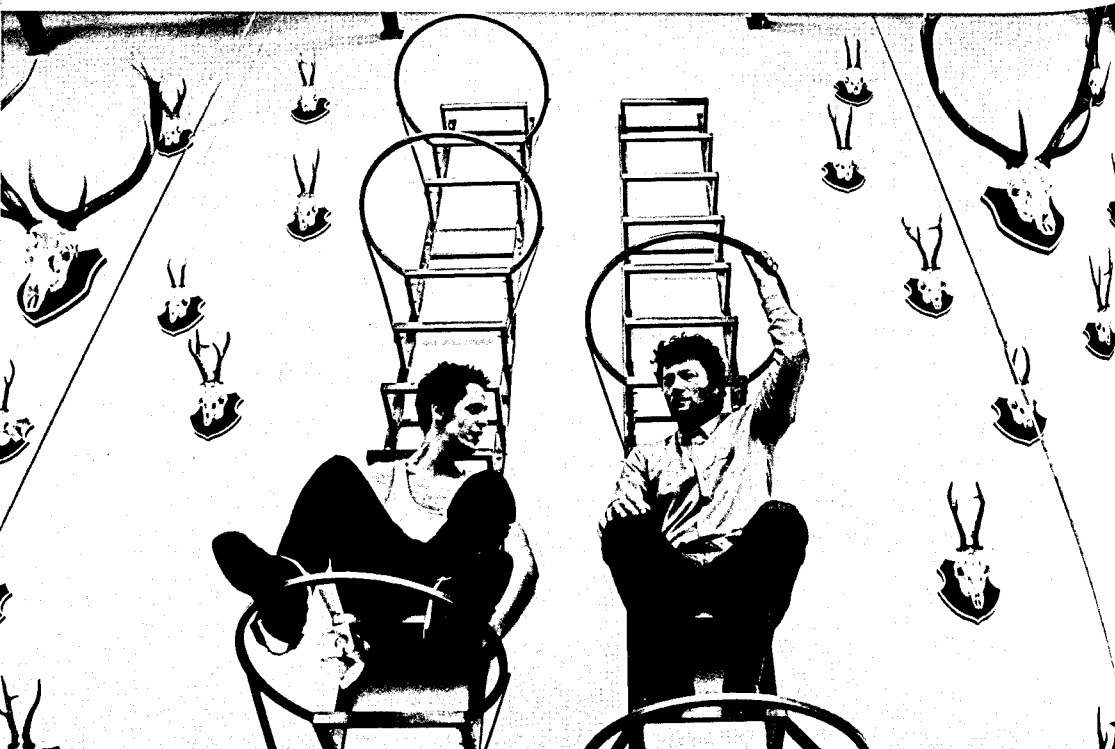
Mert az történt, hogy a *Tragédia* római színe egy orgiába torkollik. Mármint Madáchnál. Mind a szöveg – el lehet olvasni, fent van a hálón –, mind az instrukciók erről szólnak. Ehhez képest Alföldi rendezésében füsttel elhomályosítva fürdőruhás-fehéreneműs színészek játsszák a bacchanáliát. Sem szexet, sem orális szexet nem imitálnak. Sinkovits Szilvia szélsőjobbber újságíróféleség egy sajtótájékoztatón szegezett egy kérdésbe bújtatott állítást Alföldinek. Persze, nem volt ez előzmény nélküli; a kórus már be volt intve, a „kilövési engedély” meg volt adva – kivált a Jobbik vélte úgy, hogy a parlamentben kell kieszközölni Alföldi leváltását. Pörzse Sándor immár tizenhárom éve arról híres, hogy lejuliskázta Iluskát a *János vitéz*ben; ő erre a névre emlékezett rosszul, mi viszont innen jegyeztük meg az övét. Beszállt a kórusba Novák Előd is, meg az épp a napokban műsorvezetőként feltámadni készülő, absztinens Pálffy István is a kereszténydemok-

raták színeiben – szóval ezt az újságírónt (akinek a nevét hosszas keresgélés után bányásztam elő a hálóról) nem hagyták magára.

Szóval ő, mármint az újságíró ezen az évertékelő sajtótájékoztatón a hallomásból repült rá a problémára. És amikor fölemlegette a (valójában nem létező) orális szexet, az igazgató – kétségtelenül szemtelenül, viszont szavakészen – ilyen orális szexet kívánt neki. Vagyis nem létezett. A kormánypropagandisták persze nem a szövegértés – pláne nem az ironia vagy a humor – felkentjei, ezért aztán hisztérikusan követelték a direktor leváltását. (De legalább a Dunába dobását nem; azt csak a színház mögötti tüntetésen skandálták a hívek, homofób kontextusban.) Réthelyi miniszter ezután hívta be Alföldi erre a bizonyos beszélgetésre, amelynek figyelmeztetés lett a vége.

Akkor már egyik balhé jött a másik után.

Az aktuális miniszterekkel – legalább három kijutott neked – könnyen tudtál beszélni?

Hillert mindig nagyon nehezen értem el. De Réthelyit vagy Balogot könnyen: ha írtam egy SMS-t, azonnal visszahívtak. Szóval a kommunikációban sokkal inkább működtünk együtt a fideszes miniszterekkel. Balog egyébként is korrekt volt.

Megengedhette magának – egyébként rengeteg más ügyben nem-hogy korrekt nem volt, de rémes dolgokat művelt, szóval sima kormányszolga volt –, hiszen tudta, hogy mindjárt úgyis vége.

De ő azt is tudta, hogy valami fontosnak van vége. Nem mentem föl kicsit sem, sem a felelősség kérdésében, sem morálisan.

Mondd, amikor egyik balhé követte a másikat, ez megnyomta a hét-köznapijaidat?

Nem.

Tényleg nem? Nehéz elhinni. Hiszen itthon például egyedül voltál.

De hiszen alig voltam itthon, hajnali háromkor jöttem haza. Azonnal lefeküdtem aludni.

És másnap bementél, és Gálos Orsiék azzal fogadtak, hogy olvas-tad-e...

Igen, és akkor én röhögtem, hogy na, ma mi van. Tényleg nem nyomott meg ez az egész. Hiszen közben művészileg egy nagyon fölpörgött időszak volt. A közönség pedig tódult, és dőlt ránk – személyesen rám is – a szeretet. Ezért nem nyomott meg.

*Martin Sperr: Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból
(Farkas Dénes, Stohl András; Nemzeti Színház, 2010)*

A közönségnek sokat köszönhetsz. Igaz, tudatos építkezés volt a velük való foglalkozás, a közvetlen kapcsolattartás.

Tőlem ez nem volt ennyire tudatos. Ezek a csajok művelték, akik velem dolgoztak. Gálos Orsi, Kenesei Edina, Márton Éva, tőlük jött ez. Ők ismerték a terepet, és ebből a szempontból sokkal tájékozottabbak voltak. A cél az tudatos volt, hogy a közönség otthon érezze magát.

Mondd, a szerződési időszakokban sokan hívtak?

Nem. Nem éreztem úgy. Volt egy dossziénk, hogy bárkinél bárki jelentkezik, azt vissza kell hívni, vagy válaszolni kell neki. Én is visszahívtam, aki engem ért el. Előfordult, hogy ezt a dossziét föl kellett lapoznunk.

Volt olyan, hogy abból valakit hívtál?

Volt, de nem színészek voltak. Műszakiak.

Csujja Fanni mesélte el, hogy megkérdezted a csoportos szereplőket, hogy bármi áron színészek akarnak-e lenni, merthogy nem tudsz nekik ígérni sem főszerepet, sem nagy szerepet. És első körben mindenki, ő is felemelte az igenre a kezét. A második körben – mert megkérdezted még egyszer, nagy nyomatékkal – ő leengedte a kezét, mert úgy gondolta, hogy bármi áron nem.

Jó történet, nem emlékszem rá.

Te fent hagytad volna a kezéd?

Persze.

Bármi áron?

Igen.

Fizettél is ezért?

Persze.

Illetve fizetsz is.

Persze. De régen is „bármi áron” volt ez az egész, és most is bármi áron van. A színészet, a rendezés és az igazgatás is. Egy állat vagyok, tudom, de aki ezt a tempót vagy mentalitást nem tudta fölvenni, az elment.

Ez jó, ez az állatdolog, mert olykor az az érzésem, hogy ezt te csinálod, a színház része.

Hogy egy eszköz lenne?

Igen.

Jó, de hát értsd meg, itt nyomni kellett. És nem egy állatként, hanem öt állatként, hogy megmozduljon az egész. Tudod, a múltkor valahogy erről beszélgettünk a Centrál büféjében Martinovics Dorinával. És azt mondta, hogy kurva jó, hogy nem kaptuk meg még öt évre, mert abba ők belehaltak volna. Még egy év, és meghalnak.

Szerinted mi lett volna, ha megkapjátok újabb öt évre? Ment volna ugyanígy tovább?

Még egy kicsit jobban ment volna. Szerintem lett volna még benne két-három év. Feljövőben volt, elértük volna a csúcst. És akkor én eljöttem volna.

Ezt akartam kérdezni. A ciklus közepén léptél volna ki?

Nem, nem a ciklus közepén, hanem a második ciklus végén.

Elég nehezen hihető, hiszen még a jó igazgatók sem tudnak megválni a pozíciójuktól két ciklus után sem.

Épp erről beszélgettem valakivel nemrég, hogy nem tudom, hogy a tizedik év végén, amikor van mögöttünk három csúcsra járó évad, van-e benned elég erő ahhoz, hogy azt mondd, hogy nem. De most is azt gondolom, és akkor is azt gondoltam, és el is mondtam a többieknek, hogy ha véletlenül megkapjuk, akkor ez ennyi. Tehát én még ötöt nem szeretnék. Ezt tudta mindenki. Azt nem zárom ki, hogy aztán néhány év kihagyás után az ember visszatérjen. Szerintem az egészségesebb, mint zsinórban... nem is tudom, mennyi... tizenöt, húsz év?

Én e tekintetben radikálisabb vagyok: sem színház, sem szerkesztőség, sem állami szerv, sem kormányzati pozíció, sem ország élén nem engednék két ciklusnál hosszabb időt. És hosszan tudnám sorolni a rossz példákat, hogy miért nem.

Ha leszedjük a járulékos érveket és szempontokat, akkor már csak azért sem lehetne, mert a dolog egyszerűen besül. Rutinná válik, és képtelen a megújulásra.

Ha úgy alakul – nem fog úgy alakulni, de teoretikusan mindennel el lehet játszani –, lennél még igazgató a Nemzetiben? Most eléggé Augiász istállója, szóval igazi kihívás lenne...

Nem tudok erre válaszolni. Mert nincs ilyen perspektíva.

Jó, hagyjuk ezt a konkrét istállót. Vezetnél még társulatot?

Ha erre most őszintén válaszolok, azt fogják mondani, bejelentkeztem.

Ha nem őszintén válaszolsz, akkor is. Szóval tökmindegy.

Akkor elmondom, hogy ez mostanában elkezdett izgatni.

Fölépíteni valamit a nulláról?

Nem lehet ezt megcsinálni már. Nincs rá lehetőség. Nagyon más a világ, nem tudsz kipucolni egy színházat. Illetve én azt soha nem szerettem, amikor valaki odament egy színházba, és azt teljesen kipucolta.

Ezt a magyar színház történetében egyébként egyedül Vidnyánszky Attila csinálta, vagyis legalább ezzel már beírta a nevét a színháztörténetbe. Kiss Ferenc, akit Szálasi akaratából neveztek ki a Nemzeti igazgatójának 1944. október 15-én, még ő sem takarította el a korábbi repertoárt; ahogy Major Tamás sem, aki 1945-ben, a felszabadulás és szovjet megszállás után lett ott direktor.

Kétes dicsőség.

Te is takarítottál egy kicsit, nem?

Sok embert elküldtem. Csak azon az alapon, hogy ki az, akinek nem tudnék szerepet, munkát adni. Ma ennek is más a jelentése. Most ez egy szociális-egzisztenciális kérdés.

Akkor nem volt az? Mert volt hova menni?

Igen, szóval azért az akkor nagyon más volt. Senkit nem az egzisztenciális nyomorba küldtem.

Figyelj, még a beszélgetés elején lazán azt mondtad, hogy a társadalmi ügyekben való megszólalást tavaly a választáskor, a választás után abbahagytad. Miért?

Mert semmi értelme.

Addig se azért csináltad, mert értelme volt.

De! Azt gondoltam, hogy van értelme.

És most mitől gondolod azt, hogy a személyes hiteledet nincs értelme beletenni bizonyos ügyekbe?

Nincs köze az én személyes hitelemhez. Amikor a választás után a tévében odakapcsoltak a Bálnához, és elkezdett a Viktor beszélni a Holdról is jól látható győzelemről, akkor kikapcsoltam a tévét, és ezzel ebből is kikapcsoltam. Nincs értelme. Ez az egyik. A másik az, hogy ez engem mindig felzaklatott.

Amikor valami ilyenben megnyilvánultál?

Nem a megnyilvánulás, hanem az ügy.

Belefáradtál?

Bele.

De mi változott? Oké, igen, megint nyertek, egy nagyon az ő oldalukra átírt választási törvény és rengeteg kis helyi család segítségével, bár a lényeg, hogy többen szavaztak rájuk, mint az ellenzékre.

Az változott, hogy kurvára nem tudsz úgy megszólalni, hogy legalább kérdőjelek felmerüljenek az emberekben. Az változott, hogy azt gondoltam, hogy a megszólalásaim meglehetősen nagy

visszhangja – még az *Origón* is mindig megkaptam a magamét, ami növelte a visszhangot – valamit kivált. Hát nem.

Ezzel most azt mondogod, hogy sikeres Orbánéknak az ország szellemi leépítése, hiszen valójában ezen dolgoztak. Oktatás, egészségügy...

Sikeres, igen. De ami a tanárokkal most történik, az nem politika-függő. A tanárkérdés a jövő. A tanárkérdés a gyereked.

Igen.

És ötezer ember van kint, nem több.

Igen, pedig a cél itt is világos: ne tudj idegen nyelvet, ne tanulj, ne gondolkodj, mert akkor rájuk szavazol.

És ebben a döntésben nagyon erősen benne volt nálam az is, hogy gyűlöltem, amikor a Márki-Zayt otthagyták egyedül a bukott választásnál, és mélyen szégyelltem magamat. Miközben a Márki-Zay kurvára nem az én emberem. Nem tartom alkalmasnak a feladatra, de ez most tökmindegy. De ahogy ott állt, és néztem azt a bejelentkezést az elázott táblákkal, az összeomlott fiatalokkal, akik arról beszéltek, hogy el fognak menni jövő héten, őt meg csak a családja vette körül, az elkeserítő és felháborító volt egyszerre. Nem akarok ilyen társaság része lenni. Itt lezajlott sikeresen tizenkét év alatt – ugye, most már tizenhárom – egy ország tökéletes agymosása. Látod, mi van Izraelben. Bajuk van a kormánnyal, és kimegy tüntetni több mint százezer ember. A négymillióból.

Vagy Romániában, szintén oktatásügyben.

Itt semmi. Semmi nem üti át az ingerküszöböt. A tanárok sem ütik át az ingerküszöböt.

Voltak ebben a folyamatban fokozatok? Például a kultúrában?

Szerintem voltak és vannak. Ezt a mostani felosztást én például fordulópontnak tartom.

A színházak felosztását?

Igen.

Na, azt én is. Emlékszel Kerényi kijelentésére, „most mi jövünk”? Nota bene, ami őt illeti, addig is jött, mindig is jött.

Aha. A hét szűk esztendő. Hát nem hét, nem bizony.

Szerintem abban van nagy változás, hogy most már nincs bizonytalansági faktor az ügyben; nem az történik, hogy nehezebb körülmények között dolgozzatok, hanem az történik, hogy ne legyetek.

Igen. Ezt én tulajdonképpen ugyanígy gondolom, csak korábbra teszem ezt. A tao megszüntetése volt az a pont, ahonnan kezdve ez egy teljesen logikus folyamat. És semmi meglepő nincs benne.

Addig az volt, hogy majd jól kitömjük pénzzel a mieinket, és akkor majd a mi kánonunk lenyomja az ő kánonjukat. Aztán ez nem jött be, mert a fránya kultúrafogyasztó népség csak nem akart átállni Esterházyról Wass Albertre. És akkor jött a nagy kocsmahuszár, Demeter Szilárd.

Várjál, az később volt. Előtte voltak még Szakács Árpádok.

Aztán őt valahogy megbuktatták? Vagy kiesett a pikszisből?

Nem megbuktatták, hanem szerintem nem volt elég radikális a kultúrpolitika. És az is egy fordulópont volt, amikor kirúgták Prőhle

Gergelyt. Azt jelezte, hogy nem kell a konzervatív, jobboldali kultúrember; ne legyen kultúrember, legyen lojális szolga. Ezt L. Simon László meg is mondta nekem. Egyszer megkérdeztem tőle, hogy látom, szereted az előadásokat, jársz hozzánk, tök jó beszélgetünk. Sok mindenről ugyanazt gondoljuk – *Új Symposium*, Szombathy Bálint, Ladik Katalin meg még sok más –, akkor, kérdezem, miért nem tudsz segíteni? Mire ő: én elsősorban párt-katona vagyok.

Kár érte, valamikor értelmiségi volt. Most meg már buzgó a kizsárolás-diban. Nem merem azt mondani, hogy a kormányzat a függetlenek aljas kinyírásával elért a csúcspontra, mert nincs fantáziám elképzelni, hol is lehet nekik a csúcspont. Mondd, a te pályádon hogyan érzed ezt?

Hát, a lehetőségek beszűkülésén. De nem tudom, hogy vagyok-e ennyire fontos.

A kecskeméti Cirókába meg akarták hívni az egyik előadásodat. És a kulturális alpolgármester nem engedte. És nyilván föl sem merült benne, hogy kicsoda ő, hogy jön ő ahhoz, hogy valakit letiltson. Szóval lehet, hogy tényleg fontos vagy...

A Vidnyánszkyknak nyilván jelentek valamit... És szerintem tudják, hogy a népszerűség vagy ismertség nem teszi lehetővé, hogy én teljesen eltűnjek a süllyesztőben. És azon, hogy a jövő évadom tök oké, még csodálkozom is.

Mert az idei milyen volt?

A nem rendezés engem nagyon megviselt. A *magyartengerről* ugyebár nem lehetett tudni, hogy lesz, az csak úgy hirtelen becsúszott.

De lehet, hogy most csak így jött ki, nem?

Figyelj, Judit, öt évvel ezelőtt én válogattam, hogy hova megyek rendezni. Annyi felkérés volt, hogy nem tudtam mindet elvállalni.

Viszont sokat játszol.

Igen, havi huszonöt-harmincat, de mind a három hely, ahol játszom, magánszínház: az Átrium, a Centrál és a Rózsavölgyi. Tehát állami színpadon nem állok.

Mérhető ez a rendezési veszteség konkrét darabokban?

Nem tudok erre válaszolni, mert amit nem rendezhettem meg, azzal nem foglalkozom. De hát láttad, még táblázatot is csináltál belőle, hogy négyet-ötöt rendeztem egy évben. Vagy hatot. És ahhoz képest az egy vagy a kettő, az fura. De közben meg, érted, hét előadásom megy, vagy nem is tudom, hány, kurva sokat játszom, szóval panaszra semmi okom.

Leírsz valamit. Azt én is látom, hogy a te kettős szerepköröd – színész és rendező – aránya erősen megbillent az utóbbi néhány évben. Mondjuk, korábban én keveselltem a játszást.

Figyelj, én nem tudom, hogy mi az optimális egyensúlyja ennek a kettőnek. Érted? Egyáltalán nem biztos, hogy ez most optimális. Lehet, hogy nem az. De ha megnézed a magyar szakmát, az ötven fölötti színészekből egyre kevesebb van olyan, akit be lehet állítani középre.

Rád is várhat egy olyan szép karrier, mint amiről Fodor Tamás beszélt. Hogy valahányszor valaki meghal, neki van egy-egy újabb szerepe. Semmi cinizmus, csak megállapítás.

Nagyon sok igazság van benne. És miután ő egy mázlista típusú színész, aki kurva jól ugrik be, ezt muszáj használni. És nagyon észnél van.

A Nemzetiben is többször beugrott. Hollósi helyett, Garas helyett...

Igen.

Miért nem szerződtetted?

Akartam, csak már nem volt rá idő. És ő akkor még a Stúdió K-ban volt.

Visszatérve rád: hogy kezdődött ez az erős színészi széria?

Figyelj, én nagyon hálás vagyok a Puskás Tamásnak. Ő hívott a *My Fair Ladyre*.

Az volt az első.

Igen. És ha az nincs, akkor én ma nem itt vagyok.

Hol vagy?

Nem tudom. De a *My Fair Lady* után jöttek a szerepek.

Az Átrium is?

Igen. Nem tudom, hányadik évben volt, amikor Zsedényi Balázs bejött az irodámba, és mondta, hogy szeretnék az Átriumban bemutatni a *Vaknyugatot*; Gothár rendezi, Ficza István, Rétfalvi Tamás és Mészáros Piroska játssza. Meg én, ha elvállalom Welsh atya szerepét. Vállaltam, mert Gothárral szerettem dolgozni.

Az átriumos fiúk pedig színikritikusok voltak egykor, a sikeres és nívós 7óra7-et csinálták, és a Revizor révén is jóban voltunk. Állandóan találkoztunk mindenféle színházakban, az ország legkülönbözőbb pontjain. És bizony, nagyon jó kritikai orgánus volt az, kár, hogy már nincs.

Akkor próbálták ki, hogy hogyan tudnak megcsinálni egy előadást. Nekem meg nagyon jó emlék volt az *Amphitryon*, amit szintén Gothár rendezett.

Pedig ott nem te vitted el ám a tejfölt...

Nem bizony, hanem a Znamenák és a Nagy Mari.

És elvállaltad a felkérést.

Ühüm. Mert a Gothárral szerettem dolgozni. A *Lear királyban* is...

...Cornwallt játszottad, igen.

...meg az *Amphitryon*ban is. De a lényeg az, hogy én a *Vaknyugat* révén kerültem az Átriumba. És mivel az az előadás nagyon bejött, utána fölmerült, hogy rendezzek valamit.

Akkor még mindig a *Nemzetiben* voltál?

Már nem, úgy emlékszem.

Ott, az Átriumban Lakatos Péter volt a tulajdonos, igaz? És Magács László az igazgató.

Igen, de aztán a Magács elkerült. Lakatos meg a hely tulajdonosa, nem a színházé, viszont ingyen adja a helyet. És akkor a fiúk – Ugrai István, Zsedényi Balázs, Nyulassy Attila – belevágtak a színházcsinálásba.

Az utóbbi években ez igencsak rögzös út – haragszik rájuk a kormányzat, és ennek szerintem te is oka vagy.

Lehet. De bírják, csinálják, a közönség szereti, igyekszik is megmenteni. Talpon fognak maradni.

A próféta, az szóljon belőled...

Vannak ott nagy sikerek, és persze, voltak oltári nagy bukások is. A *Makbett*-rendezésem például akkorát bukott, mint ide Lacháza. Lehet, hogy picit korán mutattuk be.

Heinrich von Kleist:
Amphitryon
(Tenki Réka, Alföldi Róbert;
Nemzeti Színház, 2013)

Pedig többnyire jól működik az időérzéked, amire tán az egyik legjobb példa a *Nemzetiben* a Vadászjelenetek volt. Akkor még nem volt homofób törvény,

csak ment fölfelé a társadalmi indulat ebben a kérdésben, mert szorgalmasan gerjesztették. Aztán a Mephisto is nagyon rendben volt, időzítés szempontjából is.

Bocs, a magunkra zárult korona a szegedi *István*, a királyban is eléggé rendben van, nem?

De igen, bár lehetett tudni, hogy ha beszabadulsz egy négyezres nézőtérre, akkor beleszagolsz a levegőbe, és lesz ütős poén. De én most a hosszabb távú dolgokra gondoltam, hiszen az előző évben döntöttem el, hogy be fogod mutatni a Vadászjeleneteket, és a Mephistót is jóval korábban.

A korona ránk zárulása is korábban volt, mint amikor csúcsra járt ez a nagy melldöngetős múltba fordulás.

Szóval csíped a hatalmasok szemét. Ez van. Kavics vagy a cipőjükben, szálka a körmük alatt. Hát beszűkült a pálya, igen.

És ez nem úgy van, hogy amit nem rendezek meg most, azt majd megrendezem később, mert akkor már nem ezt rendezem meg, hanem azt, amit akkor kell megrendezni.

Vagyis ami elmegy, az végleg elment?

Igen, többnyire.

Akkor nemigen lehet tervezni?

Nem.

Nem is tervezel? Mindig csak annyit látsz előre, amennyi felkérésed már megvan?

Igen. És most a jövő évad megvan.

Mi lesz?

Lesz egy Radnóti, lesz egy Budaörs, illetve két Budaörs, mert egyet játszom is ott. És egy rendezés a Centrálban.

Mit játszol?

Kovalik Balázs fogja rendezni.

Ja igen, erről a múltkor még feltételes módban beszéltem.

Most találkoztam vele délelőtt. És lelkes. És a Liliomot fogom játszani.

Tudod, a múltkor megkértek, hogy beszéljek a kulturális veszteségeinkről, azon belül is a színházról. És felsoroltam azokat, akik nincsenek itthon, de akiknek itthon kéne lenni, rendezni, játszani és színházat igazgatni, és megkérdezte a riporter, hogy de akkor mi lesz. És azt mondtam, az lesz, hogy először hazajön egyszer, aztán hazajön még egyszer, aztán megint, és akkor majd megmozdul a föld, és ezek a kultúragyilkosok eltűnnek a semmiben. Jó lesz. És ez is jó. Na de te mint Liliom?

Figyelj, értelmezés kérdése. Itt van egy pasas, aki egész életét a vurstliban töltötte. Igazi sztár lett ott. Ragaszkodik hozzá, de rájön, hogy végtelenül magányos. És megpróbál egy normális életet felépíteni.

És tényleg akarja?

Igen. És kurvára nem sikerül. Valami ilyesmi az értelmezés, amennyit most tudok belőle. Két szék között a pad alá...

A Babarczy-féle dramaturgiai verzió?

Fogalmam sincs. Mondom, nem rendezem, hanem játszom. Balázs rendez. Szerintem csinál egy saját változatot. Az ötlet egyébként az igazgatóé, Berzsényi Bellaagh Ádámé, hogy nekem el kell játszani a Liliomot. Először annyit mondtam, hogy te hülye vagy. Ő meg azt, hogy szerinte ez egy ötvenvalahány éves faszi, nem egy csíkos pólós, kigyúrt, tetovált valaki, ez egy más cucc.

És mi lesz még az évadban?

Az ügynök halála a Centrálban.

Az már megvolt, nem?

Ha arra gondolsz, rendeztem már, igen. De még van vele dolgom.

És ki lesz a Willy Loman?

Stohl.

Akkor megnézem. Azért Az ügynök halála nekem még mindig a nagy bútor. Meg Bodrogi Gyula és Vári Éva. Thália Színház, 2004.

Igen. De ez most nem az lesz.

Álltunk az előadás után odakint az utcán Koltai Tamással. Sosem szoktunk az épp most látott produkcióról beszélgetni, hiszen mindketten általában írni készültünk róla, és kínosan – igen, sokszor nagyon kínosan – kerültük egymás befolyásolását, nemcsak vele, hanem minden kritikussal. Miközben egy színházi előadás után kifejezetten abszurd, hogy fecsegünk mindenféléről, csak épp az előadásról nem ejtünk egy szót sem. Persze az ember a maga poénját is félti ilyenkor.

De most, illetve akkor mégiscsak az előadásról kezdett beszélni. Elmondta, hogy miközben tetszett neki, nagyon bosszantja, hogy Kentaur díszlete eljuttassa az „üzenetet”. Méretaránytalanul óriási bútorok voltak ugyanis a színpadon; hatalmas asztal, gigantikus székek – valóságos fizikai attrakció volt fölmászni rá.

Szóval Tamás azt mondta, hogy ez a díszlet eljuttassa, hogy ezek az emberek picik, hogy mindenki pici, mi is reménytelenül picik vagyunk. Én azt mondtam, hogy ez igaz, de éppen ezért nagyon hatásosan és meggyőzően szól az előadás arról a küzdelemről, hogy föl akarunk mászni, le akarjuk küzdeni a környezettel, az élettel szembeni méretaránytalanságot. Sőt, az egész életünk erről szól, hogy arra a nagy székre most föl fogok mászni.

Tamás elnevette magát, és azt mondta, hogy én vagyok a tökéletes néző: belehelyezem magam a produkcióba, és hozzáteszem a magamét.

És akkor azóta is gondolkodhatom azon, hogy ezzel vajon azt mondta-e, hogy igazam van, vagy éppen azt, hogy nincs.

Ezt most, a beszélgetésnek ezen a pontján elmeséltem Robinak.

Ez egy nagyon releváns vita volt, föl kellett volna venni, közölni kellett volna valahol. És most az lesz, hogy... de előtte elmondom, hogy a *magyartenger* rendezésekor nagyon jól dolgoztunk együtt a szerzővel, Bíró Bencével, aki egyébként dramaturg is. Ezért most azt mondtam, hogy jó, lépünk egyet előre, ne én legyek a saját magam dramaturgja, hanem próbáljuk ki, hogy mit csinál egy ilyen harmincas srác ebből a darabból. Meg abból, amit én elmondok neki.

Jó próba lesz, nagyon tehetséges a Bence.

Igen, helyes, okos, és a helyén van minden, a gerince, a jelleme, a szíve.

Miért mondod, hogy most nem leszel a saját dramaturgod, amikor rengeteg rendezésednél volt dramaturgod: Vörös Róbert.

Igen, így van. Például a *Tragédia* példányát is ő csinálta. De a többi előadás is teljesen rendben volt vele.

Miért lett vége?

Semmi különös nincs ebben. Ugyanaz történt, ami sok olyan munkatársammal, akikkel sokat dolgoztam: valahogy kinőttük egymást. Kentaurral és Bartha Andreával is évekig dolgoztam. Aztán valahogy tovább kellett lépni. Vagy nekik lett elég az egész szakmából. Ez volt például Menczel Robival. Rengetegszer tervezett díszletet a rendezéseimhez, aztán abbahagyta a szakmát, és nekem még dolgozott három évet. És a harmadik évben volt a *Hegedűs a háztetőn*, azt is ő csinálta. Kérdezem, mi ez a kék. Mire ő, hát kéket kértél. Mire én, de hol van ez a Chagall-kékhez. Mire ő, igazad van. Aztán azt mondta, befejezi, elég volt. Mert aki jó, aki tehetséges, az kimondhatja egyszer csak, hogy itt a vége, nincs több a fejemben vagy a szívemben vagy a nem tudom, miben. Meg hogy már nem érdekli. Jó volt velem dolgozni, szerette is, gyorsan is lehetett dolgozni vele, ami nekem fontos, tudod, nem kellett órákat beszélgetni, de elég volt. Megértettem. De mindig lesznek új emberek. Most például többször dolgozom Tihanyi Ildivel és elég sokat Kálmán Eszterrel, aki nagyon fontos munkatárs lett. És nagyon jó barátom is.

Szóval lesz Az ügynök halála. És mi még?

Utána csinállok egy *Hamletet*.

Azt már megcsináltad.

De mondtam korábban, hogy van még vele dolgom.

Egy szobában játszódik?

Igen, látom, emlékszel. Ez lesz Budaörsön. És lesz még a Radnóti.

Igen, egy fővárosi színház. És Budaörs, ami a szabadság kis szigete. És a Centrál, ami egy magánszínház. Szóval államiba megint nem teszed a lábad.

Hát nem. És éppen ezért nem tudom, hogy mikor fog ez bezuhanni. Mert ez is csak addig tart, amíg vannak nem állami színházak. Érted? Szerintem tíz évig nem fogok nagyszínpadon rendezni.

Nem lesz ez ennyi.

Rajtam nem fog múlni, az biztos. És most mennem kell, ma is játszom.

„Nem csinálnám másképp”

Na, ilyet sem csináltam még. Ezen a legutolsó beszélgetésen ott állt körülöttünk négy ember, némán. Mivel én azt gondolom, hogy egy ilyen beszélgetős könyv elkészítése intim környezetet kíván, vagyis nem szeretem, ha bárki jelen van, magam is meglepődtem, hogy belementem ebbe.

Mibe? Hát abba, hogy a beszélgetés alatt forgatás zajlott, mert-hogy a könyvet nemcsak meg kell csinálni, hanem el is kell adni. Szóval a kiadó odaszervezett egy stábot; volt ott minden, reflektor, derítő vagy mi, átrendezték a szobát – ja, igen, az otthonos konyha helyett bementünk a szobába, mert az nekik kényelmesebb volt –, ránk tették a mikroportot, és akkor el kellett volna kezdeni intimen beszélgetni.

A legfurcsább az, hogy végül is sikerült. Elfeledkeztem a körülményekről. Nyilván azért, mert Robi rutinosan elfeledkezett róluk. Meg mert volt még néhány apró és nagy megkérdeznivalóm.

Elmesélek valamit.

Na, mesélj!

Múltkor, amikor találkoztunk a kávéházban, és mentünk el utána, emlékszel, akkor összefutottunk a Nyáry Krisztiánnal. És nekünk, a Krisztiánnak és nekem ugyanaz a paradicsombeszállítónk van Szentesről.

Tudom. A bioparadicsomos. De még korán van a befőzéshez, mondták nekem azok, akik értenek hozzá.

Frászt van korán, már be is főztem. Szóval a Krisztián meg a Náray Erika fölhozták nekem Szentesről a paradicsomot. Korán jöttek, úgy dél, egy körül, én meg még nem voltam magamnál. És akkor valahogy kávé volt, meg beszélgettünk, és Krisztián mondta, hogy épp könyvet ír.

Ez nem annyira meglepő, mert azt szokott írni.

Igen, de akkor mondta, hogy látom, ti is írtok egyet. És én annyira megrémültem attól, hogy lebuktunk, hogy letagadtam. Jó hosszan letagadtam, mondom, akkor ébredtem... Aztán két nap múlva írtam neki egy e-mailt, hogy ne haragudj, nem tudom, miért vagyok ekkora barom, mert ebben semmi titok nincs. Igen, írunk egy könyvet.

És honnan tudta?

Hát mondom, hogy találkozott velünk ott a parknál, emlékszel? Ott volt a Halmos Ádám, a Büchler András, te meg én – hát ebből levette.

Én egyébként már több embernek elmondtam, hiszen többen is kérdezték, mit csinálok ilyen hosszan vidéken, mit fordítok, hát erre mondtam, hogy ezt csinálom, nem fordítok. Miért lenne titok?

Hát nem is titok. Na jó, vágjunk bele, azt mondtad, van néhány dolog, amit elfelejtettél megkérdezni. Mik azok?

Az jutott eszembe, hogy neked van egy Jászai-díjad.

Van, igen.

És kész.

*Závada Pál: Magyar ünnep
(Gáspár Kata, Znamenák István,
Földi Ádám, Söptei Andrea, Mátyássy Bence,
Nagy Mari; Nemzeti Színház, 2010)*

Nem, van még egy... tudod, ami a Bayernek is van. Lovagkereszt.

Nagy dolog, az még nekem is van.

De művészeti díjam csak a Jászai, igen.

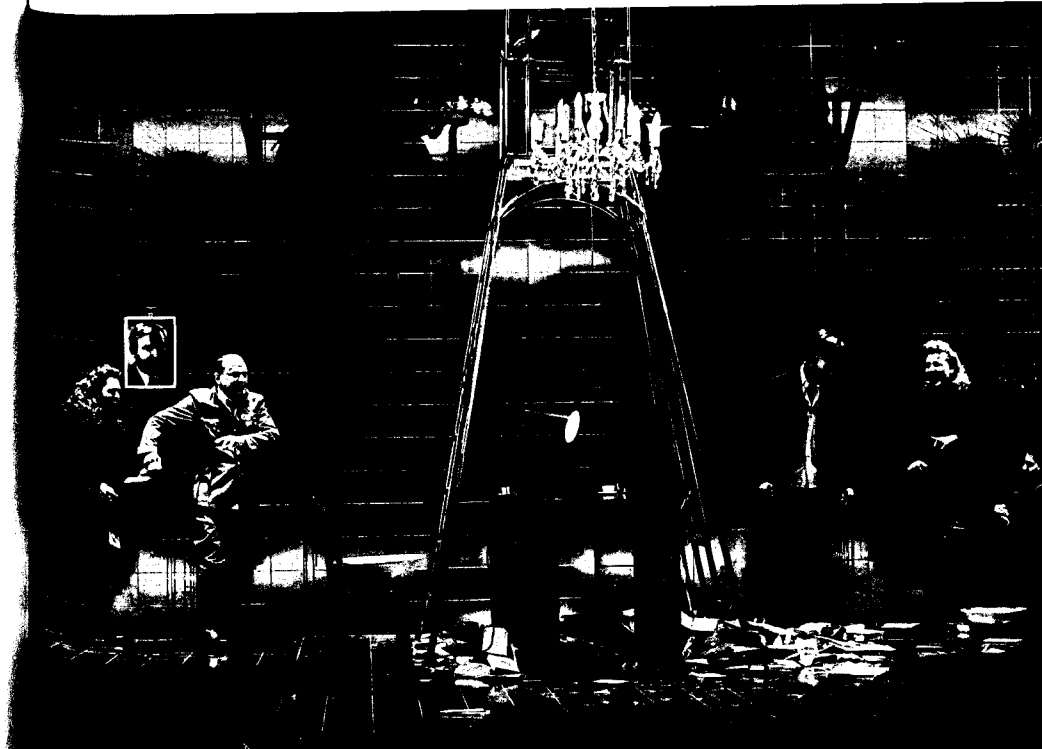
Nem is nagyon lesz más.

Nem. Én is azt gondolom, hogy egy ideig még biztos nem.

Mit gondolsz a díjakról? Biztos el szoktad olvasni, hogy kik kapnak.

Persze hogy elolvasom. És azt gondolom, hogy nagy gáz lenne, ha most kapnék. Erre a G. B. Shaw-t szoktam idézni: a díjakat nem visszautasítani kell, hanem úgy kell élni, hogy az ember ne kapjon. És akkor azt szoktam mondani, hogy én ezt teljesítettem.

Mondjuk, kaphattál volna már 2010 előtt is egy Kossuth-díjat.

Most erre mondjak igent vagy nemet?

Azért ez tök ciki.

Nem az ciki, hogy kapsz vagy sem, hanem az a ciki, hogy erről nekem kell beszélni. De elmesélem, hogy volt egy felmérés a magyar kultúra meghatározó alakjairól, rendes tudományos alapon, az MTA csinálta. Azt hiszem, hogy ott második voltam a Nádas Péter után. És az első tíznél volt életrajz, és az enyémben is szerepelt, hogy Kossuth-díjas vagyok, mert egyébként a többiek mind azok. És akkor föl hívtam ezt a nagyon helyes szociológus lányt, aki csinálta, és mondtam, hogy ezt azonnal vegye le. Merthogy egyáltalán nem vagyok Kossuth-díjas. De figyelj, a László Zsolt is Jászai-díjas, a Stohl Buci is csak Jászai-díjas, azt hiszem, a Schillingnek is csak az van, a Fodor Tamásnak is. Na, a Mohácsi, az talán Érdemes művész, el is gondolkoznék, hogy a francha kapott ilyet. A Mundruczónak talán van egy Jászaija.

Nincs. Egy Balázs Béla-díja van.

Lehet, hogy Bodó Viktornak sincs.

Neki is van egy Jászaija.

Akkor azért nem akkora szégyen ebben a csapatban lenni, igaz?

Nem. Viszont tudod, miből van egy jó pár neked?

Miből?

Hát kritikusból.

Igen, az jó. Nincs olyan sok, mint a Zsótérnak, de van. Sokféle van, én azt szeretem, hogy sokféle van.

Ami a tiéd, a sajátod, az egy kivétellel mind rendezésért van.

Igen.

A velencei kalmár, a Kabaré a Bábszínházban.

Tényleg, azt mindig elfelejtem, igen.

A salemi boszorkányok Szombathelyen.

És kaptam kritikusból a Nemzeti megújításáért.

Azt is igen, mindjárt mondom. Az egyetlen, amit alakításra kaptál, az a...

III. Richárd, igen.

Igen. És abban az időszakban, amíg a Nemzeti Igazgatója voltál, saccra szerinted hány kritikusból kapott a színház?

Fogalmam sincs.

Tizenkettőt. És ezt most fel fogom sorolni.

Te jó ég! Miért?

Hogy ebben a könyvben is nyoma maradjon, azért. Mert nekem fontos.

Hát nekem is.

Na. Ugye, volt ez a különdíj, a színház megújításáért. Aztán Molnár Piroska, az Ármány és szerelemben és a Vadászjelenetekben. Uri műri, legjobb zene.

Marci. Kovács Marci.

Legjobb rendezés Mohácsi, Egyszer élünk. Legjobb női főszereplő Molnár Piroska, Én vagyok a te, legjobb férfi mellékszereplő Kulka, Egyszer élünk, legjobb zene Bella Máté, Magyar ünnep.

Tényleg. Ő is.

Aztán a Hamletben Rába Roland.

Roli, igen.

Legjobb rendezés Szerban, Angyalok Amerikában.

Tényleg, akkor kaptam én a *Kabaréért*.

Nem, az a következő évben volt. Folytatom: Stohl András, legjobb férfi főszereplő, Mephisto.

Igen.

Legjobb női mellékszereplő, Tenki Réka, Sirály. Legjobb díszlet, Izsák Lili, Angyalok Amerikában.

Tényleg, azt a díjat én vettem át, a Liliét, mert nem volt itthon. Örültem neki nagyon, és a mappa azóta is nálam van.

Azért már odaadhatnád.

Ő is ezt mondja. Hát azért öt év alatt tizenkettő díj nem annyira sok.

De igen. Az előbb még azt mondtad, hogy ez jó.

De most már...

Na, ilyen vagy te. Az előbb még jó volt, most meg hát azért nem annyira sok.

Ez is igaz, meg az is igaz.

Voltak-e vagy vannak-e elmondható tanulságai ennek a Nemzeti Színház-korszaknak? Tudom, hogy csináltunk egy könyvet erről, de az nem a tanulságokról szólt, hanem a színházról.

A legfontosabb tanulsága – de ez nagyképű lesz –, hogy nem csinálnám máshogy.

De mit tanultál belőle? Például fékezettebb lettél-e?

Nem, nem lettem fékezettebb. Vagy talán... Tudod, mit? Ez jó szó, ez a fékezett. Igen, fékezettebb lettem. Kevésbé habos, ha már ennél a szónál maradunk. De ez inkább öntudatlan, mint tudatos. Lett valami belső nyugalom ez ügyben.

Aha.

Fontos volt, hogy a Stohl Buciék bejöttek az első év végén, hogy ha nem hagyod ezt abba, akkor elmegyünk. De ezt már meséltem. Én ott szembesültem azzal, hogy azt gondoltam, hogy normálisan viselkedem, de biztos, hogy volt bennem egy tudat alatti bizonyítási vágy. Sokszor látjuk, hogy ha egy ember hatalomba kerül, akkor a saját bizonytalansága miatt elkezd még jobban főnök lenni a főnöknél. És elkezd különállónak működni attól az egésztől, aminek a tetején van. Biztos, hogy bennem is volt ilyesmi. És nem tudom, mi történik, ha ezek a srácok nem jönnek akkor be. De bejöttek, én meg elgondolkodtam, mert fontos volt, amit mondtak. És akkor azt gondoltam, hogy na jól van, most már itt

vagyunk, nem kell állandóan kétezer fokon azt nézni, hogy meg tudom-e csinálni, nem kell kétezer fokon azt bizonyítani, hogy meg tudom csinálni. Az erő, az energia vagy a szenvedély nem múlt el, de a habzás igen.

Kérdezek mást. Érintettük korábban a különböző színházi botrányokat, Marton, Gothár, Eszenyi, Kerényi Miklós Gábor. Ennek van egy metoo-része, és van a verbális bántalmazás, ami lehet szimplán ordítózás is, ez veled is előfordul, ugye. És most Keller András körül is ez lángol, aki mindjárt rektor lesz a Zeneakadémián.

Amikor fellángolt az erről szóló beszéd, akkor én ezt végiggondoltam. És kicsit félttem. Nem attól, hogy beperelnek, nem.

Változtatsz-e valamin? Ebben a közegben vajon nem gondolod-e, hogy kevesebbet kéne ordítani?

Nem ordítok már annyira.

Nincs olyan, hogy néha színészből üvöltesz?

Nincs. Soha.

Mindig igazi?

Mindig. Nem figyelem magam közben, és nem határozom el, hogy most ordítani fogok.

Mi van akkor, ha olyan színész is van a színpadon, aki ezt rosszul viseli?

Akkor utána megbeszéljük. Ami viszont újdonság, az az, hogy nagyon-nagyon bánt utólag egy ilyen epizód. Régen nem bántott

ennyire. Ma nagyon bánt az, hogy nem bírom, hogy elvesztem az önuralmammat. Mindig a tehetetlenségtől.

Soha nem az dühít föl, hogy valaki valamit nem tud megcsinálni, mert látod, hogy kínlódik, és próbálja, és dolgozik. Azt nem bírom, ha valaki nem arra figyel, amit csinálunk, hanem arra figyel, hogy juj, ez milyen nehéz, juj, ez mennyire új. Juj, ezt én nem tudom megcsinálni. Juj, de nagyon akarok teljesíteni. Ezekről totál elvesztem önmagam. És csúnyán viselkedem, akár nyolcvanéves kollégákkal is. És utána szégyellem magam, és beszélünk, és elmondom, és bocsánatot kérek, de van, amikor valami eltörik, és nem lehet rendbe hozni. De szerencsére ilyen az egész pályámon nagyon kevés volt, egy kezem is túl sok hozzá.

Két dolgot kérdeztem azoktól az emberektől, akikkel rólad beszéltem, és most ezt a két dolgot meg akarom kérdezni tőled is. Kérlek, válaszolj, ne mondd azt, hogy erről nem neked kell beszélni, vagy neked nem kell erről beszélni. Az egyik kérdés az volt, hogy hol a te helyed ma a színházművészetben.

Én egy elég jó minőségű, hagyományos színházi alkotónak tartom magamat. Nagyon jó minőségűnek.

Hagyományos?

Hagyományos, igen. Illetve inkább klasszikus, igen. Klasszikus. A színház feladatát tartom elsősorban fontosnak. Minden egyes előadásomnál. Mi a színház dolga? A színház dolga az, hogy beszéljen arról, amiben élünk, vagy naivan szólva: változtasson, árnyaljon az erről való gondolkodásunkon. Akármit csinálók – musicalt, operettet, bármit –, ez mindig benne van. Nekem ez fontos; nekem dolgom az, hogy beszéljek arról a világról, amiben létezem, és ami ugye egyre gazdagabb és sokrétűbb mondanivalót kínál. Ez nem annyira egyértelmű a színházi alkotók között, mint

amennyire egyértelműnek hangzik most. Tehát nekem ez a legfontosabb vezérfonal.

Ezt tekinted hagyományosnak vagy klasszikusnak?

Igen.

Ez realista színházat jelent? Furcsállnám.

Kis realizmus, kis abszurd, kis minden. Figyelj, mint a Kapás Dezsőé, olyan a színházam. Kapás mindig azt tanította, és én is ezt szoktam mondani a színészeknek, hogy az az igazán jó alakítás, amiben minden benne van. Sokat beszéltünk a sűrítésről mi is. Arról, hogy meg kell élned bármilyen szerep realista útját, azt mindig föl kell építeni, meg kell élni. Csak az még a dolgod, hogy ezt a reális időt összenyomd. Mitől olyan zseniális a Törőcsik? Hogy egy mondatba vagy tizenöt mondatba vagy egy megjelenésébe iszonyú sok minden volt belesűrítve, belenyomva, összenyomva. Ha két mondatot mondott, abban benne volt egy regény.

Ez nem a korral jön?

Nem. Nem akarok neveket mondani, de nem. Nem jön a korral.

Nem jön a korral, de a korral jöhet.

Igen, igen, így pontos. És az utóbbi időben kiderült nekem valami, amit nem tudtam, és ezt most elmondom. Korábban nem volt meg nekem az az öröm, hogy az utánam jövő generációnak, vagy a másféllel utánam jövő generációnak akár az elméleti, akár a gyakorlati művelői, akik most nagyon menők, és a szakma tetején vannak, valahogy mind azt mondják, hogy a Nemzetin nőttek föl. Mostanában meg meglett. Ezek szerint sikerült csinálni valami olyasmit, amiből kinevelődött egy következő erős generáció.

És természetesen kurvára nem azt csinálják, amit mi, az előttük járók.

Persze.

Rég túl vannak ezen, és ez a dolguk. De az elmúlt másfél-két évben, a Covid óta nagyon sokszor hangzott el ez valahogy, vagy olyan helyzetekbe keveredtem, hogy azt mondták fiatalok, hogy ezt akkor és rajtunk tanulták.

Ennek a történetnek van egy szerintem még fontosabb aspektusa, bár ez is nagyon fontos. Mégpedig az, hogy több nemzedék, a mai harmincasok, fiatalok színházjáró közönséggé váltak. Olyanok is, persze, akiknek foglalkozásilag semmi közük a színházhoz vagy általában a kultúrához.

Pár napja ültem itt valami kávézóban, és bejött egy nagyon hegyes, csinos, harmincas fiatalember, a két és fél éves nagyon cuki gyerekével a nyakában, és indult felém a gyerekekkel, na, mondom, megint kutýázni fogunk, hiszen a Rozi ott volt mellettem. És erre azt mondja a pasi, hogy ne haragudjon már, én maga miatt kezdtem színházba járni, csináljunk egy közös képet. Vagy ma beszéltem valakivel tök más ügyben, aki egyszer csak azt mondta, hogy az anyukájával ő először a *Hajlamot* látta, és hogy ők azóta járnak színházba. Tehát amikor én elkezdtem durván sokat rendezni, akkor valahogy sikerült belenyúlni valamibe, ami meg tudta szólítani vagy érinteni ezeket a fiatalokat, a gyerekeket, és ez nemcsak a Nemzeti volt, hanem már előtte is. A Nemzeti egy gócpontja lett ennek, meg ugye ott ezen nagyon dolgoztunk is, mert ez szándék is volt, de előtte is volt ez már. És én ezért tudok a mai napig megélni a szakmámból mindennek ellenére, mert ezek az emberek jönnek utánam. Nem tudom ezt szerényebben mondani.

Igen.

*Martin Sherman: Hajlam
(Rátóti Zoltán, Kamarás Iván;
Budapesti Kamaraszínház
– Shure Stúdió, 1996)*

Nekik fontos, hogy a színház valamiről beszéljen. Lehet, hogy nem tetszik az előadás, lehet, hogy nem értenek vele egyet. Lehet, hogy nem szeretik, de akkor

is fontos, hogy egy előadásnak legyen egy komoly magja, hogy lehessen érteni, miért készül el. Ezek a visszajelzések egyébként engem nagyon megrendítettek.

És színészként hová teszed magad?

Szerintem alulértékeltőbb vagyok.

Nem gondolod-e, hogy ha bejössz bármilyen szerepben, akkor nemcsak a szerepet hozod, hanem...

Nem azokról a szerepekről beszélek, amik építenek erre, amit most mondani akartál.

Azt akartam mondani, hogy hozol egy puttyont, amiben a te egész figurád benne van, mindenestül.

Nem hiszem, hogy az *Egy, kettő, három*ban te a „puttyonomat” nézed.

De szerintem látható, hogy egy olyan ember játssza ezt, akit én máshonnan is ismerek, színházon kívülről is. Hogy van egy rátét a színészen.

Ha van, akkor nem én teszem rá, hanem te.

És talán még sok néző.

Értem, amit mondasz, de ezzel én nem tudok mit kezdeni. Én most Liliomot fogok játszani Budaörsön, most már biztos. Kovalik

Balázs rendezi, ez is biztos. Azért, mert Berzsenyi Bellaagh Ádám igazgató úgy látta, hogy nekem el kell játszani a Liliomot, mert szerinte a Liliom az egy öregedő, kvázi művészember, aki az úris-
tennek nem találja a helyét, sem a körhintánál, sem a civil életben,
és aztán kiderül, hogy a mennyországban sem. Most akkor ebből
kihagynád, hogy ezt én játszom? Vagy zavaró lesz, hogy én ját-
szom? Nem inkább hozzá tud tenni?

*Igen, érezni fogok egy olyan átfedést, hogy itt van egy pasi, aki nem
tud szabadulni a vurstlitől. Próbálkozik vele, de nem sikerül. Mert va-
lahol mégiscsak arra volt alkalmas, abban volt teljes az élete.*

Jó, hát rá lehet húzni az én életemre.

Ezt mondom. De az előbb azt mondtad, hogy ez téged zavar.

Nem zavar, csak én nem vagyok egy átváltozóművész.

*És celebként mit gondolsz magadról? Jut eszembe, valami celeblistán,
ahol voltál már első is, lecsúsztal a huszonhatodik helyre.*

Nem vagyok celeb. Ezen a bizonyos listán is, amit emlegetsz, csu-
dálattal írtak rólam, keresd csak meg a neten.

*„Éllovas már nem lesz, azért nem, mert karakteréhez illően feltűnően
tesz a celebségre. Ennek is megvannak az előnyei, az ország egyik
vezető színész-rendezője ismert, kedves és hitelesnek tartott sztár.”*

Hát ennél jobbat nem tudok válaszolni én sem.

Értem. Hiteles vagy.

Ez fontos, igen.

Meg sztár is vagy.

Hát igen.

*Akkor miért nem vesz be téged a szakmának az a része, amit amúgy
értékesnek gondolunk? Ez volt a többiekhez a másik kérdésem.*

Hát, mert sznobok?

Kevés. Mindenki sznob egy kicsikét.

Mert egyik istállóból se jöttem. Mert tévéztem.

Na, az istálló fontos.

Fontos, mert nem tartoztam egyik istállóhoz sem, vagy amelyik-
hez tartoztam, azt nem tartották annyira nagyon menőnek. Ugye,
ez a Vígszínház volt.

*Tudod, mit? Nagyon érdekes. A Vígszínház sose volt istálló, mert sze-
rintem túl nagy.*

Igen. Furát fogok mondani: az, amit ez a testes ember mond itt
évek óta, vagy amiért ezt a szörnyű keresztes hadjáratot vívja
a magyar szakma ellen, abban sok igazság van. Hogy az istállók
zártak, fontos volt, hogy ki kihez tartozik, nem volt átjárás. Csak
az meg már az emberről, a jelleméről szól, hogy erre mit lép.

*Mit lép? Minden hatalmat magához ragad, és rombol, pusztít. Amikor
hite szerint épít, akkor is rombol.*

Én meg valakinek azt mondtam nem is olyan régen, hogy iszo-
nyúan és kurvára szerettem volna a szakmának ehhez a krémjéhez
tartozni. De rájöttem, hogy nem fogok. És akkor ezt – elengedtem.

És nem ez töltötte ki a napjaimat, és nem ennek alapján néztem meg, hogy hogy fogadták egy előadásomat.

És főként nem akartál bosszút állni.

Hát nem. De ebből a szempontból – és ritkán mondok ilyet – én tökéletesen értem Vidnyánszkyt. Át is éltem azt, amit ő. De ez azért mégis az emberi minőségről szól.

És van az emberi minőségen kívül még egy nagy különbség köztetek: te itt itthon vagy.

Igen, az igaz.

Ez nagyon nagy különbség. Ő meg nincs itthon; más színházi kultúra, más közeg, más eszmék, és ő azt a színházat, azokat az eszméket akarja ráerőltetni az itthoni közösségre. Lehet minden hatalom a kezében, ez nem fog sikerülni – ezért látjuk csak a rombolást.

És van még valami: tudod, a mi szakmánkban mindig gyanús, ha valaki sztár, ha valaki híres, az önmagában is gyanús, hát még ha botrányai sincsenek.

Édesem, botrányaid neked aztán voltak és vannak.

Nem olyan botrányok. Hanem olyan normális botrányok. Nem tudom, miért nem fogadtak be. Nem tudom. Rossz, hogy nem fogadott be a szakma egy része. De ez mással is előfordult, bizonyos szempontból Schilling Árpáddal is. De ami igazán fáj ebben, az az, hogy miért nem kíváncsiak rám. Mert szerintem a munkám minőségét nemigen lehet megkérdőjelezni.

Nem is kérdőjelezi meg.

De akkor ezzel miért nem jár együtt a kíváncsiság?

Egy távolságból kíváncsiak. Messziről.

De én ezért egy csomó emberrel nem tudtam dolgozni. Miközben mámor volt például a Fekete Tibivel dolgozni az *Edward*-ban vagy a Kocsis Gergővel most, *Az orvosban*. És nem gondolom, hogy nekik szar élmény lett volna. Nekem viszont mámor lenne a Jordán Adéllal, a Dankó Pistivel vagy a Máté Gáborral dolgozni, hiszen én rajta nőttem föl. Nekem a színész a Máté Gábor.

Ühüm. Rendeznéd?

Boldogan.

Figyelj, lehet, hogy nem mentek még el ezek a hajók.

Lehet. De lehet az is, hogy egyszerűen nem tartanak elég jónak, sőt jónak se tartanak. Ilyen egyszerű ez. Bár ezzel én azért nem nagyon értek egyet.

Idegen nyelv. Miért maradt ki az életedből?

Jaj, ez szörnyű.

Mi szörnyű?

Hát az, hogy totálisan kimaradt. Nem merült föl. Amikor én fiatal voltam, amikor abban az életkorban voltam, amikor a gyerekek nyelveket szoktak tanulni, akkor én egy faluban voltam, ahol ez föl sem merült. A gimiben nem tudom, hogy miért nem kezdett el normálisan nyelvet tanulni az ember.

Mert akkor már baromira színész akartál lenni.

Igen, és utána egész egyszerűen nem volt időm. Ezerszer elkezdtem különböző tanfolyamokat. Tudod, mik történtek? Sokszor beiratkoztam olyan tanfolyamra, ahol anyanyelvi tanárok tanítottak. Csak ott, ugye, az a probléma, hogy helyzeteket kellett teremteni, és abban beszélni. És ha helyzetbe kell hozni magad, ha kommunikálni kell, azt én négy szóval elintéztem, és sikeresen csináltam. Miközben például a testvéreim négy-öt nyelven beszélnek.

Ők apáddal nőttek föl, igaz? De ők is egy faluban éltek.

De egy sváb faluban.

És ez miért különbség?

Mert a német nyelv adott volt, és mert az apám azt mondta, hogy nyelvet kell tanulni. Angi is, Aliz is több nyelven beszél. Angi fia pedig nálam lakott pár hónapig, és egyik telefonját ezen a nyelven bonyolította, a másik telefonját azon a nyelven. Világpolgár, amiktől én iszonyú messze vagyok.

Mondd, ha tudnál egy nyelvet jól, akkor...

...akkor szerintem már nem lennék itt. Vagy nem így lennék itt. Jó, én nem dolgoztam kint olyan jó helyeken, mint, mondjuk, a többiek, de biztos nagyon máshogy alakult volna az egész külföldi meló, ha nem kell nekem tolmács.

Viszont volt egy olyan év – 2017 –, amikor kilenc előadást rendeztél itthon.

Te jó ég! Nem lehet. Erre nem is emlékszem.

Akkor sorolom. Volpone, Szombathely. A sötétség hatalma, Budaörs, Prima Donna, Armel.

Pécs, igen. Thália.

Futótűz.

Radnóti, igen.

A félelem megeszi a lelket, Átrium. Passió XXI, Sportcsarnok. Hege-dűs a háztetőn, Sportcsarnok és Szeged.

Papp László Sportaréna.

Az az, igen. Médeia, Szöul. Ezt hogyan, Robi?

Én sokkal jobbakat rendezek, ha többet rendezek, ha folyamatosan dolgozom.

És amikor megvan a bemutató, másnap más a következő olvasópróbára?

Volt ilyen is, igen. Valahogy így jobban működöm. Fölpörög a motor, és pörög egyfolytában.

De én pontosan tudom, hogy jóval az adott munka előtt már jár rajta a fejed. A félelem megeszi a lelket – nagyjából fél évvel korábban mondtad nekem, hogy nézzem meg a filmet. Nyilván már gondolkodtál rajta.

Figyelj! Ezt a festéssel tudom legjobban elmondani. Nem a sajátommal, hanem a sógoroméval, Matteóéval. Matteo három-négy hónapig nem fest. Utána két hónapig egyfolytában fest. És azt mondja, hogy az már csak az, hogy manuálisan meg kell csinálni a képet. Nem az a meló. Hanem az a három-négy hónap előtte. A manuális résznek meg még jót is tesz, ha máson agyalsz.

De figyelj ide, hol van neked az a három-négy hónap?

Hát így folyamatosan van. Gondolkozni bármikor, bármilyen helyzetben lehet.

Igen, de miközben rendezed a Futótűzet, nehezen tudom elképzelni, hogy amikor a próba után beülsz a taxiba, akkor A félelem megeszti a lelket című előadáson agyalsz.

Nem, de lehet, hogy délután ötkor eszembe jut valami arról, miközben este hatra megyek próbálni a Futótűzet.

Azt hiszem, most értettem meg, hogy miért nehéz neked az évi két-három rendezés, ami mostanában van.

Mert leül a lendület, leül az agyam a munkák között. És akkor lassabban pörög föl. Leesik a fordulatszám. És minél kevesebbet dolgozol, annál nehezebben tudod fölturbózni. Hát ezért.

Ez milyen jó utolsó mondat lenne a beszélgetésben – éppoly hétköznapi módon szakmai, mint a legelső. De hát az utolsó mondatokat rendre az élet írja – és néha pocsék utolsó mondatokat ír.

Az Átrium – ami a kevés hely egyike, ahol Alföldi játszik és rendez – utolsó évadot tart. Kész, vége. És mielőtt bárki megvonná a vállát, hogy ilyen ez a kapitalizmus, gyorsan elmondom, hogy ez nem az, mert a kapitalizmusban a piac dönt, épít vagy rombol. Az Átriumot, pontosabban az Átrium épületében működő színházat nem a kapitalizmus vastörvényei kényszerítik működése befejezésére, hanem éppen a piaci – és minőségi – szempontokat teljességgel figyelmen kívül hagyó kultúrafinanszírozás, mögötte pedig az a kultúrpolitika, amelyről e könyvben meglehetősen sok szó esett. Mert nálunk tényleg van pénz kultúrára, de csak a politikailag kormányzatkompatibilis embereknek és csapatoknak. Mert nálunk a kultúrpolitika szlogenje immár pucér és szégyentelen: „Aki nincs velünk, az ne legyen.”

Az Átrium tart még egy utolsó évadot, és a három színházcsináló vezette csapat elbúcsúzik a közönségtől.

Mit gondolsz erről, Robi? Ez a hely az egyik otthonod.

Mit gondolok erről? Igazán és mélyen és teljesen nyugodtan: semmit. Nem lehet, nem érdemes itt bármit gondolni. Ez teljesen kiszámítható és várható lépés volt. Értem és megértem a srácokat, hogy nem bírják tovább, hogy elégük van, hogy belefáradtak.

Ez a csapat ott érdekes, minőségi színházat csinált, ami ráadásul – és ez nagy dolog manapság – megtalálta a közönségét. Nem hiszem, hogy ez a közönség át fog szokni azokba a színházakba, amik a hatalomnak kedvesek.

Én sem hiszem.

Ez a váltás téged személyesen is közelről érint.

Úgy látszik, tízévenként megszüntetnek és elpusztítanak valamit, amiben nekem is nagyon sok munkám van – persze nemcsak nekem, hanem egy komoly csapatnak. Mondhatni, lassan megszőkom. De az azért vigasztal, hogy még ettől sem lesznek boldogok. Soha nem lesznek elégedettek és boldogok. Hiszen ez nem valódi győzelem. Gondolj bele: úgy győzni például gátfutásban, hogy a másiknak előtte levágom a lábát és a kezét? Aztán ünnepeltetem magam, és üvöltöm, hogy én vagyok a jobb? Ez olyan kisstílű és szánalmas. Csak, sajnos, közben egy szakma életét, az életünket teszi tönkre.

Ezek szerint egyetértünk abban, hogy itt a konkrét történet, a Kultúrbrigád távozása mögött a kultúrpolitika, illetve a kultúrafinanszírozás van?

Persze, amit mondtál: aki nincs velünk, az ne legyen. Csak az legyen, amit ők szeretnének. A keresztény, férfias, „normális”, valódi és igaz színházművészet. Komolyan mondom, rosszabb, mint az átkosban.

Nem értettem az előbb, miért említetted a tíz évet. De most beugrott: épp tíz éve lett vége az általad igazgatott Nemzetinek is. És sok büszkeségre nincs ok...

Figyelj, én furcsa módon boldog voltam akkor. Még akkor is, amikor megszűntettek mindent, amit létrehoztunk. És boldog vagyok és büszke vagyok most is. Mert tudom, hogy mit hoztunk létre az átriumos fiúkkal, Zsedényi Balázssal, Ugrai Istvánnal, Nyulassy Attilával és a kollégákkal. Mert ez a színház valóban találkozott az emberekkel. Élő, lélegző, magyar színház volt. Tudod, ebben a történetben is az van, ami mindenben: a mi vezetőink nem akarnak mindenkit képviselni, csak azokat, akik rájuk szavaztak.

És ezt nem is titkolják, sőt büszkén hirdetik.

Sem téged, sem engem, sem azokat, akik nem ilyen országban szeretnének élni, nem tekintik az országot, a haza részének. Mi nemkíváncsiak vagyunk ebben a hazában. Bassza meg, csak elragadtattam magamat. De hát az életéről van szó. Úgy egyben, mindenestül, mindent beleértve és belepakolva.

És akkor úgy döntök, hogy ez a könyv nem fejeződik be, csak abba marad.

Nem tudok mérleget vonni, mert ezek a beszélgetések voltaképpen végeérhetetlenek – ez kettőnk miatt van így. Még azt sem mondanám, hogy most már sokkal jobban ismerem Alföldöt, mint eddig, de még azt sem, hogy másnak bizonyult a beszélgetések során, mint amit korábban gondoltam róla.

Viszont kaptam néhány támasztékot, néhány magyarázatot. Bizonyos vonásoknak meglett a miértje.

Például annak a megveszekedett munkamániának, ami elteti. És ami ehhez szorosan kapcsolódik: a reflektáltság és a reflektálatlanság libikókájának. Hogy iszonyú tudatossággal megy előre, például ha rendez, és ha bármi vagy bárki lebillenti az útvjáról, hát szörnyű indulatba jön, és nem fékezi. Aztán megint rálát – és bocsánatot kér.

A munkamániához tartozik még, hogy nagyon messziről jött, nehéz utat járt be. Hogy kívülről, felületesen vagy irigyen nézve a pályája valóságos sétatagolopp – de a dunapataji kisfiúnak a startkőig is nehéz volt eljutni. Járulékos haszon viszont, hogy korán megtanulta: ha kiküzd az önazonosságot, a végletekig ragaszkodnia kell hozzá. Hát kiküzdötte – kerülőkkel, zsákutcákkal, de megvan.

És szépen, higgadtan – nem szomorúan, hanem tárgyilagosan – kitelt, kigömbölyödött az a valami is, amit a legelején prekoncepciónak neveztem. Hogy ez a pálya – kivált, ha valaki tehetséges és sikeres benne – nagyon kevés teret hagy bármi másnak. Mert ez lesz a boldogság legfőbb forrása – és a szakma nagy árat kér ezért a boldogsáért: a magánéletet és mindent, ami nem szakma.

Azt remélem, hogy Robinak is jót tett, hogy neki is hasznos volt, hogy jó néhány dolgon el kellett gondolkodnia, szavakat kellett találnia arra, ami eddig számára evidens volt, kész tény. Vagy ami eddig eszébe sem jutott.

És mivel mindkettőnk szenvedélyesen érdekel az a világ – a tágabb és a szűkebb –, amiben élünk, hát valahogy összeraktuk azt is. Ez a háttér, a „nagykép” – nem vidám. De megtanultam tőle – tényleg: tanultam is –, hogy előre, már most lerázam magunkról mindazt, amit ennek a világnak a hitványabb része ránk fog zúdítani. Már most nem érdekel.

Nem fogok másként nézni színházat ezentúl. De látni mást vagy mást is fogok benne.

Beszélgetés és írás közben sokat gondoltam az olvasóra. Hát tessék.

Köszönöm...

...sokaknak a sokféle segítséget, és noha tudnám részletezni, kinek mit köszönök és miért, nem fogom. Hiszen akit érint, úgylis tudja, az olvasóval pedig elsősorban azt akarom közölni, hogy egy ilyen könyv megszületésében sokan és sokféleképpen vagyunk benne.

Alföldi Róbert, Ascher Tamás, Bíró Kriszta, Büchler András, Fekete Katalin, Fodor Tamás, Gabnai Katalin, Gordon Eszter, Halmos Ádám, Jászay Tamás, Mácsai Pál, Máté Gábor, Nádor Zsófia, Nánay István, Oriold Emília, Parti Nagy Lajos, Radnóti András, Radnóti Sándor, Tompa Andrea, Závada Pál – ti mind benne vagytok abban, hogy ez a könyv olyan lett, amilyen. Hálás vagyok nektek, igazán.

Függelék

Alföldi Róbert színházi szerepei

- 1988** Born Miklós: *Bellehemes* (Gyulai Várszínház)
- 1989** William Shakespeare: *Vízkereszt, vagy amit akartok*
(Ódry Színpad, r. Szirtes Tamás)
Balogh Elemér – Kerényi Imre: *Csiksomlyói passió* (Várszínház,
r. Kerényi Imre)
Barta Lajos: *Szerelem* (Várszínház, r. Árkosi Árpád)
- 1990** Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais: *Figaro házassága*
(Veszprémi Petőfi Színház, r. Iglódi István)
John-Michael Tebelak: *Godspell* (Karmelita-udvar,
r. Iglódi István)
Kapás Dezső: *Bűn és bűnhődés* (Ódry Színpad, Veszprémi Petőfi
Színház, r. Kapás Dezső)
Szép Ernő: *Vőlegény* (Várszínház, r. Szőke István)
- 1991** Niccolò Machiavelli: *Mandragóra* (Játékszín, r. Dan Micu)
G. B. Shaw: *Az ördög cimborája* (Ódry Színpad,
r. Horvai István)
Erdélyi Mihály: *Vedd le a kalapod a honvéd előtt*
(Józsefvárosi Színház)
William Shakespeare: *Szentivánéji álom* (Pécsi Nemzeti Színház,
r. Lengyel György)
- 1992** Dosztojevszkij – Müller Péter – Kapás Dezső:
A Karamazov testvérek (Játékszín, r. Kapás Dezső)
Friedrich Dürrenmatt: *A nagy Romulus* (Pesti Színház,
r. Tordy Géza)

- Georges Feydeau: *Bolha a fülbe* (Vígyszínház, r. Kapás Dezső)
 William Shakespeare: *Rómeó és Júlia* (Pesti Színház,
 r. Valló Péter)
- 1993** Alexandre Dumas: *A kaméliás hölgy* (Miskolci Nemzeti Színház, r. Seprődi Kiss Attila)
 Ivan Szergejevics Turgenyev: *Egy hónap falun* (Pesti Színház, r. Horvai István)
- 1994** Eugene O'Neill: *Utazás az éjszakában* (Pesti Színház, r. Horvai István)
 Békés Pál: *Össztánc* (Vígyszínház, r. Marton László)
 Ödön von Horváth: *Mesél a bécsi erdő* (Pesti Színház, r. Telihay Péter)
- 1995** Márton László: *Az állhatatlan* (Katona József Színház – Kamra, r. Szikora János)
 G. B. Shaw: *Szent Johanna* (Vígyszínház, r. Taub János)
 Bertolt Brecht: *Baal* (Vígyszínház – Házi Színpad, r. Eszenyi Enikő)
 Anton Pavlovics Csehov: *Ivanov* (Pesti Színház, r. Horvai István)
- 1996** William Rowley – Thomas Middleton: *Átváltozások* (Vígyszínház, Házi Színpad, r. Simon Balázs)
 Lev Tolsztoj: *Háború és béke* (Vígyszínház, r. Alekszandr Bargman)
- 1997** Sławomir Mrożek: *Tangó* (Pesti Színház, r. Tompa Gábor)
- 1998** Arthur Miller: *Salemi boszorkányok* (Vígyszínház, r. Rudolf Péter)
- 1999** Moises Kaufman: *A nagy szemérmertlenség, avagy Oscar Wilde...* (Pesti Színház, r. Hegedűs D. Géza)
 Dosztojevszkij – Kapás Dezső – Szikora János: *Karamazov testvérek* (Vígyszínház, r. Szikora János)
- 2000** Eugene O'Neill: *Amerikai Elektra* (Tivoli, r. Tordy Géza)
 Arthur Miller: *Az ügynök halála* (Tivoli, r. Sándor Pál)
- 2001** Katona József: *Bánk bán* (Gyulai Várszínház, r. Csiszár Imre)
 Peter Shaffer: *Amadeus* (Szolnoki Szigligeti Színház, r. Szikora János)

- 2002** Madách Imre: *Az ember tragédiája* (Nemzeti Színház, r. Szikora János)
- 2003** William Shakespeare: *Titus Andronicus* (Gyulai Várszínház, r. Bocsárdi László)
- 2004** Ács János: *Casanova nuova* (Kelemen László Kamaraszínház / Kecskemét, r. Ács János)
- 2005** William Shakespeare: *Othello* (Szolnoki Szigligeti Színház, r. Telihay Péter)
- 2006** Harold Pinter – Di Trevis: *Az eltűnt idő nyomában* (Szolnok Szigligeti Színház, r. Szikora János)
 Thomas Meehan – Mel Brooks: *Producerek* (Madách Színház, r. Szirtes Tamás)
- 2007** Neil Simon: *Édeskettes hármásban* (Madách Színház, r. Szirtes Tamás)
- 2008** Anton Pavlovics Csehov: *Sirály* (Bárka Színház, r. Szász János)
- 2010** William Shakespeare: *Lear király* (Nemzeti Színház, r. Gothár Péter)
 Anton Pavlovics Csehov: *Három nővér* (Nemzeti Színház, r. Andrei Șerban)
- 2011** Heiner Müller: *Kvartett* (Nemzeti Színház, r. Gergye Krisztián)
 Peter Shaffer: *Equus* (Thália Színház, r. Dicső Dániel)
- 2012** Martin McDonagh: *Vaknyugat* (Átrium, r. Gothár Péter)
 Tony Kushner: *Angyalok Amerikában* (Nemzeti Színház, r. Andrei Șerban)
- 2013** Mark St. Germain: *Az utolsó óra* (Rózsavölgyi Szalon, r. Alföldi Róbert)
 Antony Jay – Jonathan Lynn: *Igenis, miniszterelnök úr!* (Átrium, r. Znamenák István)
 Peter Weiss: *A tárgyalás* (verbatim, Nemzeti Színház)
 Heinrich von Kleist: *Amphitryon* (Nemzeti Színház, r. Gothár Péter)
- 2014** *A Játékkészítő* (TulipánTündér Produkció, első szériában)
 Konrád György: *Kutató közben hamu és csontdarabkák* (felolvasás, https://www.youtube.com/watch?v=CNfYkLVr7_s)

- 2016** G. B. Shaw – Alan Jay Lerner – Frederick Loewe:
My Fair Lady (Centrál Színház, r. Puskás Tamás)
 Molnár Ferenc: *Egy, kettő három* (Átrium, r. Znamenák István)
- 2017** William Shakespeare: *Vízkereszt, vagy amit akartok*
 (Szegedi Szabadtéri Játékok, r. Béres Attila)
- 2018** Cyril Gely: *Diplomácia* (Rózsavölgyi Szalon, r. Sztarenki Pál)
 Nyáry Krisztián: *Így szerettek...* (felolvasószínház, Átrium,
 r. Réczei Tamás)
 William Shakespeare: *III. Richárd* (Radnóti Miklós Színház,
 r. Andrei Șerban)
 Alan Menken – Glen Slater: *Apáca Show* (Zikkurat Galéria,
 Szegedi Szabadtéri Játékok, országos turné,
 Budapesti Operettszínház, r. Szenté Vajk)
- 2019** Nassim Soleimanpour: *Fehér nyuszi, vörös nyuszi* (Átrium)
 A. R. Gurney: *Love letters* (Centrál Színház, r. Puskás Tamás)
- 2020** David Javerbaum: *Isteni végjáték* (Átrium)
 George Orwell – Horgas Ádám: *1984*
 (Szegedi Nemzeti Színház, r. Horgas Ádám)
- 2021** Klaus Mann – Mikó Csaba – Kukk Zsófia: *Mefisztó*
 (Átrium, r. Urbán András)
 Martin McDonagh: *Nagyon, nagyon sötét dolog*
 (Szegedi Nemzeti Színház, r. Szikszai Rémusz)
- 2022** Urbán András – Ugrai István: *A trianoni csata*
 (Átrium, r. Urbán András)
 Lee Hall: *Network* (Centrál Színház, r. Puskás Tamás)
- 2023** Molnár Ferenc: *Liliom* (Budaörsi Latinovits Színház,
 r. Kovalik Balázs)

Alföldi Róbert rendezései

- 1995** Marsha Norman: *Jóéjszakát, mama!* (Budapesti Kamaraszínház
 – Shure Stúdió)
 Alföldi Róbert: *Trisztán és Izolda* (Vígyszínház, Házi Színpad)
- 1996** Martin Sherman: *Hajlam* (Budapesti Kamaraszínház
 – Shure Stúdió)
 Jean Anouilh: *Colombe* (Pesti Színház)
- 1997** Alföldi Róbert: *A Phaedra-story* (Pesti Színház)
 Anton Pavlovics Csehov: *Sirály* (Madárkák)
 (Budapesti Kamaraszínház – Asbóth utcai Kisszínpad)
- 1998** William Shakespeare: *A velencei kalmár* (Tivoli)
 Friedrich Schiller: *Haramiák* (Budapesti Kamaraszínház
 – Asbóth utcai Kisszínpad)
- 1999** William Shakespeare: *A vihar* (Vígyszínház)
- 2000** Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais: *Figaro házassága*
 (Tivoli)
- 2001** William Shakespeare: *Makrancos Kata* (Gyulai Várszínház)
 William Shakespeare: *Macbeth* (Tivoli)
 William Shakespeare: *Szentivánéji álom*
 (Szegedi Nemzeti Színház)
- 2002** Mark Ravenhill: *Shopping and fucking* (rég. Thália Színház)
 Joe Masteroff – John Kander – Fred Ebb: *Kabaré*
 (Budapesti Operettszínház)
 Friedrich Schiller: *Az orleans-i szűz* (Hevesi Sándor Színház,
 Zalaegerszeg)

- 2003** Charles Gounod: *Faust* (Szegedi Nemzeti Színház)
 Cy Coleman – Dorothy Fields – Neil Simon: *Sweet Charity*
 (Operettszínház, raktár)
 Alekszej Arbuzov: *Kései találkozás* (Játékszín)
 Pier Paolo Pasolini: *Holnap érkezem* (Szolnok, szobaszínház)
- 2004** Arthur Miller: *Az ügynök halála* (Thália)
 Anton Pavlovics Csehov: *Három nővér* (Új Színház)
 Giuseppe Verdi: *Attila* (Margitszigeti Szabadtéri Színpad,
 Csokonai Nemzeti Színház / Debrecen)
 William Shakespeare: *The Merchant of Venice* (Portland)
- 2005** Bartók Béla: *A kékszakállú herceg vára* (Miskolci Nemzetközi
 Operafesztivál)
 Friedrich Schiller: *Don Carlos* (Kecskeméti Katona József
 Nemzeti Színház)
 Eötvös Péter: *A balkon* (Müpa)
 Friedrich Schiller: *Stuart Mária* (Pesti Színház)
 Vörös Róbert: *Sade márki 120 napja* (Budapesti Bábszínház)
 Kálmán Imre: *Csárdáskirálynő* (Szegedi Szabadtéri Játékok)
 Marc-Antoine Charpentier: *Három bibliai történet*
 (Versailles, Thália Színház)
- 2006** Kurt Weill – Bertolt Brecht: *Koldusopera* (Bárka)
Saul és Jonathas halála (Marc-Antoine Charpentier:
Három bibliai történet, Thália Színház)
Párbeszéd az angyalok és pásztorok közt (Marc-
 Antoine Charpentier: *Három bibliai történet*, Thália Színház)
A szent ártatlanok lemeszárlása (Marc-Antoine Charpentier:
Három bibliai történet, Thália Színház)
 Molière: *Tartuffe* (Szentendrei Teátrum, Nemzeti Színház)
 William Shakespeare: *Rómeó és Júlia* (Új Színház)
 William Shakespeare: *Szentivánéji álom* (Bárka Színház)
- 2007** Anton Pavlovics Csehov: *Cseresnyéskert* (Vígyszínház)
 Spiró György – Másik János: *Ahogy tesszük* (Bárka Színház)

- 2008** Arthur Miller: *Salemi boszorkányok* (Szegedi Nemzeti Színház)
 Friedrich Schiller: *Don Carlos* (Bárka Színház)
 Szilágyi Andor: *Leánder és Lenszirom* (Ódry Színpad)
 Euripidész: *Oresztész* (Nemzeti Színház)
Nyugat 100 (MTV és Nemzeti Színház)
- 2009** Katona József: *Bánk bán – junior* (Nemzeti Színház
 – Gobbi Hilda Színpad)
 Vinnai András: *Azaz* (Ódry Színpad)
 Friedrich Schiller: *Ármány és szerelem* (MÜPA)
 Botho Strauß: *A park* (Nemzeti Színház)
 Kacsóh Pongrácz: *János vitéz I–II.* (Nemzeti Színház)
- 2010** Martin Sperr: *Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból*
 (Nemzeti Színház)
 Knut Vaage: *Veslefrikk* (Szegedi Nemzeti Színház)
 Friedrich Schiller: *Ármány és szerelem* (Nemzeti Színház)
 Závada Pál: *Magyar ünnep* (Nemzeti Színház)
- 2011** Giuseppe Verdi: *Rigoletto* (Josef Kajetan Tyl Színház / Plzen)
 Frank Wedekind: *A tavasz ébredése* (Ódry Színpad)
 Madách Imre: *Az ember tragédiája* (Nemzeti Színház)
 G. B. Shaw: *Szent Johanna* (Nemzeti Színház)
- 2012** Henrik Ibsen: *Peer Gynt* (félig szcenírozott, Nemzeti Színház)
 William Mayer: *Haláleset a családban* (Armel Opera Festival,
 Szeged)
 William Shakespeare: *Hamlet* (Nemzeti Színház)
 Joe Masteroff – John Kander – Fred Ebb: *Kabare*
 (vizsgaelőadás, Nemzeti Színház – Kaszás terem)
 John Osborne: *Hazafit nekünk!* (Nemzeti Színház)
 Szirmai Albert: *Mágnás Miska* (Szegedi Szabadtéri Játékok)
 Frank Wedekind: *A tavasz ébredése* (SZFE vizsgaelőadás)
- 2013** Mark St. Germain: *Az utolsó óra* (Rózsavölgyi Szalon)
 Anton Pavlovics Csehov: *Sirály* (Nemzeti Színház)
 Katona József: *Bánk bán – junior* (Szentendrei Teátrum
 / a Nemzeti Színház előadása)

- Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais: *Figaro házassága*
(Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg)
- Szörényi Levente–Bródy János: *Kőműves Kelemen*
(Zikkurat Galéria, RaM Colosseum)
- Klaus Mann: *Mephisto* (Nemzeti Színház)
- Georg Büchner: *Danton halála* (Vígyszínház)
- Szörényi Levente – Bródy János: *István, a király*
(Zikkurat Galéria, Szegedi Szabadtéri Játékok, Papp László Budapest Sportaréna)
- Gerhart Hauptmann: *Patkányok!* (Újvidéki Színház)
- 2014** Christoph Willibald Gluck–Richard Strauss:
Iphigeneia Tauriszbán (Magyar Állami Operaház)
- Anton Pavlovics Csehov: *Die Möwe* (Theater an der Rott, Eggenfelden)
- Anton Pavlovics Csehov: *Platonov – Apátlanul*
(Radnóti Miklós Színház)
- William Shakespeare: *Julius Caesar* (Vígyszínház)
- Jerry Herman – Harvey Fierstein: *Az Őrült Nők Ketrece*
(Átrium)
- Attila Bartis: *Meine Mutter, Kleopatra*
(Landestheater Niederösterreich, St. Pölten)
- 2015** William Shakespeare: *Makrancos Kata*
(Weöres Sándor Színház, Szombathely)
- Háy Gyula: *Haben (Tiszazug)* (Volkstheater, Bécs)
- William Shakespeare: *Lear király* (Radnóti Miklós Színház)
- Eugène Ionesco: *Makbett* (Átrium)
- Joe Masteroff – John Kander – Fred Ebb: *Kabaré*
(Budapesti Bábszínház)
- W. A. Mozart: *A varázsfuvola* (Armel Opera Festival, Szeged)
- Émile Ajar: *Előttem az élet* (Rózsavölgyi Szalon)
- Leonard Bernstein – Erich Kästner: *Peter Pan* (Theater Trier)
- 2016** Christopher Marlowe: *II. Edward* (Zikkurat Galéria
/ Budapest Music Center / Átrium)

- Molière: *A képzelt beteg* (Budapesti Bábszínház)
- Eötvös Péter: *Senza sangue* (Armel Opera Festival, Avignon)
- Benjamin Britten: *Albert Hering* (Bayerische Staatsoper, München)
- Molière: *Tartuffe* (Landestheater Niederösterreich, St. Pölten)
- William Shakespeare: *Téli rege* (Szöuli Nemzeti Színház)
- 2017** Benjamin Jonson: *Volpone* (Weöres Sándor Színház, Szombathely)
- Lev Tolsztoj: *A sötétség hatalma* (Budaörsi Latinovits Színház)
- Rufus Wainwright: *Prima Donna* (Armel Opera Festival, Thália Színház)
- Wajdi Mouawad: *Futótűz* (Radnóti Miklós Színház)
- Rainer Werner Fassbinder: *A félelem megeszi a lelket* (Átrium)
- Székely Csaba: *Passió XXI* (Zikkurat Galéria, Papp László Budapest Sportaréna)
- Joseph Stein – Jerry Bock – Sheldon Harnick:
Hegedűs a háztetőn (Zikkurat Galéria, Papp László Budapest Sportaréna, országos turné)
- Euripidész: *Médeia* (Szöuli Nemzeti Színház)
- 2018** Henrik Ibsen: *Kísértetek* (Centrál)
- P. B. Shelley: *A Cenci-ház* (Stúdió K)
- Arthur Miller: *Salemi boszorkányok* (Weöres Sándor Színház, Szombathely)
- John Kander – Fred Ebb – Bob Fosse: *Chicago* (Átrium)
- 2019** Ödön von Horváth: *Kasimir és Karoline* (Centrál)
- Euripidész – Fodor Tamás: *Elektra*
(Budaörsi Latinovits Színház)
- Franz Xaver Kroetz: *A vágy* (Radnóti Miklós Színház)
- Harold Pinter: *A gondnok* (Radnóti Miklós Színház)
- Mihail Bulgakov: *Molière, avagy az álszentek...*
(Szegedi Nemzeti Színház)
- Henry Farrell: *Mi történt Baby Jane-nel?* (Delta Produkció, 6szín)
- W. A. Mozart: *Don Giovanni* (Armel Opera Festival / Ecuador)

- 2020** David Javerbaum: *Isteni végjáték* (Átrium)
 Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais: *Figaro házassága*
 (Budaörsi Latinovits Színház)
 Jang Soyeong – Lee Haeje: *Turandot, the musical*
 (Új Színpad Színház / Pozsony)
- 2021** Székely Csaba: *Öröm és boldogság* (Budaörsi Latinovits Színház)
 Tracy Letts: *A jegyzőkönyv* (Átrium)
Frivol – Isten, haza, család... (Átrium)
 Jerome Robbins – Leonard Bernstein – Stephen Sondheim:
West Side Story
 (Zikkurat Galéria / Szegedi Szabadtéri Játékok)
- 2022** Székely Csaba: *Mária országa* (Szegedi Nemzeti Színház)
 Bíró Bence: *magyartenger* (Centrál Színház)
 Varsányi Anna: *Az eprésző kislány* (Budaörsi Latinovits Színház)
- 2023** Robert Icke: *Az orvos* (Átrium)
 Tena Štivičić: *3tél* (Radnóti Miklós Színház)
 Arthur Miller: *Az ügynök halála* (Centrál)
 William Shakespeare: *Hamlet* (Budaörsi Latinovits Színház)

Képek jegyzéke

- 10–11. o.:** Madách Imre: *Az ember tragédiája* (Alföldi Róbert,
 Pap Vera, Szarvas József; Nemzeti Színház, 2002)
 © Katkó Tamás
- 39. o.:** Lee Hall: *Network* (Centrál Színház, 2022)
 © Horváth Judit – Centrál Színház
- 48–49. o.:** Bertolt Brecht: *Koldusopera* (Varjú Olga,
 Spolarics Andrea; Bárka Színház, 2006)
 © Gordon Eszter
- 60. o.:** Katona József: *Bánk bán – junior* (Nemzeti Színház
 – Gobbi Hilda Színpad, 2009) © Gordon Eszter
- 68–69. o.:** Anton Pavlovics Csehov: *Három nővér* (Schell Judit,
 Péterfy Bori, Udvaros Dorottya, Alföldi Róbert;
 Nemzeti Színház, 2010) © Gordon Eszter
- 83. o.:** Eötvös Péter: *Senza sangue* (Armel Opera Festival,
 Avignon, 2016) © Kállai-Tóth Anett
- 97. o.:** Eugene O'Neill: *Amerikai Elektra* (Tivoli, 2000)
 © Ilovsky Béla
- 116–117. o.:** Madách Imre: *Az ember tragédiája* (Nemzeti Színház,
 2011) © Gordon Eszter
- 122. o.:** Peter Shaffer: *Amadeus* (Szolnoki Szigligeti Színház,
 2001) © Csabai István
- 135. o.:** Anton Pavlovics Csehov: *Három nővér* (Új Színház,
 2004) © Kassay Róbert

- 138–139. o.: William Shakespeare: *Hamlet* (Szabó Kimmel Tamás, Makranczi Zalán; Nemzeti Színház, 2012)
© Gordon Eszter
153. o.: Jerry Herman–Harvey Fierstein: *Az Őrült Nők Ketrece* (Átrium, 2014) © Lakatos Péter
175. o.: William Shakespeare: *A velencei kalmár* (Tivoli, 1998)
© Ilovsky Béla
181. o.: Anton Pavlovics Csehov: *Sirály (Madárkák)* (Budapesti Kamaraszínház – Asbóth utcai Kisszínpad, 1997) © Ilovsky Béla
194. o.: William Shakespeare: *Macbeth* (Tivoli, 2001) © Ilovsky Béla
- 206–207. o.: John Osborne: *Hazafit nekiünk!* (Kulka János, Fehér Tibor, László Zsolt, Szatory Dávid; Nemzeti Színház, 2012) © Horváth Judit
234. o.: Rainer Werner Fassbinder: *A félelem megeszi a lelket* (Átrium, 2017) © Mészáros Csaba
- 246–247. o.: Martin Sperr: *Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból* (Hollósy Frigyes, Molnár Piroška; Nemzeti Színház, 2010) © Gordon Eszter
252. o.: John Osborne: *Hazafit nekiünk!* (Nemzeti Színház, 2012) © Horváth Judit
- 264–265. o.: Klaus Mann: *Mephisto* (Stohl András; Nemzeti Színház, 2013) © Gordon Eszter
268. o.: Robert Icke: *Az orvos* (Átrium, 2023) © Lakatos Péter
- 298–299. o.: William Shakespeare: *Julius Caesar* (Vígyszínház, 2014)
© Gordon Eszter
314. o.: Klaus Mann: *Mephisto* (Nemzeti Színház, 2013)
© Gordon Eszter
- 324–325. o.: G. B. Shaw – Alan Jay Lerner – Frederick Loewe: *My Fair Lady* (Tompos Kátya, Alföldi Róbert; Centrál Színház, 2016) © Gordon Eszter
335. o.: G. B. Shaw: *Szent Johanna* (Nemzeti Színház, 2011)
© Horváth Judit

- 344–345. o.: William Shakespeare: *III. Richárd* (Sodró Eliza, Alföldi Róbert; Radnóti Miklós Színház, 2018)
© Gordon Eszter
351. o.: Szörényi Levente – Bródy János: *István, a király* (Szegedi Szabadtéri Játékok, 2013) © Karnok Csaba
370. o.: Martin Sperr: *Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból* (Nemzeti Színház, 2010) © Gordon Eszter
382. o.: Heinrich von Kleist: *Amphitryon* (Nemzeti Színház, 2013) © Gordon Eszter
- 390–391. o.: Jerome Robbins – Leonard Bernstein – Stephen Sondheim: *West Side Story* (Ágoston Katalin, Kocsis Dénes; Szegedi Szabadtéri Játékok, 2021)
© Németh György
395. o.: Závada Pál: *Magyar ünnep* (Nemzeti Színház, 2010)
© Gordon Eszter
404. o.: Martin Sherman: *Hajlam* (Budapesti Kamaraszínház – Shure Stúdió, 1996) © Ilovsky Béla
- 418–419. o.: Anton Pavlovics Csehov: *Három nővér* (Alföldi Róbert; Nemzeti Színház, 2010) © Gordon Eszter

Tartalom

6	<i>Lectori salutem!</i>
12	<i>„Én egy ufó vagyok”</i>
50	<i>„Nehéz ember, de komoly művész” (Nánay István)</i>
70	<i>„Lehet, hogy sok alatta a réz”</i>
118	<i>„Kiszorítás folyik, igen” (Fodor Tamás)</i>
140	<i>„Jé, te tudsz rendezni!”</i>
208	<i>„Mindennek ára van”</i>
248	<i>„Művész, idegesítő hibákkal és nagy erényekkel” (Ascher Tamás)</i>
266	<i>„Nem bírsz nélküle élni”</i>
300	<i>„Mint a vadszamar, csinálta mindenki, amit kért”</i>
326	<i>„Minden gondolata elülső” (Gabnai Katalin)</i>
346	<i>„Ez mostanában elkezdett izgatni”</i>
392	<i>„Nem csinálnám másképp”</i>
417	<i>Köszönöm...</i>
420	Függelék
421	<i>Alföldi Róbert színházi szerepei</i>
425	<i>Alföldi Róbert rendezései</i>
431	<i>Képek jegyzéke</i>

Alföldi Róbert évtizedek óta a magyar kulturális élet megkerülhetetlen alakja: színész, rendező, színházigazgató, „celeb” (bár ő tagadja), az egyik leghitelesebbnek tartott és töretlen népszerűségű magyar művész. Csáki Judit színházkritikus faggatja őt személyes és szakmai múltjáról és jelenéről, színészi és rendezői énjéről, műhelytitkokról, a kulturális környezetről és a világról, amelyben élünk. A kötetben megszólalnak más szakemberek is: kritikusok és színházművészek idézik fel Alföldi eddigi pályáját. Az olvasó is felelevenítheti saját élményeit, és remélhetőleg néhány kérdésére is választ talál.

„Egyetlen emberi élet sem nyitott könyv, de Alföldi Róbert megengedi, hogy Csáki Judit belelapozzon az övébe, megmutassa szakmai és személyes útjának kanyarjait. Mindez tanulságos lenyomata a jelennek és közelmúlnak.”

TOMPA ANDREA

„Sokszor szemérmetlenül mélyre mennek, és minél mélyebbről emelnek ki valamit, az annál valóságosabbnak tetszik. A legjobb percekben mintha egy valódi dráma remekül megírt dialógusait olvasnánk.”

ZÁVADA PÁL

„Kevesen tudják ezt a spród-laza társalgást ilyen könnyedén és komolyan művelni, mint e könyv szereplői. Mondanám, hogy szinte melleleg teszik ezt, de nem, mivel a színházcsinálás, a színházról való gondolkodás az életük, a szenvedélyük, sőt a mesterségük. Nagyon lehet, de nem kell velük egyetérteni, hisz olykor ők sem, egymással sem, ám hitelük, súlyuk megkérdőjelezhetetlen.”

PARTI NAGY LAJOS

5999 Ft | openbooks.hu

9 789635 723010